

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Milada Paulová (1891-1970).

**Příběh cesty k dosažení první ženské docentury v
Československu v roce 1925.**

(rigorózní práce)

Mgr. Bohumil Neumann

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Mísková

Praha 2009

5
Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně a uvedl všechny použité prameny a literaturu.

V Praze 20. května 2009

Bohumil Neumann

Obsah

1. Základní pravidla a literatura	3
2. Úvod	19
3. Rodinná	24
4. Stomatologické vzdělání	29
5. Univerzitní studie	34
6. První odborné zkušenosti v klinice	41
7. Ve Větrné v době první republiky	53
8. Úvodní slovo	74

Děkuji třem lidem. Shodou okolností stejně jako u hlavní postavy mého příběhu se jedná o ženy. Velký dík patří paní docentce Aleně Mískové – za její trpělivost a ochotu, kterou mi poskytovala nejen během studia. Nemenší díky patří mé mamince – za její péči a starost o moji a bratrovu budoucnost. Třetí a největší dík patří mé milované D.

9. První odborné zkušenosti v klinice	164
10. Závěr	181
11. Shrnutí	189
12. Seznam	192
13. Poděkování	193
14. Textová příloha	203
15. Obrázková příloha	214

OBSAH

1.	Základní prameny a literatura	5
2.	Úvod.....	19
3.	Rodina.....	24
4.	Školní vzdělání.....	29
5.	Univerzitní studia.....	34
6.	První asistentkou a práce v Minervě.....	48
7.	Ve Veřejné a univerzitní knihovně	53
8.	Osudová cesta na jih	78
9.	Setkání s prezidentem Masarykem	110
10.	Dvě knihy o Jihoslovanech	127
11.	Tajemnicí Výboru pro lidové přednášky	155
12.	Začátek univerzitní kariéry	159
13.	První československou docentkou	169
14.	Závěr	180
15.	Shrnutí.....	189
16.	Summary	192
17.	Použité prameny a literatura	195
18.	Textová příloha	205
19.	Obrazová příloha.....	245

1. Základní prameny a literatura

Prameny

Základním a nejdůležitějším zdrojem informací, z něhož jsem čerpal prakticky pro všechny části diplomové práce, je osobní fond Milady Paulové uložený v **Masarykovu ústavu – Archivu Akademie věd České republiky (MSÚ-AAV ČR)**. Osobní fond po inventarizaci provedené Danielou Brádrerovou a Janem Hálkem v letech 2001-2004 dnes čítá 55 kartonů. Dokumenty do archivu přišly ve třech celcích. Padesát jeden karton a jeden balík byly odkoupeny v roce 1964, přičemž 4. června byla získána první část tohoto celku (zapsána pod přírůstkovým číslem 14). Dne 28. září obdržel archiv druhou část (zapsaná pod číslem 21). Třetí a poslední část byla zakoupena 4. června 1970, tedy po smrti profesorky Paulové. Tato část byla zapsána pod přírůstkovým číslem 14.

Osobní fond Milady Paulové bezesporu patří mezi jedny z velmi zajímavých a cenných pozůstatostí osobností české historiografie. Zaměříme se proto nyní na zevrubnější rozbor archiválií rozčleněných po inventarizaci do několika skupin.

Skupina *Životopisný materiál* nepatří mezi nejbohatší, ale i tak nám poskytuje například prostřednictvím dokumentů dokazujících nežidovský původ předků a příbuzných Milady Paulové poměrně velké množství informací. Kromě toho obsahuje tato skupina několik legitimací a dva cestovní pasy. Relativně skromně jsme z dochovaných dokumentů informováni o studijních úspěších a profesní kariéře. V této skupině je také uložený fragment životopisu, jež začala profesorka psát v šedesátých letech na základě naléhání své britské přítelkyně, byzantoložky Joan Hussey, a velmi cenná vzpomínka z let dvacátých na návštěvu u prezidenta Masaryka. Další vzpomínky byly během inventarizace špatně rozpoznány a patří do jiných skupin.¹ Informace v památnících z dětství a diářích z pozdních let jsou bohužel velmi strohé a vzhled do života české vědkyně neposkytují. Za zmínku rozhodně ještě stojí záznamy přednášek Josefa Pekaře, které Paulová pořídila během svých univerzitních let, a dále pak dokumenty

---

¹ Výpověď na pražském policejním ředitelství v roce 1917 neučinila Milada Paulová, ale profesor Bidlo (srov. MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 24, kr. 2.). Stejně tak vzpomínka na profesora Novotného nepochází od profesorky Paulové, ale od Jaroslava Bidla (srov. MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 27, kr. 2.).

vztahující se k hospodářsko-majetkovým záležitostem a také k jejímu zdravotnímu stavu.

Jednu z nejrozsáhlejších a bezesporu nejvýznamnějších složek celého osobního fondu představuje skupina *Korespondence*. Rodinná korespondence je chudá co do počtu osob, nachází se v ní pouze jediná složka, dopisy psané otcem Františkem, nicméně o to zajímavější a hodnotnější je obsah dochovaných psaní. Až na pár pohledů z útlého dětství se většina korespondence váže k době po první světové války, kdy byla Milada Paulová vyslána na jih Evropy na studijní cestu trvající nakonec více než šestnáct měsíců. Pokusil jsem se srovnat počet dopisů, které jsou uloženy v osobním fondu, s odkazy na poslané dopisy. Otec prakticky v každém dopise zmiňoval, kolikáté psaní zasílá nebo na jaký dopis reaguje. Tímto postupem jsem dospěl k fantastickému závěru, a sice že všechny doručené dopisy z první studijní cesty se dochovaly. Od 23. dubna 1920 do 23. září 1921 zaslal František Paul své dceři 42 dopisů či lístků, z nichž jen dva dnes nejsou součástí archivního fondu, a to jen proto, že je Milada Paulová nikdy neobdržela. Jelikož otec většinou rekapituloval psaní své dcery, lze díky souboru těchto dopisů poměrně věrohodně rekonstruovat zážitky z pobytu mladé badatelky na Balkáně. Z dopisů lze vyvozovat i další skutečnosti, například vztah otce a dcery, politickou orientaci rodiny, priority, plány do budoucnosti atd.

Z korespondence adresované Miladou Paulovou otcí se naneštěstí z tohoto období dochovaly pouze tři dopisy. Nicméně i ty lze pokládat za význačné. V archivu jsou uloženy dopisy psané Františkem Paulem i z pozdější doby (poslední je ze září 1925, tedy pár měsíců před jeho smrtí), neboť jeho dcera měla v tom čase ve zvyku několikrát do roka zavítat mezi své jihoslovanské přátele (mimo jiné i z důvodu dokončování habilitačního spisu). Dopisy z pozdějšího období jsou už ovšem méně zajímavé, lze je charakterizovat jako vysloveně každodenní, protože dcera odjížděla jen na krátký čas a všechny důležité věci bylo možné vyřešit po jejím návratu. Také nebylo třeba se o ni tolik strachovat. Zde musím rovněž poznamenat, že František Paul většinou své dceři psal společně s Vilemínou Brunclíkovou, proto je možné jeho dopisy najít i v jiných složkách, než je rodinná korespondence.²

---

² Dopisy Františka Paula nebyly rozřazeny zcela šťastně, málo zkušený badatel nikdy nezjistí, že dopisy dceři lze také najít ve složce pod označením „Mína“ a „Mamuš“ (srov. MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 553 a č.554), které obě náleží jedné osobě – Vilemíně Brunclíkové.

Osobní korespondence na rozdíl od rodinné pochází od celé řady různých lidí, známých, přátel, kolegů. Je možné zde najít jak ryze osobní dopisy, tak korespondenci s významnými osobnostmi politického, vědeckého i kulturního života, a to nejen z českých zemí. Odpovídá tomu také široké spektrum jazyků, jimiž jsou dopisy psány. V osobním fondu se nacházejí dopisy české, anglické, francouzské, italské, německé, ruské, bulharské, chorvatské, polské a srbské.

Korespondenci můžeme rozdělit do několika okruhů odpovídajících životu a práci Milady Paulové. Prvním okruhem je akademická půda pražské filozofické fakulty. Mezi bezesporu nejvýznamnější patří korespondence s profesorem Jaroslavem Bidlem, která se datuje léty 1919 až 1937, kdy nestor české byzantologie zemřel. Obdobně jako v případě otce Františka i v případě svého učitele mladá badatelka shromažďovala a uchovávala veškerou korespondenci. Znovu se největší část vztahuje k počátku dvacátých let, kdy studovala a báda na jihu Evropy v novém jihoslovanském státě. Na rozdíl od Františka Paula Miladin profesor rozpoznal jedinečnost okamžiku a dopisy své žáčky schovával (později dopisy Miladě předal, stejně jako to učinil Jaroslav Goll s Bidlovými dopisy). My z nich tak dnes můžeme vyčíst vývoj vědeckých názorů mladé historičky, která na Balkáně objevila své celoživotní téma. Z pozdějších let jsou dopisy většinou datovány letními prázdninami, resp. druhou studijní cestou Milady Paulové podniknutou v roce 1927 do Paříže. Za zásadní považují korespondenci z roku 1933, kdy mezi oběma historiky došlo k roztržce spojené s nechtí profesora Bidla navrhnout Paulovou na post mimořádné profesorky. Tato část osobní korespondence je zcela principiální k pochopení vztahů mezi dvěma Bidlovými žáky a jeho potencionálními nástupci na pražské filozofické fakultě, Paulovou a Macůrkem. Nedostatek prostoru mi bohužel tuto část neumožnil zpracovat, nicméně doufám, že se mi naskytne ještě příležitost, neboť jak znovu zdůrazňuji, jedná se o jeden z nejzajímavějších okamžiků ve vývoji české historiografie východních dějin meziválečného období. Z dalších dopisů nutno zmínit méně početnou, ale přesto inspirující korespondenci s Josefem Šustou a Josefem Pekařem.

Druhým okruhem dochované osobní korespondence jsou dopisy související s historickými pracemi o Jihoslovanech. Během svého pobytu v Království SHS si Milada Paulová v tamním prostředí našla celou řadu blízkých a oddaných přátel. Byly mezi nimi jednak osobnosti politické, např. poslanec českého původu Večeslav Vilder, Svetozar Pribičević, ikona Srbů (tzv. Prečanů) žijících v

Chorvatsku či splitský právník a jeden z členů jihoslovanského odboje Ante Trumbić, jednak několik profesorů, např. Milan Prelog, Ferdo Šišić či Vladimír Čorović. Nelze opomenout ani záhřebskou bytnou Paulové paní Krucku. Velké změny, jimiž prošla jihoslovanská politická scéna v meziválečném období, se odrážejí i v korespondenci adresované Miladě Paulové. Ve dvacátých letech se Pribičević s Vilderem těšili poměrně velké oblibě nejen u jihoslovanské veřejnosti, ale i u krále. Později, hlavně po nastolení královské diktatury, oba upadli v nemilost a oba byli na čas posláni do internace. Paulová se oběma politikům snažila zprostředkovat pomoc prezidenta Masaryka a kancléře Šámala. Pribičevićovi dopomohla k propuštění a umožnění odjezdu z jihoslovanského království. Předák Nezávislé demokratické strany pak nějaký čas pobýval na účet československého státu v Paříži a po neúspěšném léčení, během něhož bojoval se zákeřnou rakovinou, zemřel v pražském sanatoriu.

Politicky aktivní a vyhraněná byla Milada Paulová i v případě vnitřní politiky československého státu. Svědčí o tom další okruh osobní korespondence, do kterého bychom jako adresáty a odesilatele mohli zařadit kancléře Přemysla Šámala, záhřebského konzula Odonu Páru a generálního tajemníka Kramářovy národně demokratické strany Františka Hlaváčka. Všichni tři tito muži Miladu Paulovou ovlivňovali a ona k nim svým způsobem vzhlížela či lépe řečeno je obdivovala. Právník Šámal byl pro mladou doktorku zosobněním statečnosti a spravedlnosti, byl jí oporou v nejtěžších chvílích, kdy by jinak s největší pravděpodobností musela prohrát v nespravedlivém kariérním souboji vedeném s muži (např. v případě jmenování radovou archivní a knihovnické služby nebo v případě jmenování mimořádnou profesorkou). Troufám si tvrdit, že Šámal jí v mnohém nahrazoval zemřelého otce, pomáhal jí, ochraňoval ji a ve vypjatých chvílích byl jedním z mála, komu se mohla svěřit. Korespondence s ním obsahuje přes 160 kusů dopisů a psaní. Jedná se častokrát o velmi upřímné a bezelstné listy, z nichž je možné usuzovat na zranitelnost nitra jinak tak silné, nadané a v ryze mužském prostředí úspěšné ženy.

Písemný styk s Františkem Hlaváčkem započal se zájmem Paulové o informace o českém a jihoslovanském odboji během první světové války v Itálii. Bankéř, politik a novinář Hlaváček zřejmě Paulové imponoval svými širokými vědomostmi, zkušenostmi, jazykovými nadáními a houževnatostí, a to dokonce natolik, že jejich vztah přerostl v pozdější době v přátelství a ještě později v

zamilovanost, která ovšem zaneprázdněným a klid hledajícím generálním tajemníkem nebyla opětována. Zejména pozdní dopisy svědčí o silných citech, které k Hlaváčkovi Milada Paulová pociťovala. Šok z nezdaru způsobil její ještě větší soustředění na historickou práci a zřejmě také rezignaci na hledání „pravého“ muže.

Dopisy Odonu Páry jsou zase výtečným svěděním o politických názorech Milady Paulové. Oba si ve vzájemné korespondenci vyměňovali názory na dění v Království SHS, ale také na dění v Masarykově a Benešově Československu.

Je třeba zmínit ještě dva velké okruhy dochované korespondence. Jeden z nich se pojí s přítelkyněmi Milady Paulové. V době dospívání a vysokoškolských studií tou nejbližší byla Albína Dratvová, pozdější docentka filozofie: významný počet dopisů se váže ke středoškolskému studiu na učitelském ústavu v Praze, kdy dívky vzájemný styk udržovaly zejména během prázdninových dnů. K dalším přítelkyním patřila kolegyně z veřejné a univerzitní knihovny Flóra Kleinschnitzová, jiná budoucí docentka pražské univerzity, malířka Julie Mezerová-Winterová, manželka architekta Aloise Mezery (projektoval budovu československého vyslanectví v Bělehradu), novinářka Miloslava Sísová, sestra Vladimíra a Františka Sísových, a v neposlední řadě Vlasta Sísová, dcera národnědemokratické političky a spisovatelky Boženy Vikové-Kunětické a manželka zmíněného Františka.

Poslední velký okruh korespondence se váže k vědecké činnosti Milady Paulové po druhé světové válce. Rok po skončení války získala čerstvě jmenovaná profesorka stipendium pro studijní cestu do Anglie, kde se začala věnovat svému původnímu oboru – byzantologii. V této době Paulová s pomocí Bohuslava Havránka a Nikolaje Okuněva obnovila českou byzantologickou revue *Byzantinoslavica* a v souvislosti s touto prací udržovala intenzivní styky s předními světovými byzantology, mezi nimiž byli např. Dimitar Simeonov Angelov, Norman Hepburn Baynes, František Dvorník, Ettore Lo Gatto, Joan Mervyn Hussey, Paul Lemerle, Guyla Moravcsik, Georgij Ostrogorski, Antonij Florovskij či David Talbot Rice.

Korespondence s úřady a institucemi dobře ilustruje kontakty Milady Paulové s československými i zahraničními vědeckými ústavy, dělat hlubší závěry z důvodu jejich skromného počtu z nich ovšem nelze. Zajímavá je také poslední část korespondence, a tou jsou blahopřání k významným životním úspěchům a výročím.

Bezkonkurenčně nejobsáhlejší skupinu tvoří *Vědecká, odborná a literární činnost*. Najdeme v ní prakticky všechny velké tištěné práce Milady Paulové, celou řadu prací v rukopise a velký počet novinových a časopiseckých článků. Druhou velkou podskupinou jsou přednášky a projevy, které spojením se seznamem přednášek mohou poskytnout ucelený obraz učitelského působení první československé docentky. Nejobsáhlejší, ale také nejhůře uchopitelnou podskupinu tvoří pomocný a studijní materiál. V tomto případě se jedná většinou o výpisky z literatury, poznámky a těžko čitelné zápisky.

Osobní fond Milady Paulové je také poměrně bohatý na písemnosti rodinných příslušníků, z nichž jsem čerpal především pro první část diplomové práce, a na ilustrační materiál, z něhož jsem užil několik fotografií pro obrazovou přílohu diplomové práce.

Kromě velmi obsáhlého fondu Milady Paulové jsem v MSÚ-AAV ČR studoval také osobní fond Jaroslava Bidla, ve kterém je k nalezení několik málo kusů korespondence mezi Miladou Paulovou a původcem fondu. Pro další bádání lze také doporučit množství korespondence mezi Jaroslavem Bidlem a Josefem Macůrkem, které může pomoci k lepšímu pochopení vztahu mezi dvěma adepty na stoličce profesora Bidlovi v Praze, Macůrkem a Paulovou.

Zklamání mi přineslo prostudování osobního fondu Albíny Dratvové v témže archivu, kde jsem očekával, že najdu alespoň několik dopisů sepsaných Miladou Paulovou v době středoškolských let. Ve velmi chudé osobní korespondenci se bohužel nenachází dopisy ani pozdějšího data. Prakticky žádné podstatné informace mi nepřinesl ani vědecký deník Albíny Dratvové. Milada Paulová je v něm zmíněna jen na několika místech, a to ještě okrajově, když se Albína zamýšlela nad svou touhou stát se profesorkou filozofie.

Větší úspěch přineslo pátrání v osobním fondu Václava Novotného, ve kterém jsem objevil šest kusů dopisů. Uspěl jsem i při pátrání v institucionálních fondech uložených v MSÚ-AAV ČR, obzvláště je třeba zmínit osobní složku Milady Paulové uloženou ve fondu Královské české společnosti nauk a osobní složku jakou uloženou ve fondu České akademie věd a umění.

Pro kapitoly o vysokoškolském studiu a univerzitní kariéře se nejdůležitější informace nacházejí v **Ústavu dějin Univerzity Karlovy – Archiv Univerzity Karlovy (AUK)**. Jedná se především o osobní složku Milady Paulové, vedenou od října 1918, kdy se stala první českou vysokoškolskou asistentkou. Z osobního spisu

Lze velmi dobře zmapovat průběh její kariéry na Univerzitě Karlově, a to až do jejího odchodu do důchodu 31. prosince 1961. Poslední dokumenty v její osobní složce tvoří kondolence k úmrtí Paulové z roku 1970 zaslané tehdejšímu děkanovi filozofické fakulty.

Vysokoškolská studia Milady Paulové je možné dobře rekonstruovat z matrik studentů filozofické fakulty a její úspěchy při skládání závěrečných zkoušek, učitelské a doktorské, z příslušných posudků o těchto zkouškách a z matriky doktorů. Mezníky v její vysokoškolské kariéře lze také velmi dobře vysledovat ze zápisů schůzí profesorského sboru a z fondu historického semináře. Pro přehled o jejích přednáškách zase dobře poslouží seznamy přednášek vydávané dvakrát ročně filozofickou fakultou.

Další část diplomové práce, týkající se kariéry v univerzitní knihovně, je založena především na mém bádání v **Archivu Národního knihovny (ANK)**. V tomto archivu se bohužel nedochovaly žádné osobní složky zaměstnanců pracujících v knihovně před druhou světovou válkou. Poznatky proto bylo možné čerpat toliko z výročních zpráv, které svou povahou nemohly být detailním informačním zdrojem. Proto z nich lze rekonstruovat kariérní růst Milady Paulové jen v hrubých rysech.

Dalším archivem, ve kterém jsem se snažil nalézt doplňující informace k životu a práci Milady Paulové, byl **Archiv Národního muzea (ANM)**. V něm jsou uloženy jednak písemnosti vzešlé z dlouholetého bádání Milady Paulové o dějinách slovanského odbojového hnutí v letech první světové války, jehož součástí je i soubor materiálů dokumentující činnost Maffie (písemnosti věnovala archivu v roce 1966). Jednak – a to je podstatnější – je v něm uložen osobní fond Františka Hlaváčka, který obsahuje nejméně 18 dopisů napsaných Paulovou, a dále fond profesora Josefa Pekaře a Odonu Páry. Poslední zmíněný fond bohužel nebyl do dnešního dne inventarizován a fyzicky, jak jsem sám měl možnost se přesvědčit, se nachází ve velmi žalostném stavu.

Jako neocenitelný zdroj informací o životě Milady Paulové se ukázal výborně uspořádaný **Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)**. Již v roce 1921 v něm byla pro mladou badatelku založena speciální složka, do které byly ukládány její dopisy a záznamy rozhovorů. Během meziválečného období se složka rozrostla až na současné tři svazky, které ve své podstatě tvoří největší sbírku Miladou Paulovou napsaných a dochovaných dopisů. Kromě dopisů, jak jsem se již

zmínil, jsou zde uloženy záznamy z osobních jednání, které si pořizoval kancléř Šámal, a v řadě případů také kopie dopisů, které kancléř Miladě Paulové adresoval a které se ne vždy dochovaly v jejím osobním fondu uloženém v MSÚ-AAV ČR.

V největším českém archivu, **Národním archivu** (NA), se bohatá korespondence (celkem 41 kusů) nachází v osobním fondu profesora Josefa Šusty. Nejvlivnější meziválečný český historik dějin západní Evropy se v druhé polovině dvacátých let, poté co tuto roli přebíral od Jaroslava Bidla, stal profesním ochráncem Milady Paulové. Další informace jsem dohledal ve fondu Předsednictva ministerské rady, ve fondu Policejního ředitelství v Praze a samozřejmě také v osobní složce Milady Paulové uložené ve fondu Ministerstva školství a národní osvěty. Drobnější novinové články týkající se jmenování profesorkou je možné dohledat ve výstřížkovém archivu ministerstva zahraničních věcí.

S velkým údivem nejen mě samého, ale i samotných pracovníků **Archivu ministerstva vnitra**, nebyl nalezen žádný záznam pořízený během nacistické okupace českých zemí a ani žádný záznam pořízený po druhé světové válce bezpečnostními orgány státní moci. Je těžko představitelné, že by takový záznam nebyl nikdy pořízen, neboť Paulová byla během války několikrát vyslýchána gestapem. Po druhé světové válce pro změnu strávila nějaký čas na studijní cestě po Velké Británii a ještě koncem čtyřicátých let udržovala písemné styky s jihoslovanskými přáteli – po Titově roztržce se Stalinem takové styky byly pro režim naprosto nežádoucí. Tato kapitola jejího života je zatím nejméně probádanou.

Z pražských archivů, které jsem navštívil za účelem hledání doplňujících informací, nutno ještě zmínit **Literární archiv Památníku Národního písemnictví** (LA PNP), ve kterém je uložený jednak fond Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen (v němž se ovšem Paulová nijak zvlášť neangažovala), jednak osobní fondy významných osobností kulturního života meziválečné československé republiky. Dopisy Milady Paulové tak lze nalézt například v pozůstalosti Alice Masarykové, Zdeňka Kalisty, Zdeňka Tobolky, Josefa Vašici, Rudolfa Urbánka, Arne Nováka, jeden dopis u Boženy Vikové-Kunětické a u několika dalších osobností. Podstatným nálezem je unikátní čtyřstránkový životopis určený zřejmě pro volbu mimořádnou členkou České akademie věd a umění uložený ve zmíněném fondu Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen.

Posledním archivem, jež jsem v Praze navštívil, je **Archiv Ministerstva zahraničních věcí** (AMZV). V tomto archivu jsem dohledával informace

především pro lepší pochopení a dokreslení života v Království SHS na počátku dvacátých let, k čemuž pomohly zprávy zasílané bělehradským vyslanectvím a záhřebským konzulátem do Prahy. Dále jsem se snažil lépe pochopit postavení Odonu Páry ve struktuře ministerstva a také jsem se pokoušel najít bližší informace vztahující se k osobě Bedřicha Štěpánka, iniciátora institutu obírajícího se jihoevropskou realitou tehdejší doby – v posledním jsem ovšem úspěšný nebyl.

Z mimopražských archivů jsem navštívil **Archiv Masarykovy univerzity** v Brně, kde je uložen osobní fond profesora Josefa Macůrka. Korespondence s Miladou Paulovou začíná až obdobím po druhé světové válce, kdy zřejmě již byla překonána rivalita kvůli profesorskému jmenování na pražskou univerzitu. Pro meziválečné období je proto zajímavá především korespondence mezi Josefem Macůrkem a Otakarem Odložilíkem a Macůrkem a Karlem Stloukalem. Korespondence s profesorem Bidlem podle informací, jichž se mi dostalo, existovala, ale byla zcizena.

Snažil jsem se také získat informace i ze zahraničních archivů, ale v tomto snažení jsem nebyl úplně úspěšný. Díky laskavosti pracovníků **bělehradského Archivu Národní knihovny (NBS)** jsem získal drobnou korespondenci mezi Miladou Paulovou a profesorem Stanoje Stanojevičem. Neúspěšně naopak dopadl můj dotaz učiněný v **záhřebském Národním archivu**, kde podle zjištění tamních pracovníků se žádná korespondence Milady Paulové v osobních fondech chorvatských politiků ani vědců nenachází.

Literatura

První kroky zájemce o seznámení s životem a prací Milady Paulové pravděpodobně nepovedou do archivu, nýbrž do knihovny, kde si vybere jednu z četných encyklopedií. Široké veřejnosti poměrně málo známá historička má medailónek ve všech encyklopedických dílech vyšlých na našem území od druhé poloviny dvacátých let, od Masarykova slovníku naučného, Komenského slovníku naučeného a Ottova slovníku naučného nové doby přes Příruční slovník naučný a Malou československou encyklopedii až po Diderotovu encyklopedii, encyklopedii Universum či nejnověji postupně vydávaný Encyklopedický slovník českých zemí. V něm je důležitost hesla „Milada Paulová“ označena na čtyřstupňovém žebříčku

písmenem B. Miladu Paulovou zmiňují také zásadní encyklopedická díla jihoslovanské provenience.³

Z dalších významných encyklopedických příruček nelze opomenout encyklopedický seznam členů české akademie věd a umění⁴ ani dobový adresář významných osobností politického, hospodářského a kulturního života.⁵ Nejpodrobnější encyklopedické heslo o životě a práci Milady Paulové ale zájemce nalezne v málo známém biograficko-bibliografickém slovníku ze začátku sedmdesátých let. Heslo pod vedením Milana Kudělky zpracoval jeden z žáků Milady Paulové, Miroslav Šesták.⁶

I v dalších knihách významného brněnského profesora zaměřených na slovanská studia v českých zemích lze nalézt větší či menší zmínky o Miladě Paulové.⁷ Z obecnějších prací o československé historiografii pak třeba připomenout Kutnarovo kompendium⁸ a novější práci Josefa Hanzala, zabírající se ovšem až dobou po druhé světové válce.⁹

Samostatná práce o životě a díle Milady Paulové do dnešního dne sepsána nebyla. Domnívám se, že v tomto případě nejde pouze o „nezajímavost“ osoby první české vysokoškolské učitelky, jde spíše o to, že historická slavistika v českých zemích byla vždy v závěsu za dějinami českých zemích a také (což je samozřejmě logické) dějinami západní Evropy. Marně po celý svůj život bojoval profesor Jaroslav Bidlo o to, aby slovanské dějiny byly studovány intenzivněji a důkladněji. Nepřekvapí nás tedy, že v české historické literatuře je nejen méně původních historických prací o východní Evropě, ale že je v ní i méně historických prací o

³ STANOJEVIĆ, Stanoje (ed.): *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*. Zagreb: Bibliografski zavod, [1926]-1929. – *Enciklopedija Jugoslavije*. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1955-1971. – VUJIĆ, Antun (ed.): *Hrvatski leksikon*. Zagreb: Naklada Leksikon, 1996-1997. – MACAN, Trpimir (ed.): *Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1998.

⁴ ŠLECHTOVÁ, Alena – LEVORA, Josef: *Členové České akademie věd a umění 1890-1952*. Praha: Academia, 2004.

⁵ DOLENSKÝ, Antonín (ed.): *Kulturní adresář ČSR: biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc*. I. ročník. Praha: Josef Zeibrlich, 1934.

⁶ KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk a kol.: *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760. Biograficko-bibliografický slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, s. 368-370.

⁷ KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠTASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Československá slavistika v letech 1918-1939*. Praha: Academia, 1977. – KUDĚLKA, Milan: *O pojetí slavistiky*. Praha: Academia, 1984.

⁸ KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

⁹ HANZAL, Josef: *Cesty české historiografie 1945-1989*. Praha: Karolinum 1999. – HANZAL, Josef: *Česká historiografie od května 1945 do února 1948*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica 29, 2000, s. 213-217.

osobnostech zabývající se východními dějinami. Dodnes tak například chybí zásadní monografické dílo postihující práci profesora Jaroslava Bidla¹⁰, vedle profesorů Pekaře a Šusty ve své době nejvýznamnějšího a nejvlivnějšího profesora dějin na pražské filozofické fakultě. Světlou výjimku v tomto případě tvoří snad pouze profesor Josef Macůrek, jenž po svém odchodu do Brna dokázal v moravské metropoli vytvořit československé centrum východoevropského bádání. Pokud existují nějaké publikace o historících zabývajících se východem, pak jsou to knihy a články především o něm.¹¹

Profesorce Miladě Paulové nebyla doposud věnována ani žádná samostatná studie. Jestliže se o ní v současných odborných člancích hovoří, pak je to většinou ve vztahu k jejímu jmenování první docentkou a později mimořádnou a nakonec i řádnou profesorkou. Zmínky o jejím prvenství v získání členství ve vědeckých společnostech lze najít v anglicky psaném sborníku z konference věnované ženám ve vědě.¹² Další článek věnovaný prvním doktorkám filozofie je možné najít ve sborníku vydaném o několik let dříve tehdejším Státním archivem.¹³

Marginálně se o Miladě Paulové zmiňuje také Jiří Lach ve svých člancích zaměřených na osobnost profesora Josefa Šusty,¹⁴ Jiří Bečka v člancích o Slovenském ústavu¹⁵ a Lubomíra Havlíková ve studiích o počátcích české byzantologie.¹⁶

¹⁰ VLČEK, Radomír: Jaroslav Bidlo. K vývoji historiografických názorů na dějiny Slovanstva. In: *Slavia*. Roč. 62/1993, č. 3, s. 385-390. – VEBER, Václav: Jaroslav Bidlo a Josef Macůrek. In: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Studia historica*. Roč. XLII/1995, č. 3-4, s. 141-149. – MACŮREK, Josef: Jaroslav Bidlo. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Roč. 1997, č. 44, s. 165-179. – ĐURČANSKÝ, Marek: Jaroslav Bidlo a Gollova škola. In: *Jaroslav Goll a jeho žáci*. Historia culturae VI. Studia 5. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, s. 439-449.

¹¹ MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno: Matice moravská, 1998. – GONĚC, Vladimír (ed.): *Josepho Macůrek viginti lustra complenti oblatum. Josef Macůrek a jeho přínos k dějepisectví o střední a východní Evropě*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. – NEČAS, Ctibor: *Josef Macůrek*. Praha: Národní knihovna ČR, Slovanská knihovna, 1998.

¹² BARVÍKOVÁ, Hana – MARTINOVSKÝ, Martin: Memberships of women in the leading learned institutions in the 20th century. In: Štrbáňová, Soňa – Stamhuis, Ida H. – Mojsejová, Kateřina (eds.): *Women scholars and institutions. Proceedings of the international conference (Prague, June 8-11, 2003)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004, s. 189-220.

¹³ ŠTEMBERKOVÁ, Marie: Doktorky filozofie a medicíny na pražské univerzitě od r. 1901 do konce první světové války. In: Pešek, Jiří – Ledvinka, Václav (eds.): *Žena v dějinách Prahy*. Documenta Pragensia XIII. Praha: Scriptorium, 1996, s. 213-234.

¹⁴ LACH, Jiří: Josef Šusta a Dějiny lidstva. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 28, 1998, s. 93-103. – LACH, Jiří: Josef Šusta a Karel Stloukal. Učitel a žák – vzor a pokračovatel? In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 29, 2000, s. 125-142.

¹⁵ BEČKA, Jiří: Slovanský ústav jako součást dějin československé slavistiky 1918-1945. In: *Slavia*. Roč. 67/1998, č. 1-2, s. 241-248. – BEČKA, Jiří: Slovanský ústav v letech 1922-1963. In: *Slavia*.

Nepřímo se Milada Paulová dočkala pozornosti historiků, když při příležitosti vydání studie zaměřené na vztah Svetozora Pribičeviče k meziválečnému Československu vyšla také časopisecky kritická edice části její korespondence.¹⁷

Ve vydaných pamětech či denících Miladu Paulovou zmiňují Zdeněk Kalista¹⁸, Otakar Odložilík¹⁹, Matyáš Murko²⁰ a Josef Pekař.²¹ V neposlední řadě musím také jako zdroj informací zmínit články uveřejněné při příležitosti životních jubileí Milady Paulové, o které se ve většině případů postarali její blízcí spolupracovníci a žáci, a nekrology, v nichž byla vzdána čest její památce.²²

Důležitým zdrojem informací nacházejícím se na pomezí pramene a literatury se pro mne stalo také samotné dílo Milady Paulové. Její článek v Českém časopise historickém o dění v pražské Veřejné a univerzitní knihovně²³ mi lépe pomohl pochopit atmosféru poválečné doby. Její knihy o jihoslovanském odboji²⁴ mi mnohdy zase přiblížily osobnosti, s nimiž se měla možnost poznat během svého

---

Roč. 68/1999, č. 3-4, s. 401-420. – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra: Česká byzantologie a Slovanská ústav. In: *Slavia*. Roč. 68/1999, č. 3-4, s. 442-451.

¹⁶ HAVLÍKOVÁ, Lubomíra: Balkanistická studia a počátky české byzantologie. In: *Litteraria humanitas X. Slavistika a balkanistika*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 13-18. -- HAVLÍKOVÁ, Lubomíra: K počátkům české a slovenské byzantologie. P.J.Safařík – J.Bidlo – M.Weingart. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš (eds.): *Česko-slovenská vzájemnost a nevzájemnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 140-146.

¹⁷ HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Svezozar Pribičevič a Československo (1929-1936). In: *ČČH*. Roč. 93/1995, č. 2, s. 244-262. – CHROBÁK, Tomáš: Jugoslávská opozice a Československo 1935-1938. In: *Slovanský přehled*. Roč. LXXXV/1999, č. 3, s. 265-291. – HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Emigrace Svetozara Pribičeviče v Československu. Edice českých archivních dokumentů z let 1929-1932. In: *Slovanské historické studie*. Roč. 28/2002, s. 141-242. – HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Emigrace Svetozara Pribičeviče v Československu. 2. část. – Edice archivních dokumentů z let 1932-1936. In: *Slovanské historické studie*. Roč. 29/2003, s. 215-287. – HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Emigrace Svetozara Pribičeviče v Československu. 3. část. Edice archivních dokumentů z července-října 1936. In: *Slovanský přehled*. Roč. XC/2004, č. 3, s. 447-468.

¹⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. Brno: Atlantis, 1996-1997.

¹⁹ ODLOŽILÍK, Otakar: *Deníky z let 1924-1948*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002-2003.

²⁰ MURKO, Matyáš: *Paměti*. Praha: Fr. Borový, 1949.

²¹ PEKAŘ, Josef: *Deníky Josefa Pekaře: 1916-1933*. Praha: Vyšehrad, 2000.

²² ZÁSTĚROVÁ, Bohumila: Jubileum vědecké pracovnice. In: *Slovanský přehled*. Roč. XLII/1956, č. 10, s. 346. – PICHLÍK, Karel: Významné životní jubileum. In: *Historie a vojenství*. Roč. 1966, č. 6, s. 1156. – VALENTA, Jaroslav: Sedmdesátiny Milady Paulové. In: *Slovanský přehled*. Roč. XLVII/1961, č. 5, s. 295. – ŠESTÁK, Miroslav – ZÁSTĚROVÁ, Bohumila: Milada Paulová (1891-1970). In: *Slovanský přehled*. Roč. LVI/1970, č. 3, s. 216-218. – ZÁSTĚROVÁ, Bohumila: Milada Paulová. In: *Byzantinoslavica*. Roč. XXXI/1970, č. 2, s. 295-297.

²³ PAULOVÁ, M.: Z veřejné a univerzitní knihovny v Praze. In: *ČČH*. Roč. XXV/1919, s. 377-378.

²⁴ PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. [Díl I, Ve znaku persekuce]*. Praha: Československá grafická Unie, 1937. – PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. [Díl druhý, Maffie a politika česko-jihoslovanská. Část první.]*. Praha: Československá grafická Unie, 1939 – PAULOVA, Milada: *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918*. Praha: Academia, 1968.

pozoruhodného téměř jedenapůlročního pobytu v Království SHS. Mnoho vysvětlují také její články a sborník věnovaný profesoru Bidlovi,²⁵ stejně jako článek otištěný ve spisu věnovaném Františku Hlaváčkovi u příležitosti jeho padesátých narozenin.²⁶

Vyprávěné prameny

Historická práce o osobě žijící v nedávné minulosti si žádá využít vzpomínek lidí, kteří daného člověka znali, tedy byli jeho příbuzným, kolegy, žáky či jen známými. I já jsem původně zamýšlel vyzpovídat alespoň několik žijících pamětníků. Generace přátel a známých Milady Paulové bohužel většinou zemřela v sedmdesátých, osmdesátých letech. Mezi poslední žijící přímé pamětníky univerzitní atmosféry doby dvacátých a třicátých let patřil Josef Macůrek, který zemřel na počátku devadesátých let v úctyhodném věku jednadevadesáti let.

Úspěšný jsem nebyl ani u první generace žáků a studentů, kteří stanuli později po boku své učitelky za přednáškovými pulty či usedli po jejím boku ve výzkumných institucích a redakcích vědeckých časopisů. Bohumila Zástěrová a Milan Loos, dva nejbližší spolupracovníci Milady Paulové po druhé světové válce, spoluredaktoři časopisu *Byzantinoslavica*, zemřeli v osmdesátých letech. Josef Polišenský, který spolu s Miladou Paulovou v roce 1946 navštívil Velkou Británii a patřil k vrstevníkům Bohumily Zástěrové, zemřel na počátku nového milénia. Ze starších, dnes ještě žijících pamětníků je třeba zmínit Kolomana Gajana, Růženu Dostálovou a Věru Olivovou.

Z mladších kolegů, narozených ve třicátých letech, kteří se s Miladou Paulovou stýkali poměrně často, je nutno připomenout Jaroslava Valentu, Vladislava Moulise a Věru Hrochovou – naneštěstí i tito historici jsou již po smrti. Hrochová zemřela v polovině devadesátých let a Moulis s Valentou těsně před tím, než jsem se tímto tématem začal zabývat. Ke generaci žijících historiků narozených ve třicátých letech a pamatujících Miladu Paulovou tak dnes patří především Jan

²⁵ WEINGART, Miloš – DOBIÁŠ, Josef – PAULOVÁ, Milada (eds.): *Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy university, k šedesátým narozeninám*. Praha: Anna Bečková, 1928. – PAULOVÁ, Milada: *Prof. Jaroslav Bidlo šedesátníkem*. Praha: vlastním nákladem, 1929. – PAULOVÁ, Milada: *Památce Jaroslava Bidla*. Praha: vlastním nákladem, 1938.

²⁶ PAULOVÁ, Milada: *Hlaváčkova činnost mezi Jihoslovany a v Itálii*. In: *František Hlaváček. Jeho život a práce. (Pamětné spisek k 50 tým narozeninám.)* Praha: nákladem tiskové komise Mladé generace Čs.N.D., 1927.

Křen a zejména Robert Kvaček. Oba tito historikové mají na první českou profesorku historie přímé vzpomínky, naneštěstí až z doby po druhé světové válce.

Třetí generaci pamětníků tvoří historici narození během čtyřicátých let, jedná se vlastně o poslední studenty profesorky Paulové, kteří za katedry či do vědeckých ústavů nastoupili až během šedesátých let. K těmto osobnostem patří dnešní přední odborníci na moderní dějiny Balkánu Miroslav Šesták a Miroslav Tejchman.

Protože jsem nakonec nezpracovával celý životní osud Milady Paulové, ale jen jeho jednu výseč, a to tu nejstarší, pamětníky jsem pro svou práci nevyužil. Příčinou bylo také trojí odmítnutí nejstaršího žijícího současníka profesora Gajana, zdůvodněné zdravotními problémy. Úspěšnější jsem nebyl ani u profesorky Růženy Dostálové, neboť ta, dle svých slov, nebyla Miladě Paulové natolik blízká, aby mohla poskytnout konkrétnější informace o jejím životě. Profesora Křena a Kvačka jsem z již zmíněného důvodu jejich dřívějšího data narození ani nekontaktoval. Jsou to nicméně tito dva a dále pak třetí generace současníků Milady Paulové (její žáci Šesták a Tejchman), jejichž osobní vzpomínky bezesporu umožní lépe pochopit osudy, činy a pocity Milady Paulové z konce jejího života. Pro ranou část jejího života se tak dnes bohužel musíme spokojit již jen s prameny listinné povahy.

2. Úvod

Životní příběh univerzitní profesorky Milady Paulové jsem objevil mimoděk. Při zpětném pohledu, značně ahistorickém, se mi ovšem zdá, že cesta k této diplomové práci nebyla náhodná a že její základy byly položeny před značně dávným časem. Vše začalo mým dvouletým pobytem v Záhřebu, kam jsem se, pravda trochu náhodně, dostal ve svých 15 letech. Následovaly další dva roky strávené v Sarajevu, po válce velmi zničeném městě jinak mírumilovně se střetávajících, prolínajících a ovlivňujících kultur, jazyků a národností. I mě toto prostředí, někdy poněkud orientální, ovlivnilo.

Po návratu do Čech mě vítr osudu zavál nejprve do přípravného ročníku pořádaného Pedagogickou fakultou Univerzity Karlovy a následující rok na půdu fakulty samotné. Už si přesně nevzpomínám, zda jsem o jméně Milady Paulové slyšel již ve druhém ročníku v přednáškách profesora Petra Čorneje či zda jsem na něj narazil až ve třetím ročníku, kdy jsem se na tutéž zkoušku učil.

Buď jak buď, před soubornými zkouškami bylo třeba volit téma diplomové práce a já již na rozdíl od svých spolužáků nemusel váhat. A byl to snad znovu zásah osudu, jež chtěl, aby přesně v ten čas byla dokončena inventarizace fondu, o který jsem projevil zájem. Vedoucího diplomové práce také nebylo třeba hledat. Třebaže jsem se původně zamýšlel věnovat česko-německým vztahům mezi dvěma světovými válkami, konkrétněji československým zahraničním úřadům na území Německa a jejich personálnímu obsazení, paní docentka Alena Míšková s povděkem nové téma přijala. Sladkým plodem sloučení dvou rolí, tj. vedoucí diplomové práce a vedoucí archivu Akademie věd ČR, bylo to, že paní docentka měla po téměř tři roky velmi dobrý přehled o čase, jež jsem strávil pod střechou jejího archivu. Mně toto spojení kromě cenných rad a připomínek přineslo motivaci odkrýt a zjistit co nejvíce dostupných informací o tak všeobecně málo známé osobnosti české historiografie.

Základ a rozvržení diplomové práce vzniklo po dlouhých úvahách po usednutí k psacímu stolu na přelomu července a srpna 2007. Během heuristiky jsem původně zamýšlel text rozdělit do tematických kapitol, které by sledovaly jednotlivé životní role Milady Paulové, ale jelikož se objem materiálu nenadále rozrostl, byl jsem nucen omezit se na konkrétní časové období. Volba necelých pětatřiceti let života měla svou opodstatněnou logiku.

Podobně jako u každého z nás, bylo i v životě této české historičky a byzantoložky několik velkých mezníků. Omezíme-li se na ty základní, pak prvním bylo složení doktorské a učitelské zkoušky na filozofické fakultě, vznik nového státu a s tím spojené rozhodnutí uposlechnout výzvu profesora Bidla vypravit se na studijní cestu do Království SHS. Druhým zásadním mezníkem bylo získání první ženské soukromé docentury v Československu. Milada Paulová svou úspěšnou habilitací získala pozornost veřejnosti a vykročila správnou cestou k zrovnoprávnění žen na poli vědy u nás. Třetím významným mezníkem byla její snaha o získání mimořádné profesury na pražské univerzitě, jež vyústila v roztržku a rozchod s profesorem Bidlem. Další významný předěl v jejím životě se váže ke konci druhé světové války, kdy obrátila badatelskou pozornost ke svému původnímu oboru, jímž byla byzantologie. V druhé polovině čtyřicátých let dosáhla Milada Paulová na mezinárodním poli v této oblasti značného uznání a ocenění, a to i přes nepřízeň nového politického režimu.

Svou diplomovou práci jsem zaměřil na první období života Milady Paulové, a sice na dobu od jejího narození až do úspěšného zvládnutí habilitačního řízení a získání první ženské soukromé docentury, opravňující k přednášení na pražské filozofické fakultě. Text diplomové práce jsem rozdělil na celkem patnáct kapitol, z nichž jednu tvoří obeznámení s hlavními prameny a literaturou, druhou úvod, čtrnáctou závěr a patnáctou shrnutí. Hlavní vylíčení prvního období života je tedy rozděleno do celkem 11 kapitol. Až na jednu jsou seřazeny v chronologické posloupnosti směřující k získání docentury v roce 1925. Výjimku tvoří kapitola věnovaná patnácti letům života, jež Milada Paulová strávila prací v pražské Veřejné a univerzitní knihovně.

Cílem práce bylo v dobových souvislostech vylíčit příběh postihující pohnuté životní osudy dívky a ženy, která od samého dětství projevovala nebyvalý zájem o historii a která díky své neutuchající pílí a snaživosti nakonec překonala těžkosti spojené s dosud neproniknutelnou hradbou ryze mužského vědeckého prostředí.

Příběh začíná narozením Milady Paulové v malé severočeské obci položené mezi Turnovem a Mnichovým Hradištěm. Po přestěhování do Prahy ji nalézáme při středoškolských studiích na učitelském ústavu, kde se dotváří její osobnost prahnoucí po dalším vzdělání. Toho posléze nabývá jako externistka na chlapeckém gymnáziu.

V předvečer vypuknutí světové války vstupuje Milada Paulová na pražskou českou univerzitu, kde potkává množství osobností české historické vědy, které ji zasvěcují do dějin a metodologie historické práce. Největší vliv na ni mají profesori Pekař a Bidlo, u něhož se specializuje na byzantské dějiny a jenž ji od začátku pokládá za velmi nadějnou. Na konci studia je jasné, že Milada Paulová patří mezi vůbec nejlepší žáky, které kdy Jaroslav Bidlo vyučoval. V této kapitole se detailněji zaměřuji na atmosféru historického semináře válečných let, předměty, jež absolvovala, a na její studijní výsledky.

V následující kapitole se věnuji roku, jenž následoval po úspěšném složení doktorských a učitelských zkoušek. Pro Miladu Paulovou byl po hmotné stránce poměrně nejistý, byla také vytížena překladem, zkušebním učitelským rokem na gymnáziu a asistenturou v historickém semináři. Nicméně tento rok jí bezesporu přinesl mnoho zkušeností, které mohla využít v pozdějších letech.

Po uklidnění politických změn byla Milada Paulová v polovině roku 1919 přijata do pražské Veřejné a univerzitní knihovny. Tato část, jak jsem již avizoval výše, tvoří výjimečný a uzavřený celek. Z logiky věci nebylo možné přerušit vyprávění v roce 1925, ale bylo nutné ho dovést až do roku 1935, kdy knihovnu z důvodu svého jmenování mimořádnou profesorkou opustila. Kapitola je také význačná tím, že jsou v ní jasně patrné obtíže, s jakými jako žena musela zápolit při svém kariéřním růstu (jenž měl být dán automatickým postupem).

V další kapitole jsem se vrátil opět k chronologickému vyprávění, a sice do roku 1920, jenž je klíčem k objasnění důvodu, proč se z dívky ze severočeského Loukova stala jedna z nejuznávanějších odbornic na jihoslovanské dějiny konce 19. a první poloviny 20. století. Tato kapitola je postavena na dochovaných dopisech a chce co nejvíce přiblížit myšlení a pocity ženy v poměrně daleké cizině.

Téměř jedenapůlroční studijní pobyt v jihoslovanském království Miladu Paulovou v mnohém změnil a ovlivnil. V Záhřebu, Bělehradu a Splitu poznala celou řadu významných osobností jihoslovanského politického života a s mnohými z nich navázala i úzké přátelské vztahy. Atmosféra slovanského vzmachu doprovázená lidskou otevřeností tamějších obyvatel ji doslova uchvátila. Uchvátila natolik, že byla dokonce ochotná vzdát se své vědecké kariéry. Ostatně nakonec ji na čas také obětovala.

Po návratu do Československa pokračovala Milada Paulová v získávání informací od aktérů válečné politiky. Mezi lidmi, které v rámci těchto rozhovorů

navštívila, byl i hlavní strůjce české zahraniční akce, Tomáš Garrigue Masaryk. Setkání s hlavou státu věnuji samostatnou kapitolu, neboť přímá rozmluva s prezidentem dopomohla Miladě Paulové k pochopení základních ideových struktur odboje proti rakousko-uherské monarchii a k pochopení styků s Jihoslovanským výborem, formovaným během války v Itálii. Setkání s Masarykem je důležité také proto, že o práci mladé badatelky se začal zajímat její pozdější blízký přítel a ochranitel, kancléř Přemysl Šámal.

Plodem studijního pobytu a četných rozhovorů byly dvě knihy, o nichž se rozepisují v další kapitole a jimž přikládám značnou pozornost. Především rozsáhlý druhý spis o Jihoslovanském výboru se stal základem pozdějšího habilitačního řízení Milady Paulové. S ohledem na prameny jsem se více pozornosti snažil věnovat otázce nemožnosti tištění jejího habilitačního spisu v českém jazyce, jež bylo ovlivněno především politickými faktory (nemalou roli v tomto případě sehrála i hradní politika).

Veškeré překážky nakonec Milada Paulová překonala a stala se první ženou na našem území, jíž se podařilo proniknout světovou válkou pootevřenými dveřmi do čistě mužských vědeckých kabinetů. Byla jedinou ženou, u které se na konci třicátých let reálně počítalo s tím, že získá řádnou profesuru. Pouze rozbití československého státu a následné obsazení zbytku českých zemí nacistickým Německem mělo za následek, že její snaha získat nejvyšší vysokoškolskou hodnost vyšla naprázdno. Nejvyššího akademického uznání se dočkala až po druhé světové válce, a to zpětně od roku 1939. Své touze věnovat se slovanským dějinám podřídila Milada Paulová celý svůj život. Nikdy se neprovdala a neměla děti. Slovanské dějiny byly pro ni vším.

Ediční poznámka

Při citování korespondence a dalších písemných materiálů jsem vycházel ze zásad pro transkripci novodobých textů shrnutou v knihách *Textologie. Teorie a ediční praxe*.²⁷ a *Editor a text. Úvod do praktické textologie*.²⁸ Při pravopisné úpravě jsem přihlížel k současné normě pravidel českého pravopisu.

²⁷ VAŠÁK, Pavel a kol.: *Textologie. Teorie a ediční praxe*. Praha: Karolinum, 1993.

²⁸ HAVEL, Rudolf – ŠTOREK, Břetislav a kol.: *Editor a text. Úvod do praktické textologie*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2006.

Největších úprav se dočkaly dopisy Františka Paula, otce Milady. V mnoha případech jsem byl nucen změnit psaní y-i, změnit či doplnit interpunkci. U korespondence psané vysokoškolsky vzdělanými lidmi bylo práce přirozeně méně. Na všech místech použitých textů jsem opravil projevy ustrnulé dobové normy psaní slov s -ti na konci (jíti-jít, mluvití-mluvit, slyšeti-slyšet atd.), pozměnil a sjednotil jsem psaní původně cizích slov (např. filosofie-filozofie, rigorosum-rigorózum). Ponechal jsem několik osobitých slov, jež Milada Paulová použila (alkovna a deposedovaná) a ponechal jsem také u všech pisatelů podobu slova „Jsi“, pokud takto bylo napsáno. Důsledná jednotnost byla použita při psaní spřežek a ve způsobu užívání velkých písmen (Dr.-dr.). Větší úpravy doznalo také psaní číslic, kdy jsem zejména rozepsal časové údaje, a psaní zkratek, které jsem buď také rozepisoval (p.-pan), anebo naopak sjednotil se současnou jazykovou normou. Tam, kde jsem si byl jistý, jsem rozepisoval i jména či příjmení; kde to jisté nebylo, použil jsem hranatých závorek. Tento druh závorek jsem volil také v případě, že bylo třeba citovaný text blíže upřesnit či vysvětlit, anebo tam, kde byl zápis zcela nečitelný, na což jsem tímto způsobem upozornil. Pokud byl originál textu v cizím jazyce, upozornil jsem na tuto skutečnost v poznámce pod čarou. Překlady textů jsou mým dílem.

3. Rodina

Malebný kraj Českého ráje rozprostírající se na širokém území téměř dvou tisíc kilometrů čtverečních, který zhruba ohraničují města Sobotka, Mnichovo Hradiště, Sychrov, Turnov, Železný Brod, Semily, Lomnice nad Popelkou, Železnice a Jičín, je rodištěm mnoha věhlasných osobností. Mezi nimi je možné najít i celou řadu významných historiků, např. Josefa Pekaře, Josefa Vítězslava Šimáka, Františka Kutnara – či filozofa Jana Patočku. Mezi významné rodáky a historiky zároveň patří i balkanistka a byzantoložka, jež jako první žena v Československu získala venia docendi, žákyně a posléze nástupkyně Jaroslava Bidla na pražské filozofické fakultě, univerzitní profesorka Milada Paulová.

V ranních hodinách, v pondělí o Dušičkách, spatřila světlo světa holčička, které její rodiče dali jméno Milada. Psal se 2. listopad roku 1891. Holčička se narodila v Loukově, v obci na pravém břehu řeky Jizery, na samé hranici Českého ráje (v tehdejší politickém okrese mnichovohradištském). Tuto obec, jejíž úzká, táhlá náves byla tvořena převážně roubenými statky ze 17. až 19. století a již dodnes dominuje z dálky patrný pozdně goticko-renesanční kostel Nejsvětější Trojice, v té době obývalo přibližně 500 lidí. V původně české obci v té době stálo na 60 statků, domů a stavení.²⁹

Milada Paulová se narodila do rodiny Františka a Anny Paulových. Při křtu konaném v loukovském kostele třináct dnů po jejím narození, 15. listopadu 1891, byla Josefem Němečkem, místním děkanem, pokřtěna na Miladu Annu Josefu Paulovou.³⁰

Děvčátko přineslo manželům nepochybně velkou radost. Byla jejich prvním dítětem. O radosti, kterou rodiče prožívali, svědčí i výběr jména holčičky: Milady se užívalo a dodnes užívá ve významu mladá, milá či milovaná. Druhá dvě jména, Anna a Josefa, získala Milada od svých dvou babiček.

Krajina malebného Českého ráje nebyla rodičům Milady neznámá. Rodina Miladiny matky zde žila přinejmenším od konce osmnáctého století. Miladina babička, Josefa Hanzlová (* 26. května 1848 – ?), se narodila v nedalekých Přeperech domkaři Antonínu Hanzlovi a jeho manželce Alžbětě, roz. Ťokanové.

²⁹ KOTYŠKA, Václav: *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha: Bursík a Kohout, b. d., s. 763.

³⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 4, kr. 1. Křestní list.

Miladin dědeček, Josef Bernard (* 17. ledna 1844 – ?), se narodil sedláku Františku Bernardovi z Modřišic a Alžbětě, dceři Jana Mrázka, sedláka z Vyskře.

Dědeček Josef Bernard patřil podle klasifikace Otty Urbana mezi „venkovskou buržoazii“³¹, byl bohatým statkářem a podnikatelem. V povolání pravděpodobně následoval svého otce. Vystudoval nižší gymnázium v Mladé Boleslavi a vyšší v Jičíně. Od mládí využíval živnostenské svobody a byl úspěšným obchodníkem. V osmatřiceti letech koupil válcový mlýn ve Svijanech-Podolí. Tamtéž mu také patřilo velké hospodářství s čeledí, pekárna, řada polností a lesů. Pro svůj majetek a podnikatelskou tvrdost nabyt také velkého vlivu politického, byl členem a později starostou okresního zastupitelství turnovského. V roce 1895, tehdy zemřela jeho nejstarší dcera Anna Marie (* 17. července 1870 – † 21. března 1895), Miladina maminka, byl zvolen jedním z 236 volených poslanců českého zemského sněmu. Josef Bernard byl zvolen v třetí kurii, tj. kurii venkovských obcí, ve volebním okrsku Turnov-Český Dub hlasy 88 volitelů, přičemž dalších 12 lístků zůstalo prázdných.³² V zemském sněmu vystřídal staročecha Františka Hartla, zvoleného o šest let dříve, a potvrdil tak drtivé vítězství mladočechů ve volebním roce 1895. V zemském sněmu jich zasedlo celkem osmaosmdesát. O poslaneckých aktivitách Josefa Bernarda mnoho nevíme, podle vzpomínek Milady Paulové dědeček nebyl nijak významným poslancem.³³ Dle zasedacího pořádku ve čtyřmístné lavici po dobu jeho mandátu po jeho levé straně seděl poslanec za venkovské obce okresu Mladá Boleslav Vilém Teklý, po jeho pravici poslanec za města Strakonice, Vodňany a Sušice, pražský advokát Karel Setonský, a o místo dál poslanec za venkovské obce Vrchlabí, také pražský právník, Karel Kramář.³⁴ Jelikož jsem zmínil dceru Annu Marii, je také třeba připomenout i další děti Josefa Bernarda: po Anně Marii na svět přišli syn Jaromír a dcery Božena a Marie.

Rodinu Miladina otce přivedlo do turnovského okresu zaměstnání. Otec Františka Paula, Karel Paul (* 1. srpna 1822 – † 17. dubna 1874), byl dlouholetým

³¹ URBAN, Otto.: *Kapitalismus a česká společnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 120.

³² NAVRÁTIL, Michal: *Almanach sněmu království Českého (1895-1901)*. Praha: E. Beaufort, 1896, s. 18.

³³ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 6. července 1927.

³⁴ NAVRÁTIL, Michal: *Almanach sněmu království Českého (1895-1901)*. Praha: E. Beaufort, 1896. – LIŠKOVÁ, Marie: *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách*. Praha: Státní ústřední archiv, 1994, s. 24-25. Ve slovníku je uvedeno datum narození 17. února 1844, tento údaj se ale neshoduje s rodným a křestním listem vystaveným na konci října 1940 pro účely prokázání nežidovského původu. Výpis z matriky je součástí osobního fondu Milady Paulové uloženého v MSU-AAV ČR.

knížecím úředníkem u rodiny Rohanů. Vrcholem jeho kariéry bylo jmenování vrchním ředitelem panství na Svijanech. Františkova matka, Anna Paulová (* 16. června 1825 – ?), byla dcerou Vojtěcha Motla, zámeckého klíčníka v Libějicích (v tehdejším politickém okrese netolickém). František Paul a Anna Motlová byli oddáni 25. června 1855 a měli celkem devět dětí, z nichž dvě zemřely záhy po narození. František Paul byl pátým dítětem, které se dožilo dospělosti, před ním to byl starší bratr Karel (* 6. ledna 1852 – ?) a sestry Emílie (* 11. prosince 1857 – ?), Anna (* 6. srpna 1853 – ?) a Matylda (* 6. března 1855 – ?), po Františkovi se ještě narodily dvojčata Gabriela a Vilemína (* 30. března 1866 – ?).³⁵

Miladin otec, František Felix Jan Paul, se narodil 22. května 1862 v Lysé nad Labem. Jeho otec byl v té době v Lysé zaměstnán na místním zámku jako hospodářský ředitel. Svých dětí si patřičně hleděl, spolu s manželkou se jim snažil zajistit co nejlepší a v očích rodičů především co nejužitečnější vzdělání. Obecnou školu navštěvoval mladičků František v Českém Dubu (Böhmische Aicha), poté jej rodiče poslali studovat na Die erste deutsche Staats Oberrealschule do Prahy. Maturitu, které se ovšem už jeho otec nedočkal, František úspěšně složil 3. července 1880.³⁶ Svá studia ukončil 3. září 1883 na Handels Lehranstalt in Prag.³⁷ Obdobnými studii zřejmě prošel i jeho starší bratr Karel, který našel práci také u knížecí rodiny Rohanů – v oužickém cukrovaru.

Po pražských studiích nastoupil František Paul do Allgemeine Zuckerfabrications-actiengesellschaft, do Svijan-Podolského cukrovaru v Loukově-Dařenicích (tak se dodnes nazývá část Loukova na levém břehu Jizery). V dařenickém cukrovaru, vystavěném na náklady známého anglického podnikatele Johna Rustona v roce 1870, začal František Paul svou 22 let trvající kariéru cukrovarnického úředníka, předčasně ukončenou odchodem do důchodu. Začal jako účetní, později pracoval jako prokurista a skončil jako ředitel celého dařenického cukrovaru. Cukrovar měl nejméně dvě desítky zaměstnanců a dlouhá léta úspěšně těžil z významné řepařsko-obilnářské oblasti rozkládající se mezi Mnichovým Hradištěm a Turnovem. Výhodou cukrovaru (ale i mlýnu, který vlastnil Miladin druhý dědeček) byla nedaleká zastávka železniční dráhy.

³⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 4, kr. 1. Výtahy z matrik narozených, oddaných a zemřelých.

³⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 1030, kr. 49. Maturitní vysvědčení.

³⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 1032, kr. 49. Vysvědčení z obchodní akademie.

Kde a kdy se potkali František Paul a Anna Bernardová, nevíme. Měli k tomu zcela jistě mnoho příležitostí. O osm let starší František něžné Anně mohl spíše než svou mužností imponovat citovostí a měkkostí, zřejmě také vybranějším chováním, kterému se měl možnost naučit v blízkosti knížecí rodiny. Jejich vzájemný vztah byl provázen velkou láskou a citem. Svědčí o tom několik málo dochovaných dopisů snoubenky svému milému: „*Můj drahý Františku! (...) jak hezounký lístek Jsi mi zaslal můj drahoušku, ach tak krásný a šťastný, vid', vid', my již nyní jsme a budeme velmi šťastní. Jak lístek již mi říká, Jsi šťastným a buď jen buď, vše jest pravdou a mně je tak hezounce, tak dobře... (...) dostane se Ti takové Aninky, jakou vždy sám Jsi si představoval a tak že tu Aničku co ženušku budeš mít tak rád, ach já sama vím to, a jak těším se na budoucnost a my opravdu můžeme se těšiti, vždyť budeme tak šťastní, jako málo kdo.*“³⁸

Společně ano si František a Anna řekli ve slavnostně vyzdobeném, přáteli a sousedy zaplněném loukovském jednolodním kostele dne 4. listopadu 1890. Před rokokovým oltářem se sochami sv. Petra a Pavla, kde stál místní farář Josef Němeček, se sešli novomanželé a jejich svědci, jimiž byli zaměstnavatel Františka Paula, majitel cukrovaru v Dařenicích John Ruston, a rodinný přítel Bernardových, Hynek rytíř Čurda, tehdejší turnovský c. k. okresní hejtman.³⁹ Sňatek byl naplněním velké lásky, ale také překonáním jistých sociálních rozdílů. František Paul nebyl prozatím ničím víc než jen cukrovarnickým úředníkem, kdežto jeho tchán byl bohatým a váženým podnikatelem, mladočechem, patřícím k vyšší střední třídě. Je pravděpodobné, že milionář Bernard viděl v ženichovi své krásné dcery s velkýma očima člověka, který nebude moci jeho dceři zajistit blahobyť, na nějž byla zvyklá z domova, ba který nebude ani schopen se o ni postarat v možném čase nouze.

Bez dvou dnů do roka po svatbě se narodila dcera Milada. Radost z jejího narození nicméně kalila obava z budoucnosti, jež byla od začátku značně nejistá. Dva týdny po narození onemocněla dívenka zápallem plic a její život visel takřka na vlásku.⁴⁰ Projevila se u ní nemoc, která sužovala celou rodinu a která měla způsobit, že přání Anny Paulové o společném šťastném a dlouhém životě manželů Paulových nebude vyplněno – tuberkulóza. Nemoc s různou intenzitou provázela Miladu po celý život.

³⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 1041, kr. 50. Dopis A. Bernardové Fr. Paulovi (b. d.).

³⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 4, kr. 1. Oddací list.

⁴⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (rkp.).

S postupem času a s přicházejícími každodenními starostmi se ukázalo, že manželství nebude tak idylické, jak se zprvu zdálo. František Paul začal být prchlivý a Anna Marie, uvyklá na komfort otcova domu, ne vždy libě nesla zvyklosti cukrovarnických úředníků – jako například pořádat pravidelně hromadné obědy. Často proto utíkala s dcerkou za otcem domů do Svijan. Spíše než kuchyni se raději věnovala čtení knih. Její dcerka podlehla této vášni také.

Po několika letech manželství přišla druhá radostná událost. Paulovým se narodil syn. Pojmenovali ho po nejstarším Františkově bratrovi – Karel. Velká radost z mužského potomka v tomto případě neměla dlouhého trvání. Něžná a v tváři krásná Anna Marie, trpící tuberkulózou, se porodem vysílila natolik, že nedlouho po porodu zemřela († 21. března 1895). Smrt se nespokojila jen s matkou, a tak za nějaký čas zemřelo i novorozeně. Miladě byly v té době necelé čtyři roky.

Dětství Milady Paulové vzhledem k zmíněným tragickým událostem nebylo zrovna idylické. V jejích zápiscích z pozdních let je možné najít dvě vzpomínky na rané dětství – jedna je na matku a druhá na sebe coby nehezkou holčičku: „*Vysoký katafalk a kovová stříbrná rakev s mosaznými ozdobami... Otec přistupuje se mnou v náručí a já si hraji – hraji s prsty své matky, ležící v rakvi. Matky, kterou jsem nikdy nepoznala.*“ A druhá vzpomínka: „*Jakási malá, ošklivá holčička, která se křečovitě drží máminy sukně a škaredí, když se na ni mluví. Nechce odpovídat.*“⁴¹

František Paul se po smrti své ženy již nikdy neoženil. Pracoval dál v dařnickém cukrovaru a zprvu vychovával dceru sám. Ale protože práce byla časově velice náročná a protože někdy i na delší dobu odjížděl kvůli obchodům do Německa – a ne vždy mohl brát dceru s sebou – musel řešit otázku výchovy jinak. V té době si již jako ředitel dařnického cukrovaru mohl dovolit vychovatelku, služebnou i kuchařku (jak si mnohem později zapsala Milada Paulová⁴²), ale žádná z nich nemohla zcela nahradit postrádanou matku. A tak do rodiny kolem Miladina šestého roku, za blíže neznámých okolností, přišla Vilemína Brunclíková (* 22. srpna 1873 – † 8. června 1951). Pro rostoucí Miladu byla tato pohledná a povahou veselá dcera nájemce České besedy, hostince ležícího na silnici z Loukova do Svijan, jednoduše Mína. Vilemína Brunclíková, kterou si děvčátko „vášnivě zamilovalo“, převzala starost o chod domácnosti i o Miladinu výchovu. Během času

⁴¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (rkp.).

⁴² LA PNP, Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, inv. č. 1703-1706. Životopis Milady Paulové.

se stala neodmyslitelnou součástí rodiny a zůstala jí za všech okolností až do své smrti.⁴³

4. Školní vzdělání

Své školní vzdělávání zahájila Milada Paulová v obecné škole v Loukově. Pro časté choroby byla zčásti vychovávána chůvami doma. Po pěti letech obecné školy přešla na druhý stupeň c. k. školství, do několika kilometrů vzdálené měšťanské dívčí školy v Mnichově Hradišti. Školu zde ale nedokončila, neboť osud chtěl tomu, že dařenický cukrovar postihla pohroma v podobě krachu, a její otec musel kvůli nervovému zhroucení odejít předčasně do důchodu. Ztrátou zaměstnání se radikálně změnilo ekonomické postavení rodiny, uvyklé již v této době na časté prázdninové cesty do německých zemí, především do bavorského Mnichova, „*kde jsme byli tolikráte, a veselí a šťastní s tatíčkem.*“⁴⁴

Nepříznivě se rodiny dotkly i dlouho se táhnoucí soudní spory o majetek po zesnulém bratrovi Anny Marie, Jaromíru Bernardovi, a zejména po dědečkovi, mlynáři Josefu Bernardovi. Josef Bernard patrně od narození vnučky Milady nevěřil, že by se dívka mohla dožít dospělosti a z obavy, že by rodinný majetek mohl zůstat (navíc po smrti jeho prvorozené dcery) zcela cizímu muži, jej pod cenou prodal jedné ze svých dcer. „*Stačilo tehdy vyzvednout komisi, aby se celá operace zrušila. Ale můj tatíček byl příliš hrdý na to, nepodnikl ničeho.*“⁴⁵

Rodina se rozhodla řešit nastalou situaci radikálně. Počátkem roku 1904 odjel František Paul do Prahy, kde dříve studoval, aby našel vhodný byt. V květnu 1904 ho dcera Milada s Vilemínou následovaly. Dne 17. května 1904 přijely obě vlakem a z nádraží se vypravily drožkou za Františkem, který je již čekal v najatém bytě.⁴⁶ Pro další dva roky našli všichni bydlíště v nájemním domě v Žitné ulici č. 13. Z této adresy docházela Milada pravidelně každý den do Měšťanské dívčí školy na Novém Městě. Rok po přestěhování do Prahy prodal František Paul svůj velký dům i s přiléhajícím sadem v Příšovicích – po krachu cukrovaru jediný zbývající hmotný majetek – a spojil tak osud svůj i své dcery s hlavním městem českých zemí definitivně.

⁴³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 8.

⁴⁴ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 22. září 1927.

⁴⁵ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 6. července 1927.

⁴⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 534, kr. 12. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze 17. května 1921.

V roce 1906 se rodina stěhovala znovu. Svou definitivní pražskou adresu na více než třicet let nalezla ve čtyřposchodovém nájemním domě, přímo naproti tehdy právě postavené Hlávkově koleji, v Jenštejské ulici č. 2.⁴⁷ Bydlení ve čtvrti vybudované v polovině 90. let 19. století, po zbourání Svatováclavské trestnice, bylo bezesporu mnohem klidnější než na první pražské adrese. V téže době zde, jen na druhém konci ulice, bydlel básník Josef V. Sládek a v nedaleké Resslerově ulici č. 1 Miladin asi nejmilejší spisovatel z dětství, mající vedle Prokopa Chocholouška zásadní vliv na její zájem o studium historie, Alois Jirásek. Se změnou bydliště přišla i změna školy, ve školním roce 1906-07 navštěvovala Milada Paulová Městskou vyšší dívčí školu, sídlící v Ullmannově novorenesanční dvoupatrové budově ve Vodičkově ulici.

Po skončení měšťanské školy a po složení přijímací zkoušky vstoupila dospívající dívka do c. k. Ústavu pro vzdělávání učitelek. Podle Miladiných vzpomínek byla tato škola zvolena kvůli jejímu nepřilíhly uspokojivému zdravotnímu stavu,⁴⁸ ale jako pravděpodobnější se zdá, že to bylo spíše kvůli skromným finančním možnostem rodiny. Soukromé gymnázium Minerva, které dávalo ženám možnost dosáhnout gymnaziálního vzdělání a následně přímo pokračovat ve studiu na vysoké škole, bylo placené. Naproti tomu učitelský ústav skýtal možnost bezplatného studia – absolventkám zároveň nabízel jisté sociální zajištění v podobně učitelského místa na obecné škole.

V dívčích třídách bylo zpravidla 40 studentek. Týdně dívky absolvovaly 26-27 vyučovací hodiny. Jejich kvalita však nebyla například s gymnáziem srovnatelná. Důraz byl kladen především na vyučovací jazyk, pedagogiku, náboženství a také na ruční práce. Absolventky neměly právo zapsat se na vysokou školu, neboť jimi absolvovaná maturita nebyla považována za rovnocennou s maturitou gymnazijní.⁴⁹

Během čtyřletého studia nalezla Milada ve škole celou řadu kamarádek. S většinou z nich se opět scházela v pozdějším důchodovém věku, v padesátých a šedesátých letech 20. století v pražských kavárnách a restauracích. Nejdůvěrnější a nejbližší kamarádkou se na škole stala Albína (Běla) Dratvová, v meziválečném Československu jedna ze dvou žen, které získaly oprávnění přednášet na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, jako soukromé docentky.

⁴⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 30, kr. 2. Popisný list z roku 1906.

⁴⁸ LA PNP, Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, inv. č. 1703-1706. Životopis Milady Paulové.

⁴⁹ KÁDNER, Otakar.: *Vývoj a dnešní soustava školství*. I. díl. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1929, s. 203 an.

Z tohoto období Miladina života se dochovaly přes dvě desítky dopisů, které během letních prázdnin 1908, 1909 a 1910 napsala Albína Miladě. V dopisech, v nichž většinou Albína popisuje příhody svých prázdninových dobrodružství, jsou zřetelné i hlubší city a důvěra, které k sobě dívky vzájemně pociťovaly. V jednom z prvních dopisů se přiznala Albína Miladě se svými pocity, jaké má při psaní dopisů jí a jiným spolužačkám: „*Ona mi totiž psala [neznámá spolužačka], dokud jsme ještě byly v ústavu, že by ji to mrzelo, kdybych si psala s někým více než s ní, že je to pak divné. Já jsem jí napsala, že už jsem Tobě slíbila, že si budeme psát. Tedy ona změnila taktiku, a že prý si mohu psát třeba se všemi, ale psát ve skutečném slova smyslu jen s ní. Zatím to mé psaní bylo tak docela klidné, a žádné zvláštnosti, protože jsem poznala, že psát v pravém slova smyslu mohu jen Tobě.*“⁵⁰ Stejně tak našly obě dívky společnou řeč v jistém spiklenectví: „*Začátek školy je jistojistě 17. září 1909. Máme přijít okolo 2 hodiny, ale my musíme přijít okolo jedné za příčinou okupace poslední lavice u okna. Ano?!*“⁵¹ psala Albína Miladě na konci prázdnin po druhé ročníku studia.

Z dopisů je také patrná jistá povahová odlišnost obou dívek. Albína si nikterak nepotrpěla na „salonní konverzaci“, jak napsala sama o sobě, a například katolickou bigotnost svých příbuzných z jižních Čech, kde trávila občas prázdniny, odsuzovala. Milada byla naopak v dívčím kolektivu, dle těchto dopisů, vnímána jako přemýšlivá, velice inteligentní a někdy až poněkud příliš kritická. „*Mohla jsem se rozházet smíchy, když jsem to Tvé psaní četla. Tuhle jsem právě povídala Mařce P., jaký jsi neřád, jak umíš kritizovat. A ona [Mařka P.], že jo, a jak prý umíš myslet! Že všechno moc uvažuješ, než něčemu uvěříš. Ovšem jsem s ní souhlasila. (...) mně nikdy nepíše ‚rozuměj mi‘, nýbrž ‚tomu prostě nerozumíš‘, což opakuje s dojemnou vytrvalostí v každém skoro dopise. Vidiš, jak jsi nade mě povznešená!*“⁵² Podobně se hodnotila s odstupem let i sama Milada Paulová. Přejít z venkovského prostředí do města měl na ni značný vliv: „*z veselého, až divokého děvčete, přes stále a těžké stonání, se stal v Praze uzavřený člověk, dobrá žačka, pak studentka, ponořená do knih.*“⁵³

⁵⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 6, inv. č. 113, kr. 4. Dopis Dratvové Paulové (j. d.).

⁵¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 17, inv. č. 113, kr. 4. Dopis Dratvové Paulové ze srpna 1909.

⁵² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 8, inv. č. 113, kr. 4. Dopis Dratvové Paulové z července 1908.

⁵³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment pamětí (stroj.), s. 10.

Milada Paulová, podobně jako Josef Pekař, další rodák z Českého ráje ocitnuvši se v Praze, postrádala v hlavním městě českých zemí dobrosrdečnost, otevřenost a přirozenost obyvatel venkova. Na rozdíl od Pekaře se ale Milada Paulová do svého rodného kraje nevracela. Dařenický cukrovar zanikl, kontakt s rodinou Bernardů byl zpřetrhán a veškerý rodinný majetek prodán. Jedinou vazbou na Mnichovohradištsko zůstala pouze rodinná hrobka v Loukově, kde byla pohřbena Miladina matka Anna a později, v polovině dvacátých let, i otec František. Na loukovském hřbitově si přála spočinout i Milada Paulová.⁵⁴ Oním „krajem návratů“, kde bylo možné být bez obav otevřeným a projevit tak svůj přirozený temperament, se později pro Miladu Paulovou stalo jiné místo – Jihoslávie.

Pokud chtěl v Praze někdo proniknout k nitru Milady Paulové, musel vynaložit poměrně značné úsilí k získání její důvěry. Z dopisů vyplývá, že Albíně Dratvové se to dařilo – dopisy jí adresované byly rozsáhlejší a mnohem důvěrnější. A Běla si toho byla dobře vědoma: „*Nechtěla bych věru dostávat takovejch psaní od Tebe. Krátké, žádná legrace ani klepaření (obyčejně hlavní věc, vid'!).*“⁵⁵

Obě dívky k sobě bezesporu poutaly také společné kulturní zájmy: zajímaly se společně intenzivně o divadlo, knihy a hudbu – a samozřejmě také o studium jako takové. Albína v době středoškolských studií navštěvovala pěvecký spolek a z dochovaných vysvědčení víme, že Milada nejméně dva roky, ve stejné době, navštěvovala odbornou školu Aloise Palečka v Ječné ulici, kde se pravidelně dvě hodiny týdně učila hře na housle.⁵⁶

Po půlroční praxi v posledním ročníku, kdy Milada Paulová učila na I. chlapecké obecné škole u Libeňského zámečku, došlo na děvčaty velmi obávanou zkoušku z dospělosti. „*Chodím k ústavu každý den, poslouchám holky, jak blbnou. Mají strachu až hrůza,*“⁵⁷ psala Albína Miladě ještě v době, kdy se jich to osobně netýkalo. Maturita na c. k. Ústavu ku vzdělání učitelek se skládala za přítomnosti člena zemského školního úřadu a student, respektive studentka, během ní musel prokázat dostatečné znalosti ve více než desíce povinných předmětů

⁵⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 39, kr. 2. Poslední vůle.

⁵⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 8, inv. č. 113, kr. 4. Dopis Dratvové Paulové z července 1908.

⁵⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 15, kr. 1. Výkaz návštěvy ve školním roce 1907/1908 a 1908/1909.

⁵⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 10, inv. č. 113, kr. 4. Dopis Dratvové Paulové z července 1908.

absolvovaných během studia. Velmi nadaná a vždy pilná Milada Paulová složila zkoušku 10. července 1911.⁵⁸ Ve všech hlavních předmětech, včetně oblíbeného zeměpisu a dějepisu, dosáhla výborné známky. Jen v krasopise, kreslení od ruky, ve zpěvu a v ženských pracích byla hodnocena velmi dobře. Dvě dvojky dostala ještě ze dvou nepovinných předmětů, a to z jazyka německého a z metodiky výuky slepých. Na výsledném hodnocení „prospěla s vyznamenáním“ to ovšem nic nezměnilo. Úspěšně složenou maturitní zkouškou získala Milada možnost vykonávat povolání prozatímní podučitelky nebo učitelky na veřejných obecných školách, učitelky ručních ženských prací na obecných nebo měšťanských školách.⁵⁹

Učitelkou kariéru ale nezvolila ani Albína Dratvová ani Milada Paulová. Po následující dva roky se obě dívky společnými silami soukromě připravovaly na maturitní zkoušku na gymnáziu. Jak už bylo řečeno, bez této zkoušky nebylo možné vstoupit na univerzitu a pokračovat dál ve studiu. Pro maturitní zkoušku si obě dívky vybraly c. k. Akademické gymnázium v Praze, tehdy řízené Albertem Dohnalem. Dívky na tomto gymnáziu fakticky nestudovaly, ale mohly skládat rovnocenné maturitní zkoušky jako externistky. V roce 1913 závěrečné zkoušky probíhaly v termínu od 8. do 10. července. Na Miladu Paulovou, Albínu Dratvovou a třetí externistku, jíž byla Marie Jereschová, přišla řada až v poslední zkušební den. Ke zkouškám z dospělosti se tehdy přihlásilo 25 žáků „veřejných“ a tři zmíněné externistky. Uspěli všichni kromě jednoho studenta, který od zkoušky odstoupil. Vysvědčení s vyznamenáním si odneslo celkem deset žáků, mezi nimiž byly i dvě ze tří externistek: Milada Paulová a Albína Dratvová. Byl to bezesporu velký výkon, když si uvědomíme, že gymnázium bylo osmileté a že studenti měli po celou tuto dobu v průměru necelých šest hodin latiny a tři a půl hodiny řečtiny týdně. To vše si musely dívky soukromým studiem doplnit. Podle výroční zprávy Akademického gymnázia byla Milada Paulová nejstarší maturantkou; tři externistky, které v tento rok skládaly maturity, byly také posledními externistkami na tomto gymnáziu. Napříště skládaly dívky zkoušku z dospělosti výhradně na dívčím gymnáziu Minerva.⁶⁰

⁵⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 16, kr. 1. Vysvědčení dospělosti pro školy obecné.

⁵⁹ Srov. POKLUDOVÁ, Andrea: Emancipovaná a přesto nešťastná. Sebereflexe začínající učitelky z počátku 20. století. In: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie (IV. pardubické bienále, 27.-28. dubna 2005)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 363-371.

⁶⁰ LA PNP, Výroční zprávy středních škol. Dohnal, Albert: *XXXXIX. roční zpráva c.k. Akademického gymnasia v Praze*. Praha: vlastním nákladem, 1913, s. 55-57.

5. Univerzitní studia

Dvouleté soukromé snažení o získání maturitního vysvědčení z gymnázia bylo zřejmě realizací delší úvahy. Milada Paulová neměla matku ani sourozence. Příbuzní ze strany matky, bohatí Bernardovi, byli po soudních sporech o majetek v rodinných hovorech tabu. Z rodiny tak Miladě zůstal vlastně jen otec a několik jeho nepříliš bohatých sourozenců. K otci, žijícímu z penze a z občasných burzovních transakcí, k nimž užíval peněz utržených z prodeje příšovické vily, trávicímu většinu času v bytě v Jenštejnské ulici, přilnula Milada větší láskou, než by zřejmě přilnula jiná dívka mající zdravého otce věnujícího se své práci a kariéře. Jeden pro druhého byl vším. Veškerý život rodiny se proto obracel k Miladině velmi úspěšnému a nadějnému studiu. Správnou úvahou bylo pokračovat dál ve studiu vedoucím ke stálému finančnímu příjmu a následnému zajištění sebe i rodiny. Takovýto příjem mohla v té době ženě poskytnout především učitelská dráha a definitivní jmenování na střední škole. K tomu bylo ale zapotřebí složit potřebné učitelké zkoušky na univerzitě. Na otázku, zda měla Milada Paulová v době vstupu na vysokou školu ambici stát se vědeckou pracovnící, ba dokonce univerzitní učitelkou, kterou se později stala, můžeme jednoznačně odpovědět negativně. V roce 1913, kdy jako studentka vstoupila na akademickou půdu, to bylo v rakousko-uherské monarchii nemyslitelné. Je ovšem třeba říct, že ještě před započítím svého studia věděla, že se chce věnovat otázce slovanství a pátrat po důvodu úpadku Slovanů.⁶¹

Můžeme pouze spekulovat, jak moc Milada Paulová znala univerzitní prostředí, než se zapsala na filozofickou fakultu, zda navštěvovala již během svých dvouletých soukromých příprav univerzitní extenze či různé veřejné přednášky, podobně jako například Ludmila Matiegková.⁶² Snad ano, neboť bydliště v Jenštejnské ulici, tedy naproti vysokoškolské koleji, k tomu přímo provokovalo. Jisté je, že po složení maturitní zkoušky se spolu se svou nejlepší kamarádkou Albínou Dratvovou zapsala ke studiu na Filozofické fakultě c. k. české Karlo-Ferdinandovy univerzity. Při výběru svých prvních přednášek a seminářů se Milada Paulová zaměřila na své nejoblíbenější předměty: historii a geografii. Albína Dratvová zvolila filozofii, matematiku a fyziku.

⁶¹ LA PNP, Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, inv. č. 1703-1706. Životopis Milady Paulové.

⁶² HAVLŮJOVÁ, Hana: *Okouzlení Egyptem. Ludmila Matiegková*. Praha: Set out, 2005, s. 71.

Na staroslavné pražské učení vstoupila Milada Paulová na počátku října 1913. Na historii v té době bylo pravidlem, že pro první ročník se otvíral povinný proseminář, který každý rok vedl jeden ze tří nejvýznamnějších univerzitních učitelů. Profesori se střídali celkem tři: Pekař, Bidlo a Šusta. Zdeněk Kalista prostředí, které tito tři utvářeli, nazval historickým Olympem, „*v jehož mračnech blýskaly pohledy Pekařovy a Bidlovy i vznášela se mlčenlivá uhlazenost Šustova*“⁶³ Přejít k jinému vedoucímu historického semináře bylo možné až ve druhém roce studia. V roce 1913 historickou propedeutiku přednášel řádný profesor Jaroslav Bidlo. Pro dívku toužící se věnovat především slovanským dějinám to bylo velké štěstí. Milada Paulová si toho byla samozřejmě vědoma.⁶⁴

V prvním semestru mladá vysokoškoláčka tedy navštěvovala povinnou Historickou propedeutiku a u profesora Bidla dále také Všeobecné dějiny umění a Dějiny říše byzantské v době křížových výprav. Protože „*my posluchači té doby jsme četli se zatajeným dechem, nebo aspoň já, Pekařovy ,Dějiny Valdštýnského spiknutí‘*“, zapsala si i pětihodinovou přednášku Dějiny rakouské u řádného profesora Josefa Pekaře, „*v níž v rámci stručného přehledu událostí podával přehled a výklad historických kontroverzí. Nemohl být skvělejší přístup k studiu českých dějin než tento znamenitý úvod, který novému posluchači umožnil ihned pohled do historické dílny.*“⁶⁵ Ve druhém semestru si zapsala u profesora Pekaře další kurz Přehledu rakouských dějin a u profesora Bidla pokračování Dějin říše byzantské v době křížových výprav a nově Dějiny východní a severní Evropy v 17. století, další oblíbené Bidlovo období.

Pak ovšem vypukla válka. Mladí muži začali odcházet na vojnu a řady studentů filozofické fakulty začaly řídnout. Profesor Bidlo, stejně jako ostatní vyučující, učil stále menší počet studentů, přesto ale pokračoval ve své práci tak, jako by pracoval s plným seminářem. Většinu své pozornost věnoval především Miladě Paulové. Právě v této pohnuté době se začal tvořit vztah učitele, rádce a pomocníka a se zájmem naslouchající a málo konfliktní studentky prahnoucí po nových vědomostech a informacích. Zmíněný Zdeněk Kalista ve svých pamětech při vzpomínce na profesora Bidla nešetřil povýšeneckým opovržením: „*Bidlo vždy na začátku své dvouhodiny rekapituloval – zcela ve formě středoškolské*

⁶³ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. II. díl. Brno: Atlantis, 1996, s. 70.

⁶⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 15.

⁶⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 15.

rekapitulace – to, o čem přednášel, a na nás vždy žádal, abychom jednotlivé myšlenky reprodukovali tak, jak je sám formuloval.“⁶⁶

Bouřliváku a anarchistovi se samozřejmě Bidlo zavděčit nemohl, byl nepřístupný, tvrdý a nesmlouvavý – obdobně Bidla vykresluje Martin Ďurčanský⁶⁷ – ale žákovi, který projevil o studium zájem a měl schopnosti, rád pomohl, jak nejlépe uměl. Abychom byli spravedliví, tak Kalistově kritice neunikl ani nejoddanější Gollův žák, profesor Pekař: „(...) *vnější vzezření prosemináře Pekařova se ostatně jen málo lišilo od vnějšího vzezření prosemináře Bidlova. Jen v tom byl rozdíl, že cvičení se nekonala dole při nádvoří, ve velké posluchárně, kde konával svoje cvičení profesor Bidlo. Snad z jisté pohodlnosti, která si chtěla ušetřit dvojí (při jeho dušnosti trochu obtížné) vystupování do schodů před a po prosemináři, snad z jisté tradicionálnosti, která byla jeho základní rysem (...) začínalo to stejně jako u Bidla: prezenční listiny, omluvy absence – docela tak (zdálo se mi aspoň), jako to bývalo na gymnáziu...*“⁶⁸

Mílada Paulová si zamilovala výklad obou později vůči sobě zcela antagonistických osobností české historické vědy. U profesora Pekaře si pravidelně každý semestr až do osmého semestru zapisovala jeho pětihodinové Rakouské dějiny. V sedmém a osmém semestru si u Pekaře přidala také dvouhodinový Historický seminář. Se stejnou pravidelností navštěvovala přednášky a semináře u profesora Bidla: ve třetím semestru Dějiny balkánských států ve 12. a 13. století, Dějiny polsko-litevské říše v 17. století a Historický seminář. Ve čtvrtém semestru, již těžce poznamenaném válkou, si zapsala znovu veškeré Bidlem vypsané předměty, jimiž byly Dějiny balkánských států ve 13. a 14. století, Dějiny východní a severní Evropy v 18. století a pokračování Historického semináře.

Stojí za zmínku, že v tomto letním semestru, začínajícím 8. dubna a končícím 31. července, se dle studijních katalogů zapsalo na první z Bidlových přednášek celkem 27 studentů (z toho 8 dívek) a na druhou 37 studentů (dohromady 11 dívek), mezi nimi i pozdější významné osobnosti českého vědeckého a kulturního života: Václav Černý, Josef Dobiáš, Jiří Král, Jiří Mařánek, Bedřich Mendl, Jaroslav Prokeš či Felix Tauer. Historický seminář navštěvovalo celkem šest

⁶⁶ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. II. díl. Brno: Atlantis, 1996, s. 9.

⁶⁷ ĎURČANSKÝ, Martin: Jaroslav Bidlo a Gollova škola. In: *Jaroslav Goll a jeho žáci*. Historia Culturae VI, Studia 5. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav, 2005, s. 439-449.

⁶⁸ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. II. díl. Brno: Atlantis, 1996, s. 23.

osob včetně Milady Paulové⁶⁹, ta sama později vzpomínala: „*V Bidlově semináři zůstali jsme čtyři, jeptiška, dále děvče, jež se chtělo vdávat a jediný schopný posluchač, dr. Vratislav Vycpálek, bratr mistra Vycpálka* [zde má na mysli Ladislava Vycpálka, skladatele a hudebníka, dlouholetého kolegu-úředníka z Veřejné a univerzitní knihovny], *který se však již tenkrát utápěl v hudbě a písních. (...) Bidlo však pracoval s námi, vlastně se mnou, po celé další dva roky tak svědomitě a poctivě, aby nám vštípil správnou historickou metodu a ujasnil z oboru filozofie dějin jednotlivá pojetí dějinného vývoje, jakoby měl seminář plný nejnadanějších lidí.*“⁷⁰

Ve třetím ročníku si Paulová opět zapsala Historický seminář a Dějiny evropského východu ve středověku. V sedmém a osmém semestru navštěvovala Dějiny evropského východu ve středověku III., Dějiny evropského východu ve středověku IV. a jednohodinovou Otázku cyrillo-methodějskou. V devátém semestru poslouchala již jen jednu přednášku a jeden seminář u profesora Kamila Krofty.

Během devíti semestrů svého studia na filozofické fakultě měla Milada Paulová zapsaných celkem 44 hodin přednášek a seminářů u profesora Bidla a stejný počet předmětů u profesora Pekaře. Z ostatních historiků poznala výklad profesorů Krofty, Zírta, Friedricha, Novotného a Šusty.

Studium geografie bylo o poznání snazší. Nejvíc hodin si Milada Paulová zapsala u ředitele geografického ústavu a semináře, kterým tehdy byl mimořádný (od října 1916 řádný) profesor Václav Švambers. Švambers byl mimo jiné také hlavním zkušebním komisařem u státních zkoušek a tak jeho přednášky byly navštěvovány velice hojně. Kalista o něm napsal, že „*se svým jednotvárným, zvoleným přednesem látky rozhodně nebyl z těch, kdo by dovedl takový uvádající zájem opět oživit... brzy jsem začal pociťovat jakési břemeno, ne nepodobné svou tíží tomu, jímž na mně spočíval proseminář prof. Bidla.*“⁷¹

Podle Paulové – a Kalista se s tímto tvrzením shodoval – byl ředitel geografického ústavu dobrák. „*Nikdo z nás posluchačů-historiků si vůbec nedovedl představit, že by u Švambersy neuspěl. Bývalo zvykem, že se kandidát několik týdnů před státnicí šel profesorovi Švambersovi tak zvaně představit, při čemž u něho*

⁶⁹ AUK, Studijní katalog z letního semestru 1915. Spolužáky Milady Paulové byli Věnceslava Zímová, Vratislav Vycpálek, František Veselý, Felix Tauer a Josef Waldmann.

⁷⁰ MSU-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 15.

⁷¹ KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života*. II. díl. Brno: Atlantis, 1996, s. 11.

zpravidla z jeho náznaků seznal, jaké dostane otázky.“ Jako odborníka jej ale Paulová hodnotila velmi vysoko, „zemská kůra neměla [pro Švamberu] tajemství, pokud jich neznala tehdejší věda.“⁷²

U profesora Švambery Paulová absolvovala přednášky z fyzické geografie, oceánografie, jižní Ameriky, Asie, koloniálních objevů aj. Druhým učitelem geografie, jehož přednášky si zapisovala, byl mimořádný profesor Jiří Daneš. Jeho přednášky a zvláště geografické prosemináře navštěvovala především v prvních semestrech. U profesora Švambery si během celkem osmi semestrů zapsala celkem 40 a u profesora Daneše 15 hodin

Další významnou skupinou předmětů zapisovaných na fakultě tvořily přednášky související se zkouškou učitelské způsobilosti. V prvním ročníku navštěvovala Milada Paulová dvousemestrální Úvod do filozofie, přednášený řádným profesorem Františkem Drtinou, dále pak přednášku řádného profesora Františka Čády Předsokratovská a sokratovská filozofie a přednášku u řádného profesora Františka Krejčího Schopenhauer a voluntarismus. Ve druhém roce si zapsala opět u profesora Krejčího Dějiny vůle, u profesora Čády Nauku o metodě a u mimořádného profesora Otakara Kádnera čtyřhodinové Dějiny pedagogiky. Ve druhém ročníku chtěla také navštěvovat Školskou hygienu, přednášenou profesorem lékařské fakulty Gustavem Kabrhelem, předmět nutný pro skládání učitelských zkoušek, ale ten nakonec neabsolvovala a předmět ve studijním katalogu škrtila. Školskou hygienu úspěšně dokončila na začátku třetího ročníku. Po splnění této povinnosti si již další pedagogicko-filozofické přednášky nezapsala. Svůj čas věnovala poslední skupině přednášek a seminářů, kterou bychom mohli charakterizovat jako filologickou.

Milada Paulová jevila již od prvního ročníku velký zájem o studium jazyků. Ve druhém semestru se rozhodla pro italštinu pro začátečnický. Ve třetím pro její pokračování a pod vlivem získaných jazykových dovedností také pro doplňující jednohodinovou přednášku Francesco Petrarka a Karel IV. u téhož vyučujícího, jímž byl dlouholetý lektor jazyků na filozofické fakultě Nicola D'Alfonzo. Zároveň se přihlásila ke studiu základů klasické arabštiny. Ve třetím ročníku se začala věnovat polskému jazyku a ve čtvrtém roce studia si zapsala dokonce tři jazykové

---

⁷² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 6.

semináře: jazyk lužickosrbský u lektora Adolfa Černého (učil též polštinu), maďarštinu u Františka Brábka a ruštinu u Karla Štěpánka.

Na děkanském stolci se během jejího čtyř a půlletého studia vystřídali profesori Jaroslav Vlček, profesor dějin literatury české a slovenské, klasický filolog František Groh, historici Jaroslav Bidlo a Josef Šusta a nakonec Jan Máchal, profesor literatur slovanských. Ale to její studium příliš neovlivnilo. Co jej ovlivnilo výrazně, bylo něco zcela jiného. Byla to první světová válka – Velká válka.

Jen stěží si můžeme představit, co prožívala třiaadvacetiletá–čtyřiaadvacetiletá dívka slyšící o prvních mrtvých studentech-kamarádech povinně narukovavších do c. k. armády. S každým měsícem pokračující války rostl strach o budoucnost. Hlad, nedostatek uhlí a dalšího životně potřebného zboží byl všudypřítomný. Obecný nedostatek se dotkl všech.⁷³ Ve svých dopisech Pekařovi z konce války tento stav zaznamenal i člen Panské sněmovny a ordinář české historie Jaroslav Goll: „*Smysl mého života pomalu bude jen starost o mouku, brambory et qaedam alia.*“⁷⁴

Strasti Milady Paulové a její rodiny byly o to větší, že banka, kde měli uloženy úspory získané z prodeje rodinné vily, které otci sloužily k burzovním transakcím, z nichž získával prostředky, nedodržela svůj slib a po vstupu Rumunska do války začala rychle klesající svěřené akcie prodávat. Druhý den cena akcií opět vzrostla a Paulovi tímto jednáním banky přišli o veškeré úspory. „*Dá se v kursovních listách zjistit ten den! Ten den přišli jsme o všechno.*“⁷⁵ Bohužel k válečným letům zcela chybí jakákoli korespondence. Výjimku tvoří jeden dopis napsaný Albínou Dratvovou Miladě v červenci 1916. „*Chodím se strýcem každý den do lesa a sháním houby. Mnoho jich tu není. (...) Dosud se tu nenudím, a budu hledět, abych si to udržela dlouho, protože v Praze tak jako tak nic není. Ovoce je tu hodně. Nasázeli si nové třešně. (...) Nechci Ti ani připomínat, abys mi napsala, jak stojí Bidliáda.*“⁷⁶

Zapomenout na strasti války bylo nejnázne možné studiem. A Milada musela studovat hodně. V dopise zmíněnou „Bidliádou“ měla Albína Dratvová na mysli písemnou práci zadanou profesorem Bidlem v historickém semináři. Práce to byla

⁷³ ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 261.

⁷⁴ KLIK, Josef (ed.): *Listy úcty a přátelství. Vzájemná korespondence Jaroslava Golla a Josefa Pekaře*. Praha: Vyšehrad, 1941, s. 617.

⁷⁵ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 6. července 1927.

⁷⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 19, inv. č. 113, kr. 4. Dopis Dratvové Paulové ze dne 14. července 1916.

pro dívku přicházející na vysokou školu po soukromé přípravě opravdu obtížná. Předpokládala excelentní znalost klasických jazyků a také znalost církevní problematiky. „Žila jsem tou látkou celý třetí až šestý semestr, celé prázdniny do čtvrtého ročníku a nakonec jsem uznala, že jsem ztroskotala. (...) Když jsem se nakonec rozhodla, že práce neobstojí a že ji neodevzdám, bylo zle. Profesor Bidlo vždy těžce nesl neúspěchy svých studentů, pokud u nich nacházel talent, neuznával nedokončení úkolu, tím spíše jeho opuštění.“ Paulová také vzpomínala: „Bidlo doopravdy trpěl. Litoval své námahy. Profesor Bidlo měl málo žáků. Obor byl obtížný, profesor nesmlouvavý. Ale bylo právě jeho ctižádostí a touhou, vytvořit školu.“⁷⁷

Nakonec seminární práce, nazvaná „Styky českých husitů s cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských“, vznikla a byla – byť ne na konci třetího ročníku, jak bylo třeba – odevzdána. Paulová tím vykonala potřebný krok k řádnému ukončení vysokoškolského studia. Profesor Bidlo ji v posudku ze 17. dubna 1917 odhodnotil následujícím slovy: „Aby vysvětlila pravý historický význam styků českých husitů s cařihradskou církví, autorka vylíčila důkladně- dosud nedostatečně zpracované a temné období církevních dějin byzantských před pádem říše Byzantské (r. 1453). Práce její má velikou cenu vědeckou a znamená obohacení dějepisu byzantského a českého novými vědomostmi a osvětlení novými názory. Po stránce metodické je vypracování bezvadné.“⁷⁸ Práce samozřejmě byla hodnocena výborně a byla schválena jako náhrada domácí práce státní.

Ke kandidátské zkoušce středoškolského učitelství se Milada Paulová přihlásila týden před vypracováním posudku své seminární práce, dne 11. dubna 1917. Řádně vyplnila potřebnou žádost – přičemž jako hlavní předmět zvolila jak zeměpis, tak dějepis –, zaplatila 40 korunový kolek a přiložila maturitní vysvědčení, dva indexy, dvě seminární a deset kolokvijních vysvědčení a vysvědčení o předběžné zkoušce filozoficko-pedagogické. Předběžnou zkoušku filozoficko-pedagogickou, další nutný krok k získání vysvědčení učitelské způsobilosti, splnila již o rok dříve. Dne 31. března 1916 ji zkoušející profesori Drtina a Strouhal položili otázky o renesanci a reformaci, pedagogích francouzské renesance, o jezuitských gymnáziích, studiu dějepisu na střední škole a o elementech duševního

⁷⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 15.

⁷⁸ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posouzení seminární práce ze dne 17. dubna 1917.

zdraví. Všechny odpovědi, jak praví zkušební zpráva, prokázaly obsáhlé vědění náležitě prohloubené prostudovanou literaturou. „*Výklad byl přesný a jasný*“ – a prospěch tedy výborný.⁷⁹

Po odeslání žádosti nezbývalo než čekat a připravovat se. První přišla na řadu geografie. Od profesora Švambery dostala Milada Paulová dne 21. dubna 1917 za úkol zpracovat domácí práci na téma „*Polární led, jeho vznik a proměna během doby jakož i jeho ekvatoriální hranice*“. K vypracování domácího úkolu byla tříměsíční lhůta. Paulová ji ale celou nevyčerpala, již 8. července 1917 psal profesor Švambera do posudku velmi lichotivá slova: „*Téma jest pracováno s nevšední obratností a s použitím značné literatury. Systematické rozdělení látky jest vhodné. Pisatelka překonala i jisté obtíže terminologie, jež jsou zde dosti značné a podala i stylisticky výkon hodný uznání.*“⁸⁰ Práce byla opět hodnocena jako výborná.

Dne 31. října 1917 podala Milada Paulová přihlášku ke zkouškám klauzurním a ústním – ale jen ze zeměpisu. Úkol pro klauzurní práci byl Miladě Paulové zadán 29. listopadu 1917 a téma znělo „*Stručný politicko-geografický přehled východního Středomoří*“. Dne 1. prosince profesor Švambera ohodnotil práci jako výbornou. Uznal především její faktograficky dobře podloženou obšírnost i stylistickou obratnost.⁸¹ O dva dny později, v pondělí 3. prosince, proběhla ústní zkouška. Za dohledu přisedícího, řádného profesora experimentální fyziky Čenka Strouhala, a předsedy zkušební komise, řádného profesora geologie a paleontologie Filipa Počty, zkoušel opět Švambera. Na otázky týkající se mořského pobřeží, pobřeží Atlantického oceánu, politických poměrů jižní Afriky a hypsometrie Čech odpověděla Milada Paulová výborně.⁸²

V pátek dne 22. března 1918 se Milada Paulová přihlásila ke zkouškám klauzurním a ústním z druhého hlavního předmětu – z dějepisu. Součástí druhé zkoušky byly také povinné zkoušky z latiny a řečtiny a z jazyka mateřského a

⁷⁹ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Protokol o zkoušce ústní vykonané dne 31. března 1916.

⁸⁰ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o práci domácí ze dne 8. července 1917.

⁸¹ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o práci klauzurní ze dne 1. prosince 1917.

⁸² AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o zkoušce ústní ze dne 3. prosince 1917.

druhého jazyka zemského. První dvě klauzury, obě zadané profesorem Pekařem 30. dubna 1918, byly z rakouského dějepisu. První téma znělo „Příčiny českého povstání 1618“ a druhé téma „Srovnání české a maďarské politiky v hlavních rysech 1848-1879“. Obě klauzurní práce byly hodnoceny takřka jednoslovně: výborně. U druhé práce připsal Pekař poznámku malou písmem, ale pro ženu-historičku velkou významem, a sice že „práce jeví vědomosti neobyčejné“.⁸³

Třetí klauzurní práce byla zadána profesorem Bidlem dopoledne ve čtvrtek dne 2. května 1918 z obecného dějepisu, téma znělo „Osvícenství a romantismus a jejich působení na Slovaný“ – práce byla opět ohodnocena výbornou.⁸⁴ Ústní zkoušky, rozdělené znovu na dvě části, na obecné a rakouské dějiny, absolvovala Milada Paulová následující týden, v úterý dne 7. května 1918. Obecný dějepis zkoušeli Bidlo se Šustou za dohledu Čeňka Strouhala. Předmětem zkoušky byl poměr státu a církve za Konstantina Velikého, náboženské poměry polské v 2. polovině 16. století a nejstarší dějiny spartské. Všechny otázky zodpověděla Milada Paulová správně a byla ohodnocena výbornou.⁸⁵ Ve druhé komisi zasedli opět Strouhal se Šustou; třetím členem zkušební komise byl druhý oblíbený profesor-historik, obávaný Josef Pekař. „*Vím, že jsem objasňovala krajské zřízení v Čechách a že mne zkoušející [profesor Pekař] přerušil slovy: ‚Nepochybuji, že mi tu dovedete hodinu mluvit o všech kontroverzích, ale já chci »přehled«.*‘ Pekař právě vydal svou učebnici *Dějin rakouských (fakticky českých), kde spojil fáze jednotlivých dílčích otázek vzadu klíčem. Tak jsme ťukali podle klíče, až jsme se oba dali do smíchu.*“⁸⁶ Podle úředního posudku zkoušela druhá komise Miladu Paulovou z vývoje státní správy v rakouských zemích v druhé polovině 19. století, národního uvědomění v Čechách a z dějin Habsburků. I u Pekaře byly všechny odpovědi výtečné, a známka tedy výborná.⁸⁷

⁸³ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o práci klauzurní ze dne 30. dubna 1918.

⁸⁴ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o práci klauzurní ze dne 2. května 1918.

⁸⁵ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o zkoušce ústní ze dne 7. května 1918.

⁸⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 14.

⁸⁷ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o zkoušce ústní ze dne 7. května 1918.

V pátek 10. května 1918 následovala ústní zkouška z latiny a řečtiny. Po přeložení článku z Liviových dějin a zodpovězení několika otázek týkajících se latinských spisovatelů Tacita a Marcellina a po přeložení článku Xenofonta z řečtiny a také po zodpovězení několika doplňujících otázek mohl zkoušející, jímž byl před měsícem jmenovaný mimořádný profesor klasické filologie Otakar Jirání, konstatovat výborný úspěch.⁸⁸

Poslední dvě povinné součásti státní kandidátské zkoušky proběhly v úterý 14. května 1918. Z mateřského jazyka Miladu Paulovou zkoušel pozdější čestný doktor filozofické fakulty Jan Voborník, z obecné němčiny Jaroslav Hruška. Výsledné známky byly opět výborné.⁸⁹ Protože úspěšným absolvováním těchto dvou zkoušek splnila Milada Paulová veškeré zákonem nařízené náležitosti, c. k. zkušební komise ji následující den, ve středu 15. května 1918, prohlásila za způsobilou vyučovat dějepis a zeměpis na vyšších středních školách s českým vyučovacím jazykem. Pod vysvědčení o učitelské způsobilosti se podepsali ředitel zkušební komise Čeněk Strouhal a členové komise profesori Josef Pekař, Jaroslav Bidlo a Václav Švambers.⁹⁰

Kandidátské zkoušky středoškolského učitelství skládala Milada Paulová opožděně až v letním semestru z jednoho prostého důvodu. V zimním semestru 1917/1918 se rozhodla podstoupit „přísnou zkoušku k dosažení hodnosti doktorské“ – rigorózní zkoušku. Měla pro to všechny předpoklady. Opožděně odevzdaná seminární práce vedená Jaroslavem Bidlem byla uznána nejen jako náhrada domácí práce pro učitelskou zkoušku, ale také jako rigorózní práce. Jaroslav Bidlo do posudku coby vedoucí práce napsal: „*Disertace snaží se pochopit skutečnost styků českých podobojích s církví cařihradskou nedlouho před dobytím Cařihradu Turky, známou pouze z několika zlomkovitých zpráv, z kritických poměrů, jaké před pádem Cařihradu vládly ve státě, společnosti a církvi byzantské a osvětlit důsledky možného sjednocení církve podobojí s církví byzantskou. Spisovatelka zbádala za tím účelem podrobně, kriticky a bystře prameny k těmto událostem hledící a*

⁸⁸ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o zkoušce ústní ze dne 10. května 1918.

⁸⁹ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Posudek o zkoušce ústní ze dne 14. května 1918.

⁹⁰ AUK, Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy, Milada Paulová – doklady o konání zkoušky gymnaziálního učitelství, č. 206. Vysvědčení učitelské způsobilosti ze dne 15. května 1918.

osvětlila samostatně a na mnoze docela nově toto pohnuté období dějin byzantských, projevujíc jak v celé koncepci, tak i v propracování jednotlivých záhad zvláštní nadání badatelské a vypravovatelské. Ač v některých záhadách, jimiž se obírala, mohou se mínění různit a ač by práce mohla být ještě zdokonalena (v době příhodnější než jest nynější) použitím některých pramenů, které jí byly nepřístupné (nehledě k pramenům rukopisným, které by věc ještě lépe osvětlily, jest metoda pisatelčina vědecky bezvadná. Dlužno tudíž disertaci výše jmenované prohlásit za výbornou.“⁹¹ I druhý posudek, vypracovaný profesorem Šustou, byl velmi pochvalný: „O tématu bývalo dosud pojednáváno většinou jen s hlediska českého bez dostatečné znalosti poměrů byzantských. Kandidátka se však vyzbrojila naopak právě podrobnou znalostí poměrů církve řecké a zvláště spisů v ní jedna jednacím [?!] o unii s Římem vzniklých. Proto se jí podařilo napsat pojednání vědecky cenné a původní. Práce jeví v každém směru zralost, a lze jí označit za výbornou.“⁹²

O důležitosti rigorózní zkoušky svědčí i množství místa jí věnované v tříadvacetistránkovém fragmentu konceptu životopisu. Příkládaný význam souvisí se vztahy mezi českými historiky a především žáky Jaroslava Golla a Gollem samotným. Jak známo, vztah Josefa Pekaře a Jaroslava Bidla nebyl z celé řady důvodů příliš srdečný. Podstatnou roli zde sehrál rozdílný naturel Bidla a Pekaře. Josef Pekař například Jaroslavu Bidlovi zazlival způsob, jakým zkouší – vadila mu forma a zjevně i Bidlova tvrdost a neústupnost.⁹³ Podobně vzpomínal na svého učitele i pozdější profesor Masarykovy univerzity v Brně Josef Macůrek: „*Bidlo měl také ve zvyku zadávat svým žákům témata týkající se rozličných oblastí východoevropských, a to bez ohledu na vztah k českým dějinám (...).*“⁹⁴ Důležitou roli ve vzájemném vztahu sehrál i Český časopis historický, nejprestižnější periodikum českých historiků, ve kterém nezbyval dostatek místa – alespoň podle názoru Jaroslava Bidla – pro slovanské dějiny.

Během prvních dvou let války byla vzájemná nevraživost spíše tlumena (své pocity nedocenění ukládal Jaroslav Bidlo v letech 1915-1917 do autobiografického textu „Moje styky s Gollem“). Na konci roku 1916 došlo k roztržce mezi

⁹¹ AUK, Posudky o disertaci, Milada Paulová, č. 206. Posudek o disertaci ze dne 25. července 1917.

⁹² AUK, Posudky o disertaci, Milada Paulová, č. 206. Posudek o disertaci ze dne 28. července 1917.

⁹³ ĎURČANSKÝ, Martin: Jaroslav Bidlo a Gollova škola. In: *Jaroslav Goll a jeho žáci*. Historia Culturae VI, Studia 5. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav, 2005, s. 443.

⁹⁴ MACŮREK, Josef: *Úvahy o mé vědecké činnosti a vědeckých pracích*. Brno: Matice moravská, 1998, s. 29.

Jaroslavem Bidlem a Jaroslavem Gollem. Prakticky úplný rozchod obou historiků přišel v roce 1919/1920 po ročním intermezzu, kdy Jaroslav Bidlo – s ohledem na Golla odcházejícího z časopisu – načas stanul vedle několika dalších historiků v redakční radě ČČH.

Rozbroje mezi řediteli historických seminářů měly přirozeně vliv i na studenty. Při skládání rigorózních zkoušek bylo pravidlem, že dva zkušební kandidáti byli vždy jasně dáni a že třetího si volil zkoušený. V případě Milady Paulové samozřejmě platilo totéž, jasně byli dáni profesori, kteří vypracovali posudky její disertace, tedy Šusta a Bidlo. Třetího zkoušejícího vybírala Paulová. A na volbu vzpomínala i po více než čtyřiceti letech: *„Pamatuji se, jaké to bylo, když jsem přišla hlásit Šustovi, ještě jako posluchačka, že chci skládat rigoróza. Stalo se v Bidlo-Šustově pokoji. Byla jsem vyzvána, abych se posadila na kanape. Šusta seděl na židli proti mně. ‚Za zkušebního komisaře z českých dějin volíte Novotného‘, řekl mi jaksí mimochodem s úplnou samozřejmostí, ale byl zastaven: ‚Ne, profesora Pekaře!‘“*⁹⁵

Josef Šusta nepochybně užasl. Nebylo vůbec obvyklé, aby někdo narušoval „tábory“ mezi vyučujícími. Stejný požadavek přednesla Paulová i před svým profesorem Bidlem. I ten byl ohromen. Ale ani jeden s výběrem Milady Paulové nemohl nic dělat. A tak odbornou dvouhodinovou rigorózní zkoušku z všeobecných a rakouských dějin, konající se v pátek dne 12. října 1917 na tehdejší děkanství české filozofické fakulty v Krakovské ulici č. 6, skládala před komisí složenou ze tří nejlepších žáků profesora Jaroslava Golla. Zkouška se konala v úzké posluchárně u dlouhého zeleného stolu. *„U Bidla a Šusty byla patrně obvyklá. Aspoň si nevzpomínám na nic zvláštního. Zato u Pekaře! Probírali jsme česko-byzantské styky. I Pekař si je nepochybně musil předem vyvolat z materiálu v mysli. Vše probíhalo normálně, až mi položil otázku o účasti knížete Vladislava, až později krále, na druhé výpravě křížové. Vim, že jsem mávla rukou – úplně bezděčně, bez uvážení – s poznámkou: ‚Ach Bože, to znám‘ – asi tak, že o tom netřeba ani mluvit! Bylo to pro mne téma tak ometé. Ale odpovídat takto u rigoróza? Pekař, duchapřítomný Pekař, byl tak ‚ohromen‘. že se prostě nezmohl na nic, než na docela nesměle pronesenou poznámku: ‚Jistě? Doopravdy?‘ Teprve v té chvíli jsem pochopila, co jsem provedla. A tudíž začala mluvit. Ale rychle jsme toho nechali.*

⁹⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 4.

Bylo to opravdu do detailů.“⁹⁶ Dvuhodinová zkouška byla pány profesory jednomyslně uznána za výbornou.⁹⁷

Rigorózní zkouška Milady Paulové měla velký ohlas, jak by také ne, po dlouhé době ji z dějepisu skládala žena! Na děkanství v Krakovské ulici se v té době také zastavil dvorní rada Jaroslav Goll. „*Objasňoval s úsměvem, že přichází, protože rigoróza skládá jeho ‚vnučka‘! Mnozí to nepochopili a chudák Goll byl nucen objasňovat, že ne opravdová, že jde jen o ‚historickou‘ poslušnost.*“⁹⁸ Po úspěšném složení rigorózních zkoušek obdržela Paulová od Golla knihu z jeho knihovny *Geschichte des Byzantinischen Reiches*⁹⁹, kterou až do smrti chovala jako památku.

Malé, jednohodinové rigorózum z filozofie složila Milada Paulová v pondělí dne 14. ledna 1918. Oba zkoušející, jimiž byli profesori Krejčí a Drtina, označili výsledek také jednomyslně za výborný. Na konci týdne, v sobotu 19. ledna 1918, následovala promoce. Byli jí přítomni rektor profesor Gabriel Pecháček, děkan filozofické fakulty profesor Jan Máchal a promotor Milady Paulové profesor Jaroslav Bidlo. Týž den byla doktorkou prohlášena i dávná Miladina kamarádka, Albína Dratvová, která malé i velké rigorózum zvládla v lednu 1918. Její disertační práce nesla název „Descartesova ethika“.¹⁰⁰

Promoce se konala ve tři čtvrtě na dvanáct v malé aule české Karlo-Ferdinandovy univerzity. Milada Paulová při promoci pronesla proslov, ve kterém vyslovila své díky za uplynulé období vysokoškolského studia. V první řadě bylo směřováno, jak vyžadovala dobová konvence, císaři a králi Karlovi I., v druhé řadě tehdejšímu rektoru profesorovi Gabrielu Pecháčkovi, děkanu profesorovi Janu Máchalovi a hlavnímu univerzitnímu profesorovi Paulové, promotoru Jaroslavu Bidlovi. „*Pana profesora prosím, aby přijal v této chvíli můj projev hluboké vděčnosti za vážné nazírání na zodpovědnou činnost vědeckou, kterému mne učil, za své vedení ve svém historickém semináři, jemuž vděčím celou svou vědeckou erudici a zvláště za ten dar, že naučil mne chápat dějiny ve velkých rysech evropského kulturního dualismu, čímž teprve umožnil mi poznat ve vývoji celku pravé místo svého národa a porozumět přítomnosti.*“ Nezapomněla ani na ostatní profesory-

⁹⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment pamětí (stroj.), s. 6.

⁹⁷ AUK, Matrika doktorů české univerzity, sv. 4, s. 1551.

⁹⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment pamětí (stroj.), s. 6.

⁹⁹ ROTH, Karl: *Geschichte des Byzantinischen Reiches* (aus: *Sammlung Göschen, Band 190*). Leipzig: Göschen'sche, 1904.

¹⁰⁰

historiky a ani na své rodiče. „*Pohřichu moje díkůvzdání nemůže být úplné a krásná chvíle zcela nezkalena, ruší ji teskné pomyšlení na nepřítomnost moji matky, v mém prvním dětství zemřelé. S tím větší láskou obracím se zato k svému otci: přijmi, drahý tatínku, dnes, kdy stojím šťastna u cíle, který byl léta osou mého snažení, mé nejvroucnější díky za svoji péči o mne a zvláště za Tvou starostlivost, se kterou ses po celá léta snažil, abych se mohla cele věnovat zvolené studijní dráze.*“¹⁰¹

Vyslovené díky přeci nebyly úplné. Jak později Milada Paulová litovala, při projevu nezmínila jméno Vilemíny Brunclíkové, „*jméno jemné bytosti, mé ‚adoptivní‘ matky, která svou péči o mne a naši domácnost mi teprve umožnila oddat se úplně vědecké práci.*“¹⁰²

Od doby, kdy první žena – byla jí Marie Zdenka Baborová v červnu 1901 – získala doktorát, neuplynula ani dvě desetiletí. Milada Paulová byla teprve sedmdesátou pátou ženou, která jej nabyla na české Karlo-Ferdinandově univerzitě. Více než polovina žen před ní obdržela doktorát z medicíny. Před Paulovou dostaly doktorát z historie pouze tři ženy. Z tohoto pohledu vůbec první historičkou bylo dcera univerzitního profesora Alice Masaryková, která doktorát složila již v roce 1903.¹⁰³ Doktorát neměl pro Miladu Paulovou zůstat posledním vysokoškolským oceněním.

¹⁰¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 22, kr. 1. Děkovná řeč pronesená při promoci.

¹⁰² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 8.

¹⁰³ ŠTEMBERKOVÁ, Marie: Doktorky filozofie a medicíny na pražské univerzitě od r. 1901 do konce první světové války. In: *Žena v dějinách Prahy*. Documenta pragensia XIII. Praha: Scriptorium, 1996, s. 213-234.

6. První asistentkou a práce v Minervě

Na počátku roku 1918 získaný doktorát z filozofie, který byl pro studenty filozofie „*stvrzením jejich vědecké kvalifikace, které bylo vyžadováno pouze od těch, kdo se ucházeli o kariéru vysokoškolského učitele*“,¹⁰⁴ byl dobrým začátkem kariéry. I druhý krok – získání způsobilosti vyučovat na středních školách – zvládla Milada Paulová na výbornou. Záhy po úspěšně složených zkouškách se profesor Bidlo své žáčky otázal, zda chce pokračovat dál v započaté práci, či zda se chce provdat. „*Ve své jednostranné zaujatosti pro vědu (...) jsem profesora ani nechápala. Má touha pracovat, vyniknout v oboru historie byla tak silná, že pro mne neexistovalo nic jiného.*“¹⁰⁵ Samozřejmě, že chtěla pokračovat dál v dějepisné práci. Touha ale neodpovídá pokaždé daným možnostem. Je třeba si uvědomit, že na počátku roku 1918 byl konec války zdánlivě v nedohlednu. Rakousko-uherská monarchie trvala a stejně tak trvaly omezené možnosti při zaměstnávání žen – byť vysokoškolsky vzdělaných – ve státní správě, v knihovnách, archivech či dokonce na univerzitě. Absolventi a absolventky filozofické fakulty nacházeli nejčastěji uplatnění na středních školách. Ale ani zde nebyla naděje na uplatnění příliš velká, neboť volných míst bylo málo. Vůbec nejhorší situace byla v Praze, kde suplent na definitivu čekal podle oboru i více než pět let.¹⁰⁶ Většina absolventů nacházela zaměstnání mimo Prahu, a tím se vzdalovala od kulturního a vědeckého centra nabízejícího možnost dalšího rozvíjení. Univerzita, veřejná a univerzitní knihovna stejně jako knihovny vědeckých ústavů se nacházely v drtivě většině případů v Praze. Aby Milada Paulová mohla pokračovat v započaté práci, musela stůj co stůj v hlavním městě českého království zůstat.

Na Miladu Paulovou se usmálo štěstí v podobě pomocné ruky, kterou jí nabídl třetí z „historického Olympu“ – profesor Josef Šusta. Jako druhý recenzent její disertační práce (a samozřejmě také jako zkoušející) postřehl výjimečnou bystrost a píli, kterou mladá studentka oplývala. Na začátku semestru 1918-19, ještě stále v době války, přišel Šusta za profesorem Bidlem s návrhem, aby Paulová zastupovala asistenta Historického semináře, svého spolužáka, syna řídicího učitele

¹⁰⁴ HAVRÁNEK, Jan: První absolventky Univerzity Karlovy. In: *Charlotta G. Masaryková. Sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození*. Praha: Masarykův ústav Akademie věd, 2001, s. 85-91.

¹⁰⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 14.

¹⁰⁶ PETRAŇ, Josef: *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze /do roku 1948/*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 261.

z Valu u Dobrušky, Josefa Dostála.¹⁰⁷ Dostál byl asistentem od 1. listopadu 1916.¹⁰⁸ Zástupkyní (druhým asistentem) Historického semináře se Paulová – byť neúředně – stala od 1. října 1918. V této provizorní pozici zůstala až do konce března 1919, kdy byl Josef Dostál přijat do archivu zemské politické správy v Praze (pozdější Archiv ministerstva vnitra). Po Dostálově odchodu a po usnesení profesorského sboru ze dne 27. března 1919 se Milada Paulová stala s účinností od 1. dubna 1919 řádně jmenovanou asistentkou Historického semináře v X. hodnostní třídě s ročním platem 1000 korun. Ministerstvo školství potvrdilo usnesení profesorského sboru během dubna 1919. Ustanovovací dekret zajišťoval Paulové, jediné ženě-asistentce Historického semináře až do konce druhé světové války, místo do 3. března 1920.¹⁰⁹ Nutno dodat, že Milada Paulová byla vůbec první ženou-asistentkou na pražské české filozofické fakultě.¹¹⁰ Byla jí také ale nejkratší dobu, v podstatě jen čtyři měsíce, neboť 28. července 1919 byla přijata do Veřejné a univerzitní knihovny v Praze.

Asistentké místo nebylo a ani být nemohlo pro Paulovou definitivní. Již po úspěšném složení učitelských zkoušek začal usilovnou činnost zaměřenou na budoucnost své žáčky vyvíjet profesor Bidlo. Jeho úmyslem bylo pro svou nejlepší žačku najít odpovídající definitivu v Praze. Nabízelo se několik možností. První eventualitou, dost obtížnou, bylo zajistit místo na některé pražské střední škole. Bidlo počítal buď s Obchodní akademií anebo s gymnáziem Krásnohorská (dříve Mínerva). Druhou možností, která se jevila jako uskutečnitelnější, bylo zajistit žačce místo v c. k. Veřejné a univerzitní knihovně. První pokus o získání místa v knihovně se ale nezdařil. Problém nebyl na straně knihovny, ale na straně tehdejších zákonů a c. k. ministerstva, které se vyjádřilo zamítavě k návrhu

¹⁰⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 16.

¹⁰⁸ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 1207, kr. 99. Seznam I. asistentů historického semináře.

¹⁰⁹ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556, kr. 47. Ustanovení asistentem ze dne 29. března 1919.

¹¹⁰ Filozofická fakulta měla v meziválečném období pouze čtyři asistenty ženského pohlaví. První a jedinou v Historickém semináři byla Milada Paulová. V příbuzném oboru archeologie byly jmenovány v meziválečném dvě asistentky – byly jimi Marie Dyková (1921-1922) a hned po ní Růžena Vacková (asistentkou od roku 1923 až do roku 1939). Vacková se koncem roku 1930 habilitovala a po druhé světové válce se zpětnou platností od 1. května 1941 byla jmenována mimořádnou profesorkou. Čtvrtá žena, Věra Mázlová, byla asistentkou ve Fonetické laboratoři (1938-1939). Srov. Petrůň, J.: *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze /do roku 1948/*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 376-381.

knihovny přijmout ženu jako praktikantku – tehdejší předpisy to jednoduše nedovolovaly.¹¹¹

Se stálým místem zatím nebylo třeba úplně spěchat, a to díky pomocné ruce poskytnuté po letních prázdninách roku 1918 profesorem Šustou. Od začátku října 1918 vykonávala Paulová práci zástupce asistenta Historického semináře a mimo to, pokud chtěla vyučovat na střední škole, „byla uváděna do praktického úřadu učitelského“ – za dohledu zkušeného učitele vykonávala povinný zkušební rok na střední škole. Od 16. září do 1. července 1919 docházela hospitovat a poté i učit na školu, kterou sama neměla možnost studovat – na Městské reálné dívčí gymnázium Minerva. Neměla to daleko, od prosince 1917 na počest 70. narozenin Elišky Krásnohorské přejmenované gymnázium Krásnohorská bylo od jejího bydliště vzdálené necelých pět set metrů.

Na gymnázium byla Milada Paulová přikázána zemskou školní radou.¹¹² Po vyřízení formalit, mezi něž patřilo doložení vysvědčení zachovalosti, vystavené c. k. Policejním ředitelstvím v Praze,¹¹³ nastoupila spolu s druhou zkušební kandidátkou, Jiřinou Sedlákovou, roz. Emingerovou, na zmíněné gymnázium. Nejlepší kamarádka ze středoškolských studií, Albína Dratvová, na této škole svůj suplentský rok plnila o rok dřív – ale až do konce prvního pololetí částečně zastupovala profesora matematiky a fyziky Václava Havla, takže dívky měly možnost opět se vidat.

Gymnázium Krásnohorská bylo nejstarším dívčím gymnáziem v rakouských zemích. V době příchodu Milady Paulové vstupovalo do devětadvacátého roku své existence. V roce 1918 platilo za osmitřídňé, reálného typu A. Gymnázium, které po válečném provizoriu v budově bývalé průmyslové dívčí školy v Křemencově ulici přesídlilo do budovy bývalé školy u sv. Vojtěcha v Pštrossově č. 15, studovalo celkem 767 žákyň, z nichž 746 bylo veřejných. Od prosince 1917 v čele ústavu stál ředitel František Machát. Převážnou část zdejších profesorek tvořily absolventky gymnázia. Třetina žen z profesorského sboru patřila mezi první doktorky filozofie české Karlo-Ferdinandovy univerzity. Ve školním roce 1918/1919 to bylo celkem

¹¹¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 7, kr. 1. Zamítnutí žádosti o místo praktikantky.

¹¹² LA PNP, Výroční zprávy středních škol. Machát, František: *XXIX. výroční zpráva městského reálného gymnasia dívčího „Krásnohorská“*. Praha: nákladem kuratoria „Krasnohorská“, 1919, s. 3 a n.

¹¹³ NA, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna – 1931-1940, P593/7 Paulová Milada. Žádost o vysvědčené zachovalosti.

11 žen, tedy více než jedna třetina žen, které na české Karlo-Ferdinandově univerzitě složily rigorózní zkoušky a získaly titul doktorky filozofie.¹¹⁴

Jakmile Paulová nastoupila svůj zkušební rok, ředitel Machát ji ihned přidělil dvěma zkušeným profesorkám. Byly jimi doktorky filozofie Klára Červenková a Albína Honzáková. Obě profesorky ji poučily o úkolech a cílech ve třídách, kde měla sama vyučovat, byl jí vysvětlen školní řád a uvádějící profesorky ji také upozornily na nejnutnější obecné i zvláštní předpisy jejich předmětů. Mimo to bylo povinností každého uvádějícího profesora, jak pravilo nařízení, přátelským a taktním způsobem zkušebního kandidáta ihned upozornit na všechny vady, které by se vyskytly v práci, ať už po stránce didaktické, metodické nebo pedagogické. Uvádějící profesori byli také povinni v každém konferenčním období podat řediteli ústní zprávu o učitelské činnosti svěřeného zkušebního kandidáta.¹¹⁵

V prvním půlroce Milada Paulová u svých přidělených zkušených profesorek hospitovala 17 hodin týdně. Obě učily dějepis a zeměpis. Profesorka Klára Červenková, správkyňe knihovny chudých, učila zeměpis a dějepis v IIa, IVa, Vb, VIb a VIIb, a v 2. pololetí navíc vlastivědu v VIIIb. Celkem to bylo 23 hodin týdně. Profesorka Albína Honzáková, správkyňe pomůcek dějepisných a zeměpisných, učila zeměpis v Ia a Ib, dějepis a zeměpis ve IIIb, IIIC, IVb a VIa. Celkově vyučovala 20 hodin týdně. Milada Paulová učila sama až v druhém pololetí. Podle Výroční zprávy gymnázia to bylo v sekundě.¹¹⁶

Na gymnáziu prožila Milada Paulová radost z nově ustaveného československého státu. V pátek dne 8. listopadu 1918 se účastnili všichni členové učitelského sboru se všemi žáky slavnostního rozloučení s Bílou Horou na Pražském hradě. K žákům na místě promluvili například profesor František Drtina, agrární historik Josef Kazimour, spisovatel a básník Josef Svatopluk Machar a novinář František Václav Krejčí. Na den svátku Tomáše, dne 21. prosince 1918, se

¹¹⁴ Zmíněný údaj vychází z porovnání seznamu uvedeného Marii Štemberkovou v článku Doktorky filozofie a medicíny na pražské univerzitě od r. 1901 do konce první světové války (In: *Žena v dějinách Prahy*. Documenta pragensia XIII. Praha: Scriptorium, 1996, s. 213-234.) s výroční zprávou gymnázia Krásnohorská za rok 1918/1919. Ženami, které vyučovaly ve školním roce 1918/1919 na prvním ženském gymnáziu a získaly titul doktorky filozofie, byly: Klára Červenková, Marie Fabiánová, Klára Fuxová, Albína Honzáková, Kamila Jakubšová, Jarmila Jirkovská, Helena Maternová, Marie Nováková, Růžena Pochová-Kuncová, Libuše Scholzlová a Kateriřna Vodňanská. Nezapočítával jsem Ludmilu Matiegkovou, která gymnázium opustila o rok dříve, ani zkušební kandidátky a také doktorky filozofie Lidmilu Brázdilovou, Albínu Dratvovou a Miladu Paulovou.

¹¹⁵ Zkušební řád vědecké zkušební komise pro učitelství na středních školách v Praze (dle nařízení rak. ministerstva kultu a vyučování ze dne 15. června 1911).

¹¹⁶ NA, MŠK, Osobní spis – Milada Paulová. Curriculum vitae.

účastnil celý ústav slavnostního přivítání prezidenta republiky.¹¹⁷ Byl to slibný vstup do nového roku. Nový stát přinášel nové možnosti, postupně se měnila celá řada zákonů. Ženy konečně získaly rovná práva s muži a mohly začít vykonávat povolání, která jim byla dříve upírána. Dne 1. července 1919 ukončila Milada Paulová svůj zkušební rok a začala se připravovat na novou, zcela jinou práci.¹¹⁸

---

¹¹⁷ NA, MŠK, Osobní spis – Milada Paulová. Započtení let do penze. – Obdobně: LA PNP, Výroční zprávy středních škol. Machát, František: *XXIX. výroční zpráva městského reálného gymnasia dívčího „Krásnohorská“*. Praha: nákladem kuratoria „Krásnohorská“, 1919.

¹¹⁸ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556, kr. 47. Osobní/služební výkaz.

7. Ve Veřejné a univerzitní knihovně

C. k. Veřejná a univerzitní knihovna, sídlící v majestátním barokním komplexu největší a nejstarší jezuitské koleje v Čechách, platila nejpozději od konce 18. století za nejvýznamnější veřejnou vědecko-vzdělávací instituci v českých zemích.¹¹⁹ Zprostředkovávala důležité informace profesorům a studentům pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity, úředníkům zemské správy, vědeckým institucím a studované veřejnosti. V českých zemích jí z veřejných institucí stejného typu mohla konkurovat pouze Studijní knihovna v Olomouci.

Rozdělení pražské univerzity v roce 1882 se pražské c. k. knihovny dotklo minimálně. I nadále poskytovala informace svým čtenářům a i nadále byla charakteru výrazněji německého než českého. Týkalo se to jak personálu, tak pozornosti věnované českým knihám. Svůj charakter si knihovna udržela i na přelomu století, kdy do jejího čela nastoupil Němec narozený v Dolním Štýrsku, dr. Richard Kukula. Ani on neměl pro českou – či dokonce slovanskou – literaturu příliš pochopení.¹²⁰

Kukula působil v knihovně přes dvacet let. Byl jejím ředitelem i během první světové války, tedy v době, kdy knihovna prožívala jedno ze svých nejtěžších období. Značná část rozpočtu knihovny byla odčerpána pro válečné potřeby státu. Nedostávalo se peněz na větší nákupy knih ani na nutné opravy, a co především: instituce při prodlužujícím se válečném konfliktu pocítovala stále větší nedostatek odborně vyškoleného personálu.¹²¹ Značnou vinu na tom mělo zákonodárství monarchie, zejména ustanovení zakazující ženám (které již od roku 1897 mohly nabývat vysokoškolské vzdělání na filozofických fakultách) pracovat v knihovnách. Na počátku roku 1918 Milada Paulová se svou žádostí o přijetí do knihovny tedy neuspěla.

Situace se výrazně změnila až v novém státě. Poslední říjnový den roku 1918 převzal správu knihovny prostřednictvím lékaře a univerzitního profesora Otakara Srdínka Národní výbor československý, první vládní orgán nového státu.

¹¹⁹ V roce 1777 vydala císařovna Marie Terezie dekret spojující čtyři velké knihovny (Novokarolinskou knihovnu, Klementinskou knihovnu, tři knihovny hrabat Kinských a knihovny jezuitského řádu zrušeného v roce 1773) v jeden veřejnosti přístupný celek.

¹²⁰ CEJPEK, Jiří: *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha: Karolinum, 2002, s. 188.

¹²¹ V roce 1914 zemřel vrchní bibliotekář knihovny dr. Hugo Glaeser, v roce 1915 bibliotekář dr. Vilém Herzig a v roce 1917 asistent dr. Otakar Theer. Viz: PAULOVÁ, Milada: Z veřejné a univerzitní knihovny v Praze. In: *ČČH*. Roč. XXV/1919, s. 377-378.

Řediteli knihovny dr. Kukulovi byla přidělena dozorčí komise ve složení dr. Jaromír Borecký, dr. Bořivoj Prusík a Jan Emler.¹²² Po necelých třech měsících, 23. ledna 1919, patrně po politickém nátlaku, odešel ředitel knihovny dr. Kukula na dovolenou. V říjnu 1919 po 35 letech aktivní služby byl penzionován definitivně.¹²³ Správou ústavu byl zatím pověřen vrchní bibliotekář dr. Jaromír Borecký (řádně jmenovaným ředitelem knihovny se stal až následujícího roku, dne 30. ledna 1920). Nové české vedení začalo rychle jednat. Reorganizačním návrhem z 11. března a speciálním návrhem z 18. března 1919 požádalo o vytvoření několika praktikantských míst, zajišťujících novému státu knihovnický dorost pro další roky. Těmto žádostem předcházela ministerský výnos z 10. března 1919 umožňující ženám přístup ke knihovní službě.

Přijímání nových praktikantů se odvíjelo bez větších komplikací. Do konkurzu, vyhlášeného vedením knihovny 1. června 1919, se přihlásilo celkem 49 žadatelů.¹²⁴ Všichni přihlášení museli splňovat několik kritérií, zejména museli mít náležité vzdělání a vhodný věk pro koncipientství. Dne 15. července 1919 byla Milada Paulová jmenována praktikantkou Veřejné a univerzitní knihovny.¹²⁵ Praktikantský dekret jí byl vypraven v pátek 25. července 1919 a v pondělí ráno, 28. července 1919, nastoupila svou šestnáctiletou kariéru knihovní úřednice. Spolu s ní bylo jmenováno dalších 10 praktikantů, z nichž dvě byly ženy,¹²⁶ neboť řady personálu opět prořídly.¹²⁷

Milada Paulová měla na podruhé již místo jisté. Z velké části k tomu přispěla její kvalifikace, zejména velmi zdařilá a záhy publikovaná disertační práce. Nezanedbatelný vliv při rozhodování o její budoucnosti mělo i několik osob

¹²² HEKRDLOVÁ, Kateřina – FRANC, Zdeněk: *Klementinská knihovna. K 220. výročí zveřejnění*. Praha: Národní knihovna ČR, 1997, s. 27.

¹²³ KUKULA, Richard: *Erinnerungen eines Bibliothekars*. Weimar: Verlag Straubing & Müller 1925, s. 234.

¹²⁴ ANK, Výroční zprávy. Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny (od 1. července 1918 do 30. června 1919), s. 3.

¹²⁵ NA, MSK, Osobní spis – Milada Paulová. Započtení let do penze.

¹²⁶ Kromě Milady Paulové byli do knihovny na konci července 1919 ministerským výnosem jmenováni: dr. Edmond Konrád, Eliška Netíková, Karel Koydl, dr. Václav Brtník, Jan Wizek, dr. Flora Kienschnitzová, dr. Josef Bečka, dr. Emil Černaj, dr. František Sedláček, dr. Robert Pfeifer a dr. Dimitrij Pšenčík. ANK, Výroční zprávy. Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny (od 1. července 1919 do 31. prosince 1919), s. 2-4.

¹²⁷ V roce 1919 zemřel vrchní bibliotekář Jan Šťastný a pracovní poměr zrušili vrchní bibliotekář dr. Spiridion Wukadinovič (odešel učit do Krakova), dr. Zdeněk Tobolka (byl povolán do knihovny Národního shromáždění) a dr. Otakar Fischer (byl jmenován profesorem pražské univerzity). Dr. Emil Franke byl v té době členem Národního shromáždění a dr. Vilém Wostrý se vracel z ruského zbytečného tábora. Viz: PAULOVÁ, Milada: Z veřejné a univerzitní knihovny v Praze. In: *ČCH*. Roč. XXV/1919, s. 377-378.

z filozofické fakulty. Tou nejvýznamnější byl její učitel profesor Jaroslav Bidlo. O přijímacím řízení jej informovala v dopise z 16. července 1919: „Vskutku zajímavě se vyvíjejí věci v univerzitní knihovně. Za vší tajnosti, kterou bylo celé jednání stále obestřeno, byl dokonce onehdy pan asistent Historického semináře, dr. Paulová, pozván na pomoc (od profesora Krofty) sestavit ‚koho tam máme vzít!‘ To je přece vrchol asistentské všemohoucnosti!“ Samotný výběr probíhal tak, že první tři praktikanty, u kterých bylo jisté, že je ministerstvo schválí, vybral osobně dr. Jaromír Borecký. Ze zbylých kandidátů pak vytvořil skupiny po třech až čtyřech lidech, z nichž vybíral profesor Kamil Krofta. Paulová byla vybrána jako nejlepší kandidátka z přihlášených. „Byla jsem tudíž nejen nesporná, ale na prvním místě. Toto tajemství mi sdělil hned druhý den důvěrně jen dr. Emler. Týž mi je velmi přízniv, usuzuji z toho, (...) že s Vámi (...) musí být velmi za dobře, neboť já sama se ještě, zejména při povrchní známosti, nezalíbím nikomu.“¹²⁸

Značně důležitou otázkou se při jmenování knihovním praktikantem, jak Paulová zdůrazňuje v dopise svému profesorovi, stalo služební pořadí jednotlivých kandidátů, neboť služební postup byl v knihovně automatický a odvíjel se ode dne nástupu do služby. „Bylo mi řečeno, že (...) v nejbližší době odejdou 2 úředníci, takže dva z nás budou již v době několika měsíců povýšeni za asistenty.“ Nikdo ovšem v celé státní správě nepočítal s tím, že by její řady mohlo jednoho dne rozšířit dokonce 11 nových praktikantů. Paulová celou jmenovací proceduru hodnotila slovy: „Duchaplnějšího zařízení opravdu republika nemá. Dokazovala jsem s humorem panu profesorovi Kroftovi, že když Konrád bydlí u Klementina, bude tam, až dostaneme dekrety, jistě dřív a bude tudíž mít i přednost. (...) To tudíž pro mne znamená nečekat na dekret, předplatit Pražské noviny a dostavit se do knihovny okamžitě, jakmile jmenování bude zde uveřejněno. (...) Jinak mám z těchto duchaplných závodů dosti dobrou náladu, čiperná na podobné věci bývám.“ Radost z jistého místa v Praze nad problémy s úřednickou byrokracií samozřejmě převážila: „Dnešní den je mi zvláště milý. Cítím svobodu uvolněného člověka.“¹²⁹

Profesora Bidla zprávy z knihovny velmi zajímaly. S až otcovskou starostlivostí nemohl nevarovat: „Buďte tedy na stráž! Jak vidět byrokracie je

¹²⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 16. července 1919.

¹²⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 16. července 1919.

všude a vždy táž – pro ni kvalifikace je věc zcela vedlejší, tím více nyní v době sociálního vyrovnávání všech nerovností – i duševních.“¹³⁰

V sobotu 26. července 1919 přišel toužebně očekávaný jmenovací dekret. Paulová vyrazila ihned do knihovny, aby její první místo mezi kandidáty bylo potvrzeno i fakticky. A tak se také stalo. Týž den napsala svému učiteli velké poděkování: „Přijměte, slovutný pane profesore, moje nejvroucnější díky za Vaši pomoc a všechnu laskavost, se kterou jste od počátku sledoval moje osudy a pomáhal. (...) Moje práce do státnic byla jistě poctivá, ale to byla přece jenom maličkost. (...) Měla jsem již dávno jistotu, že se dostanu do univerzitní knihovny. Dnešní dekret v ruce, není pro mne ničím, co bych byla jistě nečekala. Ale je pravdou, že každá podobná jistota, když je provedena konkrétně, vykoná při tom mimovolně svůj určitý, jistý vliv.“¹³¹

Praktikantským místem, poskytujícím v dohledné době pražskou definitivu, pomohl profesor Bidlo zajistit svou nejlepší žačku. Měl s ní již další, velké plány. V okamžiku jmenování ale i on podlehl ulehčení a v dopise po zásluze ocenil kvality a píli své žačky: „Dnes tedy již úřadujete! Jsem tomu opravdu upřímně rád, neboť mně Vaše zaopatření, přiměřené Vaším silám a úkolům velice leželo v mysli, ač jsem Vaše stesky hleděl mírnit střízlivými úvahami. Přijměte tedy mé upřímné blahopřání. (...) Překračujete meze oprávněných a zasloužených mnou diků, neboť jsem Vám pouze podle sil svých pomáhal (a byl jsem pouze jedním z několika pomahačů), ale hlavní základ jste si položila Vy svou kvalifikací čili svým přičiněním, svojí poctivou prací, kterou jsem si u Vás vedle Vašeho velikého nadání nejvíce cenil, neboť ideálem mého žáka jest žák nadaný, svědomitý a pracovitý.“ Nicméně v závěru dopisu opět nezapomněl na výzvu k další práci: „Hled'te ovšem v knihovně, jak píšete vřdycky 1-2 hodiny ušetřit pro sebe. Dělaljí to všichni a Vy při své píli jistě úřad nezkrátíte.“¹³²

Léto 1919 trávil profesor Bidlo, činil tak ostatně každý jiný rok, léčebným pobytem mimo Prahu. Veškerá komunikace se žačkou se tedy odvíjela prostřednictvím dopisů. Po týdnu v knihovně se Paulová přihlásila se svými bezprostředními dojmy, které už nebyly tak jednoznačné jako před nástupem do knihovny: „Moje dojmy ted' (...) jsou nesmírně nestejně. Kdybych Vám psala

¹³⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 19. července 1919.

¹³¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 26. července 1919.

¹³² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 28. července 1919.

každou hodinu, vždy by vypadaly jinak. První dva dny jsem měla ohromnou radost především z jedné věci: jak dobře budu moci pracovat při této knihovně, kde člověk je jedním kolečkem v rozsáhlém stroji, které se v určité chvíli přestane točit a vic celý den nepotřebuje na úřad myslit.“ Kancelářská práce v knihovně byla zcela odlišná od učitelství i asistentury na fakultě. „Cítila jsem zrovna fyzicky dobrodíní, jak celý ten čas, mimo úřední hodiny, mám úplně a naprosto pro sebe a pro svoje zájmy. Pak postupně se dojmy komplikovaly a výslednicí je přesvědčení, že musím počkat se svým úsudkem (ne pokud se mne týče, to je přímo ideální postavení) až do září.“¹³³

Paulová a další praktikanti nastoupili službu během letních prázdnin, tedy v době, kdy četní čtenáři knihovnických služeb nevyužívají. Také značná část nadřízených knihovnických úředníků byla v té době na dovolených. Život v knihovně přes léto ubíhal velmi pomalu. „Dějí se revize. My, páni a slečny praktikanti, hledíme tam nějak ubít čas. Při každé revizi jsou tři nebo dva (rozdělit to nejde, neb není více sluhů), ač naprosto jen jeden se může při tom uplatnit, ostatní se potloukají okolo. Úřední hodiny v červenci – září jsou ideálně od osmi do dvanácti hodin. Chodíme všichni celkem v osm hodin, ale než přijde pan dr. Prusík (v devět hodin) nemohl prozatím nikdo nic dělat. Ostatní páni chodívají nestejně. Ten v devět hodin, jiný v půl desáté. Měla jsem toho planého mluvení za den dost, sedla si a od osmi do devíti hodin překládala. Než prozatím jsem toho nechala, až budu mít svůj pokoj, stůl a pevně rozdělené úkoly. Zatím jsem měla dojem, že potácet se od okna k oknu třeba celé půldne je dovoleno, ale něco si číst neb pracovat vzbudilo by pozornost.“ Ale takovýto způsob práce neměl dlouhého trvání: „Od pondělí budeme již lépe zaměstnáni. V knihovně se bude mýt a uklízet. My se máme shromáždit vždycky v devět hodin v sále dole, kde pan dr. Prusík nás bude zasvěcovat do popisu a pak budeme popisovat. Při tom asi největší část z nás zůstane. Úřední hodiny takto nepřímou (v oběžníku se praví výslovně, že v devět tam máme přicházet) jsou omezeny na dobu od devíti do dvanácti. Pro mne to znamená, že od pozítří budu tudíž moci docela pravidelně a klidně v knihovně od osmi do devíti překládat.“¹³⁴

Paulová se v dopise také zmiňuje o svém zařazení a o pozornosti, jakou vzbudilo jmenování prvních žen – něco do té doby neslýchaného – do knihovny

¹³³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 28. července 1919.

¹³⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 2. srpna 1919.

služby. Zbýval čas i na další práci, překlad knihy pro Laichterovo nakladatelství: „*Já sama jsem už prodělala všechny možné funkce. První den jsem byla v protokole, kde jsem přijímala tajné návštěvy pánů univerzitních profesorů, kteří jako dětičky mne chodili okukovat. Jánský totiž pokládal za svoji přísnou povinnost každému honem vyklopit, že ‚máme slečny‘. Pak jsem revidovala s panem doktorem Randém, pak sama, pak rovnala jisté lístky, psala panu doktorovi Boreckému lístečky pro reálný katalog, nakonec uvízla u doktora Emlera: zařazovat lístky do známých kostek listkového katalogu v jeho kanceláři. Kde zůstanu, nevím, kdybych chtěla, mohla bych, zdá se, zdědit kancelář doktora Emlera s jeho funkcí: vést lístkový katalog. Než je mi to celkem jedno. Svoje předsevzetí o 2 hodinách budu moci provést, jak vidím, všude a 3 hodiny přece jen chci knihovně věnovat. Ostatně slovnutný pane profesore, aby to někdo splnil, musí mít pevné své přesvědčení. Protože – když to hospodářství vidí! Prvního září přijede pan doktor Borecký a bude-li již do té doby jmenován, zavládne pak asi trochu jiný režim.*“¹³⁵

I po finanční stránce se Paulová coby praktikantka měla v knihovně lépe než jako asistentka Historického semináře. „*V dekretu máme poukázané 1000 K adjutum a drahotní přídavky. (...) takže můj měsíční příjem místo 83 K by byl asi 164 K. K tomu čtvrtletní přídavky 180 K neb 90 K podle toho, jak a budou-li ještě vypláceny. Tento příjem podle pragmatiky, jež dosud platí, máme mít tři roky. Ale podle nové úpravy, která prý bude jistě přijata, dostaneme za rok X. hodnotní třídu (= teď ve válce 380 K měsíčně), tedy finančně již velmi pěkné opatření.*“¹³⁶ Jako asistentka Historického semináře pobírala již zmíněný roční plat 1000 korun.¹³⁷

Bidlo ve svém dalším dopise z letní rekonvalescence opět vyjádřil spokojenost s milými a zajímavými informacemi, které od Paulové obdržel.¹³⁸ S blížícím se koncem srpna se jeho pozornost ale stále více obracela především k práci, v dopise z konce srpna naznačil jeden z podstatných důvodů, kvůli kterému stál o to, aby Paulová pracovala v univerzitní knihovně: „*Jak přijedeme, vyhledám Vás v knihovně, abych se přesvědčil, jak úradujete. Budu mít pro Vás také, jako pro knihovní úředníci, mnoho desiderat týkajících se východní historie. Budete to tam muset svými zásahy v konferencích knihovních silně doplňovat a bojovat, aby tento*

¹³⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 2. srpna 1919.

¹³⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 2. srpna 1919.

¹³⁷ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556, kr. 47. Ustanovení asistentem ze dne 29. března 1919. – Obdobně: NA, MŠK, Osobní spis – Milada Paulová. Ustanovení asistentem.

¹³⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 9. srpna 1919.

obor byl více zadáván, než za Kukuly a jeho předchůdců. Na to se tam musíte soustředit a chopit celý ten obor do svých rukou.“¹³⁹

V prvních měsících nového státu zaměstnávalo konceptní úředníky především dokončování posledního svazku „abecedního“ katalogu, jímž byl v hlavních obrysech ukončen knižní popis knihovny. Od nastoupení nové správy – a zanedlouho s pomocí nových praktikantů – začaly práce na katalogu „heslovém“. Jako nejnaléhavější úkol se jevilo vypracování vědeckého katalogu „reálně-systematického“, který byl v té době standardní součástí všech velkých knihoven vyspělých států. Před knihovnou jakožto institucí se také otvíral velký úkol akviziční. „Obzvláště chudé slovanské oddělení žádá vůbec vybudování od základů“, psala o knihovně Milada Paulová do Českého časopisu historického.¹⁴⁰

Akvizičním snahám tu a tam bránily politické důvody. Například smlouva o předání zcela jedinečné knihovny chorvatského profesora Vatroslava Jagiće, žijícího v té době z bídne penze ve Vídni, byla sice nejprve uzavřena prostřednictvím profesora Františka Pastrnka s československým státem, ale později, právě z důvodů politických, byla přenechána jihoslovenské vládě.¹⁴¹

Úlohu Veřejné a univerzitní knihovny coby nejvýznamnější knihovny v novém státě podstatně posílilo i to, že 1. října 1919 byl Ministerstvem školství a národní osvěty knihovně podřízen Československý ústav bibliografický, navazující na práci Bibliografického ústavu při Svazu osvětovém. Ředitelem i po přičlenění ke knihovně zůstal Ladislav Jan Živný. Ústav fungoval až do roku 1925, kdy byl zrušen, a jeho úkoly přešly do nově vzniklého konzervačního oddělení Veřejné a univerzitní knihovny – do Národní knihovny.¹⁴²

Vraťme se zpět k Miladě Paulové. První praktikanti byli povýšeni skutečně dříve, než to předpokládaly služební předpisy, a sice již na počátku roku 1920. Ministerským výnosem ze dne 27. ledna 1920 se to týkalo těch, kteří nastoupili do služby jako první, tedy Milady Paulové a dr. Edmonda Konráda, divadelního kritika, historika a dramatika. Další jmenování do asistentských funkcí pak proběhlo v polovině listopadu 1920 a týkalo se Elišky Netíkové a dr. Flory

¹³⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 23. srpna 1919.

¹⁴⁰ PAULOVÁ, Milada: Z veřejné a univerzitní knihovny v Praze. In: ČCH. R. XXV/1919, s. 377-378.

¹⁴¹ MILOJKOVIĆ, Anđelka.: Jagićev seminar na Filološkom fakultetu Beogradskog Univerziteta (Na sedamdesetu godišnjicu od smrti V. Jagića). In: *Slavia*. Roč. 62/1993, s. 188.

¹⁴² CEJPEK, Jiří: *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha: Karolinum, 2002, s. 198 an.

Kleinschnitzové.¹⁴³ Mezi tím knihovna přijala dalších osm koncipientů¹⁴⁴ a v dubnu 1920 zrušilo ministerstvo školství a národní osvěty celibát knihovnických úřednic. V dubnu o rok později bylo jmenováno dalších osm kandidátů knihovnické služby.¹⁴⁵

Ministerstvo školství a národní osvěty od počátku dbalo na další vzdělávání svých úředníků. Již od roku 1920 se ve Veřejné a univerzitní knihovně můžeme setkat s řadou studijních cest, doprovázených povolenou dovolenou při ponechání plného platu, případně s další finanční podporou ministerstva. Z úředníků knihovny jako první takovou studijní cestu – do Království Srbů, Chorvatů a Slovinců – nastoupila Milada Paulová. Dovolena jí byla udělena od 1. února 1920 a měla trvat do konce roku, ale ministerskými výnosy byla posléze dvakrát prodloužena, nejprve do 30. června 1921 a poté do 30. září 1921.¹⁴⁶ Studijní cestu – byť jen měsíční – nastoupila v září téhož roku také dr. Flora Kleinschnitzová. A od 1. listopadu 1920 do 30. dubna 1921 vykonával studijní cestu – stejně jako Paulová v Království SHS – dr. František Herič, knihovnik s právnickým vzděláním zabývající se po celý život především právními dějinami balkánských států. Proti těmto studijním dovoleným od počátku, nutno podotknout, že neúspěšně, vznášel námitky ředitel knihovny dr. Borecký.¹⁴⁷

Po návratu ze studijní cesty Milada Paulová nenastoupila do oddělení rukopisů, které předtím kratší dobu vedla, ale byl jí dán na starost úsek národní bibliografie, kterému se věnovala až do svého odchodu z knihovny v roce 1935.¹⁴⁸

¹⁴³ ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny (od 1. ledna 1920 do 31. prosince 1920).

¹⁴⁴ Ministerským výnosem ze dne 13. března 1920 byli do knihovny přijati: Ph.C. Anna Císařová, PhDr. Ludmila Pithertová, PhDr. Eduard Walenta, PhDr. Doubravka Raisová, Bohuslav Koutník, Věnceslava Zimová, Otto Stein a Václav Foch. Viz ANK, Výroční zprávy Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny (od 1. ledna 1920 do 31. prosince 1920) – nestránkováno.

¹⁴⁵ Ministerským výnosem ze dne 22. dubna 1921 byli do knihovny přijati: PhDr. Pavlina Hamannová, PhDr. Jan Sajíc, PhDr. Karel Beneš, PhDr. Josef Fischer, PhDr. Eliška Adlerová, Ph.C. Marie Třesohlavá, Ph.C. Božena Auštická a PhDr. Adolf Chaloupka. Viz ANK, Výroční zprávy Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny (od 1. ledna 1921 do 31. prosince 1921), s. 3. – Noví úředníci knihovny měli být vybíráni tak, aby vždy na dva přijaté Čechy byl přijat alespoň jeden Němec. Nicméně již brzy museli ministři školství a národní osvěty odpovídat na interpelace německých zákonodárců v československém parlamentě (srov. senátní interpelaci ze dne 10. července 1922, tisk 1453/10).

¹⁴⁶ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556, kr. 47. Osobní/sluzební výkaz.

¹⁴⁷ ANK, Výroční zprávy. Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny (od 1. ledna 1921 do 31. prosince 1921), s. 4.

¹⁴⁸ FRANC, Zdeněk: První habilitovaná žena v Československu. In: *Informační bulletin Národní knihovny ČR*. Roč. 1999, č. 16, s. 20. – Tematicky jsou články Zdeňka France velice záslužné, nicméně lze pochybovat o jejich faktografické přesnosti. Konkrétně v tomto citovaném článku, který

Bližší informace o její práci v knihovně Výroční zprávy ani archiv Národní knihovny bohužel neposkytují.

V polovině dvacátých let knihovnu a její zaměstnance zle zasáhl restriktivní zákon z roku 1924. Dle něj bylo nutné vypořádávat se s nadbytečným množstvím personálu. Knihovnu dobrovolně opustilo několik zaměstnanců, zřejmě po domluvě s vedením.¹⁴⁹ Restriktivní zákon předznamenal další velké změny, kromě snižování stavů se připravovala i nová úprava platových a některých služebních poměrů státních zaměstnanců. Politická rozhodnutí silně doléhala na všechny zaměstnance knihovny a byla pravidelným tématem jejich každodenních hovorů. Psala o nich i dr. Flora Kleinschnitzová Miladě Paulové do Království SHS, kde u přátel trávila svou letní dovolenou 1925. „*Ta platová úprava je Ti zase! Znamená to sice de facto (pro nás, Tebe a mne) asi 300 Kč měsíčně víc (už po srážkách), ale co je kolem toho: podmínky zařazení do jiné stupnice, atd. – to je stav neuvěřitelný. Bude to jak před pragmatikou. Zařazení se určí podle ‚zvláštních schopností, upotřebitelnosti, atd.‘ – to víš, co to znamená: milost šéfu! A peče se to narychlo, tajně, honem do voleb – špatně je z toho člověku ze všeho.*“ Kleinschnitzová v dopisech popisovala i atmosféru v knihovně: „*Nálada ‚restriktivní‘. Dr. Ž[mavce] to mine – dostali z toho nahoře přece jen bezpochyby strach a prý to odvolali. Ovšem výsledek, že teď to hrozí zase Boreckému a podle jeho rozpoložení soudíc, velice vážně. Jak je to s Hrozným, není nic slyšet – všechno jen legendy. Dnes tak a zítra už to zase není pravda.*“ A ve svém dopise neopomněla Miladu informovat i o zcela prozaických věcech týkajících se knihovny: „*Věda se pomalu schází a počkej, na to Tě musím připravit, abys nemyslila, že Jsi se spletla, až vložíš nožku na poslední schod v prvním poschodí Klementina! Ale ano to vlastně začíná hned u vrat. Tak teda: 1.) je vymalovaný průjezd, 2.) je vymalované schodiště a na zdi nové tabulky informační, 3.) nově natřené kastlíky u dveří a za 4.) máme nápis nade dveřmi. To kulíš oči, vid’?“¹⁵⁰*

Dovolená byla pro Miladu Paulovou zcela jistě mimořádně příjemná. V červenci 1925 získala jako vůbec první žena v Československu „oprávnění

---

jediný poskytuje bližší údaj o pracovním zařazení Milady Paulové v pražské knihovně, lze najít dokonce několik nepřesností.

¹⁴⁹ Dobrovolně knihovnu opustili dr. Edmond Konrád, Vlasta Borovičková, Erich Steinhart. Knihovnice II. třídy Eliška Netíková-Rybinová byla výnosem zemské správy politické dána na trvalý odpočinek. Viz ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny (za rok 1925), s. 2-3.

¹⁵⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 223, kr. 6. Dopis Kleinschnitzové Paulové ze dne 17. září 1925.

k přednáškám“, venia docendi. Zvýšila nejen svou kvalifikaci, ale i prestiž Veřejné a univerzitní knihovny Samotná docentura ovšem ve veřejné knihovně nebyla až takovou událostí, v meziválečném období se dříve nebo později habilitovalo dalších 15 úředníků a úřednic.¹⁵¹ Toto číslo nesporně svědčí o vysoké intelektuální úrovni tehdejších knihovnických úředníků.

Po návratu z dovolené se Paulová začala intenzivně připravovat na své první přednášky na filozofické fakultě. Již před dovolenou jí však bylo jasné, že skloubit zaměstnání v knihovně s přednášením nebude snadné, a proto po konzultacích s profesorem Bidlem, který přislíbil vynasnažit se o co největší možné úlevy,¹⁵² požádala ministerstvo o zproštění knihovnické služby v pondělí a v sobotu. O tytéž úlevy ve stejné době požádal také literární historik a filolog, rodák z Dolného Kubína, dr. Pavel Bujnák. Kolega z knihovny byl při podání žádosti ve značné výhodě, měl totiž velmi vlivného zastávce v dalším Slovákovi, sociálně demokratickém poslanci a ministru unifikací ve Švehlově všenárodní koalici, Ivanu Markovičovi.

Svému profesorovi o celé situaci Paulová psala: „*Já jsem chudáček, nepomůžete-li mně Vy – musím Vám však vše říci. Byla jsem dnes u doktora Hrozného [úředník ministerstva školství]. Řekla jsem mu všechno. On už věděl o té naší žádosti a dobře mi poradil... Věděl o všem, totiž, takto: pan ministr Markovič poslal Havelkovi [vrchní odborový rada ministerstva školství] lístek po sluhovi – hned jak u něho Bujnák byl – aby mu dal tuto dovolenou. Ale jen Bujnákovi – o mně nic. Bujnák mluvil i za mne, to je jisté. A jak Hrozný říká – ‚vezu se‘ s Bujnákem. Nemohou jemu dát a mně nic. Ale jsem přece jenom chudinka. Prosím Vás, prosím, řekněte zítra ještě Markovičovi. Mám takto přece jen strach. A kromě toho mi poradil doktor Hrozný, abych Vás prosila, abyste současně laskavě zašel k Havelkovi. On říká, že to je více, než ministr. Abyste prý mu ráno hned zatelefonoval, že jej navštívíte, nevadí, že není návštěvní den. Havelka prý totiž je docela nesprávně informován a Hrozný řekl toto: že on není nakloněn příliš Bujnákovi vyhovět, a že užívá právě zbraně – že já prý dovolené nemám a o ni nežádám... Ale ovšem, povolit prý musí. Hrozný řekl, že tlak Markovičův je tak silný, že všichni musí v Bujnákově věci poslechnout. Když žádal teď o dovolenou na*

¹⁵¹ HEKRDLOVÁ, Kateřina – FRANC, Zdeněk: *Klementinská knihovna. K 220. výročí zveřejnění*. Praha: Národní knihovna ČR, 1997, s. 29.

¹⁵² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 17. srpna 1925.

letní semestr, úředníci prý chtěli uložit to zatím *ad acta*. Ale ne, musili to vzít do ruky, a musili to vyřídit, dokud je Markovič tam. To je tudíž prý dobré i pro mne.¹⁵³

Profesor Bidlo zajisté zasáhl, neboť ministerstvo povolilo částečné zproštění služby oběma žadatelům. Komu se tento návrh zamlouval nejméně, byl opět ředitel knihovny doktor Borecký, protestující od počátku i proti studijním dovoleným. Po restriktivním zákoně z konce roku 1924 a následném odchodu několika koncepčních úředníků přišel ředitel tímto ministerským nařízením o několik hodin práce vykonávané zkušenými úředníky.

V dalším dopise Paulová svému učiteli o jednání dr. Boreckého napsala: „Pan ředitel Borecký, hned jak přišel, dal si volat Bujnáka. Už jsem pochybovala o úspěchu. Bujnák však vyšel, a řekl, že nám bude vyhověno, a to v té formě, jak jsem já navrhovala (sobota, pondělí). Hned si mne však volal Borecký, a řekl mi ze široka a zdlouha: sotva přišel, potkal prý na chodbě doktora Hrozného, který se tázal, co chce. A řekl prý mně: že je sice Havelka proti, ale že úřad neutrpí, ty dva dny že neznamenaají mnoho, (patrně na Boreckého nářek), a že pan sekční šéf Matouš je rozhodně pro. Pak byl u Matouše a přišel velmi stísněn. Chtěl ho totiž přimět pomocí té náhrady za nás, aby něco prořekl o doktoru Hochovi. Matouš však zůstal v úplné rezervě. Borecký reklamoval Hrozného, ale Matouš řekl, to že nejde, že ho potřebují. Rovněž našeho Černaje v Košicích. Slíbil však, že školství bude žádat u Švehly, aby vrátil Sedláčka, aneb aby ho vzal do stavu. A pak bychom prý dostali zcela novou sílu. S tím ředitel odešel a řekl, že zítra žádosti vypraví. Že je sice nucen tam dát *junctum* (že svoluje, dostane-li náhradu) – ale sám si říká, že to ministerstvo přejde mlčky. Bude prý ještě mluvit sám s Havelkou, aby prý se tomuto nezdálo, že je přehlížen, a prý – v nás prospěch?! – Přese vše, doktor Bujnák myslí, že to je pevně vyhrané. Bude však dobře, bude-li se starat, aby to ještě Markovič podepsal. Člověk nikdy neví... Kromě toho nám ředitel oznámil, že než bude žádost vyřízena, on sám, zatím ze své vůle, dovoluje, abychom od soboty za týden zůstali už doma. (...) Z jedné strany Vaše žádost u sekčního šéfa za mne – a z druhé listek ministra Markoviče pro Bujnáka – tu věc vyhrály.“¹⁵⁴ Stejně úlevy byly Miladě Paulové, Pavlu Bujnákovu a knihovnímu asistentu Otto Steinovi, který ji také získal,

¹⁵³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 8, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi (b. d.).

¹⁵⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, ev. č. 7, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi (b. d.).

udělovány i ve všech dalších let jejich působení v knihovně. A dostali je i všichni další (např. Flora Kleinschnitzová), kteří začali přednášet na vysokých školách.¹⁵⁵

Novelizovaný tzv. Platový zákon byl schválen dne 24. června 1926. V červenci téhož roku začala zemská politická správa rozesílat státním zaměstnancům nové dekrety. Dne 22. července 1926 byly rozeslány zaměstnancům knihovny. Miladu Paulovou zastihl doma při léčení těžkého zápalu plic. Únorová smrt otce, práce v knihovně, výuka na fakultě a angažmá v politice, což by ani zcela zdravý člověk nepřechkal zcela bez úhony, zatížilo její organismus natolik, že jí byla ministerským výnosem udělena do konce srpna 1926 tříměsíční zdravotní dovolená. Od ministerstva obdržela také peněžitou výpomoc k částečnému krytí nákladů spojených s léčením a zdravotní cestou na jih.¹⁵⁶ Vypravila se samozřejmě opět do Království SHS.

Novelizovaný zákon nebyl zcela úplný. Během 13 měsíců jej doplnilo vládní nařízení, přinášející s sebou především nové úřední tituly pro úředníky a novou systemizaci.¹⁵⁷ Do této změny byli zaměstnanci knihovny rozděleni podle služební pragmatiky z roku 1914 následovně: v čele instituce stál ředitel, jeho zástupce s titulem místoředitele byl jeden z vrchních knihovníků, vedle něj měla knihovna zpravidla několik dalších vrchních knihovníků. O stupeň níž stáli knihovníci I. třídy a ještě níže knihovníci II. třídy. Nejmladšími koncepčními úředníky s definitivou byli v knihovně asistenti, kteří, aby získali definitivu, museli strávit (zpravidla) tři roky v praktikantské pozici. S novou systemizací byl na čele knihovny vrchní rada archivní a knihovní služby (po definitivní úpravě jím byl v pražské knihovně vždy vládní rada a od poloviny třicátých let generální bibliotékář), tedy přednosta úřadu, jeho zástupcem byl jeden z vrchních radů archivní a knihovní služby. Na nižší seniorní pozici byli radové archivní a knihovní služby, schválení a jmenování vládou. V juniorních koncepčních pozicích, rozhodovalo o nich ministerstvo, byli vrchní komisaři archivní a knihovní služby a komisaři archivní a knihovní služby. Komisařem byl úředník knihovny jmenován – stejně jako tomu bylo dříve u asistentské pozice – po třech letech odpracovaných na pozici koncipisty archivní a knihovní služby. Milada Paulová se po přijetí

¹⁵⁵ ANK, Výroční zprávy. Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovna (za rok 1925) an.

¹⁵⁶ Zdravotní dovolená byla udělena na dobu 4 měsíců od 1. června 1926 do 31. srpna 1926. Viz ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva Veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1926, s. 4. – MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 41, kr. 2. Schválení mimořádného peněžitého obnosu ministerstvem.

¹⁵⁷ Vládní nařízení č. 103/1927 Sb. ze dne 15. července 1927.

novelizovaného zákona stala z knihovníka II. třídy komisařkou archivní a knihovní služby. Do stejné třídy byli zařazeni všichni, kteří nastoupili spolu s Miladou Paulovou v červenci 1919, ale stejně tak ti, kteří nastoupili do knihovny v březnu 1920 a dubnu 1921. O definitivní systemizaci ve Veřejné a univerzitní knihovně na počátku roku 1927 ale ještě rozhodnuto nebylo.

V první polovině března 1927 získala Paulová s pomocí profesora Bidla na Ministerstvu školství a národní osvěty studijní dovolenou s ponecháním veškerého služebního platu pro svou cestu do Paříže.¹⁵⁸ Dovolena jí byla udělena od 1. dubna do konce září 1927. Zároveň získala od ministerstva peněžní podporu a ministerstvo také finančně podpořilo knihovnu, která si na dobu šesti měsíců obstarala – s pomocí profesora Bidla a Paulové – pomocnou sílu k zastávání nutných prací.¹⁵⁹

Ani během svých pařížských studií neztratila Paulová kontakt s knihovnou. Z dopisů Flory Kleinschnitzové se dozvíдалa mnohé o dění v úřadě. Informace se týkaly jak jednání probíhajících kolem systemizace, tak situace kolem postu ředitele, diskutované již od roku 1925 a zjiřřované různými politickými vlivy. „*U nás v knihovně bylo zas dvojí náramné vzrušení. 1.) Z politických důvodů zase se ořřasla přenáramně pozice dr. Boreckého; aby byli získáni řřudáci, měla být Bratislava obsazena Slovákem, Emler měl být tu a B[orecký] měl jít ihned do penze – a bylo to tuze ‚nahnuté‘ – no, ale už se zase zdá, že je po všem a nastal klid. 2.) Máme zprávu, že to se systemizací vypadá dost slušně. Přijali snad ten náš minimální návrh (Borecký do II. třídy), takže po Bečku bychom se dostali do V. [hodnostní třídy].“¹⁶⁰*

Pověstné letní přeháňky se proháněly i nad ředitelskou kanceláří, ještě dlouho nebylo nic jisté. Koncem července 1927 o tom Flora Kleinschnitzová do Paříže psala: „*Tak Ti to už zase jednou bylo s Bor[eckým] tuze zlé, a tentokrát to byla vysoká politika a vlastně hotová věc, že dostaneme obratem ruky nového ředitele. Souviselo to se zákulisím prezidentské volby. Hodža totiž chtěl pro volbu získat řřudáky a za to se jim měli udělat různé ústupky; a jedním z těch ústupků bylo: Slovák za ředitele univerzitní knihovny v Bratislavě. Ale aby zas nepovolil řřudákům příliš, tak tam chtěl mít svého člověka a k tomu i na Emlera drží a tomu chtěl při*

¹⁵⁸ ANK, Výroční zprávy. Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1927, s. 3.

¹⁵⁹ Od začátku dubna do konce září 1927 pracovala v knihovně namísto Milady Paulove Marie Švejřřdová. Byla vybrána společně profesorem Bidlem a Paulovou. Ministerstvo školství a osvěty pro ni vyřřradilo 6000 Kč. Viz ANK, Výroční zprávy. Výroční zpráva za rok 1927, s. 1.

¹⁶⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. řř. 223, kr. 6. Dopis Kleinschnitzové Paulové ze dne 23. kvěřřna 1927,

tom také spíše posloužit. Vyšla z toho kombinace: Bor[ecký] do pense (okamžitě), Em[ler] do Prahy, Bujnák do Bratislavy. Jen problém ještě byl, co s dr. Hochem, kterého tiskla Nár[odní] dem[okracie] (resp. jistí lidé) na místo Bor[eckého]. Tak Ti potom zčista jasna byla velká mela a rozčilení. I u nás, neboť i naši starší páni (pomysli si jen!) se rozčilili a začali nějakou akci proti Hochovi a chtěli si podat, nebo i podali žádosti o ředitelské místo. Věc usnula, když usnulo jednání s luďáky a oni prohlásili, že prezidenta volit nebudou. Padla s tím nutnost jim v něčem vyjít vstříc a padlo to zatím celé. Ovšem člověk nikdy neví, nepeče-li se něco v zákulisí a je nepochybné, že H[och] se stále o sebe stará.“ Stále nebyla rozhodnutá ani systemizace: „(...) bylo, či je nebezpečí, že se s ní dr. H[och] sveze, to se ví, že jen s výhodou. Jak to teď stojí, nevím. Jen tolik vím, že když jsme poslali do ministerstva informační, soukromou deputaci, jsme se dověděli, že to v ministerstvu Boreckému všechno řekli s předpokladem, že on uvědomí nás. Ale on mlčel jako ryba a kdykoli jsme se ptali, popíral, že něco ví. Patrně mu slíbili II. třídu, bude li mlčet k tomu, vsunou-li mezi nás do III. třídy Hochu – to je on, jako vždycky!“¹⁶¹

Nová systemizace, vzešlá z červencového vládního nařízení, dopadla pro obě knihovnice velice výhodně. Na počátku ledna roku 1928 byly Milada Paulová i Flora Kleinschnitzová jmenovány (spolu s těmi, kteří nastoupili do knihovny v červenci 1919) vrchními komisařkami archivní a knihovní služby zpětně od 1. ledna 1927.¹⁶² Zmiňovaný doktor Karel Hoch, novinář a historik, který svého času zastával funkci šéfredaktora Národních listů, byl jmenován „pouze“ vrchním komisařem archivní a knihovní služby a v úřední hierarchii se zařadil až za výše zmíněné povýšené vrchní komisaře a komisařky. Špatně celá situace nakonec neskončila ani pro dr. Boreckého, i ten se dál mohl těšit ze svého ředitelského místa. Významnou roli v jeho setrvání v knihovně sehrál ředitel bratislavské knihovny, jenž ho podle ministerských plánů měl nahradit, dr. Jan Emler. Svou úlohu v celém případě sehrála také Milada Paulová a dr. Přemysl Šámal.

Zmínil jsem již na počátku, že Emler byl Paulové při jejím nástupu do knihovny velmi příznivě nakloněn. Tato vzájemná náklonnost se ještě více prohloubila během jejího pobytu v Království SHS, kdy Paulová Emlerovi pomáhala zprostředkovat nákupy jihoslovanské literatury pro nově budovanou

¹⁶¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 223, kr. 6. Dopis Kleinschnitzové Paulové ze dne 24. července 1927.

¹⁶² ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1928, s. 3-4.

bratislavskou univerzitní knihovnu. Nepřekvapí nás, že Paulová měla značný zájem na Emlerově příchodu do Prahy. Od samého počátku debat o možnosti uvolnění pražského ředitelského místa ho důvěrnými zprávami informovala o dění v Praze. Emler s odchodem z Bratislavy ale z několika důvodů váhal. Toto váhání notně ovlivňovalo i další budoucnost dr. Pavla Bujnáka, jenž se chtěl vrátit na Slovensko a který Emlerově neochotě opustit v co nejkratší době Bratislavu příliš nerozuměl. Emler v přátelském dopise Paulové velmi otevřeně vyjádřil své záměry: „*Chci mu [tj. Pavlu Bujnákov] předat ústav ve stavu stavebně i organizačně co nejvýhodnějším. Proto také musím tady pracovat ještě aspoň do podzimu, abych provedl to, co jsem si tu určil. Vskutku při tom ani na chvíli nezapomínám na ‚budoucí‘ vůdce ‚mé‘ malé říše. Mně by šlo jen o to, aby nikdo neměl pocitu křivdy anebo (jini) nemilého pocitu z křivdy. (...) To platí pro successory oba. Já sám si Pavla vážím velice, že se nebál před převratem psát a podpisovat se nebo aspoň zřetelně šifrovat. Ode mne se nemá čeho báti zcela naopak – přijde-li za rok, bude už mít vše zcela připraveno. Myslím na to stále.*“¹⁶³

Emlerovi velmi záleželo i na stávajícím řediteli pražské knihovny, nebyl ochoten převzít místo po někom, kdo by byl donucen odejít do penze z politických důvodů. V dopise z konce listopadu 1927 to vyjádřil opět zcela srozumitelně: „*Přemýšlel jsem mnoho (...) a zdá se mi, že znovu musím zdůraznit, že forma, v jaké by se tedy chystala změna na čele ústavu [tj. Veřejné a univerzitní knihovna v Praze], o němž byla řeč, byla by nezasloužená a krutá. Takhle se to přece nemůže akceptovat a lidské vztahy nemohou takto být regulovány. Vždyť by to ani nebylo příkladné – nepřekáží se přece nikomu. Posavadní hlava starého centra vědy knižní za 2 léta je už zralá – teď vskutku by se jí mělo dopřát, aspoň teď. Opakovat proceduru s Kukulou nebylo by pěkné a nemůže být nástupci (ať by to byl kdokoli) lhostejno, vpadne-li do pokoje komínem místo řádného ohlášení, zachoval-li si jen trochu jemnocitu. Zachovali-li ti, kteří určitá místa musili obsadit – jako skoro válečné pozice (třeba ne bojovné) – pro vždy naprostou korektnost přátelských styků a nikdy se nedomáhali onoho závěrného (dle zdání některých, ovšem mylného) postavení, jako kompenzace za oběti snad přinesené, ačkoli jistá tradice „rodného“ úřadu, bydlo domácí a kouzlo staré metropole tolikráte by byly vábily (a se ohlašovaly) – je to tuším důkazem, že by ani nevítali takový návrat k souhrnu toho,*

¹⁶³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 127, kr. 5. Dopis Emlera Paulové ze dne 15. března 1927.

čemu se říká „doma“, návrat, jak prý je, dle milých Vašich slov, chystán.“¹⁶⁴ V dopise z prosince 1927 zdůraznil naléhavost situace a znovu opakoval své stanovisko: „Netajím se ani dnes svým názorem, o zbytečném bezpráví, které se někomu tím stane. Jsem zcela upřímný a znovu zaujímám, tak jako vždy dříve, poctivé kolegiální stanovisko, prosté (od vždy) hledisek osobního mého prospěchu. (...) A tak, jako jsem posledně psal – znovu dnes tak činím, protože můj niterný život nesnáší a nesnesl by, aby někde bylo nástupnictví zaujato po ukřivdění (třeba jako takové ani nezamýšleném). Proto znovu upozorňuji, tentokráte po informacích bezděčně získaných, ale na místech zcela směřodatných, že by bylo třeba hned do věci se vložit, aby nebylo nikomu ublíženo – a to ani citově. Ty věci bývají totiž někdy horší než hmotné újmy.“¹⁶⁵ Závěrem dopisu požádal Emler Paulovou, aby zasáhla ve prospěch ředitele dr. Boreckého u svého důvěrníka a spřízněné osoby – u kancléře Přemysla Šámala.

Kancléř Šámal se v celé záležitosti neangažoval poprvé. Paulová Šámalovi podávala informace o celém případě nejpozději od druhé poloviny března 1925, kdy osobně navštívila kancelář prezidenta republiky a „netázána“ referovala o nebezpečí jmenování dr. Hocha ředitelem pražské knihovny a o nespravedlnosti, kterou by tím utrpěl především Jan Emler, vyslaný na počátku 20. let do Bratislavy.¹⁶⁶

Ředitelům Boreckému i Emlerovi v mnohém prospívala politická situace. Podle dopisu Paulové Šámalovi se za setrvání ředitelů na jejich místech postavil ministr Markovič.¹⁶⁷ Ke změnám nedošlo ani po pádu vlády a nastolení Švehlovy vlády všenárodní koalice. Postavení ředitele Boreckého se znovu otřásl v druhé polovině září 1926, kdy již bylo jasné, že úřednická vláda Jana Černého nebude mít dlouhého trvání. Paulová o věci informovala Šámala a ten slíbil pomoc: „dám zjistit, co jest na věci pravdy. Ovšem upozorňuji, že při nastalé změně i ve vládě a při koalici občanských stran má zmíněný pán situaci velmi usnadněnou. Tím ovšem nechci říci, že by předem spravedlivé řešení bylo vyloučeno. Každým způsobem, pokud věc bude zasahovat do kompetence kanceláře presidentovy, nedopustíme, aby někomu stále se křivda!“¹⁶⁸

¹⁶⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 127, kr. 5. Dopis Emlera Paulové ze dne 30. listopadu 1927.

¹⁶⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 127, kr. 5. Dopis Emlera Paulové ze dne 12. prosince 1927.

¹⁶⁶ AKPR, T1410/21. Šámalův záznam ze dne 23. března 1925.

¹⁶⁷ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 21. října 1925.

¹⁶⁸ MSÚ-AVV ČR, Milada Paulová, inv. č. 442, kr. 10. Dopis Šámala Paulové ze dne 22. září 1926.

O poměrech československého knihovnictví si Paulová se Šámalem dopisovali i během jejího studijního pobytu ve Francii v roce 1927: „*O našich věcech se, dle Vašeho přání, nebudu rozepisovat. Zajímat Vás však bude jistě, že spojení Muzejní knihovny s knihovnou univerzitní padlo a že pro muzejní knihovnu se bude stavět nová krásná budova. Je to však posud tajemství, a proto je nikomu nesdělujte,*“ psal Šámal Paulové.¹⁶⁹ O knihovně spolu bezesporu hovořili i po návratu Paulové během osobních setkání na podzim a zimě 1927.

Na počátku nového roku celá situace vypadala tak, že se žádný odchod do penze a střídání ředitelů nekonalo. Zásah Paulové u kancléře Šámala a zásah Emlerův u nadřízených přinesl ovoce. Brzy po Novém roce napsal Emler Paulové úlevný dopis: „*Těším se z toho, že věci nejsou tak nepříznivé (...). Dovolte tedy, abych Vám blahopřál. Snad zatím je na dobré cestě i dobrá věc, která Vám způsobila starosti?*“¹⁷⁰

Rozřešení otázky ředitelského místa bylo na delší čas odloženo. Přednost dostalo slavnostní otevření dokončené úpravy části areálu Klementina, provedené Ladislavem Machoněm, a slavnostní otevření nové čítárny (dnes hala služeb). Slavnostního otevření v roce 1929 se účastnili například ministr zahraničních věcí dr. Edvard Beneš, ministr veřejných prací profesor dr. Franz Spina, ministr financí dr. Bohumil Vlasák či ministr spravedlnosti profesor dr. Robert Mayer-Harting. Přítomnost významných vládních politiků svědčí o důležitosti knihovny a prestiži ředitelského místa.

Otázka nového vedení knihovny byla vyřešena necelých čtrnáct měsíců po této události. Ředitel Borecký další politické tlaky již neustál¹⁷¹ a podal si žádost o zproštění z činné služby. Na počátku prosince 1930 jeho prosbě ministerstvo vyhovělo a ke konci roku jej z činné služby uvolnilo, zároveň mu bylo za jeho dlouholeté působení ve Veřejné a univerzitní knihovně, „zvláště v letech popřevratových“, vysloveno uznání a dík nejvyšší školské správy¹⁷² – což po zmíněném velkolepě navštíveném otevření nových prostor knihovny muselo znít značně cynicky.

¹⁶⁹ MSÚ-AVV ČR, Milada Paulová, inv. č. 442, kr. 10. Dopis Šámala Paulové ze dne 18. července 1927.

¹⁷⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 127, kr. 5. Dopis Emlera Paulové ze dne 8. ledna 1928.

¹⁷¹ O pocitech dr. Jaromíra Boreckého viz: MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 127, kr. 5. Dopis Emlera Paulové ze dne 14. dubna 1930.

¹⁷² ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1930, s. 1.

Od Nového roku byl vedením knihovny pověřen dosavadní ředitel Knihovny univerzity Komenského v Bratislavě, vrchní rada archivní a knihovní služby Jan Emler.¹⁷³ V Bratislavě jej od Nového roku nahradil Josef Schützner.¹⁷⁴ Pavel Bujnák, který tolik chtěl do Bratislavy, byl rozhodnutím prezidenta republiky ze dne 30. června 1929 jmenován mimořádným profesorem maďarské filologie na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Na Slovensko odešel v roce 1931, kdy byl jmenován řádným profesorem na bratislavské univerzitě. Svého nového místa si bohužel dlouho neužil, po delší nemoci zemřel dne 13. listopadu 1933. Jeho pohřbu se zúčastnila i početná skupina úředníků pražské knihovny.¹⁷⁵

Paulová změnu ředitele v pražské knihovně velmi uvítala. Emler již v době svého působení v Bratislavě prokázal velké pochopení pro akvizice slovanské literatury. Velmi úzce spolupracovali především během pobytu Milady Paulové v Království SHS. Emler coby milovník staré Prahy připravil před první světovou válkou dokonce turistické průvodce po Praze ve slovinštině a chorvatštině. O změně ředitele a nových možnostech s ním přicházejících napsala Milada Paulová profesoru Šustovi: „*Myslím, že jsem se změnou šéfa v univerzitní knihovně konečně nabyla možnosti starat se trochu o náš obor. Myslím o nákup nové literatury. (...) Univerzitní knihovna má dnes nesporně toho nejskvělejšího ředitele, kterého vůbec kdy může dostat.*“ V dopise zároveň Šustu požádala, aby jí čas od času zasílal seznam knih, u nichž bude přesvědčen, že v univerzitní knihovně nesmějí chybět: „*Mám k Vám malou prosbu, docela soukromě. Své východoevropské věci si jistě aspoň ‚slušně‘ obstarám – čekala jsem na tu možnost deset let! V oboru všeobecných dějin západních je ovšem moje informace daleko za Vaší. Byla bych Vám vděčná, kdybyste mi, hodí-li se Vám, příležitostně poslat vždy, co byste si zakoupit přál a měl za vhodné, že by tím získala nesmírně věc.*“¹⁷⁶

Atmosféru před příchodem Jana Emlera do Prahy zkalila další nepříjemná záležitost s dr. Karlem Hochem. V listopadu 1930 začalo ministerstvo školství a národní osvěty pracovat na resystemizaci pracovních míst v knihovně a rozhodovat

¹⁷³ ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1930, s. 1.

¹⁷⁴ CHMEL, Rudolf a kol.: *Univerzitní knižnice v Bratislavě*. Bratislava: Univerzitní knižnica, 2005, s. 55.

¹⁷⁵ ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1933. – Na tomto místě je třeba upozornit na rozdílné datum úmrtí. Výroční zpráva za rok 1933 se zmiňuje o 13. říjnu 1933, nicméně biografický slovník a slovenská encyklopedie uvádějí shodně jako datum úmrtí 13. listopadu 1933. Kulturní adresář ČSR vydaný v roce 1934 uvádí taktéž měsíc listopad.

¹⁷⁶ NA, Josef Šusta, inv. č. 16 – Paulová, Milada, kr. 7. Dopis Paulové Šustovi ze dne 20. ledna 1931.

o osobách hodných povýšení. Neúspěch Hochovy aspirace na ředitelské křeslo měl mít v tomto případě neblahé následky pro Miladu Paulovou. Když se o celé připravované záležitosti dověděla, s jistým zdráháním, ale přesto co nejdříve – také proto, že profesor Bidlo dlel právě na měsíčním studijním pobytu v Polsku –, informovala kancléře Šámala. Jen on mohl zabránit křivdě, která se připravovala a která ji měla poškodit. „*Obracím se k Vám s prosbou – nepředvídanou prosbou osobní! Doufala jsem, že se nikdy neocitnu před takovou nutností, a přece je tomu tak. Nemám druhého východiska. Má mně být velice ublíženo, a jsem bez pomoci. Je to pro mne krok nejtěžší, prosit Vás – právě proto, že jste byl vždy tak laskav ke mně. Připadá mi to, jako využívání okolnosti, že náhodou právě piši Maffii, a že jsem tím způsobem Vám blíže známa. Ale neprosím o žádnou výhodu, jen o to, abych se nestala předmětem veliké křivdy, která se chystá v ministerstvu školství při jmenování těchto dnů. A právě já mám být obětí.*“¹⁷⁷

Nová resystemizace počítala s rozšířením počtu úředníků, kteří mohou být ve 4. platové stupnici – a tedy pobírat vyšší plat. Pro lepší představu: do té doby měla knihovna systemizované jedno místo vládního rady (2. platová stupnice), vyhrazené pro ředitele, dvě místa vrchního rady (3. platová stupnice) a pět míst radů (zmíněná 4. platová stupnice). Na konci roku 1930 nebylo obsazeno jedno místo vládního rady a jedno místo rady uvolněné jmenováním dr. Bujnáka mimořádným profesorem. Resystemizace počítala se zaplněním dvou neobsazených místa a s navýšením radovských míst o tři na celkem osm. Služební postup byl podmíněn služebním pořadím. „*Třemi úředníky, kteří jsou na řadě podle pořadí, jsou dr. Wizek, dr. Paulová, dr. Koydl (Němec). Stal se pokus z ministerstva školství přeřadit dr. Koydla přede mne. Asi vlivem Němců. Protestuji aktem proti tomu a věc není ještě vyřízena. Dr. Koydl měl několikrát ‚dobrou‘ kvalifikaci, já vždy ‚velmi dobrou‘. Je to mravně trapné,*“ stěžovala si Paulová Šámalovi. Němec Koydl ale nebyl tím skutečným nebezpečím pro Paulovou. I kdyby byl před ní předřazen, stále měla nárok na jmenování radovou archivní a knihovní služby: „*Nebudu, doufám, na vždy v knihovně, spokojila bych se i tím.*“ Pravým nebezpečím byl již zmíněný dr. Hoch: „*Chce však být jmenován a přeskočit nás všechny dr. Hoch! – Stále a stále dr. Hoch! Ted' poškozujme mne ‚přímo‘. Dr. Hoch je v pořadí úředníků, jakožto vrchní komisař, pátý za mnou (...). Kdyby byl jmenován, určitě nepřicházím v úvahu já*

¹⁷⁷ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 8. listopadu 1930.

nebo dr. Koydl, a protože za Koydlem stojí pan ministr Spina a stará se o něho, a za mnou dosud nikdo nestojí, pravděpodobně asi já.“ Karel Hoch měl podle Paulové silné zastánce v jedné z vládních stran Udržalovy široké koalice. „Za dr. Hochem stojí nejnověji sociálně-demokratická strana a tím vrchní odborový rada Kepl, šéf prezidia. Jak se to stalo? Dr. Hoch se prý přátelil v Společenském Klubu s Eugenem Šternem a to je jeho vliv ve straně, a jeho přítel. Získal pro Hocha soc. dem. stranu a tím ministra.“ Aby zjistila bližší informace, požádala Paulová profesora Friedricha o poptání se na ministerstvu školství: „(...) byl u Havelky. Situace je zcela jasná. Pan rada Havelka je sláb, přes svou nejlepší vůli.“ Paulová navrhla Šámalovi i možný postup, jak nespravedlnosti předejít: „Bylo mi však řečeno, že by má věc byla zachráněna, kdyby panu ministrovi dopsal pan předseda Tomášek. Že se tomuto ve školství ve všem vyhovuje a pan ministr konec konců je závislým na sociálně demokratickém klubu. (...) To prý by stačilo, protože osobní oddělení jak mi je zřejmé, samo cítí křivdu, která se tím děje mně a nám všem, a běří si ji jen nerado na svědomí. Ale potřebuje samo pomoci zvenčí.“¹⁷⁸

Šámal dopis obdržel a ihned na něj reagoval. Nenapsal předsedovi poslaneckého klubu sociální demokracie Františku Tomáškově, jak jej žádala Paulová, ale přímo ministru školství Ivanu Dérerovi: „Jdu raději ke kováři než ke kováříčkovi a píši důvěrně ministru Dérerovi, aby na věc dal pozor. Budu s ním ostatně tyto dny ještě mluvit o jiných věcech a i o věci Vaší.“¹⁷⁹ Dérera Šámal upozornil velice taktně: „Milý příteli! Nehoršete se na mne, upozorňuji-li Vás na případ, který prý se chystá ve Vašem odboru. (...) Jsem přesvědčen, že, pokud Vy byste byl informován, věc taková jest nemožná, že zejména, když jedná se o úřednici tak dokonalou, jako jest docentka dr. Paulová. Buďte tak laskav, všimněte si věci. (...) Zatím, prosím, hleďte výše jmenování zdržet.“¹⁸⁰

Milada Paulová nepožádala o intervenci pouze kancléře Šámala. Zřejmě hned 8. listopadu o celé záležitosti napsala do Polska profesoru Bidlovi. Ten obratem sdělil, že napsal obšírnější dopis na ministerstvo školství: „právě [jsem] napsal Havelkovi, kde jsem mj. uvedl, že nepochybně budete brzy navržena za mimořádnou profesorku (to ovšem, jak víte, záleží především na Vás) a že tudíž

¹⁷⁸ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 8. listopadu 1930.

¹⁷⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 442, kr. 10. Dopis Šámala Paulové ze dne 10. listopadu 1930.

¹⁸⁰ AKPR, T1410/21. Dopis Šámala Dérerovi ze dne 10. listopadu 1930.

nebudete dlouho zdržovat postup těch, kdo by mohli Vaším být poškozeni.“¹⁸¹
Kromě Šámala a Bidla se snažili pomoci také kolegové z knihovny. Rada knihovny a archivní služby dr. Karel Randé navštívil sociálně demokratického poslance a profesora Vysoké školy obchodní v Praze Josefa Macka a komisař archivní a knihovnické služby dr. Karel Beneš navštívil již zmíněného Františka Tomáška. Macek požádal Paulovou o vylíčení právního sporu s Koydlem a Tomášek prohlásil, že je mu celá věc „krajně nesympatická a že se rovněž proti ní rozhodně postaví.“¹⁸²

Právní spor s Koydlem byl jasný. Již dříve o tom Paulová Šámalovi napsala: „[ve] věci, kdy byl dr. Koydl přeřazen přede mne, jsem podle služební pragmatiky naprosto v právu. Stačí jen uvést, že jsem byla jmenována úředníkem X. hodnostní třídy, tj. obdržela definitivu, o plných šest měsíců dříve než dr. Koydl. (...) Stal se omyl. Není možno pochybovat o pořadí úředníka, který je o celých šest měsíců dříve definitivní. (...) mohu potvrdit a ujistit Vás, že v každé směru je zákon na mé straně, a že nikdo nemůže přijít s námitkami, že by věc druhých kolegů byla snad spravedlivější než moje.“¹⁸³

Naneštěstí pro Paulovou se předřazení stalo již dříve (Koydl je před Paulovou již ve Výroční zprávě za rok 1929) a ona se mu nebránila ihned. Ministerstvo, aby se věcí nemuselo zabývat a šetřit, kdo z úředníků pochybil, vymyslelo „formuli, o ‚promlčeném právu‘. Je to něco, čeho není v zákoně, co se nedá vyvracet, proti čemu nelze bojovat. Jde prostě o to, že jmenování dr. Hocha musí odnést dr. Koydl nebo já. A školství, které předřadilo dr. Koydla přede mne, i když ví, že se dopustilo chyby, nechce se k ní přece jen přiznat, oddělení to je nemilé, a proto mne prostě nenavrhnou, a tím si pomůže. Tak dnes věci stojí.“
Paulová se v dopise Šámalovi opět pokusila navrhnout řešení: „Myslím, že by situaci mohl zachránit dnes už jen přímý pokyn pana ministra Havelkovi, že on Hocha jmenovat nehodlá.“¹⁸⁴

Návrhy na jmenování měly být ministerstvem vypracovány během několika dní, ihned poté měly být předloženy Prezídiu ministerské rady a následně schváleny při zasedání vlády. Nestalo se tak. Všechna jmenování ministr Dérer pozastavil, zřejmě na přímluvu kancléře Šámala. V polovině prosince 1930 Paulová Šámalovi poděkovala za ochotu, s jakou se ujal jejího případu, a požádalo ho, aby „nemusila

¹⁸¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 15. listopadu 1930.

¹⁸² AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 19. listopadu 1930.

¹⁸³ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 10. listopadu 1930.

¹⁸⁴ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 19. listopadu 1930.

nic psát již v té osobní věci.“¹⁸⁵ O týden později, po návštěvě ministra Dérera, si Šámal poznamenal ministrovo rozhodnutí: „Dr. Paulová bude povýšena současně s ostatními. Místo se uprázdní a na povýšení všech se počká, až bude moci být povýšena i ona.“¹⁸⁶

Další události následovaly až v novém roce. Dne 3. ledna 1931 ministr Dérer vrátil návrh na jmenování dr. Hocha personálnímu (IV.) oddělení a, jak píše Paulová v dopise kancléři Šámalovi, „tuším 8. ledna dal rozkaz, odvolat svůj ‚červnový‘ návrh, tedy návrh, který sám kdysi podepsal, na jeho [tj. Hochovo] jmenování zpět z ministerské rady.“ Delší čas se nic nedělo. Pozornost zúčastněných se obrátila k Janu Emlerovi, pověřenému od počátku nového roku správou pražské Veřejné a univerzitní knihovny. K řádnému jmenování ředitelem bylo zapotřebí schválení ministerskou radou. A zde se věc zarazila. „My jsme v knihovně ve věci dr. Hocha pobouřili opravdu živé a mrtvé. Byli v ní zúčastněni pánové: Tomášek, Macek, Štefánek, Slávik, Staněk, Viškovský, Bradáč, Spina, Czech, univerzita, sekční šéf Bartoš, Dostálek, Šrámek, Beran a konec konců, myslím, Udržal. A proti panu řediteli se postavili, zdá se – právě tito naši ‚spojenci‘. (...) Vím, že věc není tragická – ale nepřijemná. Návrh nebyl vrácen, byl odložen. Leží na stole dr. Svatoše. Týž zná pana ředitele, pokud vím, z mládí, z jedné sokolské jednoty a činil a činí vše pro něho, co je v jeho moci. Návrh zůstává ležet v ministerské radě (...).“ Návrh na jmenování Jana Emlera byl odložen, jelikož v knihovně byl zaměstnán jeden úředník služebně starší než on – vrchní rada archivní a knihovní služby dr. Ivan Žmavc. Za něj se postavili politici, kteří se dříve postavili proti jmenování dr. Hocha – a faktickému předběhnutí několika služebně starších úředníků. „Školství chce nyní vyjednávat s dr. Žmavcem, aby se spokojil nějakým přídatkem, pokud vím. A v krajním případě – bude pensionován! Bylo mu 60 roků.“ Paulová dál kancléři Šámalovi vysvětlila, proč bylo správné, že za ředitele knihovny byl navržen Jan Emler a ne dr. Žmavc. „Co se týče pana ředitele, vrátil se ze Slovenska tak ‚upracovaný‘ a zestárlý, že jsme se ho v první chvíli lekli! (...) A co se týče dr. Žmavce, je pravda, že je, jak on říká, ‚nejstarší vrchní rada v republice‘. Ale kdyby byl před desíti léty byl měl jít na Slovensko – to by se mu nebylo chtělo jít tam a – obětoval se...“¹⁸⁷

¹⁸⁵ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 11. prosince 1930.

¹⁸⁶ AKPR, T1410/21. Šámalův záznam ze 20. prosince 1930.

¹⁸⁷ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 26. ledna 1931.

Emler nakonec vládním schvalováním prošel. Byl povýšen na vládního radu a jmenován ředitelem Veřejné a univerzitní knihovny v Praze. V čele pražské instituce, na konci května 1935 přejmenované na Národní a univerzitní knihovnu, zůstal až do konce roku 1938, kdy byl penzionován. Dne 16. února 1931 zpravil ministr Dérer kancléře Šámala o svém rozhodnutí ze 14. února podat vládě návrh na jmenování Milady Paulové radovou archivní a knihovnické služby.¹⁸⁸ O týden později Šámal za laskavé sdělení poděkoval.¹⁸⁹ Pravděpodobně též den obdržel o den dříve napsaný dopis od Milady Paulovou, ve kterém ho informovala o věci, kterou již sám týden věděl. „Dne třináctého tohoto měsíce se stal skutečně – ‚zázrak‘. Pan ministr Dérer přistoupil k řešení osobní otázky u nás v knihovně, a provedl celé jmenování do poslední písmeny – jak jsme si toho ‚my‘ přáli... I dr. Koydl, i já, oba dva, jsme navrženi místo dr. Hocha. Vděčím za to jen Vám – jedině Vám, pane kancléři, Vašemu osobnímu psaní. Bez té veliké autority, již znamená Vaše jméno, nebylo mi, o tom jsem pevně přesvědčena, tentokrát pomoci.“¹⁹⁰

Na program jednání vlády se otázka povýšení úředníků knihovny dostala o měsíc později. Dne 20. března 1931 za přítomnosti ministerského předsedy Františka Udržala vláda rozhodla o propůjčení místa 4. platové stupnice s titulem radová archivní a knihovnické služby Miladě Paulové s účinností od 1. dubna 1931. Spolu s Paulovou, jak napsala ve svém dopise kancléři Šámalovi, byli povýšeni do 4. platové stupnice dr. Felix Weltsch, dr. Jaroslav Wízek a dr. Karel Koydl, který nakonec zůstal dle služebního pořadí starší než Paulová.¹⁹¹ Dr. Karel Hoch povýšen nebyl, vrchním komisařem zůstal až do roku 1936.¹⁹²

Postupem do vyšší platové stupnice si Milada Paulová finančně výrazně polepšila. Jen pro zajímavost: po přijetí novely platového zákona byla Milada Paulová jmenována komisařkou (6. platová stupnice, stupeň služného c), její plat (služné) činil 18 tisíc korun ročně. Po schválení resystemizace byla povýšena do 5. platové stupnice a) stupně služného, čímž její plat narostl na 19 800 Kč. Od 1. ledna 1930 postoupila do b) stupně a polepšila si na 22 500 Kč. Jako radová archivní a knihovnické služby, kterou byla jmenována od 1. dubna 1931, ve 4. platové stupnici a) stupně ročně pobírala plat ve výši 30 600 Kč. S posledním jmenováním, účinným

¹⁸⁸ AKPR, T1410/21. Dopis Dérera Šámalovi ze dne 16. února 1931.

¹⁸⁹ AKPR, T1410/21. Dopis Šámala Dérerovi ze dne 23. února 1931.

¹⁹⁰ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 22. února 1931.

¹⁹¹ ANK, Výroční zpráva, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1931.

¹⁹² ANK, Výroční zpráva, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1936.

od 1. dubna 1934, Milada Paulová postoupila do 4. platové stupnice b) stupně, čímž si polepšila o 3 tisíce Kč. K služnému je nutné též připočíst činovné vyměřované podle služebních tříd a podle místa bydliště. Komisař a vrchní komisař měl v Praze nárok na 5100 Kč ročně, rada na 6 000 Kč.

Jmenování knihovnických úředníků do vyšších funkcí z počátku roku 1931 bylo na dlouho dobu v knihovně poslední. Státy západní Evropy již dva roky sužovala ekonomická krize a po vrcholu konjunktury, který zaznamenala československá ekonomika v první polovině roku 1930, dorazila krize na počátku roku 1931 i k nám. Nezaměstnanost se v Československu zvyšovala každým měsícem. V polovině dubnu 1931 na protest proti hospodářské politice vlády odstoupil ministr financí Karel Engliš. Udržalova vláda byla nucena nastolit cestu drastických úspor. Restrikční opatření dopadla i na státní zaměstnance. Aby byl zmenšen jejich počet, docházelo k jejich předčasnému penzionování i propouštění a v průběhu krize došlo několikrát k snížení jejich platů.¹⁹³ Vládou byl také zastaven veškerý služební postup úředníků, ve Veřejné a univerzitní knihovně byla jmenování částečně obnovena až na počátku roku 1934. Dramaticky byly také sníženy dotace knihovnám. Paradoxně v této době došlo k rapidnímu růstu počtu čtenářů a návštěv knihoven. Počet výpůjček v pražských veřejných knihovnách při reálném snížení dotací stoupl během let 1926 – 1932 dvojnásobně.¹⁹⁴

Život v knihovně i v nepříznivé době pokračoval dál. Miladě Paulové se splnily naděje vložené do nového ředitele. Pražská knihovna se začala více soustřeďovat na slovanskou literaturu a ona byla pověřena doplňováním výběru jihoslovanské literatury. Doplňování východoslovanské, především pak polské literatury bylo svěřeno vrchnímu komisaři archivní a knihovní služby Josefu Bečkovi.¹⁹⁵ Finanční odhad knih nabízených jak ministerstvu školství a národní osvěty, tak přímo knihovně prováděl částečně sám ředitel Jan Emler, ale častěji jimi pověřoval své úředníky, mj. zmíněného Josefa Bečku, Floru Kleinschnitzovou, Annu Císařovou, Annu Dvořákovou, Dmitrije Pšenčíka, Karla Beneše a Bohumíra Lifku. Čas od času byla oceňováním nabízených knihoven pověřena i Milada Paulová (o tom se ovšem výroční zprávy nezmiňují). V roce 1934 například oceňovala knihovnu pražského advokáta Vratislava Černého, obsahující velké

¹⁹³ OLIVC VÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, s. 166.

¹⁹⁴ CEJPEK, Jiří: *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha: Karolinum, 2002, s. 206.

¹⁹⁵ ANK, *Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1932*.

množství knih o Černé Hoře. Při té příležitosti si Paulová kancléři Šámalovi posteskla nad dobovou situací vzdělaných vrstev: „...co dovedl shromáždit! Ale dnes nemáme ani ‚prostředků‘, aspoň my střední třídy – na nic...“¹⁹⁶ Nejsmutnější katalogizace a pomoc s oceňováním Miladu Paulovou čekala v době, kdy již nepracovala v univerzitní knihovně. V březnu 1938 požádala ředitelství Národní a univerzitní knihovny o ocenění knihovny vdova po zesnulém profesoru Bidlovi. Jan Emler pověřil jejím oceněním radu Josefa Bečku. Výsledná cena byla stanovena na téměř 35 tisíc korun. Marie Bidlová, manželka zemřelého profesora, byla ochotná k ústupkům v otázce splátek.¹⁹⁷ Ministerstvo školství a národní osvěty knihovnu z rozpočtových důvodů odmítlo zakoupit.¹⁹⁸

Práce v knihovně v první polovině třicátých let byla málo vděčná. Ještě horší pocity přicházely, když zemřel jeden z blízkých kolegů. „*My tady prožili zase tolik strašných dní... V knihovně! Smrt nejlepšího kamaráda, kus opory pro život, zemřel uprostřed nás! Náš dr. Wizek! Prožili jsme hrozné časy, já nejhroznější... nejsmutnější...*“¹⁹⁹ napsala Paulová kancléři Šámalovi. Radu archivní a knihovní služby Jaroslava Wízka postihla 8. června 1934 při práci v Klementinu srdeční mrtvice. Přednosta knihovny o něm do výroční zprávy napsal: „*Odešel v něm jeden z nejlepších členů zdejšího úřednického sboru v plném rozkvětu sil.*“ Jeho pohřbu se zúčastnil velký počet zaměstnanců knihovny. Hlavní smutečním řečníkem při obřadu byl opět ředitel knihovny.

Časem velkých změn se pro knihovnu stal rok 1935. Největší změna se týkala knihovny samotné. Koncem května změnila instituce status a byla přejmenována na Národní a univerzitní knihovnu. Další změny se týkaly zaměstnanců. Knihovnu opustilo několik dlouholetých a zkušených pracovníků. Povýšen na vládního radu a jmenován ředitelem Zemské a univerzitní knihovny byl Karel Randé. Pro nevléčitelnou nemoc byl penzionován Karel Koydl a profesorem na německé univerzitě v Praze byl jmenován Otto Stein. Knihovnu po více než šestnácti letech opustila také docentka Milada Paulová, jmenovaná od 1. října 1935 mimořádnou profesorkou na Karlově univerzitě v Praze.²⁰⁰

¹⁹⁶ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 18. února 1934.

¹⁹⁷ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 1207, kr. 99. Zpráva o stavu a ceně knihovny profesora Bidla ze dne 11. března 1938.

¹⁹⁸ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 1207, kr. 99. Zamítnutí koupě ze dne 7. listopadu 1938.

¹⁹⁹ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 3. července 1934.

²⁰⁰ ANK, Výroční zprávy, Výroční zpráva veřejné a univerzitní knihovny v Praze za rok 1935.

8. Osudová cesta na jih

První světová válka byla událostí, která zásadně otrásla základními kulturně historickými a civilizačními jistotami. Válka dlouhé čtyři roky znemožňovala studentům všech evropských vysokých škol podnikat studijní cesty do zahraničí. Během svých studií neměla možnost vykonat takovou cestu samozřejmě ani Milada Paulová. Profesor Bidlo v hodnocení její disertační práce naznačil nepříznivé okolnosti, za kterých práce vznikla, a jak by pravděpodobně vypadala, kdyby války nebylo: „Práce mohla být ještě zdokonalena (v době příhodnější než jest nyní) použitím některých pramenů, které jí [Miladě Paulové] byly nepřístupné (nehledě k pramenům rukopisným, které by věc ještě lépe osvětlily).“²⁰¹

Jak jsem již uvedl, rigorózní zkoušky složila Milada Paulová na výbornou v lednu 1918 a o pět měsíců později získala i vysvědčení učitelské způsobilosti. Válka ovšem trvala ještě dalších pět měsíců a skončila až v listopadu 1918, v době, kdy Milada Paulová z podnětu profesorů Šusty a Bidla již pracovala jako asistentka Historického semináře a kdy již zároveň působila jako zkušební kandidátka na gymnáziu Krásnohorská.

Podzim roku 1918 byl plný změn. Proměnila se prakticky celá střední Evropa a s ní i české země. V novém, mladém československém státě se vzedmula vlna plná elánu a energie, přinášející smělé plány na všech stranách. Platilo to nepochybně i o do té doby jediné české univerzitě. Profesor Bidlo neotálel a ihned, jakmile to podmínky dovolily, začal písemně vyjednávat o možnosti zahraniční stáže pro svou nejlepší žačku s věhlasným francouzským odborníkem, právě dokončujícím své dějiny byzantské civilizace Byzance, grandeur et décadence (1919), profesorem na Sorbonně Charlesem Diehlem.

Milada Paulová byla o všech krocích svého učitele informována. Profesor Bidlo svou žačku připravoval od počátku po stránce duševní i hmotné. V době po studiích se nedostávalo Paulové především toho druhého – materiálního zabezpečení. Před nástupem do knihovny Bidlovi napsala: „Naši by mi těžce a řeknu přímo, vůbec asi nemohli poskytnout néjnutnějších několik set na moje osobní vypravení na cestu do ciziny. S nadějí, že se do Paříže dostanu, se těším stále, bez ohledu na to, že hospodářská situace republiky se vyvíjí tak hrozivě!“²⁰²

²⁰¹ AUK, Posudky o disertaci . Milada Paulová. Posudek o disertaci ze dne 25. července 1917.

²⁰² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 16. července 1919.

Kromě vyjednávaného místa v knihovně měl Paulové poskytnout jisté finanční prostředky a tím pádem zajištění „kapesného“ na cestu především projekt, který vznikl z již zmíněných velkých poválečných plánů. Pražský nakladatel Jan Laichter, známý svými edicemi „Česká politika“, „Laichterova knihovna filozofická“ a mezi historiky především svou edicí „České dějiny“, ve které vyšla základní díla Gollovy generace, pojal po skončení války ambiciózní plán v co nejkratší době přeložit a vydat nejlepší knižní dějiny evropských národů ve speciální edici „Dějiny národů“. A jelikož s napadeným slovanským Srbskem sympatizovala během první světové války drtivá většina českého veřejného mínění,²⁰³ bylo rozhodnuto, že se první svazek bude zabývat právě dějinami Srbska. Po dohodě s Jaroslavem Bidlem byla vybrána kniha Istorija srpskog naroda, kterou v roce 1910 sepsal Stanoje Stanojević, žák Vatroslava Jagiće a Konstantina Jirečka.

Překlad knihy svěřilo Laichterovo nakladatelství na doporučení Jaroslava Bidla Miladě Paulové. S odstupem let na tuto nabídku vzpomínala: „*Jednoho dne položil Bidlo v semináři přede mne na stůl Stanojeviće a řekl stručně: ‚přeložte to!‘. K mé námitce, že neumím srbsky, odpověděl, že toho netřeba. ‚Vezměte si slovník a překládejte, já překlad přehlédnu.‘“*²⁰⁴ Mohla se tedy spolehnout pouze na slovník a své velké jazykové nadání.

Stanojevićovu knihu Dějiny srbského národa přeložila Paulová podle 2. opraveného vydání, Jaroslav Bidlo jí revidoval a kromě doplňků a oprav v poznámkách a textu připojil svou závěrečnou kapitolu „Přehled dějin srbských od r. 1910 do počátků války světové“. Do tiskárny šla kniha během prázdnin roku 1919. Tiskárny však v té době byly takřka zaplaveny celou řadou knih a brožur, které nemohly vycházet v době války, a tak Stanojevićova kniha dorazila na knižní pulty až během svatodušních svátků roku 1920.²⁰⁵ Její vydání zaznamenal na svých stránkách i Český časopis historický.²⁰⁶

V létě 1919 začala Paulová spolu s profesorem Bidlem překládat další knihu, a sice dvousvazkové dílo Aleksandra Ivanoviče Borgmana vydané v Petrohradu v roce 1913-14 pod názvem Russkaja istorija. Bidlo pro sebe vyhradil první svazek a druhý svěřil Miladě Paulové. S překladem začala na jaře 1919 a překládala jej až

²⁰³ CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Češi a Srbsko v 19. a 20. století. In: *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Rada pro mezinárodní vztahy, Praha, 2004, s. 27.

²⁰⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 17.

²⁰⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 1. května 1920.

²⁰⁶ Viz Zprávy. In: *ČČH*. Roč. XXVI/1920, s. 294.

do podzimu 1919. Bidlo překlad opět přehlédl a revidoval. Bohužel ale nikdy nebyla vytištěna, a to z toho důvodu, že Dějiny srbského národa se nesetkaly s očekávaným ohlasem české veřejnosti.²⁰⁷ Nevydaný překlad se dodnes nachází v rukopisu v pozůstalosti Jaroslava Bidla.²⁰⁸

V době své asistentury na Filozofické fakultě UK, tedy v době, kdy na krátký čas po odchodu Jaroslava Golla zasedl v redakční radě ČČH i Jaroslav Bidlo, napsala Paulová také několik recenzí a zpráv do tohoto nejvýznamnějšího historického časopisu u nás.²⁰⁹ I za tyto články byla zcela jistě honorována.

V prvních měsících samostatného státu, kdy byla Paulová plně pohlcena svou asistenturou, zkušebním rokem a překladem Stanojeviće, se začalo připravovat velké dobrodružství, které zásadním způsobem změnilo její další životní osudy. Krátce po vzniku československého státu, v průběhu pařížské mírové konference, došlo na krátký čas v nové administrativě státu k rozdělení mocenských pozic v oblasti zahraniční politiky, a sice mezi členy zahraničního a domácího odboje. Hlavní představitel zahraničního odboje za války, ministr zahraničních věcí, Edvard Beneš prodléval až do podzimu 1919 na mírové konferenci v Paříži. V Praze jej po celý ten čas zastupoval jeden z významných představitelů domácího odboje, bývalý rakousko-uherský diplomat sloužící monarchii v Hamburku, Smyrně a Cařihradu, dr. Bedřich Štěpánek.

Oba diplomaté, Beneš a Štěpánek, se poznali za světové války. Začátek světové války zastihl Štěpánka v Cařihradu. V roce 1915 byl z Turecka odvolán a jarní dovolenou trávil v Praze, kde se v kavárně U Zlaté husy pravidelně setkával se svými přáteli, mj. i s novinářem a členem protirakouského odboje Janem Hajšmanem. Od října 1915 působil nějaký čas v Brémách a později v Dortmundu. O Štěpánkovi se brzy od Hajšmana dozvěděl Přemysl Šámal, po odchodu Beneše do emigrace hlava domácího odboje. Kontakt se Štěpánkem v cizině zprostředkoval

²⁰⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 12. srpna 1921.

²⁰⁸ Viz MSÚ-AAV ČR, Jaroslav Bidlo, inv. č. 980, kr. 18. Rukopisný překlad Dějiny Ruska (pomůcka pro střední školy a sebevzdělávání).

²⁰⁹ S dokončeným ročníkem 1918 se Jaroslav Goll vzdal svého téměř čtvrtstoletí trvajících o spoluredaktorství ČČH. Ročník 1919 byl vydán Josef Pekařem s redakčním sborem, v němž byli všichni Gollovy žáci včetně Jaroslava Bidla, Gustava Friedricha, Kamila Křořty, Vlastimila Kybala, Lubora Niederle, Václava Novotného, Josefa V. Šimáka a Josefa Susty. Do tohoto ročníku přispěla Milada Paulová několika články: PAULOVÁ, Milada: Hoetzsch Otto, Russland, s. 132-135. – PAULOVÁ, Milada: Arne T. J., La Suede et Orient, s. 157. – PAULOVÁ, Milada: Philippson, Das Turkische Reich. – Eine geogr. Uebersicht, s. 163. – PAULOVÁ, Milada: Feldman W., Geschichte der politischen Ideen in Polen seit Essen Teilungen (1795-1914), s. 316-329. – PAULOVÁ, Milada: Z veřejné a universitní knihovny v Praze, s. 377-378.

další významný člen odbojové organizace (Maffie), a sice režisér a dramatik Jaroslav Kvapil, který mohl na zvláštní pas „ve věci Národního divadla“ do konce roku 1915 cestovat do neutrální ciziny. Po přeložení do Dortmundu vstoupil Štěpánek v kontakt i s Edvardem Benešem, s nímž se poprvé setkal o vánocích 1915 v Amsterdamu. Štěpánek byl Přemyslem Šámalem vybrán jak pro své schopnosti, tak pro rakousko-uherský diplomatický pas („Kaiserpass“), umožňující nerušené cesty do neutrální ciziny. Štěpánkovo styky ale neušly pozornosti vídeňského ministerstva, a tak byl koncem června 1916 ze zahraničí odvolán. Většinu času do konce války poté trávil v Praze. „V tajném výboru se stal postupně důležitou pákou myšlenkovou i mechanickou, neboť byl teoretik i praktik, vždy pohotový, aby sám zasáhl a sám se ujal akce. Byl z několika mála členů tajného výboru, kteří společně s dr. Šámalem řídili jeho ‚politickou‘ činnost, hlavně od roku 1917, kdy navázány styky s Jihoslovany.“²¹⁰

Po válce byl Štěpánek přijat do diplomatických služeb nového státu. Pro své zkušenosti a významnou roli za války byl na začátku roku 1919 jmenován ministerským radou a pověřen „vedením zahraničního úřadu pražského“. Na několik měsíců, v době zmíněné nepřítomnosti Edvarda Beneše v Praze, tak získal mocný vliv i na obsazování služebních míst v diplomatické službě. V červenci 1919 vyjednával Štěpánek s Poláky o Těšínsko a s blížícím se koncem mírových jednání v Paříži se o něm začalo uvažovat jako o vyslanci v Paříži a později ve Varšavě. Od října 1919 se s ním počítalo jako s prvním vyslancem ve Spojených státech amerických. Štěpánkova nepostradatelnost v ústředí, jak soudí historik Martin Nechvátal, byla zřejmě důvodem, proč teprve po rozhodnutí ministerské rady z 18. května 1920 následoval prezidentský dekret o jeho povýšení, spojený se jmenováním „mimořádným vyslancem a zplnomocněným ministrem“ z 27. května 1920, umožňující mu nástup do vyslaneckého úřadu. Pověřen správou washingtonského úřadu byl Štěpánek v druhé polovině září 1920.²¹¹

Vysoký, štíhlý právník Štěpánek, ovládající 16 jazyků, byl podle Milady Paulové vždy plný nápadů: „Přemýšlel ve velkém.“²¹² Ještě před zánikem Rakouska-Uherska pojal nejprve myšlenku na útěk pomocí italské ponorky, později

²¹⁰ PAULOVÁ, Milada: *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918*. Academia: Praha, 1968, s. 29-30.

²¹¹ NECHVÁTAL, Martin: Záležitost washingtonská. In: *Dějiny a současnost*. Roč. 19/1997, č. 3, s. 40-43.

²¹² PAULOVÁ, Milada: *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918*. Academia: Praha, 1968, s. 29.

zakoupené chorvatské bárky. Štěpánek útěk skutečně realizoval, loď si pořídil a Jaderské moře z ostrova Visu – který byl válečným pásmem – spolu s několika dalšími, mezi nimiž byl i chorvatský novinář Rudolf Giunio, dne 3. října 1918 přeplul. Naneštěstí v Itálii všichni skončili s podezřením z vyzvědačství na několik týdnů v internaci. Do Paříže uprchlíci odjeli až 27. října 1918, den před zhroucením rakousko-uherské monarchie. Statečný čin tak vyšel naprázdno a byl takřka zapomenut.²¹³

Velké plány měl Štěpánek i v zahraničním úřadě. Milady Paulové a jejího budoucího osudu se týkalo především Štěpánkovo členství v Jihoslovanské komisi Československého cizineckého úřadu. Na důvěrné poradě za účasti 27 vědců z různých oborů inicioval Štěpánek spolek orientující se na Balkán a na přilehlé země včetně Blízkého východu. Jeho návrh byl ovšem shledán jako nedostatečný a bylo rozhodnuto, že budoucí ústav bude institucí komplexní a že v něm musejí být zastoupeny různé obory, od společenskovedních přes právní až po lékařské vědy. Zamýšlený ústav měl vzniknout již v roce 1920 u příležitosti prezidentových sedmdesátin a měl nést název Masarykův slovanský ústav.²¹⁴

Paulová na Štěpánkovu aktivitu v tomto směru později vzpomínala, že komise měla být – obdobně jako Balkánský institut ve Vídni – poradním orgánem ministerstva zahraničí. „Členy měly být přední vysokoškolští profesori a ostatní, zejména političti, vojenští a hospodářští experti. Štěpánek si představoval, že to bude jakýsi poradní sbor znalců pro ministerstvo zahraničních věcí, odkud by rychle dostávalo potřebné informace a fakta, kdykoliv se vynoří nejasná otázka a kde by se pronášely i závažné soudy znalců.“²¹⁵

Ústav v roce 1920 nevznikl, ale jeho smysl – alespoň co se výzkumu historie a propagace československého státu týče – suplovala zmíněná Jihoslovanská komise. Jejím předsedou byl profesor Jiří Viktor Daneš, jenž měl s Balkánským poloostrovem velké zkušenosti. První cestu na Balkán podnikl již během svých univerzitních studií a na Balkán zavítal mnohokrát i později. Během světové války na Balkáně působil jako rakouský důstojník pověřený průzkumem bosenských jeskyní pro účely možného využití jeskynních nánosů namísto umělých hnojiv. Se

²¹³ PAULOVÁ, Milada: *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918*. Academia: Praha, 1968, s. 487.

²¹⁴ BEČKA, Jiří: Slovanství v letech 1922-1963. In: *Slavia*. Roč. 62/1993, č. 2, s. 401-402. – TYZ: Slovanství jako součást dějin československé slavistiky 1918-1945. In: *Slavia*. Roč. 67/1998, č. 1-2, s. 241-248.

²¹⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 18.

svou manželkou pobýval Daneš během války v Sarajevu. V tomto městě tří kultur se dočkal i prvních zpráv o odtržení jihoslovanských národů od Rakouska-Uherska. Bujaré oslavy málem vedly až k rabování, avšak Daneš mu zorganizováním české legie, hlídající město do příchodu srbské armády, pomohl zabránit. Stejně jako Štěpánek i Daneš byl využit novým státem pro diplomatickou službu. Koncem roku 1919 byl vládou jmenován prvním československým generálním konzulem v Sydney v Austrálii. Do svého nového působiště se odebral v druhé polovině roku 1920.²¹⁶

Jednatelem komise byl neméně významný vědec, filolog a slavista, spoluvůrce sorabistiky a její první představitel na univerzitní půdě u nás i v Evropě, Josef Páta.²¹⁷ Páta studoval v Praze, Lipsku, Záhřebu, Bělehradu a Sofii. Během světové války napsal několik článků o bulharském obrození a česko-bulharských vztazích. Mezi členy komise patřil přední český odborník na Polsko a Rusko profesor Jaroslav Bidlo, dále pak zakladatel hospodářského zeměpisu v českých zemích, od roku 1910 na pražské univerzitě habilitovaný geograf Viktor Dvorský, odborník z ministerstva obrany Miroslav Koutský a další.

Jedním z prvních úkolů Jihoslovanské komise bylo „vyšetření a popsání“ spolupráce mezi Čechy a Jihoslovany za první světové války na domácí půdě, v monarchii, v tajném výboru a na říšské radě ve Vídni. K vypracování tohoto úkolu bylo zapotřebí najít vhodného historika. Profesor Bidlo zprvu prosazoval profesora Karla Kadlece, který v českých zemích jako první začal přednášet dějiny slovanského práva. Kadlec byl také autorem aktuálních informačních brožur vydávaných Československým úřadem zahraničním v prvních letech samostatného státu („Maďaři a Československá republika“, „Jihoslované a Československá republika“, „Podkarpatská Rus“) a také knihy, která byla napsána v souladu s potřebami poválečného Slovanstva, „Jugoslávia. O bojích jižních Slovanů za státní samostatnost“. Rozhledem, erudicí a šíří zájmu byl Karel Kadlec²¹⁸ mezi českými historiky mimořádnou osobností, ale nepatřil již mezi nejmladší, bylo mu v té době přes padesát let. Komise žádala najít mladšího historika zabývajícího se slovanskými dějinami. Profesor Bidlo takového odborníka znal.

²¹⁶ KODERA, Pavel: Jiří V. Daneš. *Akademický bulletin* [online]. 1998, č. 4 [cit. 2008-03-24]. Dostupný z WWW: http://abicko.avcr.cz/bulletin_txt_show_clanek.php?Cislo=04/1998&Poradi=05.

²¹⁷ KUDELKA, Milan: *O pojetí slavistiky*. Praha: Academia, 1984, s. 280.

²¹⁸ srov. SATURNÍK, Theodor: Univ. prof. JUDr. Karel Kadlec (nekrolog). In: *Byzantoslavica*. Roč. I, 1929, s. 209-210.

„Tam na schodech mezi druhým a třetím patrem jsem se setkala jednoho dne s Bidlem, který scházel dolů z kabinetu pro dějiny umění a zastaviv mne, obrátil se na mně, svou žačku, s prosbou! Podtrhuji s prosbou! Jaká událost v malém životě! Žádal mne, abych se vzdala Paříže a abych se ujala plánu řečené komise. Svěřil se mi, že navrhl k úkolu, o který se jedná, profesora Kadlece, ale že pánové nechtějí, žádají mladou, svěží sílu, s elánem, ale ovšem schopnou. A profesor nikoho nemá, jenom mne. Vyhovím?,“²¹⁹ vzpomínala Paulová.

Kdyby odmítla, život Milady Paulové by se vyvíjel zcela jinak, „pro mne osobně mnohem úspěšněji“, zapsala si později. „Byla bych zpracovala rychle zamýšlené téma o byzantském feudalismu, rychle pronikla na mezinárodní fórum v rámci byzantologických studií, ne až po druhé světové válce, byla bych rychle dosáhla profesury a sní postavení a výhod, zejména finančních, ale též společenských a akademických hodností, které přináší normální badatelská kariéra.“²²⁰

Tehdy o tom ale Paulová nepřemýšlela, souhlasila ihned. Aktuální slovanská otázka měla přednost před nehybnými byzantskými dějinami bez nových pramenů, ty přeci mohly počkat. „Nikdy jsem nelitovala svého rozhodnutí. (...) A znovu opakují: Nikdy jsem nelitovala a nelituji. Začalo největší dobrodružství mého života.“²²¹

Profesor Bidlo nedlouho po důležitém rozhodnutí seznámil Miladu Paulovou s Bedřichem Štěpánkem. První setkání se konalo na Pražském hradě, kde tehdy sídlil zahraniční úřad. Poté se Paulová sešla se Štěpánkem a jeho sestrou Annou, která bratra provázela prakticky za všech situací již v době konspiračních schůzek Maffie (a provázela ho také do Spojených států, kde byl bratr jmenován vyslancem), ještě několikrát v kavárně U Zlaté husy. Štěpánek Paulovou narychlo seznámil se základními fakty válečné činnosti Maffie a po příjezdu do Království SHS ji odkázal na svého věrného přítele Rudolfa Giunia, novináře a jediného Jihoslovanského člena Maffie. Úkolem Paulové, jak bylo ujednáno v komisi, bylo především sebrat nejdůležitější materiál a do roka sepsat drobnou studii. Nikdo nepředpokládal, že by sepsala více než tisícistránkovou jedinečnou syntézu významného období jihoslovanských dějin.

²¹⁹ MSU-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 20.
²²⁰ MSU-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 20.
²²¹ MSU-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 20.

Jak již víme, Milada Paulová v té době pracovala jako úřednice ve Veřejné a univerzitní knihovně. O povolení delší dovolené či studijní cesty rozhodovalo Ministerstvo školství a národní osvěty – tehdy v osobě odborového přednosty Mlčocha. Mlčoch znal záměr Jaroslava Bidla vyslat Paulovou na studijní pobyt do Paříže, a tak požadoval náhradou za habilitační spis z byzantologie jinou práci. Paulová samozřejmě souhlasila a ministerstvo velkoryse poskytlo studijní dovolenou s finanční podporou z fondu pro podporu vysokoškolského dorostu. Studijní dovolená byla udělena od 1. února 1920 do konce roku.²²²

Na první zahraniční cestu v životě, nepočítáme-li časté cesty s otcem do německy mluvících zemí, se osmadvacetiletá Milada Paulová vypravila pět dní po Velikonocích, v pátek dne 9. dubna 1920. Příprava cesty se protáhla zřejmě z důvodu špatné dopravní situace na železnici. Cestovní pas totiž měla připravený mnohem dřív. Již 5. února 1920 požádalo ministerstvo zahraničních věcí Policejní ředitelství v Praze o zrychlené vydání cestovního pasu („s prominutím úřední cesty“) za účelem studijní cesty. K žádosti pro ředitelství byly přiloženy dvě fotografie a samotná žádost o cestovní dokument. Pas byl vydán skutečně nezvykle rychle. K vyzvednutí byl připravený již třetí den po odeslání žádosti. Urgence ale nakonec nebyla potřebná. Rychlejší spád nabraly události až v dubnu. Ve středu 7. dubna 1920 obdržela průjezdní vízum do Rakouska a třicetidenní vízum pro Království SHS. Týž den si také vyzvedla zálohu za překlad Stanojevičovy knihy.²²³

V pátek přišlo loučení. Pro velký koš plný svršků, knih, sešitů a dalších potřebných věcí, vážící přes 120 kg, přijel najatý drožkař Hanzlík. Otec s Vilemínou doprovodili Miladu na nádraží a společně čekali na odjezd vlaku. Loučení s rodinou bylo zcela jistě velmi dojemné, jediné dítě odjíždějící na dlouhých osm měsíců do neklidné a vzdálené ciziny, z nemalé části postižené a zničené válkou, do nepokojného světa, kde čas od času hrozilo, že propuknou sociální bouře a moc převezmou komunisté.

Vlak, kterým Milada Paulová cestovala, směřoval do Terstu. Byl to vojenský vlak jezdící do byvšího největšího rakousko-uherského přístavu, nyní italského města, pro české vojáky-legionáře vracující se ze Sibíře. Na cestu byla

²²² AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556, kr. 47. Osobní/slужеbní výkaz.

²²³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 21. dubna 1920.

Paulová vybavena několika dobrozdáním, která obdržela spolu s vízy dva dny před odjezdem. Jedno doporučení bylo určené pro Jihoslovany a bylo podepsáno prvním jihoslovanským vyslancem v Praze, bývalým lublaňským županem, dr. Ivanem Hribarem, druhé pocházelo od zástupce ministra zahraničí dr. Štěpánka a třetí, určené pro bezproblémový průjezd Rakouskem, od rakouského zastoupení v Československu. Vlakem, jímž se Paulová vypravila na jih, cestoval také nově pověřený správce československého úřadu v Záhřebu, vicekonzul inženýr Odon Pára. Pára byl ministerstvem instruován, aby byl mladé badatelce všemožně nápomocen. Později se z Paulové a Páry stali přátelé na celý život.

Cesta vlakem na jih Evropy byla i rok a půl po válce velmi dobrodružná. Normální dopravní spojení na jih Evropy ještě nefungovalo. Osobních vagónů byl v Československu značný nedostatek, neboť velké množství jich bylo zadržováno Jihoslovany, obávajícími se o jejich zabavení zejména v Rakousku. Ani koleje ještě nebyly všude po cestě vyspravené. Stejně tak cestování po železnici čas od času bránily sociální nepokoje, především stávky, ve kterých železničáři bojovali za svá privilegia a výsadní postavení. V dubnu 1920 tak například proběhla stávka na jihoslovanských železnicích.

Paulová s Párou nenastoupili, jak jsem se již zmínil, do obyčejného rychlíku. Vlak jezdící pro české vojáky do Terstu sestával z upravených nákladních vagónů se zasunovacími dveřmi uprostřed a s obsluhou legionářů. V každém voze bylo osm lůžek, dvě a dvě nad sebou, čtyři na každé straně, a uprostřed vagonu byl stůl a židle, kam legionáři přinášeli obědy a večeře. „*Pamatuji, že s námi jel český voják, který měl Karadjordjovu hvězdu, nejvyšší srbské vyznamenání, jež bývalo udělováno za mimořádný čin. (...) V druhém oddělení vagonu byli jacísi manželé ze Španělska, velmi vzdělaní, milí a příjemní. Jak se dostali k nám na této cestě, jsem nevěděla a nikdy nezvěděla. Na ostatní tři spolucestující si nepamatuji.*“²²⁴

Očekávání, trošku strach, trošku zvědavost, neznámí lidé, neznámá země – a to po dalších osm měsíců. To musely být poslední myšlenky Milady Paulové před usnutím ve vlaku. První noc jí bylo i nejvíce úzko, „*i když jsem ze svého lůžka nahoře viděla šikmo dole u druhé stěny našeho vicekonzula*“, vzpomínala. S každým dnem stráveným ve vlaku měla příležitost lépe se poznat s jednotlivými cestujícími, zvláště s Odonem Párou. Samotná cesta vlakem podle o čtyřicet let

²²⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 22-23.

pozdějších vzpomínek trvala plný týden, „v Rakousích nás vozili sem a tam, podle toho, jak byly již vyspraveny koleje, takže nakonec cesta byla již úmorná. Vody nebylo mnoho, byli jsme špinaví a často stáli hodiny ve stanicích.“ Vzpomínky i u dobrého historika ne vždy ale odpovídají realitě. Cesta vlakem netrvala týden, nýbrž čtyři dny.²²⁵

Malá nepřesnost nic nemění na skutečnosti, že s odstupem několika desítek let, při psaní vzpomínek, působily tyto dny – ono velké dobrodružství, jak cestu Paulová sama nazvala – a dlouhé hodiny strávené v různých stanicích jistě sentimentálně romanticky: „nezbylo, než si sednout do otevřených dveří, nohy dolů, k veliké radosti všech možných kluků na stanicích, kteří se pravidelně sběhli k této kouzelné podívané.“²²⁶

„Legionářským“ vlakem cestovala Paulová s Párou až do Zidaného Mostu (Steinbrück) v dnešním Slovinsku, do zastávky umístěné v krásném prostředí obklopeném vysokými kopci pokrytými zelenými lesy. Zastávka Kamenný most byla od svého vzniku v polovině 19. století jedním z nejdůležitějších železničních uzlů ve Slovinsku, cesta vedoucí od Vídně, Grazu, Mariboru, Pragerska a Celje se zde rozděluje do dvou směrů. Západním směrem trať pokračuje přes Lublaň a slovinský Kras směrem k pobřeží do Terstu a Benátek. Východním směrem pak přes Záhřeb, Sisak a Slavonský Brod do Bělehradu a dál do Niše, Sofie a Istanbulu. Paulová s Párou tu vystoupili a nejbližším jihoslovanským vlakem pokračovali dál do Záhřebu. Ze Zidaného Mostu informoval Pára českého plnomocníka v Záhřebu dr. Macháčka o tom, že jsou již v Království SHS, a pověřil ho, aby zajistil oběma ubytování v jednom ze záhřebských hotelů.²²⁷

Ze Zidaného Mostu už do Záhřebu nebylo daleko. Tentokrát již nejspíše z osobního vagónu si oba mohli prohlížet krásnou krajinu podél řeky Sávy, která je doprovázela až do cílového města. V nížině před Záhřebem mohli spatřit řadu polí a políček a na obzoru v dáli se tyčící záhřebské panorama s nejvyšším vrchem, tisícimetrovým Sljemem. Do tehdy ještě provinčního stodesetitísíkového Záhřebu dorazili 12. dubna 1920.

²²⁵ Vycházím ze dvou dopisů: 11. ledna 1922 napsal František Paul své dceři, že 9. ledna 1922 uplynul tři čtvrtě roku ode dne, kdy odjela z Prahy (srov. MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3), a z dopisu ze 3. května 1921, ve kterém otec Miladě oznamoval příjem jejího prvního dopisu, napsaného dva dny po příjezdu do Záhřebu, tj. 14. dubna 1921 (uložený tamtéž).

²²⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 23.

²²⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 21. dubna 1920.

Z nádraží se s velkým košem s osobními věcmi – a s věcmi Odoná Páry – vypravili nejspíše napřed na úřad československého plnomocníka a poté vyhledali hotel, ve kterém měli dr. Macháčkem zajištěné ubytování. Do čtyřadvaceti hodin se také přihlásili k pobytu na Úřadě pro ubytování cizinců, jak ukládalo nařízení bána Tomljenoviće z počátku roku.²²⁸

Největší problémy bylo možné očekávat s ubytováním. V Záhřebu, podobně jako ve všech velkých městech té doby, panoval katastrofální nedostatek bytů. V hotelu bylo možné mít zajištěné ubytování jen po dva, respektive v uznání hodném případě tři dny. Dramatické chvíle skutečně přišly. Dr. Macháček sice hotelový pokoj objednal, ale zapomněl Párovi i Paulové říct, že je třeba každé ráno požádat na recepci o prodloužení pobytu.

Devět dní po příjezdu líčila Milada Paulová ve svém prvním dopise celou situaci profesoru Bidlovi takto: „*Záhřeb mne prasmutně pozdravil a štěstí bylo, že jsem jela s v[ice]c[onsulem] Párou. (...) Jde o to, že do dnes nemám pokoj, že jsem ztratila již tolik času a peněz zdarma. Zdejší plnomocník dr. Macháček se zkrátka vůbec nestaral. (...) Když z ministerstva žádali, aby mi opatřil pokoj, pan plnomocník rozřešil věc zkrátka právnicky. Napsal žádost, poslal ji do bytového úřadu – kde se mimochodem řečeno, ztratila (?) a tím byla věc odbyta.*“²²⁹

Paulová v té době bydlela již ve čtvrtém bytě. První pokoj jí byl provizorně opatřen „kdesi“ pod střechou, „s oknem-vikyřem ve střeše, se skleněnými dveřmi a – jeden pán měl chodit tudy do svého pokoje“. Druhý pokoj byl ještě horší: „(...) v novém hotelu se podařilo získat pro mne černou alkovnu [přístěnek v obytném domě bez oken], kde jsem prožila noc, na niž budu vzpomínat. Stačí říci, že skleněné dveře byly rozbity, takže každý mohl klidně prostrčit ruku dovnitř a otevřít si pokoj, načež v noci seskupila se na chodbě opilá společnost jistého druhu, jež byla mi zábavou do rána. Ležela jsem tichounce a potichu vytáhla klíč od dveří a místo něho přisunula na dveře stůl.“ Další sedm dní bydlela u jedné milé rodiny v Nové Vsi u Záhřebu, „v místě značně vzdáleném, kde jsem aspoň s důvěrou trochu se u hodných starých manželů uklidnila“. A po týdně a půl skončila v bytě u dr. Macháčka. „*Nezbylo nic jiného nakonec. Pan dr. má v jedné české rodině 3*

²²⁸ AMZV, PZ Záhřeb 1920, č. 1. Otázka pobytu cizinců v městě Záhřebu, ze dne 3. ledna 1920.

²²⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 21. dubna 1920.

*pokoje, z nichž jeden mi nakonec byl nucen přepustit; uložili mne zde na pohovce a pan dr. tvrdí, že má u jedné rodiny vyhlídku na pokoj pro mě.“*²³⁰

Právnick Macháček ale nic nezařídil. Pomocnou ruku musel poskytnout Odon Pára. Již třetí den po příjezdu zpravil Paulovou o možnosti bydlení u paní Krucké.²³¹ Zmíněná paní bydlela se svou setrou a matkou v Masné ulici (Mesnička ulica), v samotném centru Záhřebu nedaleko nejrušnější a nejměstavnější záhřebské ulice Ilice. V bytě, kde ženy bydlely, se měl v dohledné době, po odjezdu jedné z nich na delší čas do Bělehradu, uvolnit jeden pokoj, což se brzy také stalo. Podle všeho následující den, 16. dubna 1920, navštívil Pára s Paulovou tento byt a s paní Kruckou se domluvili na podmínkách podnájmu. Jednání dopadla dobře. Ba co víc, mezi paní Kruckou a Miladou Paulovou se vytvořil velmi přátelský vztah, takže kdykoli později měla v úmyslu přijet do Záhřebu, v Masné ulici našla „svůj“ pokoj vždy připravený. Ve stejné ulici svého času bydlel také jeden z nejvýznamnějších chorvatských spisovatelů, jehož otec pocházel z Čech a matka ze Slovenska, August Šenoa.

Ubytování se tedy vyřešilo. Nemenší problém měla zpočátku Milada Paulová i se svým posláním. Pomocnou ruku jí měl poskytnout Dalmatinec Rudolf Giunio, za války přímý Štěpánkův spolupracovník a jediný Jihoslovan v Maffii. Pouze Giunio znal veškeré souvislosti, spleť vztahy, pohnutky, možnosti, aspirace a myšlenky jednotlivých účastníků odbojové spolupráce mezi Čechy a Jihoslovany za světové války, tedy látku, kterou měla Paulová z pokynu Jihoslovanské komise zpracovat. „*Avšak Giunio měl pro mne plno času společensky, snaže se mne seznámit s prostředím, ale nikdy neměl času k práci*“, stěžovala si po čtyřiceti letech Paulová. Dalším problémem, jak také Paulová vzpomínala, bylo i to, že Giunio „*tehdy [byl] ještě neznámá veličina právě proto, že veškerá jeho činnost před válkou i za války souvisela s Prahou a dole nikdo o ní nic ještě nevěděl.*“²³²

V první dny v Království SHS pomohl Miladě Paulové nakonec někdo a něco jiného. Profesor Bidlo se znal s Františkem Hlaváčkem,²³³ tak trochu dobrodruhem, který sice nikdy nedokončil univerzitu, ale svou inteligencí,

²³⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 21. dubna 1920.

²³¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 15. dubna 1920.

²³² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 22.

²³³ KUČERA, Martin: Významní legionáři v roce 1938. (Příspěvek k výzkumu společenských elit meziválečného Československa.) In: *Politické elity v Československu*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Svazek 20. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1994, s. 103-104. – ŠUBRTOVÁ, Alena: *František Hlaváček (1876-1974)*. Inventář fondu. Praha: Archiv Národního muzea, 1994 – 1995.

schopnostmi a vystupováním se dostával i na místa, která by byla jiným zapovězena. Hlaváček se narodil 26. listopadu 1876 ve Slavkově u Brna. Byl synem hostinského, studoval na gymnáziích v Brně, v Hradci Králové a na Akademickém gymnáziu v Praze, kde také maturoval. Doba a jeho nátura chtěla tomu, že se od studentských let účastnil hnutí pokrokové mládeže a že hojně publikoval v novinách a časopisech. V Praze na gymnáziu se seznámil s profesorem Františkem Drtinou a jeho prostřednictvím později i s Tomášem G. Masarykem. V Praze se poznal i s dalšími osobnostmi tehdejšího kulturního života: Františkem Čádou, Františkem V. Krejčím, Václavem Tillem, Cyrilem Horáčkem, Janem Herbenem aj.

Po maturitě se Hlaváček zapsal na pražskou právnickou fakultu. Díky svým fenomenálním jazykovým schopnostem rychle přišel do kontaktu s jihoslovanskými a polskými studenty, kteří v té době v Praze studovali. Začal psát do zahraničního tisku o českých poměrech a do českého tisku o poměrech jiných Slovanů. Když chorvatská mládež v Praze založila časopis „Hrvatska Misao“, jež měl v programovém prohlášení výslovně ukončení sporů mezi Srby a Chorvaty, stal se Hlaváček jeho redaktorem a hlavním spolupracovníkem. Po politickém zákazu přeměnil tento časopis na „Novo Doba“, který se stal hlavním orgánem jihoslovanské mládeže chorvatské, srbské a slovinské.

Jihoslovanských studentů bylo v posledních dvou desetiletích v Praze poměrně hodně. Podle Ondřeje Vojtěchovského se v letech 1882-1902 zapsalo na českou filozofickou fakultu 36 studentů z jihoslovanských zemí a 18 studentů na německou. Nepočítaně se jich zapsalo na právnickou fakultu, techniku a umělecké akademie. Byly celkem tři vlny příchodů jihoslovanských studentů: první z nich se datuje rokem 1895 a je spojena s vyloučením několika desítek studentů ze záhřebské univerzity následkem incidentu při návštěvě Františka Josefa v Chorvatsku, kdy během studentských protestů byla spálena maďarská (uherská) vlajky. V bělovarské káznici, kde byla část zatčených internována, zaujal charismatický Stjepan Radić své soukmenovce myšlenkou odejít studovat na českou univerzitu do Prahy, kde on sám již v zimním semestru 1894 navštěvoval práva.²³⁴ Další vlny, pro nás mnohem méně podstatné, následovaly v roce 1903 a 1908. Jak zdůrazňuje Vojtěchovský, první vlna jihoslovanských studentů „*byla zvláště agilní a má podstatnou zásluhu na propagaci Prahy v Chorvatsku, šíření*

²³⁴ VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: Jihoslovanskí student na české a německé filozofické fakultě v Praze 1882-1902. In: *Slovanský přehled*. Roč. LXXXVI/2000, č. 1, s. 63-78.

vlivu českého pokrokářského hnutí a prosazování myšlenek T. G. Masaryka.“²³⁵ Po první světové válce se celá řada těchto studentů dostala v novém jihoslovanském státě do významných pozic ve státní správě, ekonomice i jinde. František Hlaváček je osobně znal a mohl se na ně neformálně obrátit.

Zůstaňme ještě na chvíli u Hlaváčka, jeho životních osudů a vazeb na jihovýchodní Evropu. Na přelomu století se stal náměstkem ředitele Vývozní kanceláře Obchodní a živnostenské komory pražské a od počátku 20. století působil ve Vídni jako její stálý zástupce. I ve Vídni uplatňoval své jazykové znalosti: překládal z ruštiny, polštiny, bulharštiny, srbštiny, rumunštiny (hovořil samozřejmě výtečně německy). Ve Vídni navázal četné kontakty s poslanci na říšské radě. Seznámil se také s Karlem Kramářem, k jehož straně ho přivedla hlavně Kramářova slovanská politika. Už delší čas byl v té době v kontaktu s redaktorem „Slovanského přehledu“ dr. Adolfem Černým.

I po svém návratu do Prahy koncem roku 1905 byl Hlaváček pražskou komorou stále vysílán na cesty po slovanských zemích, nejvíce do Srbska, Bulharska a tehdejšího ruského Polska, ale i do Německa, Itálie, Belgie, Rumunska. Podílel se také na různých akcích obchodních a živnostenských komor (výstavy, výpravy). V roce 1906 byl vyslán pražskou komorou na Mezinárodní výstavu do Milána; v italském prostředí navázal známosti, které mu byly později, za první světové války, nadmíru užitečné.

Po anexi Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem v roce 1908 zesílil zápas mezi oběma částmi monarchie o politický a hospodářský vliv v této oblasti. V roce 1909 bylo rozhodnuto konat výpravu rakousko-uherských obchodních komor do Bosny a Hercegoviny. Hlaváček byl vyslán na podzim roku 1909, aby předem připravil půdu a projel místa, kde se měli zástupci sejít. Excelentní jazykové znalosti opět pomohly. Hlaváček navazoval kontakty se Srby, Chorvaty i Bosňáky, spřátelil se se zástupci obchodní komory v Sarajevu (předsedou byl Chorvat Berković, sekretáři Srb Besarović a muslim dr. Mehmed Spaho, pozdější jihoslovanský ministr). O rok později sklidila Hlaváčkem vedená výprava českého obchodnictva a průmyslnictva velký úspěch. V této činnosti pokračoval Hlaváček i za balkánské války, kdy sjednal pro český průmysl velké objednávky vojenské obuvi a výstroje, lékařských potřeb, automobilů a železničních vagonů.

---

²³⁵ VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: Jihoslovanskí student na české a německé filozofické fakultě v Praze 1882-1902. In: *Slovanský přehled*. Roč. LXXXVI/2000, č. 1, s. 66.

Za první světové války byl nasazen jako adjutant batalionu pražských domobranců do Komárna. Scházel se s chorvatskými a srbskými poslanci (delegáty chorvatského sněmu), kteří ho navštěvovali v Komárně a za kterými dvakrát zajel do Pešti. Později byl převelen na italskou frontu. Velkou statečnost projevil v procesu Karla Kramáře před vojenským soudem, kam byl povolán jako svědek z fronty; Kramář mu byl za jeho postoj zavázaný a vděčný.

Na italskou frontu přijel František Hlaváček v srpnu 1916. Po několika nezdařených pokusech se mu nakonec přece jen podařilo přeběhnout na italskou stranu. S sebou měl podrobné mapy rakouských pozic a hlášení, jimiž chtěl prospět italskému velení a zasadit úder rakouské armádě. Později se horlivě účastnil novinářské debaty o osudu rakousko-uherské monarchie na stránkách italského tisku. Hlaváček byl prvním Čechoslovákem, který získal důstojnickou hodnost v italské armádě. V dubnu 1918 se účastnil Římského kongresu potlačených národů, o kterém později při jeho padesátinách hovořila Milada Paulová. Hlaváček byl jediným neitalským členem přípravného výboru kongresu. Práce tohoto komitétu a československá politická akce v Itálii se zasloužily o opětovné sblížení italských představitelů s jihoslovanskými, což umožnilo obnovení činnosti jihoslovanské zahraniční organizace „Jugoslovenski Odbor“ (obdoba Národní rady zahraniční) v Itálii, kterou museli Jihoslované opustit pro odpor k politice italského ministra zahraničí Sonnina.

Po první cestě Edvarda Beneše do Itálie byla počátkem roku 1917 zřízena v Římě „Česká kancelář“, kterou spravoval inženýr Veselý a již František Hlaváček pomáhal. Po druhém zájezdu Edvarda Beneše koncem září 1917 byl do čela reorganizované Kanceláře Československé národní rady pro Itálii postaven František Hlaváček. Když v únoru 1918 přijel do Itálie Milan Rastislav Štefánik, byla půda pro formování československých legií v Itálii, připravena. Smlouvou, kterou Štefánik podepsal 21. dubna 1918, byly italské legie oficiálně povoleny. Hlaváček ale odměněn nebyl, pro neshody se Štefánikem byl z vedoucího místa odvolán a poslán do Paříže.

V Národní radě československé v Paříži pokračoval Hlaváček v činnosti od května 1918. V roce 1919 po krátkém pobytu v Praze byl znovu delegován do Paříže jako předseda vládní zásobovací komise. Poté zůstal ve Francii jako místopředseda obchodní komory francouzsko-československé ve funkci bankovního ředitele. Zároveň byl předsedou Československé kolonie ve Francii a

spoluzakladatelem Slovanského výboru v Paříži. Za zásluhy byl Hlaváček 26. ledna 1926 vyznamenán řádem rytíře Čestné legie. To už ale vykonával jinou práci: po šest let působil jako generální sekretář Kramářovy Československé strany národně demokratické.

Poněkud delší představení spletitého osudu Františka Hlaváčka má svůj význam. Byl to on, kdo díky svým kontaktům a neformálním dopisům otevřel Miladě Paulové dveře k jihoslovanským politikům, svým přátelům, kteří v poválečné době zastávali různá místa ve vládě, ale i opozici, redaktorům, poslancům, členům Jihoslovanského výboru. K nejznámějším a nejvlivnějším v té době patřili Svetozar Pribičević, Stjepan Radić, Večeslav Vilder, Jovo Banjanin, Ivan Lorković, Nikola Fugger, Živan Bertin a další. Představení činnosti Františka Hlaváčka za světové války je také velmi důležité pro lepší pochopení přínosu, který měl pro Miladu Paulovou při psaní habilitační práce. A v neposlední řadě bylo nutné Hlaváčka představit proto, že to byl právě on, kdo Miladu Paulovou zaujal jako muž.

Největší pomoc v prvních dnech, týdnech a měsících – díky Hlaváčkovým dopisům²³⁶ – poskytl Miladě Paulové poslanec, právník a novinář Večeslav (Václav) Vilder. Vilder byl původem Čech. Narodil se 8. srpna 1878 v Litomyšli († 2. prosince 1961 v Londýně). Jeho rodiče byli Češi, kteří se přestěhovali do Chorvatska. Na jeho maminku později Paulová vzpomínala jako na velmi milou paní, která se ovšem „nikdy nenaučila chorvatsky“.²³⁷ Střední školu studoval Vilder v Záhřebu a univerzitu, stejně jako nemalý počet jeho vrstevníků, v Praze, kde roku 1901 promoval na právech. V roce 1904 spolu s Ivanem Lorkovićem založil Chorvatskou pokrokovou stranu (Hrvatska napredna stranka) a řídil její hlavní tiskový orgán „Pokret“. V roce 1913 byl zvolen za člena chorvatského sněmu (sabor) a jako jeho delegát působil během války v pešťském parlamentu. Zde měl příležitost seznámit se s Františkem Hlaváčkem. V novém státě se stal členem Demokratické strany a stejně jako její předák Svetozar Pribičević prosazoval unitarismus a centralismus. Po rozpadu strany zůstal s Pribičevićem a stal se členem vedení Samostatné demokratické strany (Samostalna demokratska stranka). V roce

²³⁶ ANM, František Hlaváček, inv. č. 199, kr. 3. Dopis Paulové Hlaváčkovi ze dne 28. října 1926. – Korespondence mezi Hlaváčkem a Vilderem se ve fondu Františka Hlaváčka dochovala bohužel až od poloviny dvacátých let. Viz ANM, František Hlaváček, inv. č. 1351, kr. 51.

²³⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 21.

1924, kdy vstoupil Pribičević opět do vlády, se Vilder stal náměstkem ministerstva vnitra (podsekretar za unustrašnje poslove).

Vilder se Paulové ujal okamžitě. Již během čtrnácti dnů po jejich prvním setkání jí postoupil svou pracovnu k rozhovoru s „nikým menším“, jak vzpomínala později, než byl dr. Smodlaka²³⁸. Brzy následovali další významní politici a činitelé jihoslovanského odboje: Danino Dimović, Srdjan Budisavljević, Hinko Krizman a jiní.

O Letnicích roku 1920, po pádu Protićovy vlády a nastolení vlády Milenka Vesniče, napsala Paulová profesoru Bidlovi druhý dopis, ve kterém ho informovala o nečekaných úspěších a svém ochránci poslanci Vilderovi: „*Hledá a připravuje mi materiál, zve na obědy s předními jihoslovanskými politiky a ministry, na výlety, připravuje a smlouvá mi rozhovory, namnoze ve svém bytě, věnoval mi neomezenou důvěru svou a získává u druhých. Co se mi nepodařilo v Praze, našla jsem zde – důvěru. Musím načrtnout, kdo je dnes Vilder: nejpopulárnější osobnost demokratů, sloup chorvatské srbofilské politiky, jediný Chorvat, který má plnou důvěru Srbů, jediný, jemuž je hračkou získat pro mne Milana Pribičeviče, organismus Národní obrany, Svetozara Pribičeviče, Protiće, Smodlaku a kohokoliv chci. Tak jen naznačuji: jedu právě do Bělehradu ve zvláštním voze se dvěma ministry a Vilderem. Vilder telefonicky mi pokoj tam obstaral a zprostředkuje v nejkratší době interview. Důvody jeho zájmu o moji věc jsou jednak jeho češství (čeští rodiče), které zajisté bylo i příčinou jeho bezskrupulosního řešení srbsko-chorvatského problému, který z něho učinil představitele jihoslovanského směru v koalici a, jak dobře odhadl prof. Šusta, i to, že Jihoslovani do jisté míry lichotí a mně cestu upravuje fakt, že my, Češi, se staráme o jejich dějiny.*“²³⁹

Zprávy o jihoslovanské politice a jejich činitelích posílal do Prahy i Odon Pára. Ve svých depeších po selských bouřích, které zažilo Chorvatsko na konci léta 1920, tak optimisticky Demokratickou stranu ale neviděl. „*Demokratická strana vznikla v roce 1918 v srpnu před převratem na podkladě úplné jednosti Srbů, Chorvatů a Slovinců, jimž v programu stran přiřčen jeden jazyk, jedna kultura, a jeden stát s jedním parlamentem a jednou vládou. Po převratu zaujala strana stanovisko přísně centralistické, čímž dotkla se ve mnohém jednak kulturní samostatnosti Slovinců, jednak státoprávní minulosti Chorvatů a jich katolictví. (...)*

²³⁸ Smodlaka

²³⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

Nelze popřít, že výtky proti politice šablonovitého přenášení všeho srbského na ostatní říši jsou správné. Podrážděnost, která tím nastala, zvětšena byla ještě netaktností nebo nadutostí srbských orgánů. (...) Předáci demokratické strany napadáni jsou proto, že jsou Srby nebo srbofily. Přičítá se jim, že zavádí orientální metody politické a že balkanizují západní kulturou odchované Chorvaty a Slovincy. (...) Také čechofilství vytýkají této straně, zvláště elementy katolické a konservativní. Poslance Vildera nazývají soustavně Venclem (jeho otec pocházel z Čech). To přechází i na pole obchodní, na němž demokratičtí finančníci a obchodníci mají pověst čechofilů, kteří pomáhají českému kapitálu proti vídeňskému. (...) Demokrati snažili se k nynějším volbám získat na kandidátku některá nová mladá jména (dr. Mandić, Marjanović, Giunio), ale tato mladá generace odmítla.“²⁴⁰

Druhý dopis Milady Paulové profesoru Bidlovi následoval až po skoro pěti týdnech. Během té doby, pod vlivem rozhovorů s významnými politiky a aktéry jihoslovanského odboje, pochopila Milada Paulová závažnost a cennost získávaných informací. Během této doby uzrál plán, zcela přesný a jasný plán, co s materiálem udělat. Bylo to něco naprosto jiného, než co jí bylo zadáno Jihoslovanskou komisí. „*Ten celý můj pobyt zde i moje práce byla však pro mne takovým problémem, že jsem nebyla s to psát vám, dokud se můj soud o věcech neujasnil a neustálil. Byla jsem poslána sem, abych splnila myšlenku, kterou mi nyní Giunio rozjasnil úplně. V rozhovorech s panem doktorem Štěpánkem oba páni přišli na myšlenku, že by bylo dobře, aby ona česká součinnost nezanikla, čili jinými slovy, aby se zejména ten ‚materiál‘ sebral. Giunio mi řekl přímo, že jim šlo v první řadě o materiál.“²⁴¹*

Sebrat materiál ale Paulové nestačilo. Soudím, že od prvních rozhovorů viděla v získávaném materiálu to, proč chtěla studovat historii. K historii ji přivedla touha po vysvětlení důvodu úpadku Slovanů; to, co poznala v tehdejším Království SHS, bylo přesně opačné dění. Byl to dějinný vzmach Slovanů, historické a hrdinské chopení se dějin za účelem vybojování svého osudu. To Paulovou zcela strhlo a vytkla si za cíl popsat tento výjimečný dějinný vzestup. Kulturně značně odlišné národy jihovýchodní Evropy se spojily a bojovaly za svůj osud společnými silami (alespoň část jejich elit svůj boj takto prezentovala). A takovéto společné

²⁴⁰ AMZV, PZ Záhřeb 1920, č. 45. Zpráva o volebním ruchu ze dne 20. října 1920.

²⁴¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

usilování nebylo nepodobné čechoslovakismu. Mohla se tu nabízet otázka, zda toto vzmožení není pouhým začátkem, po kterém bude následovat sjednocení všech Slovanů?

Své důvody a nový plán postupu popsala Paulová Bidlovi následovně: „*Ted' jsem přišla k věci já, jako historik a chopila se jí docela jinak. Neustoupím od názoru, že českou spolupráci lze zpracovat jako složku jen v díle, které bude se obírat jihoslovanským sjednocením vůbec. A tak zkrátka pracuji. Práce se rozpadá v tři věci: dokumentární zpracování styků česko-jihoslovanských, dokumentární zpracování jihoslovanského sjednocení a informační smluvenou knížku, která by mluvila o obou věcech. Respektive: po napsání této knížky zbude mi úkol: dokumentárního vědeckého díla o jihoslovanském sjednocení, v němž bude též dokumentárně a konečně zpracován česko-jihoslovanský styk. Zdá se mi, že mi tento úkol zbude jako práce „životní“.*“²⁴²

V tom se skutečně nemýlila, i když v té době, ve vlaku směřujícím do Bělehradu, nemohla ještě tušit, jak moc bude kvůli tomuto „životnímu“ tématu zkoušena. Paulová si náročnost tématu uvědomovala od samého začátku. Tušila obtíže, které se pojí s moderními dějinami. I o tom se zmínila svému profesorovi: „*Zpracovat českou složku vědecky bude lze: za 1) až Beneš nebude ministrem zahraničních záležitostí u nás, tj. až se stane přístupný materiál zahraničního našeho ministerstva, 2) až bude přístupen materiál Jihoslovanského odboru z Londýna a Paříže, 3) až bude tu činitel, který získá a přiměje k otevřenosti dr. Kramáře, Klofáče atd.*“²⁴³

O Letnicích roku 1920 nebylo splnění těchto tří bodu nereálné. V nové Vesničově vládě byl Svetozar Pribičević ministrem osvěty, demokrat Ljuba Davidović ministrem vnitra a Kosta Stojanović, další demokrat, ministrem financí. Na konci jara byly i pozice v Praze velmi slibné. Vše záleželo na Bedřichu Štěpánkovi „*Jsme si s Giuniem docela jasni v těch věcech a máme týž názor na ně. Jinými slovy, až dr. Š. [těpánek] bude mít příslušnou moc,*“ psala Paulová Bidlovi.

V dopise také naznačila postup, co hodlá udělat po svém návratu do Prahy. Měla v plánu sebrat slíbený materiál od Františka Hlaváčka, generálního ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse, Rudolfa Giunia a Ivana Lorkoviče. Dále měla v úmyslu dát návrh Jihoslovanské komisi, aby se ujala shromažďování

²⁴² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

²⁴³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

materiálu za účelem edice. Doufala, že se Jihoslovanské komisi podaří získat materiál i tam, kde sama neuspěla (třetí zmíněná podmínka úspěchu), například z procesu dr. Karla Kramáře. Paulová také v dopise vyslovila otevřeně přání, aby jí byla svěřena ediční práce a první její použití.

Riziko celého projektu – v nemalé míře závisující na politickém vývoji – byla nepochybně veliké. To Paulová věděla. Dopis svému profesorovi zakončila slovy „*teď jsem se Vám rozepsala pod dojmem příznivého dnešního stadia. Kdo ví, jak bude dále, jaké mám schopnosti? Ale přece jen musím říci, že se mi kupí v ruce jedinečný materiál.*“²⁴⁴

Čas utíkal a byl velmi drahocenný. Od prvních dnů, kdy se ponořila do práce, věděla, že toto dílo nebude jen sbíráním nějakého materiálu, završeným informační knížkou, jak to chtěla Jihoslovanská komise. „*Piši ‚habilitační práci‘. Víc než informaci. Poměry si samy diktují,*“ oznamovala Bidlovi. Situace, ve které se ocitla, byla vskutku výjimečná.

Žádný z chorvatských ani srbských politiků, se kterými hovořila, nepsal paměti, nikdo na to podle jejích slov ani nepomýšlel. A vzpomínky rychle a nenávratně mizely, jednak se přetvářely pod vlivem nových událostí a prožitků následných politických zápasů v novém státě, jednak z prostého důvodu, že jejich nositelé umírali. Bylo třeba jednat rychle, tím spíše, že nebyla Milada Paulová jedinou osobou, která na dějinách jihoslovanského odboje začala pracovat. Dva měsíce po jejím příjezdu zavítal do Království SHS doslova bájný zastánce Slovanů, Scotus Viator. Přijel v červnu 1920 a byl hostem sochaře Ivana Meštroviće. Na počest Seton-Watsona, který se pseudonymem Scotus Viator skrýval během války, byl uspořádán hudební festival, slavnostní divadelní představení a na záhřebské univerzitě byl promován za čestného doktora.²⁴⁵ Aniž by tušila, jaký bude jeho program po příjezdu, psala ještě v květnu 1920 Paulová Bidlovi ve zkratce, že Seton-Watson „*pracuje aktivně, zatím nepomýšlí na nic.*“²⁴⁶

Dalším, kdo se již delší čas zabýval dějinami jihoslovanského odboje, byl Milanem Marjanovićem. Spisovatel a publicista Marjanović se narodil v roce 1879 a kvůli účasti na protimaďarských demonstracích byl v roce 1897 vyloučen z gymnázia. Středoškolské vzdělání, stejně jako řada jeho vrstevníků, ukončil v

²⁴⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

²⁴⁵ AMZV, PZ Záhřeb 1920, č. 29. Politická zpráva za měsíc červen ze dne 1. července 1920.

²⁴⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

Praze. Před válkou se podílel na organizaci několika chorvatských novin a časopisů. Na začátku války byl internován a v roce 1915 se mu podařilo uprchnout do Itálie, kde se aktivně účastnil založení Jihoslovanského výboru. Během války pobýval v Londýně, Spojených státech a ke konci války několik měsíců v Jižní Americe. Byl také účastníkem pařížských mírových jednání. V březnu 1919 založil v Záhřebu časopis *Obnova*, později za vládní pomoci shromažďující veškeré relevantní písemnosti k odboji. „*Vláda dala 1 milion korun Obnově, aby páni Marjanović, Giunio, Mandić, Leontić napsali spis s obrazy o Jihoslovanech za doby války. Obnova rok již na tom pracuje a dostala se tak daleko, že už má na to 1 kancelář a 1 slečinku pro psaní na stroji. Za rok dost vykonáno! (...) Hlavní pro mne, co ze všeho vyplývá, je, že Obnova, ač má krásného člověka v čele, pana Marjanoviće, k práci se nedostane. Ke všemu, jen k práci ne.*“²⁴⁷

V polovině května 1920 byla Milada Paulová jedinou osobou, která skutečně na jihoslovanských dějinách za války pracovala. Přes velmi malý finanční rozpočet – nesrovnatelný se Setonem-Watsonem či vládou financovanou *Obnovou* – se Miladě Paulové podařilo získat důležité vazby na významné osobnosti, ale především se jí podařilo nalézt správnou koncepci a k ní historickou metodu. „*Co pracuji, vážený pane profesore, je práce, již bych nazvala jihoslovanské sjednocení. Práce, která je založena na syntetické periodě, sledující poměr srbo-chorvatský v 19. století, jako vlastní dílo počíná od let 1895, odkud sleduje hnutí realismu (od Rjecké resoluce je to politika koalice chápána takto: 1) co koalice činila pro sjednocení, 2) co rakousko-maďarská vláda proti koalici, 3.) jak se vyvíjel chorvatský protisrbský směr v koalici), za druhé hnutí nacionalismu (literárně (Skerlić), revolučně (Milan Pribič), za třetí období válečné. Hlavní je to, že v pojetí nemám konkurence. I když se Obnova jednou k něčemu dostane, nelíčí hlavní: jak došlo k sjednocení, nýbrž jen dobu války.*“²⁴⁸

Metodologicky neměla práce konkurenci. Měla být a byla do té doby něčím velmi málo vídaným – prací založenou na rozhovorech s pamětníky, na oral history. Volbě metody se nelze divit. Tradiční metody při studiu nedávných jihoslovanských dějin selhávaly. Písemných pramenů k odporu Jihoslovanů bylo velmi málo, paměti, jak jsem se již zmínil, v době pobytu Paulové v Království SHS nepsal žádný politik a vzpomínky rychle mizely. Práci tedy bylo nutné založit na něčem

²⁴⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

²⁴⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

jiném. „Metodicky bude moje práce něco naprosto zvláštního: největší část bude spočívat na interview. Celek bude, myslím, naprostým diplomatickým tajemstvím. Asi čtvrtina by se dala uveřejnit. Při tom však, slovnutný p[ane]p[rofesore], myslím, že můj příchod sem a rozhovory s těmi činiteli dnes, ještě bezprostředně za dnešní situace, i kdybych neměla vůbec žádných schopností a jen zaznamenala pro sebe, co kdo vypráví, – by měl cenu neobyčejnou. Daří se mi různě: základem všeho je Vilder a jeho rozhodnutí: informovat mne. Odtud je východisko.“²⁴⁹

Kontakty, koncepce a zvolená metoda by však samy o sobě k úspěšnému splnění poslání stačit nemusily. Důležitý byl také čas a finance. V Království SHS se Paulová střetla s neočekávaně velkou drahotou, především v chorvatských částech země, kde se stále ještě platilo starou korunou a ne jihoslovanským dinárem. Drahotou byla způsobena jednak válečnými škodami, které ponejvíce zasáhly především jižní Srbsko, jednak velmi restriktivní hospodářskou dovozovou politikou státu. Drahotou značnou měrou ovlivňovala úspěch či neúspěch studijní cesty a výsledné práce – na dostatku peněz záviselo, po jak dlouhou dobu bude moci Paulová zůstat na jihu.

O svých finančních starostech informovala Paulová i svého profesora. „Nemohu, vážený pane profesore, udělat zcela nic, nebudu-li zde moci zůstat do podzimka. A já nemohu. Jsem hrozně ráda, že zde je pan inženýr Pára, který má Štěpánkovu důvěru a který podá nahoru informace o zdejší přímo katastrofě finanční. V Praze není jistě o tom pojmu. V Záhřebu samém (byť 900 K) vydržím se 3000 K měsíčně při způsobu života, který je zcela slušný, ale při tom jistě zcela skrovný, jak by Pára mohl nejlépe říci. Teď však musím do Bělehradu. Cesta ta za 10 dní pohltí zaručeně (při pobytu v Zemunu) 1000 dinárů, tj. 4000 K. Budu velmi ráda, budu-li se mýlit, ale Pára mi právě řekl, že ani to nestačí. Dne 15. června budu mít 5600 korun jihoslovanských. To znamená, nepřijde-li pomoc, že počátkem července musím odejít.“²⁵⁰

Týden před napsáním dopisu Bidlovi zaslala Milada Paulová psaní Bedřichu Štěpánkovi na ministerstvo zahraničí, ve kterém sdělovala totéž, jen s rozdílem, že s penězi vydrží do srpna. S prosbou o finanční podporu se zároveň obrátila na Jihoslovanskou komisi. O problému drahoty informoval své pražské ústředí také Odon Pára: „Drahotou je stejná (...) ve všech druzích zboží. Státní privátní

²⁴⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

²⁵⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 23. května 1920.

*zaměstnanci ani dělníci nemohou vystačit. Budou tedy zaměstnavatelé v nepříjemné situaci zvyšovat platy (...) Státní úřad pro výživu bude mít velký úkol.“*²⁵¹

Profesor Bidlo na dopis své žačky odpověděl až v polovině června, po svém návratu ze západočeské Heřmanovy Hutě. Na ministerstvu školství a národní osvěty zjistil, že žádost o stipendium i se žádostí o prodloužení studijní dovolené a uvolnění z knihovny byly vyřízeny již v první polovině června. K Paulové se zpráva zatím nedostala, neboť zapadla „kdesi“ v knihovně. „*Nikdo o něm nechce vědět. Podle sdělení slečny Kleinschnitzové prý už něco podobného se stalo dr. Sedláčkovi s jeho stipendiem.*“²⁵² Bidlo se proto vydal na zemskou správu politickou, aby stipendium poukázala přímo na děkanství. Dne 11. června 1920 poslal telegram, že je stipendium vyřízeno.

Řádky od profesora Bidla nebyly jen příznivé. „*Jiné peníze se pro Vás už asi neseženou z pramene Vám známého, poněvadž ten podle sdělení dr. Páty i jiné osoby vyreklamovaly. Zařídte se tedy podle toho, jako byste již odnikud neměla nic dostat. Já ovšem ještě se budu pokoušet, abych Vám něco sehnal, ale nemám žádné důvěry ve zdar svého jednání. Štěpánek hned po sletu odjede do Ameriky.*“ Optimismus, se kterým psala v květnu Paulová Bidlovi, se při čtení tohoto dopis musel nutně vytratit. Zlé zprávy psal Bidlo i ve vztahu k Jihoslovanské komisi. „*Páta přestane být tajemníkem a jihoslovanská komise se mi zdá, že brzy se stane mumií. Kdo čteš, rozuměj!*“²⁵³

Podobně informoval Bidlo i otce Milady, Františka Paula, který o tom napsal své dceři: „*Povídal [Bidlo], že ze zahraničního ministerstva nedostaneš více žádné peníze, že oni již nyní nahoře šetří a že Štěpánek je na kordy s Benešem a proto, že půjde do Ameriky – tedy krátce nic. No to nebylo moc potěšitelné. Na to za 2 dny potkal jsem pana Bidla ráno na Malém náměstí, kde mně zvěstoval, že máš povolenou od ministerstva školství těch 8.000 Kč, jak on navrhl.*“²⁵⁴

Paulová s Bidlem, vědomi si situace, psali znovu Štěpánkovi o další peníze, které by mohl zařídit ještě před svým odjezdem do Spojených států. V následujících dopisech napsaných během léta 1920 Bidlo Paulovou několikrát upozornil, že ministerstvo zahraničí začíná velmi šetřit. Určitější zprávy zaslal až na počátku září.

²⁵¹ AMZV, PZ Záhřeb 1920, č. 40. Hospodářský přehled ze dne 11. září 1920.

²⁵² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 12. června 1920.

²⁵³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 12. června 1920.

²⁵⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 15. června 1920.

„Včera jsem o Vás mluvil s radou Mlčochem. Je možné, abyste dostala od ministerstva [školství a národní osvěty] další podporu. Podejte si co nejdříve žádost na ministerstvo adresovanou skrze děkanství fakulty filozofické. Jedna žádost bude znít na ministerstvo a druhá na sbor filozofický, aby Vaši žádost k ministerstvu doporučil. Zároveň však prostřednictvím ředitelství univerzitní knihovny podejte žádost k ministerstvu za prodloužení své dovolené (snad do konce června 1921, nebo chcete-li do kratší lhůty, do konce června by byla snad lhůta nejkratší).“²⁵⁵

Další žádost o podporu i prodloužení studijní dovolené samozřejmě Milada Paulová ihned sepsala. Byla to již druhá velmi objemná a podrobná zpráva (v archivech se bohužel nedochovala ani jedna, a to ani v Archivu Univerzity Karlovy ani v Národním archivu), včetně vylíčení drahotných poměrů, ověřených konzulem Párou. Na ministerstvu školství první zpráva udělala na radu Mlčocha značný dojem a nelze pochybovat, že stejně zapůsobila i druhá zpráva.

Profesor Bidlo s ministerským radou Mlčochem domluvili i další věc. Paulová měla být a v nejbližší době také byla pověřena nákupem historických pramenů a vědecké literatury (zejména pro jihoslovanské, balkánské a byzantské dějiny) pro nově zřizovanou bratislavskou univerzitu. „Na to Vám chce ministerstvo poslat až do 50.000 K, které ovšem se musí podrobně zaúčtovat. Poněvadž peníze tyto nebudete moc utratit najednou, tedy si z nich vypomůžete, než dostanete další podporu.“²⁵⁶

Ve stejném dopise se Bidlo také zmínil o další velice podstatné záležitosti, kterou se Milada Paulová měla důkladněji ve svých úvahách o vlastní budoucnosti zabývat – a sice o profesuře v Bratislavě. „Rada Mlčoch by rád, abyste později šla do Bratislavy na univerzitu. O tom můžete zatím přemýšlet. Já Vás k tomu nutit nebudu, ač myslím, že by to nebylo k zahazení, kdyby jmenování se stalo například hned po habilitaci.“²⁵⁷

O penězích psal Miladě i její otec. Mluvil s profesorem Bidlem a ten vyjádřil přání, aby jeho dcera zůstala v Království SHS i přes zimu až do února. „Tak jsem věděl, krátce, že chtějí Ti dát a dají z ministerstva školství tuto nákupní funkci a zaplatí, co budeš chtít. On jmenoval tisíce jako by nic. Já řku, no že také budeš-li tam do února, budeš potřebovat něco od šatů a prádla, čím nevystačíš, kupříkladu

²⁵⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 15. června 1920.

²⁵⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 2. září 1920.

²⁵⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 2. září 1920.

punčochy, plášť dát spravit, to že bude také něco stát, no a on, to se rozumí, povídá vždyť já vím co to dnes stojí, moje 2 děti, čím větší jsou, jak to hrozně přibývá. (...) hned spustil: že dostaneš další peníze, já řku odkud, že od ministerstva školství, 6-8-10 tisíc, krátce co budeš potřebovat (on má s nimi vše smluveno, myslím že s Mlčochem), (...)"²⁵⁸ Otec se také v dopise obšírně zabýval svým pohledem na případné dceřino jmenování do Bratislavy, ale o tom později.

Další měsíc se opět nic nedělo. Na začátku října 1920 mohl profesor Bidlo v dopise své žačce pouze konstatovat, že po dobu jeho zářijové nepřítomnosti v Praze otázka zaslání peněz zůstala nevyřízená.²⁵⁹ A nevyřízená zůstala i dalších čtrnáct dnů, kdy Bidlo v Lipsku z podnětu ministerstva školství nakupoval knihy pro svůj seminář. „*Teď jsem to musel znovu vymáhat a ještě to trvalo více než týden. Teď prý už je to hotovo. V pondělí 18. října se přesvědčím, zdali se zase nelže. Dostanete 32.000 K jihoslovanských. Ptal jsem se na děkanství po Vaší žádosti za stipendium (ovšem) a dosud prý nedošla. To je hrozné s tou poštou!*“²⁶⁰

Dekret pověřující Miladu Paulovou nákupem publikací, především edicí historických pramenů, pro připravovaný historický seminář Komenského univerzity v Bratislavě byl podepsán až 18. října 1920. Na nákup dostala Paulová slíbených 32 tisíc, ale v nové měně, v jihoslovanských dinárech, jí bylo poukázáno osm tisíc.²⁶¹ Nařízení také jasně stanovovalo, že nákup bude prováděn po dohodě s profesorem Bidlem, jehož pokyny budou směrodatné. Přeprava knih měla být svěřena československému konzulátu v Záhřebu. Pod ministerský výnos se podepsal tehdejší ministr školství a národní osvěty profesor Josef Šusta.

O tři dny později, 19. října 1920, psal Bidlo Miladě Paulové další dopis. V něm oznamoval, že listina pověřující ji k nákupu knih byla již ministrem podepsána a že běží už jen o poslání peněz. „*Kdybych neustále na těch pánech neseseděl, nedočkala byste se. Je to strašné, že každá hloupost vyžaduje tolik času, který bez toho mi bere také množství úředních aktů a péče o poměry domácnosti,*“²⁶² stěžoval si Bidlo na byrokratické průtahy. Další dobrou zprávou byla informace z ministerstva zahraničí. Bedřich Štěpánek sdělil Bidlovi přes tajemníka

²⁵⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 4. září 1920.

²⁵⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 2. října 1920.

²⁶⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 16. října 1920.

²⁶¹ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556, kr. 47. Opis ministerského rozhodnutí ze dne 18. října 1920.

²⁶² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 19. října 1920.

Jihoslovenské komise Pátu, že Milada Paulová obdrží ještě další finanční podporu – a sice čtyři tisíce korun.

V polovině listopadu pak Bidlo doplnil své instrukce k nákupu knih, o kterých se zmínil již dříve: „*Co se týče nákupu knih, souhlasím s tím, co Jste zařídila s jihoslovenskou akademií. Zároveň vězte, že v podobných případech můžete rozhodovat samostatně, neboť zdali tak či onak jednat je vhodnější můžete [nečitelné] Vy lépe, než kdokoliv a někdy by se dlouhým vyjednáváním mohlo terno propást. Znáám Vás tolik, že Vám mohu důvěřovat, že víte, jak dalece můžete jít v samostatném rozhodování.(...) Hlavní pravidlo: kupujte všechno, co můžete dostat. Přední pozornost věnujte starším edicím pramenů středověké historie. Jinak jako budoucí učitel bratislavské univerzity pamatujte hlavně na sebe, tj. opatřete si to, co myslíte, že byste mohla potřebovat k své vlastní práci a pro seminární cvičení. Myslím to, že budete podle svých speciálních studií se obírat hlavně tématy novověkými. Podle zájmu profesora se zpravidla zřídí knihovna jeho semináře.*“ Dobrou radu, tlumočenou profesorem Bidlem, poskytl jeden chorvatský student, Milan Prelog, jenž se v Praze právě připravoval k habilitaci pro všeobecné dějiny na záhřebské univerzitě: „*je možno dobře a hojně kupovat v Sarajevu, ovšem musíte snad hledat v malých krámcích a ne podle katalogů, nýbrž na místě si vybírat z hromad.*“²⁶³

Finančně nyní již dobře zajištěná Paulová rady využila a počátkem zimy se vypravila na náročnou několikátýdenní cestu vedoucí přes Sarajevo a Split až do Dubrovníku. Její vlastní dopisy z období od poloviny září do jedenáctého března 1921 zcela chybí. Cestu lze rekonstruovat pouze z dopisů otce Františka a několika poznámek v dopisech Jaroslava Bidla. Zmínka je také v životopisu uloženém v Národním archivu.

V polovině listopadu 1922 psala Milada otci dopis ze Splitu.²⁶⁴ Do Diokleciánova města se dostala přes Sarajevo, kde se na nějaký čas zastavila, aby studovala především v tamějším archivu Zemského muzea, dalším po záhřebském a bělehradském. Specializovaná archivní instituce vznikla v Bosně až po druhé světové válce, a to v roce 1947. Ve zmíněném archivu Zemského muzea se v době příjezdu Milady Paulové nacházel především tzv. Vilajetski archiv (dokumenty z

²⁶³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 16. listopadu 1920.

²⁶⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 30. listopadu 1920.

doby turecké správy Bosny a Hercegoviny) a zejména pak spisy z doby rakousko-uherské správy Bosny a Hercegoviny, mezi nimiž byly nejdůležitější archiv Zemské (bosensko-hercegovské) vlády v Sarajevu a prezidiální archiv Společného ministerstva financí ve Vídni, oddělení Bosny a Hercegoviny (1878-1918), a spisy rakousko-uherských vojenských soudů v Bosně a Hercegovině.²⁶⁵

Ve Splitu studovala zvláště v městské knihovně, neboť vlastní archiv město v té době ještě nemělo. Do Splitu ale Milada Paulová přijela kvůli něčemu, respektive někomu jinému. Dne 17. května 1864 se ve městě narodil právník a významný chorvatský politik Ante Trumbić. Pro její práci byla tato dalmatinská osobnost zcela zásadní. Otcí ani Bidlovi se o setkání a rozhovorech s ním zřejmě nezmínila. Učinila tak zřejmě až na otcovu výzvu z 23. prosince 1920.²⁶⁶ V dalším dopise František Paul zřejmě opakoval slova své dcery a sám se zamýšlel nad tím, zda Trumbiće viděla Milada již dříve: „(...) a hlavně že jsi s Trumbićem též přišla do styku, neb v Bělehradu Jsi s ním asi dříve nepřišla do styku, alespoň Jsi v tom ničeho nepsala“. Bližší vyličení splitských rozhovorů zřejmě následovalo, neboť se o nich v dalším dopise, tentokrát už v únorovém, rozepsal i otec. „(...) neb vidíme, jak Jsi pěkně jednala s T. [rumbićem] a jak on zase to ocenil. A jsem rád, že se takto dovíš asi vše to hlavní, co jinak nebyla by Jsi snad zvěděla... T.[rumbić] byl ten nejhlavnější. Oni pracovali s Mas.[arykem] naším venku, no a je samozřejmé, že nebudou chtít jeden bez druhého, aby dal něco na veřejnost. Ale hlavní je: jak soudím já, že takto, když T.[rumbić] Ti lecos důvěrného poví, nebude se moct M.[asaryk] z toho vyzout, a bude muset chtít nechtít také s Tebou jednat. Že ale asi ledacos nebude chtít, aby přišlo ven, bych věřil.“²⁶⁷

Ve Splitu pobyla Milada Paulová několik týdnů. Byla zde v úzkém styku s českým konzulátem zřízeným na počátku listopadu 1919. Jeho šéfem tehdy byl Gustav Heřman. V Sarajevu fungoval konzulát již od dubna 1919 a v době příjezdu Milady Paulové ho řídil Jindřich Andriál. Ve Splitu se také Paulová pravděpodobně setkala s poslancem Vilderem a jeho rodinou a spolu zřejmě také odjeli na pár dní do Dubrovníku. Ve Splitu v té době také kotvila československá loď Legie, přivážející legionáře z Vladivostoku. „*Tak i tu naši slavnou první loď Legii vidíš a*

²⁶⁵ srov. heslo „Arhiv“ In: Enciklopedija Jugoslavije. I. díl. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1955.

²⁶⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 23. prosince 1920.

²⁶⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 8. února 1921.

do konce i na ní Jsi as byla, jak píšeš! No vše je krásné a rádi to čteme a budeš mít hezké vzpomínky.“²⁶⁸ Znovu do Sarajeva a zřejmě i k moři se Milada Paulová stihla vydat na přelomu května a června 1921.²⁶⁹

Pravděpodobně pár dnů po polovině prosince dorazila zpět do Záhřebu, 22. prosince 1920 už psala ze Záhřebu otci. Očekávala důležité psaní z knihovny, ve kterém se měla dozvědět, zda jí bude prodloužena dovolená tak, jak sama požadovala - do konce června 1921. V dopise psaném 9. prosince 1920 František Paul sice informoval svou dceru o své iniciativě, kdy se zašel zeptat do Veřejné a univerzitní knihovny Flory Kleinschnitzové, ale dozvěděl se pramálo. „*Tak jsem dnes šel sám do knihovny (...) Vzal jsem si za záminku poptat se, zdali už platili to uhlí, co od státu Jste dostali (...) Tak jsme trochu hovořili, slečna je velice [nečitelně], též něco řekla, že ji nic nepíšeš, já řku že Jsi 4 týdny ve Splitu a máš asi plnou hlavu atd. Nu přišlo mluvit dále (...) a tu mi řekla, že povídala jí slečna Netíková, ale že se to dověděla u ministerstva jen úplně tajně, že dostaneš na rok dále dovolenou. Tak to již muselo být hotové a jisté no oni mluví, na rok, a to as má být na 1/2 roku, jak Jsi žádala.“²⁷⁰ Povolení dalšího studijního volna přinesl zřízenec až 17. prosince. Ve stejný den otec psal opět Miladě. „Tedy zde máš to slavné povolení dovolené do konce června 21. Dost dlouho na to potřebovali Ti páni.“²⁷¹*

Vánoce, jež vůbec poprvé trávila sama za hranicemi, slavila Milada Paulová v Záhřebu u rodiny Vilderů. „*Miládko, žes byla u Vilderů na Štědrý večer, Jsi psala, tak Jsi ho asi dost dobře zažila, ale o Tvém svátku to asi nikdo nevěděl, že je, tak Jsi to asi slavila jen sama v tichosti.*“²⁷² Vilder se stal velmi dobrým přítelem. Otec s Vilemínou Brunclíkovou ho měli možnost poznat během léta 1921, kdy přijel na několik týdnů do Čech (byl v Čechách již o rok dříve na sokolském sletu, tehdy spolu se Svetozarem Pribičevićem, Ninčićem a dalšími). Několik týdnů pobyl i s rodinou v Karlových Varech²⁷³ a později strávil ještě nějaký čas v Praze. V

²⁶⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 9. prosince 1920.

²⁶⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 24. června 1921.

²⁷⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 9. prosince 1920.

²⁷¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 17. prosince 1920.

²⁷² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 11. ledna 1921.

²⁷³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 496, kr. 11. Pohledy Vildera Paulové z července 1921.

neděli 7. srpna 1921 navštívil Františka Paula v Jenštejnské ulici. „*Mutti byla sama doma, a on řekl, že přijde zítra, tedy (včera v pondělí k desáté hodině dopolední) a také přišel. Tak jsme ho poznali a jistě se nám líbí, an nedělá žádné zvláštní ovace. No poseděl jsem s ním dopoledne asi jednu a půl hodiny v roháku – Koupil jsem láhev dobrého červeného vína v Palace hotelu a Mutti udělala vídeňské (balené) řízky (...), k tomu restované brambůrky (...). Spapal dva řízky a víno bylo též velmi dobré.*“ Večeslav Vilder dceru Františku Paulovi náležitě vychválil. „*(...) hlavní z celé jeho řeči je ta hrozná, ohromná práce, kterou Jsi vykonala a konáš, to vždy a vždy zase kterou se vracel nikdo, nikdo že by to jiný nedovedl a nesvedl. To je ohlas hlavní ze všeho, což my zde s Mutti ovšem také víme, neb Tě známe!*“²⁷⁴

Druhý den po návštěvě poslance Vildera a jeho odjezdu zpět do Království SHS přišel dopis od Milady, ve kterém oznamovala zaslání svršků. „*(...) přišel lístek od Tebe, Miládko, že posíláš koš! Sláva, sláva, tak už přijedeš, a teď ale již se na tebe smím těšit, viš, Miládko, ne tak jen že se to napíše, ale opravdově (...).*“²⁷⁵ Koš s věcmi přicestoval do Prahy týž den, zřejmě opět vojenským vlakem. O jeho příjezdu a uložení v sanitním voze na vršovickém nádraží informoval Františka Paula lístek od vojáků. Nakonec si pro něj musel otec dojít až na nádraží do Nuslí. Dcera ale ještě několik týdnů nepřijela.

Vraťme se ale ještě zpět na začátek roku 1921. Milada Paulová tehdy stála před otázkou, zda prodloužit svůj studijní pobyt, či zda se vrátit domů již na jaře 1921. Ve hře byla její budoucnost. S profesorem Bidlem si již od léta 1920 dopisovala o možnosti akademické kariéry na bratislavské univerzitě. „*Bylo by ve Vašem zájmu, abyste se co nejdříve objevila jako kandidát docentury, abyste se mohla svézt ještě s prvním jmenováním. Já myslím, že už Jste tolik materiálu si shromáždila, že můžete svůj pobyt v Jugoslávii zkrátit a už něco sestavit. Je to chvíle kritická a bojím se, abyste ji nepropásla.*“²⁷⁶

Paulová váhala. Měla v té době již bezplatný lístek na dráhu, jež jí zařídil konzul Pára, mohla tedy bezstarostně cestovat do jakéhokoli místa země. Měla také díky Vilderovi a referencím dalších významných osobností, se kterými už dělala interview, určité jméno, otvírající jí dveře prakticky ke komukoli dalšímu. Na druhé

²⁷⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 9. srpna 1921.

²⁷⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 11. srpna 1921.

²⁷⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 13. ledna 1921.

straně tu byla Bratislava, nabízející v podobě mimořádné profesury akademickou volnost, čas a prostor k dalšímu studiu, badatelskou i učitelskou samostatnost a v neposlední řadě nezanedbatelný plat. Bratislavská kariéra by s sebou ale přinesla také starosti v podobě zařizování semináře a přípravě přednášek, univerzita teprve vznikala a žádala si celého člověka. Čas na tolik potřebné rozhovory s účastníky jihoslovanského (ale i českého) odboje by zřejmě nebyl. Bylo to velké dilema.

Nakonec zřejmě rozhodla jedna Bidlova věta o nejistotě, související s politickými tlaky na jmenování prvních profesorů do Bratislavy (o profesorské místo například velmi stál a pak ho i za svůj spis o době Ľudovíta Štúra získal Milan Hodža): „*Uvažte věc, rozmyslete – ale mně vinu nesmíte dávat, jestliže prohrájete!*“²⁷⁷

V únoru 1921 bylo rozhodnuto. Paulová nenapsala Bidlem očekávaný dopis, ale vzkaz zaslala prostřednictvím svého jihoslovanského informátora: „*Včera mi Guinio vyřídil Váš vzkaz. (...) Vaše přání je mi rozkazem, tj. uznávám Vaše rozhodnutí jako potřebné pro Vaši velikou práci jsa přesvědčen, že Jste učinila po zralé úvaze. (...) Snad to bude mít za následek pozdržení Vašeho postupu v povolání, ale já Vás neopustím a doufám, že i u druhých (Mlčocha) nepozbudete ceny.*“²⁷⁸ V dopise Bidlo zároveň přislíbil pomoc s prodloužením stipendia ještě přes prázdniny, což v následujícím dopise, datovaném z poloviny března, potvrdil.

Předcházel tomu dopis Paulové, ve kterém navrhla, že Jihoslovanskou komisi požádá o prodloužení dovolené do 1. prosince 1921. Měla obavy především ze dvou věcí: z politických okolností a z touhy některých lidí získat jí nasbírané dokumenty do vlastních rukou. „*Dovoluji si Vám velice důvěrně říci, že Šimek odejde z ministerstva. Dr. Machatý jde do Berlína a nahoře pomalu Štěpánkovci vymizejí!*“²⁷⁹ Druhou hrozbou byl novinář Giunio, který, než jeho úmysl narazil v Jihoslovanské komisi, si činil nárok na získání materiálu o jihoslovanském odboji. Profesor Bidlo jednoznačně prodloužení dovolené do konce listopadu odmítl s poukazem na to, že „*Jste v cizině již rok a nebývá zvykem tak dlouhé dovolené udělovat.*“ Bidlo znal pracovitost své žáčky a její prodlužování pobytu v Království SHS ho již iritovalo. „*Moje mínění o Vašem pobytu a pracích v Jugoslávii je, že byste mohla mít pobytu do 30. června dost, poněvadž materiálu máte již dostatek a*

²⁷⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 13. ledna 1921.

²⁷⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 3. března 1921.

²⁷⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 11. března 1921.

na úplné jeho sebrání by Vám nestačil čas ani do 30. listopadu.“ Ale přes politickou nejistotu, kterou Paulová nikoli neoprávněně pociťovala, se ji snažil uklidnit: „*Vy tam budete muset a moci zajet zase později. Ted' už je nejvyšší čas, abyste z toho udělala nějakou syntézu. Ta ovšem nebude moci být dlouho ještě úplná – ale o to nejde.*“²⁸⁰

Datum v žádosti o prodloužení studijní dovolené znělo skutečně jen „do konce září“. V ministerstvu školství a národní osvěty, které až do září 1921 řídil profesor Josef Šusta, prošlo bez problémů. Smířit se s ním musel i ředitel knihovny dr. Borecký. Ministerstvo školství pověřilo Miladu Paulovou dalšími nákupy knih, které v několika etapách, v bednách přepravovaných ministerstvem obrany, došly do Historického semináře (více než osm beden a několik balíků).²⁸¹ O četných nákupech, které uskutečňovala na Balkáně, se od Bratislavou projíždějícího vyslance v Bělehradu Kaliny dozvěděl ředitel tamější univerzitní knihovny, bývalý kolega z Prahy Jan Emler. Dopisem z konce května 1921 se na Paulovou obrátil s prosbou o pomoc při zprostředkování kontaktů s jihoslovanskými antikváři a nakladateli.²⁸²

Právě kvůli knihám se neplánovaně zdržela Paulová v Záhřebu až do konce září 1921, přičemž jen o pár dní se minula s profesorem Bidlem, který do Záhřebu zavítal v rámci cesty pořádané Učenou společností. Před svým odjezdem stihla Milada Paulová také navštívit otcovu sestru, tetu Netty, kterou předtím nikdy neviděla a která do Chorvatska přišla koncem 19. století se svým manželem, švýcarským sýrařem Wigetem. Ten našel práci u biskupa Strossmayera v Djakově.²⁸³

Ze Záhřebu se vypravila vlakem zřejmě v poslední zářijový týden. Babí léto a červenající listí umocňovaly pocity loučení. Na nádraží ji doprovodil Večeslav Vilder a pravděpodobně i další blízcí přátelé. Jen paní „domácí“ Krucka nedorazila. Ale i ona věděla, že Paulová při odjezdu plakala a že jí málem ujel vlak. Za více než šestnáct měsíců jejího pobytu si ji země a lidé doslova podmanili, ne nadarmo v jednom dopise Vilderovi – když zrovna cestovala k moři – psala: „*Jak krásnou to zemi máte! Růžové hercegovské hory od světla a bělošedý Split. Jak je tu*

²⁸⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Paulové Bidlovi ze dne 16. března 1921.

²⁸¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 12. srpna 1921.

²⁸² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 127, kr. 5. Dopis Emlera Paulové ze dne 27. května 1921.

²⁸³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 534, kr. 12. Dopis Františka Paula ze dne 27. srpna 1921.

*krásně!*²⁸⁴ Ve vlaku směřujícím k domu spolu s ní cestovalo mnoho jihoslovanských studentek do Prahy.²⁸⁵

Do Prahy rychlík přijel v pátek 30. září v jedenáct hodin dopoledne.²⁸⁶

---

²⁸⁴ MSÚ-AAV ČR. Milada Paulová, inv. č. 496, kr. 11. Nedeslaný pohled Paulové Vilderovi (b. d.).
²⁸⁵ MSÚ-AAV ČR. Milada Paulová, inv. č. 243, kr. 7. Dopis Krucké Paulové ze dne 18. listopadu 1921.
²⁸⁶ MSÚ-AAV ČR. Milada Paulová, inv. č. 534, kr. 12. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 23. září 1921.

9. Setkání s prezidentem Masarykem

V Praze přivítalo Miladu Paulovou výrazně chladnější počasí, než panovalo v té době na jihu Evropy. Nicméně po oba víkendové dny, které měla na přivítání se s rodinou a nejbližšími přáteli a také na potřebný odpočinek po dlouhé a náročné cestě, bylo výjimečně hezky. Ranní mlha držící se kolem řeky Vltavy se během dopoledne rozplynula a po oba dny byla obloha bez mráčku. Sluneční paprsky ohřívaly vzduch až k příjemným dvaceti stupňům. V Praze panovalo babí léto.²⁸⁷

V pondělí časně ráno vyrazila Milada Paulová známou cestou z Jenštejské ulice kolem kostela sv. Václava Na Zderaze a Národního divadla do Klementina – po tolika měsících opět mezi kolegy do Veřejné a univerzitní knihovny. Týž den, 3. října 1921, si na doporučení profesora Bidla přibrala novou práci, která ji opětovně úzce spojila s univerzitou. Po volbě se stala tajemnicí vysokoškolské Extenze (tj. Výboru pro pořádání univerzitních přednášek) v nedaleké Veleslavínově ulici.²⁸⁸ A pustila se rovněž do dalších příprav a shromažďování materiálu ke své práci.

Během svého více než šestnáctiměsíčního pobytu v Království SHS Paulová pochopila, že habilitační práci v takové podobě, jak ji požadovalo ministerstvo školství a národní osvěty a především její profesor (a tak, jak se ji rozhodla napsat), nebude možné sestavit, pokud jí informace k tématu neposkytnou i významné osobnosti českého odboje, vnitřního i zahraničního. Ještě před odjezdem do Království SHS jí byly přislíbeny materiály od Františka Hlaváčka a Jaroslava Preisse, kterého před svým odjezdem stihla navštívit.²⁸⁹ Ale to nepostačovalo. Pro práci bylo třeba získat výpovědi několika vysoce postavených, aktivních a tím pádem v podstatě nedostupných politiků. Jednalo se zejména o prezidenta republiky Tomáše G. Masaryka a od října 1921 druhého muže státní exekutivy, premiéra a ministra zahraničních věcí v jedné osobě, Edvarda Beneše.

V úterý 4. října 1921 byli oba zmínění ústavní politici v Lánech. Do rukou prezidenta Masaryka ten den odevzdával pověřovací listiny nový mimořádný a zplnomocněný vyslanec jihoslovanského království, Slovinec dr. Bogumil Vošnjak, střídající jiného Slovince dr. Ivana Hribara. Nový vyslanec měl k Čechům velmi blízko. Jeho otec působil ve vídeňském parlamentu a znal se s celou řadou Čechů.

²⁸⁷ Přehled povětrností dne 3. října. *Národní listy*. Roč. 61, č. 271, 3.10.1921.

²⁸⁸ HORNA, Richard – OPRAVIL, Jan – PAULOVÁ, Milada: *Extenze československých vysokých škol v Republice československé v třicetiletí 1898-1928*. Praha: Grafia, 1928, s. 26.

²⁸⁹ ANM, František Hlaváček, inv. č. 199, kr. 3. Dopis Paulové Hlaváčkově ze dne 28. října 1926.

Mladý Bogumil studoval, podobně jako mnozí jeho vrstevníci, mimo jiné i v Praze. V roce 1908 byl tajemníkem Slovanského sjezdu, za války organizoval Jihoslovany v emigraci a s Benešem se zcela jistě potkával na pařížské mírové konferenci. Před zámkem v Lánech, kam přijel z Prahy vozem v doprovodu ministerského rady dr. Gutha-Jarkovského, jej očekávala čestná rota s praporem a hudbou. Audienci byl přítomen i kancléř prezidenta republiky dr. Přemysl Šámal.

Je pravděpodobné, že audience se účastnil také některý z československých diplomatů z Království SHS. Na začátku října 1921 byl v Praze k zastížení kupříkladu záhřebský konzul Odon Pára. Byl to on, kdo poskytl Miladě Paulové pomocnou ruku při její snaze dosáhnout audience u prezidenta Masaryka. Právě v jeho doprovodu navštívila Milada Paulová ve středu 5. října 1921 Kancelář prezidenta republiky, sídlící v místnostech Pražského hradu.

Úřad byl o jihoslovanském pobytu Milady Paulové poměrně dobře informován. Prostřednictvím bělehradského vyslanectví, ale i záhřebského konzulátu dostával pravidelné a podrobné informace o dění v Království SHS.²⁹⁰ Důležité informace si prezidentská kancelář obstarávala také neformální cestou.²⁹¹ V prostorách úřadu podala Paulová zprávu o svém bádání a požádala o potvrzení některých informací ze strany prezidenta a ministerského předsedy Beneše, čímž jinými slovy požádala o osobní setkání s oběma politiky.²⁹²

Paulová se o návštěvu hlavy státu zajímala již delší čas. Věděla o nemoci, která Masaryka postihla začátkem roku. „(...) s prezidentem je to pořád stejné, on má jakýsi zánět žíly v noze, a tak s tím lazaruje,“²⁹³ psal jí otec na jih Evropy. Šlo o to, že Masaryka v lednu 1921 stihla chřipka, po které následovaly těžké komplikace. Počátkem února se objevil hnisavý zánět průdušek, který se během několika dnů rozšířil do plic. Infekce vyvolala také zánět žil obou nohou. Průběh nemoci se podobal dramaticky stoupající a klesající křivce. Ošetřující lékař v jednu chvíli pozoroval předsmrtné příznaky. Obrat k lepšímu se dostavil až počátkem března 1921, ale trvalo ještě další dva měsíce, než nemoc odezněla.²⁹⁴

²⁹⁰ AKPR, T1410/21. Opis dopisu Šámala Bidlovi ze dne 2. listopadu 1921.

²⁹¹ KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. 1918-1929*. Sv. 13. Praha-Litomyšl: Paseka, 2000, s. 237.

²⁹² AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 5. října 1921.

²⁹³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 17. března 1921.

²⁹⁴ KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě*. Praha: Torst, 2005, s. 171-172.

V květnu 1921 naordinovali lékaři Masarykovi ozdravný pobyt u moře. František Paul opět sděloval své dceři bližší informace o hlavě státu: „*Miládko, náš pan prezident Masaryk pojedje asi 21. května dolu na ostrov Capri, který leží přímo u Neapole, tedy do zcela teplé krajiny. Tak si říkám, že v létě by Jsi s ním stejně nebyla mohla jednat, nebo bude pryč, tedy by bylo dobře, aby Ti to Ti naši pánové do 30. září prodloužili* [studijní pobyt v Království SHS]. *Jak ale bude s prezidentem dále, zdali s ním pak budeš moci jednat, to se nadá asi říct, co to jeho zdraví bude dělat.*“²⁹⁵

Během přelomu zimy a jara 1921 se ozývala řada hlasů uvažujících nejen potichu o možném prezidentově úmrtí. O stejné eventualitě psal své dceři ještě o pár měsíců později, na počátku května 1921, i František Paul: „*Musíš přece s panem dr. Trumbicem se ujednat, co by Jste dělali, kdyby Ti možno nebylo s ním jednat* [s Masarykem], *nechci říct, že by zemřel, ale buď na podzim by ještě se nevrátil, a nebo myslím, že by se tak delším namáhavějším hovorům nemohl věnovat, tak co by Jsi dělala s prací svou, neboť máš dle ujednání s Trumbicem to nejdříve prezidentu Masarykovi předložit. No je na to čas, ale já o tom přece píšu! Myslím, že se na podzim Masaryk sotva asi ještě vrátí. To se ovšem uvidí.*“²⁹⁶

Pevná tělesná konstituce a duševní svěžest provázená vlastní vírou v sebe a své schopnosti Masarykovi pomohly v ozdravení. „*Tak pan prezident již jednou v autu vyjel! Pojedje do Capri asi 21. Května, a sice prý jen na šest neděl, pak se vrátí a bude asi na zámku v Lánech, to je od Prahy na západ přes Kladno,*“²⁹⁷ informoval v dalším dopise otec Miladu. Masaryk skutečně 21. května 1921 spolu s menším štábem spolupracovníků a s dcerou Alicí odjel. Na Capri rychle obnovoval své zdraví, otužoval se plaváním, psal a četl. Zdravotní dovolená se protáhla na tři měsíce a do Lán, téhož roku zakoupeného a na prezidentské venkovské sídlo přebudovávaného bývalého fürstenberského zámku, přijel ve čtvrtek 11. srpna 1921.²⁹⁸

Ve stejný den, kdy přišla Milada Paulová v doprovodu Odoná Páry na Pražský hrad, informoval bývalý pražský právník, na krátký čas starosta Prahy a

²⁹⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 7. května 1921.

²⁹⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 534, kr. 12. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 7. května 1921.

²⁹⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 534, kr. 12. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 17. května 1921.

²⁹⁸ KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě*. Praha: Torst, 2005, s. 182.

nakonec kancléř tří českých hlav státu Přemysl Šámal prezidenta Masaryka o vědecké práci Paulové. „*Pan prezident se zájmem vyslechl referát o naší rozmluvě a prohlásil, že jest ochoten Vám poskytnout kdykoliv slyšení,*“ sdělil v dopise později Paulové. Prozatím si mladá badatelka měla dle pokynů kancléře připravit otázky na začátek listopadu: „*Pro ukrácení věci račte mně je během měsíce října předložit; zašlu je panu prezidentovi do Lán, načež pan prezident Vám den a hodinu audience určí.*“²⁹⁹

Šámal jako pravověrný strážce důstojnosti prezidentova úřadu i jeho drahocenného času si o Miladě Paulové nechal podat bližší informace. V polovině října podle vlastního záznamu hovořil s dr. Steinhardem, knihovníkem Veřejné a univerzitní knihovny, a mimoděk přišlo i na Miladu Paulovou. Služebně starší kolega ji označil za „*chytrou a velmi pilnou*“. Ovšem Šámal si také poznamenal, že Steinhard ji „*považuje za hysterickou a že mnoho mluví.*“ Zmíněný kolega z knihovny „*dále podotkl, že byla delší dobu v Jugoslávii, prý s politickým posláním, a vyslovil podivení, že se takové osobě podobné věci svěřují.*“³⁰⁰ Podobný názor na Miladu Paulovou zřejmě sdílelo více lidí. V pozdější době se s ním můžeme setkat například u Edvarda Beneše, který ji eufemisticky označil za „*poněkud sangvinickou*“.³⁰¹ Šámal si k záznamu svého rozhovoru s knihovním úředníkem připsal tužkou poznámku, že se má dotázat na mladou badatelku u Šusty, Novotného a Klicmana.

Trvalo tři týdny, než Milada Paulová předložila požadované otázky pro prezidenta Masaryka kancléři Šámalovi. Časovou prodlevu můžeme vysvětlit událostmi, které dramatický říjen roku 1921 přinesl. Benešova vláda byla ustavena teprve před pár týdny, ale poslanci německých občanských stran již delší čas odmítali svou účast při parlamentních zasedáních, slovenská Lidová strana požadovala slíbenou autonomii Slovenska, mimo to 20. října přistál v Burgenlandu poslední rakouský císař a uherský král Karel, čímž vyvolal pozdvižení v okolních tzv. nástupnických státech. Otázky proto Paulová poslala až na konci října, v den státního svátku, v pátek 28. října 1921. „*Váhala jsem vzhledem k událostem z posledních dnů,*“³⁰² psala v příloženém dopise kancléři Šámalovi. V dopise také vysvětlila obsáhlost zasláného textu: jelikož pro ni nebylo snadné sepsat jen

²⁹⁹ AKPR, T1410/21. Opis dopisu Šámala Paulové ze dne 5. října 1921.

³⁰⁰ AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 13. října 1921.

³⁰¹ AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 6. března 1924.

³⁰² AKPR, A1421/21. Opis dopisu Paulové Šámalovi ze dne 28. října 1921.

konkrétní otázky a na ty požadovat odpověď, snažila se předejít nedorozuměním či mlhavosti vzpomínek tím, že otázky zasadila do širšího kontextu. Sepsané otázky doprovodila okolními událostmi, takže nakonec deset položených otázek zabralo několik archů papíru. Takto vzniklý elaborát bezpochyby na kancléře Šámala zapůsobil, vzpomeňme, jak silně ovlivnily úředníky ministerstva školství její zprávy o vlastním bádání v Království SHS.

Pečlivost otázek i podrobnost popisu událostí kancléře Šámala pravděpodobně také překvapila. Aby se ujistil o schopnostech Milady Paulové, požádal následující týden, tedy po skončení všech povinností spojených se státním svátkem (mj. byl přijat nový německý vyslanec Walter Koch), ve středu 2. listopadu 1921 důvěrným dopisem profesora Bidla o bližší informace o jeho žačce. „*Dle své povinnosti však prosím vás o zcela důvěrné sdělení, považujete-li povolení, které kancelář ochotně zprostředkuje, za správné, a lze-li od slečny očekávat výsledek, který by byl důstojným bezprostředních informací páně prezidentových. Já sám jsem slečny osobně neznal, o její činnosti v Jugoslávii však byl jsem informován, a tudíž jsem pochybnosti neměl. Důvodem dnešního dopisu jest pouze zjištění kvalifikace vědecké, jejíž posouzení mně ovšem nepřísluší.*“³⁰³ Ještě téhož dne napsal Šámala prezídiu ministerské rady a přes něj zaslal Paulovou položené otázky ve strojopisném přepisu Edvardu Benešovi.

Odpovědi na svůj dopis se kancléř Šámala dočkal během několika dnů. V sobotu 5. listopadu 1921 napsal Bidlo Šámalovi o Miladě Paulové značně pochvalný dopis: „*Slečnu dr. Miladu Paulovou pokládám za velice schopnou vědeckou sílu, ba za nejlepšího svého žáka. Vyniká velikou inteligencí, nevšedním nadáním dějezpytným a neobyčejnou pílí, takže se lze od ní nadít obohacení české vědy historické. Její zprávy o tom, jak užila státního stipendia, které jí bylo uděleno z fondu pro výchovu vědeckého dorostu univerzitního, vzbudily pozornost i ministerského referenta dr. Mlčocha, takže se se slečnou Paulovou počítá v blízké době jako s profesorem slovanských dějin na bratislavské univerzitě. Její takt jest takový, že se netřeba obávat, že by zneužila (třebas i bona fide) cenných informací, které by jí pan prezident udělil. Práce, kterou připravuje, bude její práce habilitační, kterou může předložit v rukopise k schválení.*“³⁰⁴

³⁰³ AKPR, T1410/21. Opis dopisu Šámala Bidlovi ze dne 2. listopadu 1921.

³⁰⁴ AKPR, T1410/21. Dopis Bidla Šámalovi ze dne 5. listopadu 1921.

K audienci už tedy chyběl jen volný čas prezidenta republiky Masaryka. Ten se naskytl během prosince 1921. Z Lán o tom pražské úředníky Kanceláře prezidenta republiky zpravil osobní tajemník prezidenta dr. Vladimír Kučera. A Miladě Paulové informaci o tom, že ji pan prezident hodlá přijmout v pondělí 5. prosince 1921 dopoledne v Lánech, sdělil dr. Čihař. Z archivních materiálů uložených ve složce Milady Paulové v Archivu Kanceláře prezidenta republiky sice nevyplývá, že by byla audience odřeknuta, ale soudím, že se nakonec na začátku prosince nekonala. K tomuto závěru mne vede především to, že Milada Paulová si den po druhém oznámeném termínu schůzky – byl naplánován na úterý 20. prosince 1921 – zaznamenala její průběh. Ze zápisu vyplývá, že schůzka byla první. Kromě toho mě k tomuto závěru vede snaha Milady Paulové o poděkování kancléři Šámalovi za projevenou ochotu. Den po audienci, tedy ve středu 21. prosince 1921, přišla Paulová na Pražský hrad osobně poděkovat Šámalovi, kancléř však nebyl zrovna přítomen. Kdyby schůzka proběhla v prvním oznámeném termínu, záznam by byl jistě o tomto dnu a Paulová by šla poděkovat Šámalovi již v úterý 6. prosince 1921, což se ovšem nestalo.

Zaměříme se na druhé dohodnuté datum přijetí u prezidenta. Nový termín audience oznámil telefonicky dr. Kučera z Lán do Prahy v pátek 16. prosince. V sobotu dr. Čihař do Lán potvrdil, že Miladě Paulové předal pozvání „k lunchi“ na úterý 20. prosince 1921 a že mladá slečna doktorka vyjede ve smluvený den vlakem z Masarykova nádraží ve čtvrt na jedenáct dopoledne.³⁰⁵

O tom, že Milada Paulová bude někdy v prosinci přijata prezidentem republiky, věděl zřejmě z jejích vlastních dopisů i Odon Pára. Stejně jako mladá badatelka byl i Pára sympatizantem Kramářovy národní demokracie. Oba spolu během pobytu Paulové v Království SHS vedli dlouhé diskuse o české politice a vedli je i později na dálku ve svých dopisech. Už v polovině listopadu žádal záhřebský konzul Paulovou, aby se při rozhovoru s prezidentem dotkla některých otázek. Inženýr Pára byl známým³⁰⁶ zastáncem koridoru mezi Československem a Královstvím SHS, proto nepřekvapí, že se zajímal právě o tuto otázku (ostatně úzce související s politikou českého i jihoslovanského odboje, o kterém Paulová hodlala psát). Zajímalo ho, zda se o ní jednalo už od „počátku akce, ba snad už před válkou

³⁰⁵ AKPR, A1421/2. Záznam ze dne 29. listopadu 1921.

³⁰⁶ Srov. PÁRA, Odon: *Naše spojení s Jugoslávií*. Praha: Josef Mrkvička, 1919. – PÁRA, Odon: Osud koridoru. *Československé listy*. Roč. 1, 20.9.1919.

(řikal sám Masaryk). " Ještě významnější otázkou, kterou dával Pára Paulové k přemýšlení, byl vztah prezidenta Masaryka ke státnímu právu: „*Jedno mi bylo drahé, co jsem četl z Perglera*³⁰⁷. *Že státní právo mělo v Americe rozhodnou váhu. To je jedna věc, kterou cítím, že zamlčoval, ba že ten problém umlčoval i pan prezident. (...) V otázkách s panem prezidentem této otázky se dotkněte, bylo by mi drahým a jistě i pro Vás nikoli bez ceny, jak se díval Masaryk na ty věci dříve a jak nyní. Myslím, že jej převrat překvapil, že si nemyslel, že se bude s Rakousko-Uherskem jednat, a že cena význam převratu bude stoupat, jakož i hled na státní právo.* " ³⁰⁸

Pára napsal dopis i těsně před první smluvenou audiencí. Je pravděpodobné, že jej psal ze Záhřebu a že došel až po několika dnech (pošta chodila v průměru čtyři až pět dnů), každopádně před 20. prosincem jej Paulová obdržela a četla. Obširný a dlouhý dopis o osmi stránkách evidentně navazoval na předchozí korespondenci, ve které Paulová vyjasňovala obecné pojmy liberalismus a konzervativismus. Párův dopis byl reakcí na něj, navíc byl i velmi konkrétní a velmi provokující, byl plný kritiky tehdejších dvou hlavních představitelů mladé republiky. Provokativnost dopisu nebyla náhodná, na jedné straně můžeme říci, že byla otevřeným svědectvím pohledu člověka dosazeného Bedřichem Štěpánkem a zároveň člověkem sympatizujícím s opoziční národní demokracií. Na druhé straně měl dopis hlubší smysl, který Pára vysvětlil v dalším dopise.

„Jsou snad hesla Benešova pokroková? Nemyslím. Provádí konservativismus pod falešným heslem. Je to realistické. Tak to dělali realisti vždy, neboť to je nevinná poučka z Machiavelliho o davech a lidu (...) Chtěl bych více upřímnosti. Tito ‚sedí‘ milovníci ‚pravdy‘ nechávají si poslední pravdu jen pro sebe. (...) Vše děje se okolo nich, oni pozorují, zabíjejí při tom v sobě všecko individuální, a splývají v jakousi nirvánu se světovým děním (jako já při práci), dohadujíc tím jaksi smysl onoho ‚výkresu sil‘. Ale oni jsou svatými, bohorovnými byrokraty, správci národního osudu, a to se podle nich musí dělat bez boje, tak jako lodička plyne po vlnách, nechťc nijak dirigovat proud. To je extrakt Beneše: Staré

³⁰⁷ srov. PERGLER, Karel: *Politická bilance československé Ameriky*. Královské Vinohrady: nákladem Pomocného výboru legionářského při ministerstvu NO, 1920. – Karel Pergler byl za první světové války vůdcem české politické akce ve Spojených státech amerických. Po válce se stal prvním chargé d'affaires československého státu ve Washingtonu, v roce 1920 posléze prvním československým vyslancem v Japonsku. Obdobně jako Bedřich Štěpánek byl Pergler ze svého vyslaneckého místa Benešem za bouřlivých okolností odvolán. Viz RYSKOVÁ, Světlana: *K případu Karla Perglera*. ČČH 90, 1992, č. 4, s. 571-587.

³⁰⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 16. listopadu 1921.

Masarykovo ‚realismus je metoda‘ (to jest, plave se), ideu marně hledáte. (...) Což Masaryk jest plodnější Jana Husa? Dává heslo, začíná boj, ale soustava, organizace, to nenajdete jasné a určité. Žádnou církev husitskou, ale zůstat v lůně staré, diktovat celému světu reformní názory malého národa (okamžik naší ‚tvorby‘ a ofensivy). A Masaryk? Žádný suverénní národní stát, ale společnost národů a v ní diktovat své názory. Titánství málo realistické (sic): Neb to zvyšuje naši závislost na protekci a vlivu jiných, zatím co naše ‚bezpečnost‘ není o nic zvětšena. To musí být v nás a ne ve světě cizím. (...) Tak tedy ‚šedivci‘ vládnou, to je hlavní věc. Neboť události jdou, a oni zařídí vše tak, aby se podle nich chovali a nepustili vládu z rukou. Nejprve Tomášek, pak Beneš atd. z toho kruhu rozumných nirvánistů. (...) Tito lidé uchytí každý směr, ať vede kamkoliv, a zařídí se podle něho, aby zůstali nahoře. To jest nemít trvalé barvy, měnit svoji politiku podle ‚směrnic‘ (z výkresu), neb riskovat svoji osobu bojem pro nějakou ideu v praxi znamená riziko: ztratit vládu. (...) Realisté nikdy nechybili. Dovedli vlastní chyby umlčet (Masaryk ‚věřil‘ že Šviha je nevinný) a cizí přednosti umlčovat (v realistických orgánech se nepsalo o Kramářově ‚Rusku‘, poněvadž se tam vidí, že Kramář není carista). (...) Rád bych věděl, jak pohlíží Beneš na boj o moc. Neb to je ta ‚vnitřní‘ politika, a je-li to systém demokratického volení nebo monarchistické selekce je dosti vedlejší. Žádný z těchto systému nezaručuje, že nepřijdou k vládě slaboši, kteří prohrají hru, ztratí boj.“³⁰⁹

Záměr, vysvětlení a omluvu k tomuto dopisu, jenž „měl zakrytou tendenci, docela machiavelisticky,“ zaslal Pára koncem ledna 1922. Jak jsem se již zmínil, dopis byl psán s jasným úmyslem: Pára si byl vědom aureoly, která kolem osoby prezidenta Masaryka vznikala a kterou prezident i sám částečně vytvářel. Záměrem záhřebského konzula bylo varovat Paulovou před tím, aby prezidenta ani Beneše neviděla prizmatem většinové společnosti (tedy značně idealizovaně), ale naopak racionálně, tedy kritickým okem historika. Proto jí napsal dopis, ve které se snažil Masaryka a Beneše především – vlastního šéfa! – v jejich očích „deidealizovat“. Jeho dopis je velmi zajímavým dokumentem doby, ale pro Miladu Paulovou ho nebylo třeba. „Především, prosím za omluvu. Můj poslední dopis měl zakrytou tendenci. Docela machiavelisticky. Jenže, byl jsem při tom realistou. Viděl jsem totiž, že jdete k Prezidentovi a že budete eventuálně zachváčena docela nerealistickým náboženským vytržením, jakému propadají lidé à la Rádl (z těch

³⁰⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 2. prosince 1921.

neomylníků). Proto jsem psal tak abych provokoval Vaši kritiku i k Masarykovi a Benešovi atd. Nebylo-li toho třeba, a bylo-li to trochu naivní ode mne, tady mi udělte milostivé rozhřešení. Úmysl byl dobrý, aspoň jistě více realistický než to vyhlíželo.“³¹⁰

Paulová měla s jednáními s význačnými politickými osobnostmi četné zkušenosti. Záhřebský konzul v tomto případě ne zcela dobře odhadl charakter mladé badatelky, když se obával, že by mohla podlehnout takovému historickému výkladu minulosti, jak by ho předložil prezident, obecně uznávaná, téměř již mytická postava. Uvidíme níže, že se nebála ani o svých pocitech z rozhovoru s Masarykem otevřeně mluvit s kancléřem Šámalem. Ostatně v Království SHS hovořila s četnými prvotřídními jihoslovanskými politiky a naučila se nemít strach a trému. Nejlepší svědectví o jejích vlastních pocitech je pro nás bezesporu vlastní přímá vzpomínka, napsaná dle data den po audienci v Lánech. Paulová ze své jihoslovanské zkušenosti věděla, že náhled na velké události (což pro ni audience u prezidenta Masaryka jistě byla) se v krátkém čase velmi rychle mění a pozdější záznam už by nikdy nemohl být tak autentický. Zakusme proto autentický záznam tak, jak jej den po audienci sepsala téměř třicetiletá mladá vědkyně.

V úterý ráno, 20. prosince 1920, se Milada Paulová vypravila na Masarykovo nádraží, usedla do vagónu a starou buštěhradskou dráhou přes Dejvice, Veleslavín, Ruzyň, Hostivice, Kladno, Srby a Tuchlovice vyrazila do Stochova. Třicetikilometrová cesta vlakem trvala přibližně hodinu a tři čtvrtě. Na stochovském nádraží ji čekal zámecký kočí, jenž ji po silnici vedoucí přes Tuchlovický potok a kolem úrodných středočeských polí dovezl do nedalekých Lán, kde po levé straně mohla záhy spatřit prezidentské letní sídlo. Nyní již dejme prostor Miladě Paulové.

„Odjížděla jsem myslíc na větu z dopisu pana konsula Páry: ‚Přeji vám, abyste neměla trému‘.³¹¹ A já vskutku neměla trémy. Člověk si zvykne, častým stykem a můj styk na jihu byl příliš veliký. Ani to rozechvění se nedostavovalo, které jsem pocítila kdysi ve Splitu, při první návštěvě u dr. Trumbiče. Aneb poté na nekonečných schodech v hotelu Moskva v Bělehradu, v jehož rohovém pokoji

³¹⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 22. ledna 1922.

³¹¹ Dopis s touto větou jsem v korespondenci Odonu Páry s Miladou Paulovou v osobním fondu Milady Paulové uloženém v MSÚ-AAV ČR bohužel neobjevil.

vznikala moje práce. Můj poměr k Trumbíci byl vskutku zvláštní a způsobil u mne poslední hlubší otřes, který přinášel mi styk s ‚velkými lidmi‘.

Tak to trvalo až do Šternberka [sic!³¹²], kde se situace počala měnit. Lze přičíst asi nervozitě moje dětské přípravy, abych se dostala z vozu ven! Spustila jsem již zde okno, abych zvenčí odsunula kliku, zkusila z vnitřku, lze-li otevřít. A pak, myslím, že se mi sevřelo hrdlo. Vlak nekonečně zastavoval, již tak dávno a zase se sunul v před a stále nebyla stanice. Zнала jsem již, že jest to po levé straně, ale bylo jí ustavičně. Teprve vzpomínka, že jedu v předním voze a že tudíž musíme projet nádraží, mne uklidňovala. A stanuli jsme.

Sestupovala jsem z vozu jako královna, spadl ze mne všecken stísněný [po]cit, jakmile jsem byla nucena jednat: jít, sestoupit, vyvíjet činnost a nedostavil se ani na chvíli víc v tom skvělém dni. Myslím, že se mne, třicetileté, chopila dětská radost ze života v té chvíli. Rozhlížela jsem se zvědavě po peróně v přesvědčení, že možná čeká kdosi na mne a pozná-li mne? Ne, nebylo nikoho a jen ve dveřích stanice dva úředníci se dívali na vlak. Vzadu byl povoz ze zámku. Uznali snad proto, že přijede někdo a zajímalo je, kdo?

Ano, a nyní jsem byla velmi, velmi deposedovaná [svrhnutá z trůnu] slečinka! Místo automobilu, slíbeného automobilu od dr. Čihaře telefonem, za stanicí stojí vůz. Kočár a v něm zapřažení ‚Lipizaner‘, staří známí bělouši a kočí, který, jakmile jsem vyšla z vrátek, nadzvedaje klobouk s nejistým úsměvem táže se: ‚rače do zámku‘?

Neumím dělat dámu. Přes půl druhého roku prožitého tak jedinečně, jako je prožilo málokteré děvče. Bylo potřebí přisvědčit a jet. Rozkazovat, poručit, co je mi tolik cizí! Místo toho, hleděla jsem se ujistit, čeká-li na mne vlastně. A začala představovat své jméno – ano – čeká na mne? I tu ovšem nerozhodně jaksí, při čemž místo odpovědi dostalo se mi rady, bych se zabalila pokrývkou a jeli jsme. Moje rozpaky plynuly v první řadě odtud, že jsem stále si nebyl jista: je-li to zámecký

³¹² Cesta do Stochova nikdy nevedla přes Šternberk. Pro Miladu Paulovou bylo ale toto jméno zcela jistě spojeno s místem mezi zastávkami Kamenné Žehrovice a Kačice, kde bylo možné vystoupit a po cestě dlouhé několik málo kilometrů dojít směrem na sever k malým lázním nacházejícím se pár minut chůze od Smečna. Mladá doktorka toto místo zmiňuje zcela automaticky, protože lázně byly specializované na léčení tuberkulózy. Léčili se v nich například Josef Jungmann, Karel Havlíček Borovský nebo také František Palacký.

vůz? Či fiakr, který čeká na případné hosty a lichotnou nabídkou se nabízí k dopravě. Jen koně mne upokojovali.“³¹³

Spřežení běloušů dopravilo Miladu Paulovu až před lánský zámek. Od léta se zámek upravoval k úřední potřebě prezidenta demokratické republiky. Prakticky ve všech místnostech došlo k odstranění hedvábných tapet. Nahradily je olejové nátěry, výmalba nebo obyčejné papírové tapety. Podle Masarykova přání byly pokoje zařízeny neokázale, racionálně a funkčně. V zámku bylo na sedmdesát místností. Úprav se dočkaly i exteriéry zámku: nejvýznamnější byla přístavba podjezdu ke střednímu rizalitu na jižní straně zámku, zvětšení čestného balkonu nad ním a odstranění žaluziových okenic. Tím získal zámek dnešní charakteristický vzhled. Během času se stal symbolem nové státnosti a demokracie.

Hosty prezidenta republiky vítal zpravidla správce domu. Mezi zámecké zaměstnance patřila také řada komorníků, stolníků, dveřníků a klíčníků. Ti všichni se starali o pohodlí prezidenta republiky, jeho nejbližších a pozvaných hostů. Již od návratu Masaryka z Capri se tu konaly audience členů vlády, byli zde přijímáni nastupující vyslanci a další hosté. Týden před Miladou Paulovou, 15.-16. prosince 1921, pobýval v Lánech rakouský prezident Michael Hainisch. Oba prezidenti coby vedoucí svých státních delegací zde podepsali smlouvu potvrzující vzájemnou záruku hranic a zásady neutrality, jež vstoupila do dějin pod názvem Lánská. O rok později byl hostem jiný významný státník, a sice jihoslovanský král Alexandr I.

Milada Paulová byla v zámku očekávána. Z prostorné vstupní haly vystoupala v doprovodu prezidentského personálu po dřevěném schodišti do piana nobile – reprezentačního prvního patra, a jeho ústředního prostoru, vstupní haly. Z haly v prvním patře se jí naskytl pohled na starou část budovy se třemi klenebními oblouky s dvěma páry sloupů z umělého mramoru. V levé nise byla (a dodnes jsou) rokoková keramická kamna a v pravé nise francouzský krb a zrcadlo, před kterým se tehdy nacházel stůl a klubová křesla. To bylo Masarykovo oblíbené místo k odpočinku. Za třemi klenebními oblouky byl nově vybudovaný rizalit s balkonovými dveřmi umístěnými přesně v ose zámku. Z haly vyšli do spojovací chodby a odtud do západního křídla. V něm se nacházel Masarykův audienční sál, jediná stylově zařízená místnost s barokním řezaným zlaceným nábytkem a původní hedvábnou tapetou na stěnách (dnes Žlutý salon). Z přijímacího sálu bylo možné

³¹³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 25, kr. 2. Vzpomínky M. Paulové na návštěvu u T. G. M. v Lánech ze dne 21. prosince 1921.

vejít do knihovny s barokním mramorovým krbem, zasazeným do dřevěného ostění zdobeného intarzií a řezbou; celá tato místnost byla zaplněna jednoduchými knihovními regály z měkkého dřeva a specifickým druhem otevřených skříní s přihrádkami na třídění písemností, které Masaryk nazýval „holubníky“ podle anglosaského vzoru „pigeonhouse“. Měl je ve všech místnostech, kde pracoval, dokonce i v ložnici. Na konci západního křídla, v rohové místnosti, byla pracovna prezidenta Masaryka. Byla zařízena velmi prostě, podobně jako knihovna. Proti dveřím u okna byl kulatý stůl se třemi křesly, u zdi byly umístěny regály s knihami a oblíbené „holubníky“. Uprostřed stál psací stůl (297x157 cm), totožný s prezidentovým stolem na Hradě, a vedle něho psací pult, protože Masaryk měl ve zvyku pracovat vestoje.³¹⁴ Zmíněný personál doprovodil Miladu Paulovou až do pracovny. Nechme ji nyní opět pokračovat:

„(...) Neměla jsem času ani nebylo sto prohlednout si pracovnu, ba ani zvednout oči, tak mne zaujal předmět sám. Jen bílá, holá deska proslulého dlouhého stolu, a na ní rozložená akta, anglické texty, jeden anglický dopis rozevřený ležící přede mnou, se mi kmitly před očima a slily v polouvědomělý obraz v mysli se známými fotografiemi a vědomím. Ano, to jest on – proslulý stůl práce. Patrně stará s profesorem Masarykem srostlá představa! Avšak neměla jsem času, bylo potřeba se tázat i počala jsem s dotazy.

Myslím, že počátek mých výkladů nebyl souvislý. Ani si nevzpomínám na jejich obsah. Vím toliko, že jsem stanula u své první otázky – Řím – zatím co prezident listoval v mém podání, pozvedaje oči střídavě přes akta přemýšlivě před sebe kamsi přes hranu stolu k zemi. Načrtla jsem ideologii Lj. Mihajloviče³¹⁵ o ideji koridoru, o jejím domněle ruském původu a o souvislosti s panruskou touhou po spojení s Adrií, jež podle Ljubi vzbudila strach z panslavismu nejen u Itálie ale i Francie a Anglie a skončila konkrétním dotazem: jaká byla v pravdě role Svjatovského (prezident důsledně vyslovuje Svatkovský³¹⁶). Snad trochu podivná otázka pro začátek ‚našich zahraničních dějin‘, ale já nechtěla psát naše dějiny, to se stalo až pak. To učinil sám prezident.“³¹⁷

³¹⁴ CROŮ, Jan: *Zámek Lány. Interiéry*. Praha: Správa Pražského hradu, 2006, s. 9 an. – BĚLOHLAVÁ, Jana: *Zámek Lány: 600 let historie*. Praha: Správa Pražského hradu, 2007.

³¹⁵ Ljuba Mihajlovič byl během první světové války srbským vyslancem v Římě.

³¹⁶ Vsevolod Petrovič Svatkovskij byl ruský novinář a agent ministerstva zahraničí.

³¹⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 25, kr. 2. Vzpomínky M. Paulové na návštěvu u T. G. M. v Lánech ze dne 21. prosince 1921.

Obecně se soudí, že Masaryk byl špatným řečníkem. Jiří Kovtun k tomu říká, že Masaryk „mluvil váhavým, na počátku hovoru poněkud zastřeným hlasem, který postupně nabýval na zvučnosti, ale nezvyšoval tempo přednesu: jako by jeho hlas šel pomalu za předbíhajícími myšlenkami.“³¹⁸ Podobnou zkušenost chtěla ve svých pamětech zdůraznit i Milada Paulová. Při vzpomínce na vysokoškolské „Lázně“ psala: „Masaryk nebyl oslňující řečník. Co cítili jeho posluchači, byla však ‚osobnost‘, jež stála za každým slovem. Mluvil prý klidně a zvolna, ale především nepodával tezí. Ukazoval na prameny a žádal číst knihy i prameny. Nevěřit ani profesorovi! Tvořit vlastní soudy.“³¹⁹ Obecně vzato lze říct, že v Lánech na ni Masaryk, zejména při výkladu počátků zahraniční akce, jednoznačně zapůsobil právě oněmi myšlenkami a naprosto srovnaným a uspořádaným plánem.

„Prezident pojal úkol zhluboka, z celé duše. Nevím, jak bych lépe, než takto charakterizovala onen převrat, který sám učinil s tématem. Místo česko-jihoslovanské linie, je ochoten, ano, chce, říci mi vše! Celou stavbu své zahraniční práce, kterou vidí před sebou v liniích, kterých já dosud netuším, avšak o nich cítím, že on je má před očima, upřenýma kamsi do daleka před sebou a které mi znázorňuje zrovna fyzicky, zvedaje, reflexivně ruku do výše, s gestem a slovy: ‚to povím, na to přijdeme‘. Gesty, pod nimiž se mi tají dech touhou: slyšet a být zde nekonečně dlouho a nekonečně poslouchat... Bude-li možné, slyšet vše? Uskuteční se tento sen?

A nyní následovala má první lekce ze dne 20. prosince 1921. K ní snad jenom ve dvou věcech, je třeba doplnění tam, v místě, kde se kříží ony 2 čáry, Kramářova víra a Masarykova nevěra, v ruské vítězství, které vedlo Masaryka ven: ‚Neb že já šel ven, to bylo vše. A že jsem odešel, to byla má nevěra, neb kdybych byl věřil, jako Kramář, tedy bych nebyl šel ven...‘

Zde v tomto místě, prezident mi řekl: neb Vám jako historikovi jde a musí jít o historickou perspektivu (...) A po té konče, tázal se mne, mám-li obraz, přispěje-li mi to k věci, co mi nyní odhalil, nyní ‚kdy o tom nepřemýšlel‘. Jak všedně, skoro banálně jsem přisvědčila. Proč, ještě v této chvíli se nemohu ubránit dojmu čehosi velikého? Není to než 2 měsíce, počátek, který jsme probrali. Avšak ta kapitola, ten svázaný nárys až po odchod z Říma, jaké jsou to proudy, které se tu váží. v jeden uzel: počátek díla! Je to dokonalý precizní celek svázaných hlubokých proudů

³¹⁸ KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě*. Praha: Torst, 2005, s. 575.

³¹⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 26, kr. 2. Fragment paměti (stroj.), s. 12.

v jednu výslednici, jedno odhodlání: třeba jest začít. Možná, že v této chvíli je dojem můj hlubší, než byl v těch momentech vybavování a já myslím v této chvíli, že dojem ten a hloubka poroste. Tam Masaryk byl člověk ohromující – v těch chvílích se mi tak aspoň zdálo, ne ještě v této chvíli, ale později – podle mé v Záhřebu vzrušeně vytvořené představě o pravé lidské ceně a lidské dokonalosti, která jest: skromnost a práce jen pro věc, nezištná práce – ohromující svými chybami – nyní jest to sfinx, člověk z jiného světa. Měla jsem v rukou tolik politiků na jihu, celou jihoslovanskou kulturu – lze říci, výkvět toho národa, jehož druhých kruhů jsem vlastně ani nepoznala, než tuto nejvyšší inteligenci – ale všichni ti jsou lidé jako my. Dr. Randé pronesl touže větu dne: nikdo jej nedovede charakterizovat, protože jej nikdo nezná vlastně.“³²⁰

Kolega z knihovny, právník Karel Randé, jeden z velmi dobrých známých Milady Paulové, to musel vědět, neboť on a jeho žena „jsou to z nejjintimnějších přátel zde v Praze Masarykových. Randé je kamarád s ‚Jendou‘ – a oba s Alicí atd. atd.“³²¹ Proč ale Paulová o Masarykovi, osobě prvního československého prezidenta, smýšlela jako o sfinze?

Odpověď je poměrně jednoduchá. Rozhovor s Masarykem pomohl Miladě Paulové k pochopení základní struktury její historické práce. Ale Masaryk samotný na ni nijak výrazný dojem neudělal. Před válkou byl podle ní jiným člověkem než týž Masaryk po válce. Velkou měrou se na tomto názoru podepsalo i hodnocení, které prezident přisoudil Jihoslovanskému odboru, tedy lidem, se kterými se Paulová během svého studijního pobytu setkávala a které sama považovala za hrdiny, slovanské hrdiny.

„Já jsem byl na straně Srbska, a tak jsem jim to řekl,“ poznamenala si ze společného rozhovoru s Masarykem. Podobných kategorických soudů pronesl prezident Masaryk během rozmluvy více. „Já byl vždy pro to, aby stát se tvořil pod vedením Srbska, tak jak dnes vskutku se stalo. Žádné federace“.³²² Jinými slovy, ve sporu mezi Chorvaty a Srby byl Masaryk jednoznačným zastáncem politiky srbského ministerského předsedy Pašiče, neboť za ním během války stál jednotný a poměrný silný národní stát, navíc již před dvěma generacemi uznaný velmocemi.

³²⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 25, kr. 2. Vzpomínky M. Paulové na návštěvu u T. G. M. v Lánech ze dne 21. prosince 1921.

³²¹ ANM, František Hlaváček, inv. č. 199, kr. 3. Dopis Paulové Hlaváčkově ze dne 22. července 1925.

³²² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 25, kr. 2. Vzpomínky M. Paulové na návštěvu u T. G. M. v Lánech ze dne 21. prosince 1921.

Naproti tomu Chorvaté a Srbové žijící v chorvatských zemích (v Rakousko-Uherské monarchii) vedli vzájemné spory o budoucí podobě státu, a nemohli proto být Masarykovi za války jednotným partnerem, kterého tolik potřeboval. Paulová toto samozřejmě pod vlivem svého studijního pobytu vnímala zcela odlišně.³²³

Rozhovor v Lánech trval přibližně dvě hodiny. Při loučení prezident Paulové přislíbil zapůjčení písemného materiálu z válečného období dokumentujícího česko-jihoslovanskou spolupráci. Ten se v té době nalézal kdesi na Pražském hradě a čekal na patřičné rozřídění. Později se o něj Paulová ještě několikrát připomínala.

Následující den, ve středu 21. prosince 1921, se Milada Paulová vydala na Pražský hrad poděkovat osobně kancléři Šámalovi za jeho ochotu při zprostředkování rozhovoru s prezidentem republiky. Na Hradě jej ale nezastihla, a tak mu alespoň zanechala vzkaz, že by ho ráda ještě jednou navštívila. Šámal určil den schůzky na následující úterý, 27. prosince 1921. Kancléřovo rozhodnutí bylo Paulové zatelefonoáno a ona souhlasila.

Den po druhém svátku vánočním se mladá badatelka, tak jak bylo smluveno, dostavila do Kancléře prezidenta republiky a Přemyslu Šámalovi poděkovala. Kancléř se jí při té příležitosti otázal, jaký na ni prezident udělal dojem. Odpověď označil kancléř v zápisu z tohoto setkání za „zajímavou“. Paulová konstatovala, že *„znala pana prezidenta pouze ze spisů dr. Herbena, a jak výslovně pravila, představovala si jej jako profesora, majícího pro vše vědecké, krásné a ušlechtilé živý zájem. Tímto mužem dle dojmu dr. Paulové dnes prezident více není. Odnese si z rozmluvy z Lán dojem, že pro prezidenta dnes existuje v jeho postavení určitý velký problém, který řeší. Tedy, že není to více Masaryk Herbenův³²⁴, ale muž jiný.“*

325

³²³ O Masarykových postojích k chorvatské opozici viz HLADKÝ, Ladislav: T. G. Masaryk a jihoslovanské národy za první světové války a v době meziválečné. In: *Sto let Masarykovy české otázky*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané v Brně ve dnech 26.-28. září 1995 (ed. BROKLOVÁ, Eva). Praha: Ústav Tomáše Garriqua Masaryka, 1997, s. 265–271. – HLADKÝ, Ladislav: Masarykovy problémy s Jihoslovany. In: *Evropa mezi Německem a Ruskem*. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. (eds. ŠESTÁK, Miroslav – VORÁČEK, Emil) Praha: Historický ústav AV ČR, 2000, s. 293–299.

³²⁴ Jan Herben byl významný publicista a spisovatel. Po středoškolských studiích odjel do Prahy, kde se zapsal na filozofické fakultě. Byl přijat do Národních listů, ale pro svůj postoj v otázce rukopisných bojů byl po necelém roce propuštěn. Sblížil se s Tomášem G. Masarykem a okruhem jeho stoupenců. Uvedl do života jejich plán vytvoření vlastního nezávislého tisku založením časopisu Čas. Za první světové války pracoval v Maffii a po převratu byl členem Národního výboru. Působil též v Národním shromáždění a v letech 1920-1925 byl senátorem. Byl autorem poměrně nekritických biografii Tomáše G. Masaryka (srov. HERBEN, Jan: *Tomáš Masaryk*. Praha: Topič, 1918. – TÝŽ: *T. G. Masaryk*. Praha: Topič, 1919.- TÝŽ: *T. G. Masaryk, prezident republiky*

Nutno podotknout, že Masaryk to neměl po válce úplně jednoduché. Z jihoslovanských politiků se mohl málokomu zavděčit. Zatímco slovinští a chorvatští politici ho obviňovali z údajného přílišného srbofilství, Bělehrad mu měl za zlé, že po válce nikdy nevykonal oficiální ani neoficiální návštěvu krále Alexandra v Království SHS, čímž podle nich demonstroval svůj nesouhlas s královou centralistickou politikou.³²⁶

Před smrtí Masarykovy manželky Charlotty, 13. května 1923, se do zámku v Lánech Milada Paulová pravděpodobně již nepodívala. Příležitost navštívit letní prezidentské sídlo se znovu naskytla až na konci října 1923. Tentokrát ale ne na pozvání prezidentovo, nýbrž na pozvání jeho dcery Alice. Doktorka Masaryková, jak již víme, vystudovala historii, ale pro své časové vytížení a zaneprázdněnost starostmi jak o otce, tak o Československý červený kříž neměla možnost dál soustavně prohlubovat své vzdělání, jak toužila. Jediným řešením byly soukromé přednášky v Lánech. Nejprve byl osloven profesor Josef Šusta, ale ten zdvořile odmítl, protože Alice Masaryková si přála především přednášky z jihovýchodních dějin a on byl odborníkem zejména na dějiny západní. Jako náhradu za sebe proto Šusta doporučil Miladu Paulovou.³²⁷

První hodina proběhla s největší pravděpodobností v pondělí 29. října 1923.³²⁸ Ze dvou dochovaných dopisů, které z Lána Milada Paulová zaslala, můžeme soudit, že bylo ujednáno, že další hodiny budou probíhat každých čtrnáct dnů v pondělí odpoledne. Deset minut po půl jedné nastoupila Milada Paulová na Masarykově nádraží do vlaku a o půl třetí byla ve Stochově. A pak známou cestou povozem do lánského zámku. Soukromé přednášky trvaly přinejmenším do přelomu jara a léta 1924. Koncem dubna 1924 obdržela Milada Paulová od slečny Masarykové 500 korun jako náhradu za jízdné vlakem.³²⁹

Československé. Díl I. Praha: Šolc a Šimáček, 1920. – TÝŽ: *Poslední pohádka. K 70. narozeninám presidenta Masaryka.* Praha: Státní nakladatelství, 1920.).

³²⁵ AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 27. prosince 1921.

³²⁶ Viz zpráva československého vyslanectví v Jugoslávii ministerstvu zahraničních věcí v Praze. In: HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: *Emigrace Svetožara Pribičeviče v Československu. Edice českých archivních dokumentů z let 1929–1932. Slovanské historické studie 28, 2002, č. 14, s. 161.*

³²⁷ ANM, František Hlaváček, inv. č. 199, kr. 3. Dopis Paulové Hlaváčkově ze dne 12. listopadu 1923.

³²⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 287, kr. 8. Dopis sekretářky A. Masarykové M. Paulové ze dne 27. října 1923.

³²⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 287, kr. 8. Dopis sekretářky A. Masarykové M. Paulové ze dne 22. dubna 1924.

Zmínil jsem dva dopisy napsané z Lán. První „na dvorním papíře“ byl napsán v pondělí 12. listopadu 1923 Františku Hlaváčkovi. Paulová v něm oznamovala bankovnímu řediteli, jak se dostala do Lán a že přednáší na žádost profesora Šusty. Druhý dopis byl napsán o dva týdny později, v pondělí 26. listopadu 1923, poslanci Večeslavu Vilderovi. Druhý dopis s lánskou hlavičkou byl mnohem otevřenější, byl psaný věrnému příteli a Paulová v něm vyjádřila pocity, jaké má v lánském zámku. „*Píši Vám uchvácená nekonečnou touhou si s Vámi pohovořit. Je tak vždycky, když se vracívám z Lán. I papír jsem vzala z ovzduší té mrtvé slávy – mrtvé proto, že se ‚život‘ vystěhoval s Olgou do Švýcar a tady zanikl snad smrtí pí. G. Masarykové, nevím. Je mi vždy nekonečně zima a chladno v Lánech, nevím, kterak tam slečna doktorka [Alice Masaryková] žije své dny. Čekala jsem nekonečně dlouho, jako vždy do čaje, a přitom chtěla psát dopis Vám. Ale marně. Zapomněli patrně na mne, ‚můj pokoj‘, žlutý salon s řezaným hnědým nábytkem nebyl vytopen, a tak jsem byla odvedena ihned do naší ‚pracovny‘, zdá se hudebního salonku slečny doktorky, kde se pije čaj a je též náš ‚atlas‘, na kterém vyvolávám starou srbskou slávu, kde však již nejsem ‚svá‘, ničí majetek a tak zbyl ze všeho jen papír, kterým si snažím sobě i Vám vzkřísit tamější iluzi.*“³³⁰

Na prezidenta Tomáše G. Masaryka Milada Paulová nikdy nezanevřela. Mimo svých zásadních historických děl věnovaných Maffii mu věnovala pozornost ve svých dvou jiných knihách. První vyšla nákladem Československo-jihoslovanské ligy pod názvem *Masaryk a Jihoslované* v roce 1930. Tato kniha následovala po přednášce pronesené ve Slovanském ústavě. Druhá kniha vyšla pod názvem *Tomáš G. Masaryk a Jihoslované* opět nákladem Československo-jihoslovanské ligy v roce 1938. Jeden exemplář od každé knihy, kterou Milada Paulová během dvacátých a třicátých let napsala a která byla vydána, pravidelně zasílala s věnováním prezidentu Masarykovi na Pražský hrad. Činila tak i po jeho abdikaci v roce 1935. Dedikace „pro prezidenta“ znamenala i po abdikaci jednoznačně Tomáše G. Masaryka.

³³⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. 536, kr. 13. Koncept dopisu Paulové Vilderovi ze dne 26. listopadu 1923.

10. Dvě knihy o Jihoslovanech

Rok 1921 byl pro Království SHS obdobím velkých změn. Na den svatého Víta, 28. června, byla slavnostně schválena ústava (nazývaná Vidovdanska), což znamenalo výrazný mezník v historii zatím krátce existujícího státu. Událost byla ovšem poznamenána neúčastí chorvatských poslanců, kteří tak dali veřejně najevo svůj nesouhlas s novou ústavou. V srpnu se po smrti svého otce Petra formálně stal králem Alexandr Karadjordjevič, do té doby královský regent. Přijetí ústavy ani formální změna na královském trůně však nezmírnily chronickou politickou krizi.³³¹

Koncem prosince 1921 vznikla druhá koaliční vláda radikálů a demokratů v čele s Nikolou Pašićem. Vláda byla od počátku konfrontována se silícím chorvatským nacionálním hnutím, považovaným bělehradskými kruhy za druhého největšího nepřítele státu po komunistech. V polovině ledna 1922 sepsali poslanci Chorvatského bloku (tvořily ho Chorvatská republikánská selská strana, Chorvatská strana práva a Chorvatské společenství) v bělehradském parlamentu memorandum, ve kterém se postavili proti politice vládnoucích srbských stran, ničících chorvatskou státní identitu.³³² Paulová se tak chtě nechtě ocitla mezi mlýnskými kameny jihoslovanské vnitřní politiky. Jak jsme mohli vidět výše, osobně měla blíže k Demokratické straně a jejím „jihoslovanským“ myšlenkám.

V politických bojích a půtkách bylo využíváno i historie. Na počátku roku 1922 hrozilo nebezpečí, že někteří lidé zveřejní válečnou korespondenci a zkompromitují především Dalmatince Ante Trumbiće. Pro ochranu přítele se Paulová rozhodla, že vyjme část materiálu ze své práce a zpracuje ho dříve, než vyjde zamýšlený celek. O schválení tohoto úmyslu požádala svého přímluvce, kancléře Šámala. *„Chtěla bych vyjmout ze své práce partii o Jihoslovanském Výboru za hranicemi a vydat ji zvlášť. Zde by bylo to, co se nyní dole žurnalisticky rozvíří, se všemi vášněmi, podáno najednou genetickým vývojem, klidnou a věcnou formou. Stanoviskem, které by vykládalo a vneslo do sporu moje ‚zvláštní‘ stanovisko; hledisko, jež úplně nestojí ani na jedné straně. Věcně je bližší Pašići. de facto však brání Trumbiće, brání, pane kancléři, věřte, v jedné spravedlivé při.*

³³¹ PELIKÁN, Jan – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – CHROBÁK, Tomáš – RYCHLÍK, Jan – TEJCHMAN, Miroslav – VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, s. 328.

³³² ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 401.

Kniha by, tak jak já si ji představuji, vyznívajíc v jeden smírný tón, mohla i politicky prospět k uklidnění vášní (...) Nechci zajisté publikovat nic, co by snad mohlo škodit. Sama však nemyslím, že jde o věc tak choulostivou. (...) Prosím Vás, pane kancléři, jestli snad se nedomníváte, že je to věc tak choulostivá, že je vyloučeno každé pronesení úsudku v té věci z české strany, i úplného soukromníka, jako jsem já, abyste rozhodnutí, mám-li věc tisknout, odložil až po přečtení úseku, o kterém se domnívám, že bych už za 4-6 neděl mohla napsat.“³³³

Kancléř Šámal proti knize otevřeně nic nenamítal, žádal ale opatrnost a obezřetný postup: „(...) při temperamentu Jihoslovanů na podobná nemilá překvapení musíme být bohužel připraveni. Známe je oba příliš dobře právě proto, že je máme tak rádi. Prozatím myslím, že byste úplně dostála své morální povinnosti, kdybyste otázala se dr. Trumbiče, zdali on by k uveřejnění historicky objektivně psaného článku dal své svolení.“³³⁴

Ante Trumbić své svolení k užití zápisků k nové knize nejprve nedal. „Dr. Trumbić, na můj list, napsal mi překrásnou odpověď. Bohužel žádá, abych přijela dolů, nesvoluje, abych tiskla práci z jeho materiálu bez nové úmluvy. Nemohu ovšem nyní odjet, nedostala bych dovolenou a hlavně kniha též ještě není úplně hotova. Učiním tak v červenci neb srpnu,“ informovala Paulová kancléře.³³⁵ Přesto na práci dál usilovně pracovala. Už na začátku května 1922 sdělovala Šámalovi, že kniha o zahraniční politice Jihoslovanů za první světové války, obsahující řadu dokumentů rakouských státníků, mj. baronů Hoetzendorfa a Buriana, hraběte Tiszy, Černína a Clam-Martinice a generálů Rhemena a Sarkotiće, je hotova. „Spojila jsem je textem v knihu, předvádějící zápas za války uvnitř Rakouska o dualismus a trialistickou strukturu a jeho protislovanské metody.“³³⁶

Předmluva ke knize byla napsána dokonce ještě dříve, a to 18. dubna 1922. Knihu ale nebylo možné vydat bez svolení dr. Trumbiče. Paulová k tomu byla vázána slibem, který splitskému advokátovi dala při svém studijním pobytu v Království SHS. Souhlas k tisku získala pravděpodobně až v srpnu, kdy se během

³³³ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 18. ledna 1922.

³³⁴ AKPR, T1410/21. Kopie dopis Šámala Paulové ze dne 20. ledna 1922.

³³⁵ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 8. května 1922.

³³⁶ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 8. května 1922.

letních prázdnin vypravila opět ke svým přátelům na jih Evropy. V polovině srpna ji otec informoval o tom, že rukopis knihy i s její vizitkou zaslal nakladateli.³³⁷

Nakladatelem první knihy Milady Paulové, založené na jejím bádání v Království SHS, se stala nakladatelská a vydavatelská společnost Vesmír. Téměř stodevadesátistránková kniha pod titulem *Tajná diplomatická hra o Jihoslovany za světové války* vyšla počátkem roku 1923. A dne 26. ledna 1923 odevzdala Paulová první výtisk s věnováním pro prezidenta prostřednictvím úředníků Kanceláře prezidenta republiky.³³⁸

O své první knize Milada Paulová napsala v úvodu knihy další: „*Prostřednictvím množství dokumentů rakousko-uherských státníků (a to originálů z vídeňského státního archivu) a prostřednictvím jejich analýzy jsem se snažila odpovědět na otázku, jak na jihoslovanské záležitosti v době války působili vlivní vídeňští a budapešťští političti činitelé.*“³³⁹

Knihu recenzovaly nejen odborné časopisy. Téměř třístránková recenze z pera Josefa Penížka, dlouholetého redaktora Národních listů, publicisty a překladatele, vyšla v Ženském světě, časopise založeném bezmála před třiceti lety Terezií Novákovou. Ve dvacátých letech tento čtrnáctideník vedla Miloslava Sísová, sestra Františka a Vladimíra Sísových. Rodinu Sísových Paulová velmi dobře znala a byli jí blízcí (nejen politicky, ale i lidsky). S Miloslavou měla společnou přítelkyni v osobně již dříve zmíněné malířky Julie Mezerové-Winterové; tyto dvě ženy Miladu v mnoha dopisech zpravovaly o svých společných cestách do Francie. Paulová znala také velmi dobře i Vlastu Sísovou, dceru národnědemokratické političky a spisovatelky Boženy Vikové-Kunětické, manželku Františka Síse, svého času šéfredaktora Národních listů. Oba dva byli blízkými přáteli Milady Paulové. Od druhé poloviny dvacátých let bylo možné setkat se jmény Vlasty Sísové a Milady Paulové ve výčtu osob redakčního kruhu Ženského světa.

Jelikož Ženský svět byl ve své podstatě časopisem pro vzdělané středostavovské ženy, Penížek ze začátku pochválil Paulovou především coby první ženu, která „*vkročila na tvrdou půdu diplomatické historie. Rovnýma nohama.*

³³⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 14. srpna 1922.

³³⁸ AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 26. ledna 1923.

³³⁹ PAULOVÁ, Milada: *Jugoslavenští odbor. Povijest jugoslavenške emigracije za svjetskog rata od 1914.-1918.* Zagreb: Prosvjetna nakladna zadruga, 1925, orig. chorv.

Pevně a jistě. Pohybuje se na tomto terénu bezpečně. (...) Počíná si tam odhodlaně, mužně, ba řekl bych skoro mužsky. Kdo neví, že kniha, kterou vydala, je sepsána jí, mohl by snadno věřit a být přesvědčen, že je to dílo člověka, jenž provozuje věci takové ex professo. Na ruku, na mysl, na hlavu ženskou by nehádal. (...) Po válce dostala roční dovolenou, kterou strávila v r. 1920-21 mezi Chorvaty. (...) Nebylo jí na škodu, že byla žena. Naopak, bylo jí to na prospěch. Jako žena, jako historicko-diplomatická badatelka byla zajímavá.“ Autor recenze dále prohlásil, že Milada Paulová je teprve v počátcích své literární činnosti, ale že přesto není začátečnicí. Pro všechny Jihoslovany vykazuje zanícenost, a co je důležité: má talent, chuť a vůli „*jej uplatnit v zahradě, která byla do těch časů ženám uzavřena*“.³⁴⁰ Recenzent knihu ohodnotil jako cenný příspěvek pro historii, který bude chystanými spisy téže autorky ještě rozmnožen.

První velkou knihu Milady Paulové zaznamenal ve svých „zprávách“ i Český časopis historický. Anotace se ujal sám šéfredaktor Josef Pekař. Politické dění až vášnivě sledující a pravidelně komentující univerzitní profesor soudil, že šéf generálního štábu baron Conrad „*získává publikací podstatně na našem respektu; jeho výmluvné a důrazné memoriály mají dosti ostrá místa proti sobecky maďarské politice, ohrožující budoucnost mocnářství a pro spravedlnost ke všem národům. Spis je psán živě, s dobrou znalostí situace; vedle úsudků velmi trefných najdeme ovšem i takové, s nimiž souhlasit nelze.*“³⁴¹

Ve stejném roce se v Českém časopise historickém profesor Pekař o Miladě Paulové zmínil ještě jednou³⁴² – a to v souvislosti s jejím překladem v pořadí již třetí knihy. V tomto případě se jednalo spíše o překládanou brožuru, kterou napsal profesor bělehradské univerzity, nám již dobře známý Stanoje Stanojević. Kniha Ubistvo austriskog prestolonaslednika Ferdinanda, vydaná v několika evropských jazycích, vyšla v českém překladě pod názvem *Pravda o sarajevském atentátu*.

Přeložit útlou brožuru nebyl pro Miladu Paulovou žádný problém a zřejmě tento úkol zvládla během několika málo týdnů během svých knihovnických povinností. Za profesora Stanojeviće domluvila v Praze Milada Paulová i veškeré nezbytnosti a sjednala i autorskou smlouvu. „*Já souhlasím se všemi podmínkami,*

³⁴⁰ PENÍŽEK, Josef: Na okraj knihy dr. Milady Paulové. In: *Ženský svět*. Roč. XXVII/1923, č. 7-8, s. 97 a n.

³⁴¹ PEKAŘ, Josef: Milady Paulové Tajná diplomatická hra o Jihoslovany za světové války. *ČČH*. Roč. XXIX/1923, s. 281.

³⁴² PEKAŘ, Josef: Stanoje Stanojeviće Pravda o sarajevském atentátu. *ČČH*. Roč. XXIX/1923, s. 564-565.

když Vy tvrdíte, že jsou dobré. Jen bych prosil, aby mi postoupili alespoň 25 kusů knihy (z Dějin [tj. Dějiny srbského národa] jsem dostal jen 2).“³⁴³ Druhým přáním bělehradského profesora bylo, aby text opatřil úvodem někdo z československých politiků. Stanojević pověřil Paulovou, aby jednoho z nich – dle své vlastní představy – požádala jeho jménem.

V polovině srpna 1923 zaslala Paulová Stanojevićovi do Bělehradu nakladatelskou smlouvu a oznámila mu, že vše je připraveno k tisku a že našla i člověka, který napíše předmluvu. Tím člověkem byl tehdejší ministr zemědělství Milan Hodža. „Pan ministr Milan Hodža mi slíbil, že napíše pro knihu předmluvu. Vy jste mi dal plnou moc, tak teď musíte být spokojený s mým řešením.“ Svou volbu vysvětlila: „Není pochyb, že několik slov by nejlépe napsal prezident Masaryk, kdyby právě nebyl prezidentem republiky. Panu Benešovi je minulost Jugoslávie málo vzdálenější, i on by těžko mohl ve svém postavení.“ Vyloučení byli i Karel Kramář pro své bulharské sympatie a Klofáče jednoduše Paulová nepovažovala za příliš inteligentního. „Hodža je úplně jiný vzdělanec. Vám v Srbsku nebude asi příliš známý, jako Chorvatům z peštského parlamentu, kde krásně spolupracovali již za Supilovy éry v době chorvatsko-srbské koalice (...) Je jediným vážným kandidátem pro ministerstvo zahraničních věcí, kdyby nebylo pana ministra Beneše. A je Slovák, bude-li jednou Slovák prezidentem republiky, není jiného.“ Pro Hodžu hovořilo také to, že byl profesorem na bratislavské univerzitě a že byl ve slovenské metropoli jmenován pro východoevropské dějiny. Na konci zdůvodnění, proč vybrala zrovna Milana Hodžu, si Paulová neodpustila poznámku o jeho slovenské národnosti. „Je možné, že Vás překvapí, že je Slovák. Ale v naší společnosti nejsou vůbec rozdíly mezi Čechy a Slováky.“³⁴⁴

Profesor Stanoje Stanojević byl s veškerými kroky Milady Paulové nadmíru spokojen. Smlouvu s Vesmírem podepsal a odeslal zpět do Prahy. Miladě Paulové poděkoval za vynaloženou energii a laskavost a také za angažování ministra Hodži. „Výběr je výborný, i já jsem velmi spokojený, v každém ohledu. (...) Mně je jinak on prostřednictvím své práce velmi dobře znám.“³⁴⁵

³⁴³ MSÚ-AAV ČR, inv. č. 423, kr. 10. Dopis Stanojeviće Paulové ze dne 30. června 1923, orig. chorv.

³⁴⁴ NBS, Stanoje Stanojević, P647/II/142. Dopis Paulové Stanojevićovi ze dne 13. srpna 1923, orig. chorv.

³⁴⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 423, kr. 10. Dopis Stanojeviće Paulové ze dne 22. srpna 1923, orig. chorv.

Kniha vyšla na přelomu září a října 1923. Nakladatelství Vesmír zaslalo Stanojevičovi do Bělehradu prvních 15 slíbených výtisků brožury 10. října a zbylých deset autorských výtisků bylo svěřeno Miladě Paulové, která je Stanojevičovi zaslala později.

Překlad Stanojevičovy brožury i první vlastní knihu Paulové je nutno chápat – a tak o nich hovoří v úvodu své velké knihy také sama autorka³⁴⁶ – jako přípravné práce k druhé knize, k zásadnější a obšírnější práci pojednávající o historii jihoslovanské emigrace za první světové války, skutečné vědecké monografii, kterou hodlala Paulová předložit jako svůj spis habilitační.

Práce na druhé knize se z různých důvodů protáhly na více než dva roky. Dílo bylo rozvrženo do tří dílů a práce na nich postupovala chronologicky. Paulová si od počátku přála, aby kniha vyšla zároveň česky i chorvatsky – a pokud možno i v dalších jazycích. Překlad do chorvatštiny od první poloviny roku 1923 zprostředkoval novinář Rudolf Giunio. Na začátku května 1923 Paulové psal: „*Co se týká Vašeho překladu, nemusí Vás bolet hlava, protože se my tady postaráme o výborný překlad. Převeďte jej buď pan Marjanović nebo pan profesor Musulin (který překládá Masaryka), nebo nějaký jiný výborný překladatel: každopádně překlad bude výtečný a celé dílo přehlédne dle svých možností pan Marjanović.*“³⁴⁷

V Záhřebu bylo skutečně ujednáno, že dílo přeloží redaktor záhřebské Slobodne tribunu a Paulové známý z jejího studijního pobytu v Království SHS Milan Marjanović. Poté, co obdržel první třetinu rukopisu, Marjanović Paulové napsal, že se překladu ujme sám: „*Já překlad každopádně převezmu a již tuto neděli začnu. Dám udělat několik kopií a jednu zašlu Trumbićovi, druhou Mandićovi, jednu si nechám a jednu pošlu Vám. Jen si myslím, že kopii pro Vás by bylo vhodné zaslat teprve tehdy, až tam budou všechny naše připomínky a dodatky, abyste Vy potom rozhodla, jestli je přijmete, či nikoli.*“³⁴⁸ Pokud jde o překladatele, mohla být Paulová nadmíru spokojena.

Na knize ale bylo ještě zapotřebí hodně pracovat. Mezi květnem a červnem 1923 hovořila Paulová s Robertem Williamem Setonem-Watsonem o dění na

³⁴⁶ PAULOVÁ, Milada: *Jugoslavenski odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914.-1918.* Zagreb: Prosvjetna nakladna zadruga, 1925, s. III a n., orig. chorv.

³⁴⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 146, kr. 5. Dopis Giunia Paulové ze dne 3. května 1923, orig. chorv.

³⁴⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 286, kr. 8. Dopis Marjanoviće Paulové ze dne 30. května 1923, orig. chorv.

mírové konferenci ve Versailles a zejména o rozdílnosti názorů Henry Wickhama Steeda a jeho na straně jedné a Edvarda Beneše na druhé straně ohledně oddělení československé otázky od jihoslovenské. Po této rozmluvě požádala Paulová písemně kancléře Šámala o zprostředkování rozhovoru s ministrem zahraničních věcí Benešem, aby si věc ujasnila. „*Jako vždycky, obracím se k Vám s velikou, opravdu velikou prosbou (...) Měla jsem již dávno přání, ale dnes po dlouhém rozhovoru s panem Setonem-Watsonem stalo se mi naléhavou nutností, obrátit se s prosbou na Vás, abyste mi laskavě pomohl k malé rozmluvě s panem ministrem Benešem. Věc je opravdu dosti vážná. (...) Pana ministra nezdržím déle než čtvrt hodiny, potřebuji jen tři až čtyři přesné odpovědi k určitým bodům, které on naprosto přesně zná beze všech příprav. Vše z roku 1918.*“ Paulová již věděla, jak moc Šámalovi na knize záleží: „*Znajíc Vaši velikou laskavost, s níž jste mi pomáhal v mé, už skoro trapně se vlekoucí věci, dovolila jsem si obrátit se zase s prosbou k Vám. Kniha je však opravdu nesmírně veliká a vyžádala času!*“³⁴⁹

Následující den, v úterý 26. června 1923, v půl jedné byla Paulová ministrem zahraničí přijata. Na začátku následujícího měsíce napsala kancléři Šámalovi děkovný dopis: „*Díky Vaší veliké laskavosti mohu dobře ukončit svoji práci. Pan ministr dr. Beneš mne přijal a velmi laskavě ujasnil mi všechny situace i podal určitá fakta, po kterých mohu bezpečně publikovat svoji knihu. Někdy se nade vším zamýšlím, uvažujíc o bouři odporu, kterou vyvolám u srbské radikální strany. Avšak když čtu a znovu čtu jihoslovenské listy a knihy (poslední M. Džodrževiće zvláště) a myslím na odplatu, které se všem členům Jihoslovenského komitétu dostalo ve středu vlastního národa, mám odvahu mluvit, třebaš cizinka! Aspoň tak!*“³⁵⁰

Bouře odporu srbské Národní radikální strany, kterou očekávala Paulová, se ovšem obávali i českoslovenští politici. A nejvíce strůjce zahraniční politiky ministr Beneš. Cílem jeho zahraničněpolitického snažení od vzniku samostatného státu bylo udržovat co nejlepší styky s vládnoucími jihoslovenské politiky, tedy de facto s bělehradskými srbskými kruhy. V závěru studijního pobytu Milady Paulové v Království SHS navštívil Beneš Bělehrad a posledního července 1921 podepsal tajnou vojenskou československo-jihoslovenskou konvenci. Vojenské sbližování s jasným cílem zabránit návratu Habsburků na uherský královský trůn pokračovalo i

³⁴⁹ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 17. června 1923.

³⁵⁰ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 3. července 1923.

v následujícím roce. Dne 31. srpna 1922 byla mezi Československem a Královstvím SHS podepsána spojenecká smlouva. A o rok později, 28.-30. července 1923, se uskutečnila malodohodová konference v letním sídle rumunského krále v Sinaji. Spojenectví tří států bylo poté stvrzeno 14. září 1923 podpisem třístranné malodohodové konvence.³⁵¹ Beneš si na jaře 1923, tedy před sinajskou konferencí, která byla organizována v atmosféře francouzského obsazení Porúří, nemohl a ani nechtěl pohněvat jihoslovanskou vládu, od ledna 1921 (až do července 1924) vedenou Nikolou Pašičem, předákem Národní radikální strany, proti kterému měla vyznít kniha Milady Paulové. Představitelé Demokratické strany i Chorvatského bloku byli tehdy v opozici, „*velkosrbská buržoazie [Pašić a jeho radikálové] vládla za podpory menších etnických a náboženských společenství*“.³⁵²

Ještě před schůzkou s Benešem se zdálo, že nebude problém, aby kniha vyšla i v češtině. Se sháněním nakladatele pomáhal Paulové profesor Šusta. Začátkem června 1923 jí zaslal pohled s radou: „*Mluvil jsem s ministerským radou Zenklem. Má o věc zájem a byl by ochoten ve Vesmíru ji vydat. Pohovořte si s ním. Schůzku lze smluvit telefonem, jeho číslo jest v seznamu.*“³⁵³ Nakladatelství Vesmír již jednou příznivě její knize bylo...

Není jasné, jak rozhovor s ministerským radou Zenklem dopadl, kniha ovšem v češtině nikdy nevyšla. Nemožnost sehnat nakladatele pro svou knihu připisovala až do konce svého života Milada Paulová politickým vlivům a především samotnému Edvardu Benešovi. Pod vlivem neúspěchu s vydáním knihy v češtině se začala obávat i o její chorvatské vydání. Napsala proto Marjanovičovi do Záhřebu a ujišťovala se, že kniha určitě vyjde. Marjanović ve svém dopisu z počátku července 1923 Paulovou uklidnil: „*Řekl jsem Vám několikrát, že absolutně neexistuje situace, která by nás zastavila v rozhodnutí vydat knihu.*“³⁵⁴

Vydání knihy zpožďovalo několik okolností. Přes optimistická slova o dokončení knihy, která Paulová psala především kancléři Šámalovi, trvalo prakticky až do podzimu 1924, než byla se všemi kapitolami definitivně hotova. I po ujasnění několika otázek ze závěru roku 1918, se kterými pomohl Edvard Beneš, nebyla

³⁵¹ HRADEČNÝ, Pavel: *Politické vztahy Československa a Jugoslávie v letech 1925-1928 v zahraničním i vnitřním kontextu*. Praha: Academia, 1988, s. 7.

³⁵² PIRJEVEC, Jože: *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000, s. 41.

³⁵³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 465, kr. 11. Pohled Šusty Paulové ze dne 7. června 1923.

³⁵⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 286, kr. 8. Dopis Marjanoviče Paulové ze dne 3. července 1923, orig. chorv.

hotova zejména kapitola o Kongresu potlačených národů Rakouska-Uherska, jež se uskutečnil v dubnu 1918 v Římě. Zástupci Čechoslováků, Jihoslovanů, Rumunů, Poláků a Italů z podunajské říše tehdy deklarovali přání svých národů, aby jim byla poskytnuta úplná nezávislost, respektive aby se mohli spojit (v případě Jihoslovanů, Italů, Rumunů) se svými krajany žijícími za hranicemi říše.³⁵⁵ Zásadní informace k této části mohl poskytnout František Hlaváček, v první polovině 20. let místopředseda francouzsko-československé obchodní komory v Paříži.

Po návratu Milady Paulové z Království SHS se oba nejméně jednou v Praze sešli a hovořili spolu o připravované knize. Hlaváček Paulové přislíbil důležité informace i pomoc při obstarávání dalších, které měli ve svých sbírkách jeho přátelé a známí. Od jejich zaslání ho ale zdrželo těžké onemocnění jeho manželky. V zimě 1922-1923 si vyžádalo veškerou Hlaváčkovu pozornost. Zlepšení přišlo teprve začátkem února, a proto až v polovině února 1923 došlo i na dopis pro Paulovou. Hlaváček znovu přislíbil, že požadované materiály zašle, jakmile mu budou konkretizovány dotazy: „*Vynasnažím se všemožně, abych Vám vyhověl. Bude však dobře, pošlete-li mně svůj dotaz co možno nejdříve, abych měl na věc dosti času.*“

356

Ale opět došlo k dalšímu zdržení. Způsobila ho tentokrát jednak nemoc Miladina otce Františka, jednak opět František Hlaváček, respektive jeho pracovní zaneprázdnění. V létě 1923 se jako jeden z čelných představitelů československého státu v Paříži podílel na organizaci dlouho připravované diplomatické cesty hlavy státu do Paříže a Londýna. Spolu s Masarykem cestu vykonal také ministr zahraničí Beneš. V Paříži, kde se zdrželi od 16. do 20. října 1923, jednali s nejvyššími zástupci státu, s prezidentem Alexandrem Millerandem a ministerským předsedou Raymondem Poincaré. Proto teprve koncem října přišla znovu řada na otázky Milady Paulové.

„*Všechny Vaše otázky mohl bych dle vašeho přání asi do konce listopadu zodpovědět odsud z Paříže, ale nebyla by to odpověď přece jen tak přesná a úplná, aby odpovídala vědecké ceně a důkladnosti Vaší knihy,*“ psal Hlaváček. Důkladnější mohla být po cestě do Itálie, kterou chtěl koncem listopadu nebo začátkem prosince podniknout, navštívit při ní některé své přátele a získat od nich

³⁵⁵ ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996, s. 377.

³⁵⁶ MSÚ-AAV ČR, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváček Paulové ze dne 16. února 1923.

většinu materiálu z doby svého působení v Itálii. Hlaváček slíbil mnohem přesnější a opravdu dokumentárně historický elaborát ještě před Vánoce. „*Kdyby moje materiály nepřišly do Vaší knihy, myslím, že by to byla opravdová škoda (...) Nebudu se v tomto dopise dále šířit o této věci, pouze konstatuji, že bych měl prostě řadu podrobných fakt, které by byly v knize přímo senzačními. A fakta tato po většině kromě Italů a mne nikdo nezná, a jest ovšem jasno, že Italové sami s nimi nevyrukují. Mají-li tato fakta být podána ve vaší vědecké knize jako přesné historické dokumenty, musím mít nutně po ruce svůj římský materiál a pro ten musím si osobně dojetí.*“³⁵⁷

Koncem roku 1923 postihla Františka Hlaváčka bolestná ztráta manželky, a tak bylo nevhodné požadovat po něm vykonání cesty do Itálie. Nové informace od něj přišly až počátkem dubna 1924. Soudím, že to bylo po dopise, ve kterém ho Milada Paulová informovala o svém pozvání k audienci u krále Alexandra a o čase, který své knize doposud věnovala. Je dokonce velice pravděpodobné, že dopis Hlaváčkově zaslala přímo z Bělehradu či Záhřebu, kde v druhé polovině března 1924 na základě pozvání prodlévala. V srbské metropoli získala pro knihu nadmíru cenné informace, a tak na dopis Hlaváček reagovat již musel. „*Desítky mých známých se na mne zlobí, že po měsíce jim nepíšu, neodpovídám na důležité dopisy a nemají ode mne ani nejmenších zpráv (...) Jsem od několika měsíců ve stavu naprosté apatie ku všemu, co není denní, naprosto neodložitelná a nevyhnutelná povinnost v bance. To vyřizuji pod vlivem setrvačnosti a pod útlakem naprosté nutnosti, forcírovaně, bez chuti, bez elánu (...) Všechny zlé události z minulého roku, se kterými se spojily v začarované kolo trpkosti, vzteky a zklamání z dřívějšíka, a mlhavé vyhlídky do budoucna, vzbudily u mne takový duševní stav, v jakém jsem v životě nikdy nebyl. A byl-li jsem v podobném, daleko méně zlém stavu někdy, tedy to bylo nejvýš po několik dní – ale nyní jsou to už měsíce.*“ Březnový dopis Paulové zřejmě vytrhl Hlaváčka z letargie, protože přislíbil, že: „*po svátcích pak přijedu do Prahy, kde budu asi týden. Tam se můžeme, libo-li Vám, sejít, a spolu tu kapitulu zpracovat, kterou chcete mít do své knížky.*“³⁵⁸

V Praze se oba nad tématem zřejmě sešli. Paulová při té příležitosti půjčila Hlaváčkově část své připravované knihy a Hlaváček si ji odvezl k přečtení zpět do

³⁵⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváček Paulové ze dne 25. října 1923.

³⁵⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 9. dubna 1924.

Paříže. Zapálenost, s jakou knihu zpracovávala, bohatý a poutavý jazyk, jehož užívala, a v neposlední řadě bystré závěry, ke kterým dospívala, na československého zástupce ve Slovanském výboru v Paříži zapůsobily. Už na začátku května 1924 psal Hlaváček z Paříže velmi povzbudivý dopis: „z toho, co jsem dosud přečetl, mám jasný úsudek: Vaše kniha je velkolepá věc. Můj interes roste s každou stránkou a lituji, že ji zde nemohu už důkladně přečíst celou.“ Hlaváček měl samozřejmě velký zájem na tom, aby i o něm bylo v knize dostatečně obsírně pojednáno a aby se o jeho činnosti dozvěděla jak jihoslovanská veřejnost, tak lidé v Československu, kam se hodlal jednou vrátit zpět. „Vida podrobnost a zajímavost jednotlivých kapitol, přesvědčuji se, jak by to bylo překerní, kdyby kapitola o římském kongresu odrážela se svou menší propracovaností a mezerami.“

359

Dokončení objemného rukopisu bylo zdržováno také způsobem práce, který musela Paulová zvolit. Při sbírání informací na jihu Evropy slíbila dvěma lidem, že knihu – za použití jejich zásadních informací – nevydá, pokud k tomu od nich nedostane svolení. Těmi lidmi byli Ante Trumbić a Ante Mandić, opatijský právník. Dokončování v podstatě vypadalo tak, že Paulová v Praze psala kapitoly česky, v Záhřebu, kam hotové části zasílala, byly překládány Milanem Marjanovićem, pak byly komentovány Trumbićem a Mandićem a nakonec znovu zasílány Paulové i s připomínkami. Do toho přicházely nové informace a Paulová některé staré kapitoly přepracovávala. To vše ovšem dokončení rukopisu značně oddalovalo.

Další zdržení přinesl několikaměsíční pobyt Milana Marjanoviće ve Spojených státech amerických, kam se odebral koncem roku 1923. Překladatel do chorvatštiny sice v New Yorku, kde především pobýval, pokračoval v práci, dokonce vyhledával a zasílal Paulové nové a pro ni dosud neznámé informace týkající se kapitol pojednávajících o událostech v Latinské a Severní Americe³⁶⁰, ale času nakonec neměl tolik, kolik si představoval a hlavně potřeboval. Proto se

³⁵⁹ MSÚ-AAV ČR. Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 4. května 1924.

³⁶⁰ Marjanović byl jedním z čelných představitelů Jihoslovanského výboru. Zpočátku byl výbor závislý na srbské vládě, ale poté co i ona odešla do exilu, se výbor začal osamostatňovat a jeho politický význam uměřeně tomu rostl. Dokázal se také osamostatnit finančně. Na přelomu let 1915/1916 byla v Londýně otevřena centrální kancelář výboru a byly zorganizovány i delegace u mocností v Paříži, Ženevě, Petrohradu a Washingtonu. Americkou kancelář řídil právě Marjanović. Vznikly také pevné vazby na jihoslovanské emigranty. První kongres v zahraničí žijících Jihoslovánů se konal v Chicagu v dubnu 1915, následovalo setkání v Los Angeles ve druhé polovině ledna 1916 a druhý kongres v Pittsburgu v listopadu 1916, kde byla zformována Jihoslovanská národní rada (Jugoslavensko narodno vijeće).

dalšího překladu knihy zhostil Stojan Musulin, již zmíněný překladatel Masarykova díla do chorvatštiny, slavista, klasický filolog a lektor jazyka českého na záhřebské filozofické fakultě. Musulin patřil k mladší generaci Jihoslovanů ovlivněných českými myšlenkami přelomu století. Narodil se 16. července 1885 (zemřel 19. ledna 1969), studoval v Krakově, Praze a v Záhřebu. Od roku 1922 do roku 1939 byl ředitelem prestižního I. chlapeckého klasického gymnázia v Záhřebu, od roku 1918 do roku 1935 byl již zmíněným lektorem češtiny a mimoto externě přednášel češtinu také na Vysoké škole obchodní a dopravní v Záhřebu. Do chorvatštiny překládal nejen Masaryka, ale také básníka Josefa Svatopluka Machara a Františka Langera, nejznámějšího legionářského spisovatele. V roce 1924 vydal velmi úspěšnou Českou gramatiku.³⁶¹ Byl tedy pro překlad minimálně stejně kompetentní.

Hotové části knihy zasílala Milada Paulová do Záhřebu prostřednictvím konzula Odonu Páry. V červenci 1924, zřejmě ihned po návratu z Ameriky, se Milan Marjanović zastavil v Praze. Několikrát sháněl Paulovou v knihovně, ale zda se setkali, nelze přesně říct. Každopádně před odjezdem z Prahy do Záhřebu obdržel od Milady Paulové dopis, ve kterém ho velice pravděpodobně žádala, aby zjistil, v jaké fázi je příprava knihy v Záhřebu. Po příjezdu Marjanović Paulovou ihned informoval: „*hned jak jsem přijel do Záhřebu, zajímal jsem se, jak si stojí tisk Vaší knihy, a zjistil jsem, kolik bylo protahování kvůli věcem, které jsou Vám jinak známy. Pan Musulin nebyl v Záhřebu, já jsem popohnal, aby skládali to, co mají v tiskárně v rukopise (...)* Nyní se pracuje a doufám, že věc bude dokončena v čas.“

³⁶²

Další dopis ze Záhřebu zaslal Marjanović za tři dny. Paulovou zpravil o tom, že Musulin dostal další rukopis, zasláný po konzulu Párovi, a že jeho přijetí do Prahy ihned potvrdil. Marjanović oznámil také nové informace o pokroku v tiskárně: „*Doted' je úplně vytištěno pět archů knihy a dva další jsou úplně připraveny do stroje, další dva jsou vysázeny, takže dohromady devět.*“ V dopise zároveň Miladě Paulové navrhl, aby pro rychlejší dokončení knihy přijela co nejdříve do Záhřebu. „*Všichni v tiskárně se shodují, že dílo nebude moci být ještě dlouho dokončeno, pokud se budou korektury nebo revize zasílat nejprve*

³⁶¹ SESAR, Doubravka. *Dějiny studia bohemistiky na záhřebské univerzitě* [online]. 31.10.2006 [cit. 2008-03-24]. Text v češtině a chorvatštině. Dostupný z WWW: <<http://ffzg.hr/slaven/bohemist/czdejiny.htm>>.

³⁶² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 286, kr. 8. Dopis Marjanoviće Paulové ze dne 11. srpna 1924, orig. chorv.

Musulini, nebo pak Vám. (...) Po dohodě s Musulinem a tiskárnou se tedy navrhuje následující: abyste přijela co nejdříve, samozřejmě ještě tento měsíc a podle možnosti okolo dvacátého, sem a pak vezmou sazeči a tiskaři dílo do rukou tak, že budou již kolem desátého či patnáctého září všechny sazby a korektury hotovy.“³⁶³ Šlo také o to, že Musulin musel dokončit hlavní část práce před začátkem školního roku.

Zastavme se ještě na chvíli u jedné události, kvůli níž se práce na překladu a korekturách protáhla až do léta. Tato událost, jak jsem již naznačil výše, významně obohatila knihu a učinila ji svým způsobem jedinečnou. O studijním pobytu Milady Paulové v Království SHS vědělo značné množství lidí, v Praze se o něm například prostřednictvím různých úředních i neúředních zpráv dozvídala Kancelář prezidenta republiky. Obdobně v Království SHS se vědělo, že jakási mladá badatelka z Univerzity Karlovy pracuje na nedávné jihoslovanské historii

Na začátku března 1924 napsal bývalý jihoslovanský generální konzul v Oděse Cemović, blízký jihoslovanskému králi Alexandrovi, Miladě Paulové dopis, ve kterém byla pozvána k audienci u panovníka. Dopis Paulová obdržela ve středu 5. března 1924. Týž den navštívila kancléře Šámala a o celé záležitosti mu ihned referovala. „*Mám již připravenou knihu o srbském osvobození, která se tiskne, a sice nejprve v Záhřebu chorvatsky, poněvadž pro české vydání nedostala jsem nakladatele. Dnes obdržela jsem od bývalého generálního konsula srbského v Oděse, osoby blízké to králi Alexandru, zprávu, že mu král Alexandr dal prohlédnout svůj deník, obsahující důležitá data o pracích k srbskému osvobození během války. Že upozornil krále na moje dílo a král k jeho návrhu svolil, abych jeho deník prozkoumala. Generální konzul Cemović pak mne zve, abych ihned odjela do Bělehradu, nabízejí, že náklady cesty i pobytu mně král nahradí.*“³⁶⁴

Z hlediska možnosti získání cenných dokumentů a bezprostředního svědectví králova osobního deníku nebylo možné takové pozvání odmítnout. Vládní depeše a královy deníky byly přinejmenším stejně důležité jako rozhovory s Trumbićem či Masarykem. Během první světové války byl sice na srbském trůně Alexandrův otec, ale jeho vláda byla spíše formální, důležitá rozhodnutí činil princ-regent.

³⁶³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 286, kr. 8. Dopis Marjanoviće Paulové ze dne 14. srpna 1924, orig. chorv.

³⁶⁴ AKPR, Záznam ze dne 5. března 1924, T1410/21.

Vyskytly se ale dva problémy. Paulová neměla dostatek vlastních finančních prostředků na cestu a na vhodné oblečení pro setkání s králem a také jí nemohla být udělena dovolená ředitelem knihovny Boreckým, neboť ten „*má právo dát mně dovolenou osmidenní.*“ Zcela logicky nebylo možné očekávat okamžité přijetí králem a prohlednutí jeho deníků za několik málo dnů. Žádost o delší dovolenou musela být předložena ke schválení ministerstvu školství, konkrétně sekčnímu šéfovi. „*Referentem naší knihovny jest pan sekční šéf dr. Matouš Malbohan,*“³⁶⁵ psala Paulová Šámalovi. Kancléř pověřil svého podřízeného dr. Říhu, aby následující ráno vše zjistil.

Následující den úředník Šámalovi referoval: „*V rozhovoru zmínil se mi dr. Borecký o tom, že slečna Paulová je síla velmi nadaná a přičinlivá, že se ovšem domnívá, že si tento úkol sama připravila. Její práce o srbském osvobození byla podporována v začátcích hlavně dr. Kramářem a vyslancem Kroftou. Vedle souhlasu a zájmu vzbudila ovšem její práce také dosti nedůvěry a obav u těch lidí v Jugoslávii, kteří se domnívají, že její knihou o srbském osvobození vyjde leccos najevo, co by je mohlo uvést do divného světla, po případě jim i uškodit. Podle názoru dra Boreckého je celá věc velmi choulostivá a bylo by záhodno, aby o ní vědělo i ministerstvo zahraniční a projevílo s ní souhlas.*“³⁶⁶

Kancléř Šámal proto informoval ministra zahraničí Beneše, odjíždějícího v pátek 7. března na jednání Rady Společnosti národů do Ženevy.³⁶⁷ Podle Šámala precizoval ministr Beneš své stanovisko takto: „*Dr. Paulovou znám, vím také, že pracuje o díle historickém o jihoslovanském osvobození. Práce její vyzní proti Srbsku. (...) o její schopnosti historické nepochybuji a nechci pochybovat. Z důvodu toho však jest nutno mít se na pozoru, aby srbská vláda aneb král si to nevykládali jako krok proti sobě, když by se jí dostalo nějaké podpory oficiální. Neviděl bych v tom ničeho, když by dr. Paulová přijala to, co jí srbský král nabízí, totiž náhradu jízdy a pobytu v Bělehradu.*“³⁶⁸

V pátek 7. března 1924 referoval kancléř Šámal o pozvání Milady Paulové k jihoslovanskému králi do Bělehradu prezidentu republiky. Masaryk s cestou Milady Paulové projevil souhlas, ale shodoval se i se slovy svého ministra o nutnosti jednat

³⁶⁵ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 22. března 1924.

³⁶⁶ AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 6. března 1924.

³⁶⁷ ČECHURA, Jan – ČECHUROVÁ, Jaroslava (eds.): *Edvard Beneš /diplomat na cestách/. Depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928.* Praha, Karolinum, 2000, s. 88.

³⁶⁸ AKPR, T1410/21. Druhý záznam ze dne 6. března 1924.

v této věci opatrně. „*Avšak prohlásil výslovně, že jest ochoten ze svých soukromých prostředků jí potřebnou sumu peněz poskytnout,*“³⁶⁹ zapsal si kancléř Šámal.

Na Pražský hrad se Milada Paulová znovu vypravila v pondělí 10. března 1923. Kancléři Šámalovi oznámila, že ve čtvrtek 13. března odjíždí. Při té příležitosti ho požádala, aby zaslal bělehradskému vyslanectví telegram, ve kterém by laskavě požádal o rezervaci pokoje v prestižním hotelu Moskva na Terazijích a zároveň požádal o vypravení zřízence na nádraží, který by jí pomohl s věcmi. Tato žádost měla prostý důvod. Paulová nedůvěřovala vyslanci Šebovi, který byl podle ní Benešův člověk, tedy zcela zaujatý proti její knize. Šámal rád žádost Paulové zprostředkoval.³⁷⁰ V pondělí Paulová také již věděla, že prezident Masaryk jí ze svého účtu poskytl peněžní výpomoc ve výši pět tisíc korun. Peníze byly zaslány profesoru Bidlovi s odůvodněním, že se jedná o peníze na dokončení knihy „o Maffii“.³⁷¹

V pátek večer, 14. března 1924, přijela Milada Paulová do Bělehradu a ubytovala se v zamluveném hotelu, v pokoji číslo 31. Ihned informovala Cemoviće o svém příjezdu. Ovšem dlouho se nic nedělo a Paulová proto začala být neklidná. Ve čtvrtek 20. března, šest dní po příjezdu do Bělehradu, napsala důrazný dopis ministru dvora Jankovićovi: „*Z rozhovoru s panem Cemovićem jsem si všimla, že existují nějaká podezření ohledně předání materiálů pro moji knihu. Já jsem si již v Praze byla vědoma vážnosti této otázky, ale byla jsem pochopitelně neobyčejně počtěna vysokým pozváním, shledávajíc pro sebe, jako vědeckého pracovníka, štěstím už jen samotné vidění se s Jeho Veličenstvem. Okamžitě jsem si usmyslila, že Jeho Veličenstvu otevřeně a upřímně především vyložím obsah a směr mojí knihy.*“ Dále Jankoviće požádala, aby byl tak laskav a co nejuctivěji oznámil králi, že Milada Paulová prodlévá v Bělehradu, a zprostředkoval jí co nejdříve audienci, protože její přítomnost v Bělehradu je časově ohraničená.³⁷²

Dopis se podle všeho nemnul účinkem. Doslova obratem dostala Paulová pozvání na následující den. První audiencie u krále Alexandra proběhla 21. března 1924 v pět hodin odpoledne.³⁷³ Jaký dojem jihoslovanský panovník na Miladu Paulovou učinil, bohužel nevíme. Přímá vzpomínka, podobná té masarykovské,

³⁶⁹ AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 7. března 1924.

³⁷⁰ AKPR, T1410/21. Záznam ze dne 10. března 1924.

³⁷¹ AKPR, T1410/21. Druhý záznam ze dne 7. března 1924.

³⁷² AKPR, T1410/21. Opis dopisu Paulové Jankovićovi ze dne 20. března 1924, orig. chorv.

³⁷³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 553, kr. 13. Pozvánka maršalátu dvora ze dne 20. března 1924.

zřejmě nikdy napsána nebyla.³⁷⁴ Krále si můžeme přiblížit z jiných zápisků – a sice novináře Johna Gunthera. Ve své velmi úspěšné a populární knize „Evropa jaká je“ tehdy již zavražděného monarchu popsal jako „příčinnivého, krutého, okouzujícího, schopného téměř nevysvětlitelných náhlých návalů tyranství, temperamentu a zuřivosti, ale ukázněný a bystrý ‚spletitý charakter‘. Byl zároveň nesmiřitelný a ve svých dobrých okamžicích dobromyslný.“ Král, narozený o tři roky dříve než Milada Paulová, „byl především jiným voják. Ve svém osobním životě mravný až k přísnosti, (...) jediné jeho výstřednosti byly knihy a automobily. V dedinjské knihovně měl 20.000 knih. (...) Nikdy nenosil civilního oděvu; vždycky byl v uniformě. V jeho přijímacím pokoji jedinými ozdobami byly skřínky s modely polního dělostřelectva a průřezy granátů, vyleštěnými, až se leskly jako klenoty.“³⁷⁵

Den po audienci, v sobotu 22. března 1924, napsala Milada Paulová nejméně tři dopisy. Jeden adresovala domů otci a Vilemíně, druhý profesoru Jaroslavu Bidlovi a třetí, který jediný se dochoval, kancléři Přemyslu Šámalovi. „Cosi mi říká, že jsem Vám měla ihned psát. Byla bych to učinila tak ráda! Zažila jsem však nesmírně trapný týden. V pátek 14. jsem přijela. Na pondělí 16. byla zpočátku určena audience. A nyní stačí říci, že teprve včera v pátek 20.³⁷⁶ jsem byla u krále.“ Z dopisu se dozvídáme, co tak trapného se v Bělehradu přihodilo. „Pan vyslanec pochyboval o Cemovići. Kdo prý ví, zda pozvání bylo vůbec od krále? Věděla jsem docela jistě, že se mýlí...“ . „Spíše se dalo soudit na jinou nesnáz. Cemović je dnes vysloveně Davidovićův člověk, královo okolí ryze radikální. Intrika ministra dvora? Či vyslanectví z Prahy? Anebo reakce u krále? Pozval mne rychle, a pak uvážil okolnosti? Ani bych se mnoho, věřte mi, nedivila. Ale moje postavení tu? Ve středu jsem začala energicky už naléhat, aby se otázka rozřešila. A tu ministr dvora počal se Cemoviće ptát: četl jste tu knihu? (Cemović: ne). Přinesla gospojice rukopis?

³⁷⁴ Na tomto místě je zapotřebí vyvrátit zažitý a zřejmě již desítky let tradovaný mýtus, který písemně zmiňuje například Zdeněk Poustka (viz POUSTA, Zdeněk: Ženy nebadají jinak! In: KOSTLÁN, Antonín (ed.): *Bádají ženy jinak? Velká válka a věda. Co je kulturní historie. Historik v měnicím se světě.* Práce z dějin vědy. Svazek 3. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002, s. 166) a sice, že Milada Paulová získala králův deník „způsobem naprosto atypickým“. Jak vyplývá z mého pramenného bádání, které zde dokládám korespondencí, budoucí první docentka a později univerzitní profesorka nenarazila na krále při slavnostní přehlídce a neprotrhla kordon strážců, aby od něj získala jeho válečné zápisky a korespondenci, ale dostala pozvání do Bělehradu a ke králi se dostala na přímluvu jednoho z jeho blízkých poradců. Zda sama rozšiřovala tento mýtus nemohu potvrdit ani vyvrátit.

³⁷⁵ GUNTHER, John: *Evropa jaká je.* Praha: František Borový, 1937, s. 461-462.

³⁷⁶ Na tomto místě se Milada Paulová zmyšlila. V dopise píše o audienci v pátek 20. března, nicméně podle kalendáře nesl zmíněný březnový pátek datum jednadvacátého. Datum audience, tedy pátek 21. března, také odpovídá datu uvedenému na pozvánce, která je uložena v jejím osobním fondu.

(Cemovič: *nevím, jen to mohu říci, že se Jeho Výsost může na ni naprosto spolehnout*). Bylo jasno, že sama musím vyhrát tuto bitvu, budu-li připuštěna k panovníkovi. Ale jak se dostat ke králi? Pomohl již zmíněný dopis ministru dvora z 20. března. „Na můj podnět napsal Cemovič dopis, že jsem si vědoma závažnosti otázky, pokud se týče materiálu králova, a připravena otevřeně vše říci o své knize, i směr i tendenci, aby pak sám si rozhodl, svěří-li svoje věci do této práce. Ministr dvora donesl dopis králi ve středu pozdě večer. Druhého dne jsem měla pozvání na 5 hodinu odpolední na pátek. Cemovič mezitím naléhal na krále, aby mi vykázal ve dvoře jeden pokoj, kde bych pracovala.“³⁷⁷

Audience Milady Paulové u krále trvala hodinu a půl. „(...) hovořili jsme nejdůvěrněji o politice. A mám část materiálu, který mělo Jeho Veličenstvo zrovna při ruce, prostě u sebe v hotelu! Sám mi vše zabalil do pěkné žluté kabely a svěřil jednoduše domů. (...) Ale ten hrozný týden, který jsem tu zažila. Bylo by mi bývalo, račte mi věřit, strašné, kdybych byla musila předstoupit před Vás s nezdarem.“³⁷⁸

Výpis z tohoto dopisu odevzdal kancléř Šámal prezidentu Masarykovi.³⁷⁹ Drahocenný materiál byl tedy získán, avšak čas se neúprosně krátil a proto Paulová požádala znovu o pomoc – a to o prodloužení dovolené o několik dnů. V pondělí 31. března připsal k dopisu dr. Říha, že ředitel Borecký nic proti prodloužení nenamítá.³⁸⁰

František Paul napsal do Bělehradu své dceři nejméně dva dopisy. Oba reagovaly na psaní, která mu zaslala ona. V neděli 16. března zřejmě sdělovala, že nebyla přijata králem, ač byla na toto datum dříve ujednána audience. Otec se ve svém dopisu z 20. března věnoval především kočce, o kterou se starali – byla právě březí. Druhý dopis následoval ve středu 26. března, opět v den, kdy přišlo psaní z Bělehradu, a byl odpovědí na zřejmě velmi nadšený sobotní dopis po audienci u krále, kde si Milada získala panovníkovu přízeň. „*Tak konečně jsme zvěděli, že Jsi byla přijata, no, a snad tedy nám jistě něco dalšího napíšeš.*“ Stejně jako v případě prvního otcova dopisu, ani ve druhém hlavním obsahem nebyla návštěva krále, jak bychom možná čekali, ale, což bylo z pohledu každodenního zřejmě

³⁷⁷ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 22. března 1924.

³⁷⁸ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 22. března 1924.

³⁷⁹ AKPR, T1410/21. Výpis z dopisu Paulové Šámalovi ze dne 22. března 1924.

³⁸⁰ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 22. března 1924.

mnohem důležitější, něco zcela jiného. Kočce Tynynce se v sobotu večer narodila čtyři kořata, které stihl týž večer velmi tragický osud utopení.³⁸¹

Ve středu 2. dubna 1924 proběhla druhá a zřejmě poslední audience Milady Paulové u jihoslovanského krále Alexandra.³⁸² Brzy po přijetí, patrně v pátek 4. dubna, se Paulová vypravila do Záhřebu. Ubytování našla opět u paní Krucké v Masné ulici (Mesnička ulica). Draginka, jak se paní Krucká v dopisech adresovaných Miladě podepisovala, očekávala svou českou přítelkyni již 22. či 23. března.³⁸³ Ve středu 26. března psala do Bělehradu dopisnici s přáním, aby Milada přijela co nejdříve.³⁸⁴ Po příjezdu do Záhřebu měla Paulová příležitost setkat nejen se svou dřívější bytnou, ale také se svými dalšími přáteli, poslancem Vilderem a konzulem Párou. Bezpochyby již v této době tušila, že její práce, a to přestože hovořila se samotným králem, může být v ohrožení a může se stát, že nebude dovoleno, aby vyšla také česky. Usuzuji, že takovýto bezprostřední dojem mohla Paulová nabýt pouze z chování československého vyslance v Bělehradu Šeby.

V Záhřebu vedla Milada Paulová s Vilderem a Párou důležitý rozhovor o dvou věcech. Jednou z nich byla pravděpodobně otázka, jak omezit negativní vliv informací podávaných vyslancem Šebou o její práci v jihoslovanských zemích na ministra Beneše. Druhou byla jistá blíže nespecifikovaná ekonomická otázka související s jihoslovanskými přáteli Milady Paulové. Na základě dopisu Odonu Páry adresovaného badatelce soudím, že záhřebský konzul jí slíbil službu v podobě sepsání a odeslání dopisu svému pražskému šéfovi. V dopise se měl pokusit vysvětlit jednu z věcí, o které spolu všichni tři hovořili. Z dochovaných materiálů bohužel nelze zjistit, čeho přesně se záležitost týkala. Dle mého názoru mohlo jít o finanční podporu jedné tiskárny a několika novinám, na jejichž vydávání se podílel poslanec Vilder.³⁸⁵

³⁸¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 26. března 1924.

³⁸² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 553, kr. 13. Dvě pozvánky z dvorní kanceláře krále SHS.

³⁸³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 111, kr. 4. Dopisnice Krucké Paulové ze dne 17. března 1924.

³⁸⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 111, kr. 4. Dopisnice Krucké Paulové ze dne 26. března 1924.

³⁸⁵ Koncem listopadu 1931 po své internaci zaslal Večeslav Vilder Miladě Paulové dopis, ve které jí vysvětloval svou ekonomickou situaci. Mimo jiné v dopise také psal o půjčce poskytnuté mu Jugobankou, pobočkou Živnobanky, která měla sloužit k zajištění vydávání Riječi, Novinské Štampe a Grafike. Soudím, že o podobnou půjčku měl zájem již v roce 1924. MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 496, kr. 11. Kopie dopisu Vildera Paulové ze dne 22. listopadu 1931 (kopie česky).

V oné druhé věci slíbila Paulová svým přátelům, že se po návratu pokusí vyhledat ministra Beneše a onu věc mu osvětlit blíže. Ve zmíněném dopise z pondělí 7. dubna 1924 Odon Pára Miladě Paulové psal: „*Milá slečno, ani jsme se pořádně nerozloučili. Vilder mne rychle vyvedl ven a já viděl v předním pokoji, že má již prostřeno k večeři a tak jsem nechtěl prodlužovat návštěvu ještě s Vámi, když on měl ještě s Vámi ‚audienci‘. (...) píši já Vám, aby se věc o níž jste mluvila nepomátla. Podle přání Vildera píši B.[enešovi] přímo dopis, náležitě označený a opatřený, takže je vyloučeno, že byl by zadržen. Nevím, zdali on s Vámi ještě něco dohovořil, a prosím, abyste mi v tom případě napsala, jak a co bylo umluveno. Půjdete-li k B.[enešovi] budete jistě hovornější nežli já ve svém listě. (...) Skoro se obávám, že nebude dosti porozumění a hlavně fin.[ančních] prostředků u nás.*“³⁸⁶

Do Prahy se Milada Paulová vrátila nejpozději ve čtvrtek 10. dubna. Během víkendu vyhledala kancléře Šámala. Z této schůzky se výjimečně nedochoval žádný zápis (byl-li vůbec nějaký pořízen). Jen částečně ho supluje opis dopisu, který po schůzce Paulová kancléři Šámalovi zaslala pravděpodobně během téhož víkendu (asi v neděli 13. dubna). Psala v něm: „*Budu nyní asi čtrnáct dnů doplňovat svůj rukopis materiálem královým. Potom však nechám všeho, a napíši – vlastně dopíši – onu knížku, přičemž si přeji, abych jen dovedla v ní vyjádřit všechno to, co jsem cítila, když jsem sbírala materiál. Byla to nejkrásnější, mně nejdražší partie z celé mé historické činnosti v tom směru (...) Dovolíte-li, abych Vás ještě prosila, byla bych nesmírně vděčná, kdyby mne přijal pan ministr Beneš. Ráda bych se zbyla svého úkolu, třebaže je nyní nová situace (formální). Napsala jsem, vidím neprozřetelně, ve čtvrtek dolů, že jsem požádala v té věci pana ministra, aby mne přijal. Kdyby odejel, nepozvav mne, nevím dobře, jak to vysvětlit. Kdybyste, pane kancléři, laskavě mohl říci panu ministrovi, že jsem poslala dopis a současně Vás uctivě prosila za přímlovu, protože opravdu nevím, zná-li mne podle jména pan ministr?*“³⁸⁷

Novou situaci měla Milada Paulová na mysli především překotný běh událostí, kterého sama byla v Bělehradu svědkyní a které v průběhu dubna akcelerovaly. Soudím, že nebyla pozvána do Bělehradu čistou náhodou. Král Alexandr již delší čas sváděl zápas s devětasedmdesátiletým ministerským předsedou Pašícem. Nejpozději od konce roku 1923 opoziční strany připravovaly

³⁸⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 7. dubna 1924.

³⁸⁷ AKPR, T1410/21. Opis dopisu Paulové Šámalovi, b.d.

svržení radikální vlády. Králův „spletitý charakter“ zřejmě hrál na obě strany. Cemović, od kterého dostala Paulová královo pozvání, byl vysloveně, jak sama napsala, Davidovićův člověk. Byl tedy proti Pašićovi. Domnívám se, že na krále byl v tomto smyslu vyvíjen tlak, že by bylo dobré podporovat její vědeckou práci, o které se obecně soudilo, že vyzní proti Pašićovi – což by ministerského předsedu poškodilo a král by profitoval.

Počátkem března 1924 se politická situace v Království SHS vyhrotila. Sedmého března zveřejnil Opoziční blok, vedený zmíněným Ljubou Davidovićem, program dohody opozičních stran (Demokratická strana, Jugoslavska pučka stranka a Jugoslavska muslimanska organizacija), jehož hlavním cílem bylo svržení vlády. Davidović měl slíbenou podporu jak od Slovinců, tak od největší chorvatské strany – Chorvatské republikánské selské strany (HRSS).³⁸⁸

Zformování Opozičního bloku bezprostředně vedlo k definitivnímu rozdělení Demokratické strany (DS) na dvě části. V čele DS zůstal Davidović a novou Samostatnou DS vytvořil Svetozar Pribičević a skupina lidí okolo něj (mj. 15 poslanců). Pribičević a zbytek strany byl ochotný se znovu spojit s Pašićem, což oba deklarovali podpisem smlouvy 27. března 1924.

Problémem opozičního uskupení bylo to, že žádný z chorvatských poslanců zvolených za HRSS si po volbě nevyzvedl poslanecký mandát a Skupštinu bojkotovali. O potvrzení svých mandátů začali žádat až na počátku března 1924. Pašićova vláda samozřejmě verifikaci mandátů všemožně prodlužovala, protože to byl jediný způsob, jak si udržet v parlamentu většinu.

Dne 24. března 1924, tři dny poté, co Milada Paulová poprvé navštívila krále, podala Pašićova vláda demisi. Jednou z motivací tohoto kroku bylo přesvědčit krále o nebezpečí, které hrozí, když se opozici umožní dojít k moci. Následující den začaly některé noviny skandalizovat chorvatského vůdce Radiće a objevilo se i několik padělaných dokumentů svědčících údajně o jeho protistátní činnosti. Ve stejné době navštívil krále Ljuba Davidović. Nepodařilo se mu ho ale přesvědčit, že většina opozičních politiků – zejména Chorvatů – je dostatečně monarchistická. Dne 27. března král znovu jmenoval ministerským předsedou Nikolu Pašiće, který spolu s více než desítkou poslanců Pribičevićovy Samostatné demokratické strany vytvořil prozatímní většinu (hlasy chorvatských poslanců se

³⁸⁸ GLIGORIJEVIĆ, Branislav: *Demokraticka stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1970, s. 358-359.

ještě stále se schvalovaly). Dne 29. března nová vláda přestoupila před Skupštinu a dočkala se bouřlivých scén, kvůli nimž bylo zasedání přerušeno. Přesto byla vláda týž den potvrzena nevelkou většinou patnácti hlasů. O den později Davidović znovu navštívil krále a ten ho ujistil, že Pašićovi vládu nesvěří a že ho přinutí verifikovat poslanecké mandáty HRSS. Mezitím byla téže noci nařízena vojenská pohotovost bělehradské posádky. Dne 31. března předal Cemović králi prohlášení dvou místopředsedů HRSS, že nejsou republikáni (byli jimi Maček a Predavac). Týž den Skupština bez přítomnosti opozičních poslanců přijala několik mezinárodních konvencí a zasedání pak skončilo, aniž by bylo svoláno následující.³⁸⁹ Existence Pašićovy vlády byla ale dál neudržitelná a nakonec 12. dubna 1924 s poukazem na potřebnost nových voleb vláda rezignovala. Právě tato („formální“) rezignace, jak soudím, byla zmíněna v dopise Milady Paulové.

Až do druhé poloviny května se v Bělehradu jednalo o dalším postupu. Král zvažoval několik možností. Na jedné straně uvažoval o jmenování úřednické vlády, na druhé straně v polovině května pověřil Ljubu Davidoviće vedením rozhovorů o nové politické vládě. Zřejmě pod vlivem obav o svůj trůn (podle některých informací byly vojenské kruhy připraveny krále svrhnout a navíc vůdce srbských radikálů hrozil zveřejněním kompromitujících materiálů) se rozhodl neočekávaně znovu pověřit starého „Baju“.³⁹⁰ Beneš nepotřeboval, aby kdokoli přiléval olej do ohně a kritizoval jihoslovanského premiéra Pašiće. Nehodlal proto podporovat snažení mladé doktorky, natož ještě opoziční chorvatské noviny. Dne 13. května československý ministr zahraničí doputoval do Bledu, kde hovořil se svým jihoslovanským protějškem M. Ninčićem a dojednal s ním další schůzku Malé dohody. Dne 21. května 1924 byla obnovena vláda Pašić-Pribičević a z 26. na 27. května Pašić uzavřel parlament do 20. října 1924.³⁹¹

Pašić a Pribičević se pokusili vládnout tvrdou rukou, což vyústilo v krveprolití v Trbovlju. Vláda musela také řešit rapidně se zhoršující ekonomickou situaci. V polovině července byla situace již neudržitelná a 17. července byla vláda nucena nabídnout králi znovu demisi (potřetí za čtyři měsíce). Rozhořčený král

³⁸⁹ GLIGORIJEVIĆ, Branislav: *Demokratska stranka i politicki odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenace*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1970, s. 372-373.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 377.

³⁹¹ GLIGORIJEVIĆ, Branislav: *Demokratska stranka i politicki odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenace*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1970, s. 379. – PIRJEVEC, Jože: *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000, s. 42-43.

Alexandr se tehdy rozhodl učinit krok, o kterém ještě na jaře nechtěl ani slyšet. Koncem července 1924 jmenoval ministerským předsedou Ljubu Davidoviće. Vládu tak vytvořily opoziční strany podporované v parlamentu chorvatskými poslanci.³⁹² Davidovićova vláda vydržela ale jen do poloviny října 1924.

Co nová situace znamenala pro Paulovou? Její kniha vyznívala proti Pašićovi, čili jakákoliv jeho jednobarevná vláda z pověření krále, aniž by se musel obávat parlamentu, znamenala pro ni nepřízeň. Parlamentní vláda Pašiće byla možná jen za předpokladu, že mu král nedovolí rozpustit sněmovnu a vládnout bez ní. Král by tak navíc oslabil i své postavení. Pašić musel vládnout s někým – se Samostatnou demokratickou stranou. V takovém případě už ale nebezpečí pro knihu nehrozilo. K Pribičevićovi se připojil i Večeslav Vilder a další bývalí poslanci Demokratické strany. Společně si uvědomovali svou sílu. Koncem dubna psal Vilder Paulové: „*Krise dobře dopadne. Nelze ani přemýšlet, že by nás Pašić vyšachoval, oni nás nyní velmi potřebují. Kdybyste viděla, oni nás lapají. Král by především chtěl rekonstrukci v řadách radikálů. A toho se jejich klika bojí. Proto musíme být opatrní, věc není lehká.*“³⁹³

Pokus o setkání s Benešem, které by kromě, jak se domnívám, finanční podpory záhřebské tiskárny Večeslava Vildera, mělo za cíl zabránit znemožnění tisku habilitační práce v češtině, byl neúspěšný. Soudím, že Beneš byl schopen pro udržení stability jihoslovanské vlády nejen pokračovat v znemožňování tisku knihy v českém jazyce, ale že byl také schopen učinit leccos, aby upozornil srbské vládní kruhy na nebezpečí, které jim (především osobě ministerského předsedy Pašiće) hrozilo v případě vydání této knihy, zabývající se jihoslovanským odbojem za první světové války.

Pokus přesvědčit Beneše a zastavit ho, aby nepodnikal nic proti její knize, podpořila Paulová návštěvou u kancléře Šámala. Na vizitce napsané týden před Benešovým odjezdem na bledské jednání mu zanechala vzkaz: „*Mnoho vážený pane kancléři! Pan ministr dr. Beneš dal mi prostřednictvím p. Hájka sdělit dnes jedno své rozhodnutí, jež znamená zničení celé mé práce, mého života, budoucnosti, všeho. A jako jeden z hlavních důvodů, proč se to děje, byl mi označen jeden Váš čin! Mnoho vážený pane kancléři, pan ministr dr. Beneš odjíždí v pondělí. Mohl*

³⁹² PIRJEVEC, Jože: Jugoslávie 1918-1992. *Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevićovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000, s. 43.

³⁹³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 496, kr. 11. Dopis Vildera Paulové ze dne 27. dubna 1924, orig. chorv.

byste mne přijmout na několik chvil? Piši tento lístek a počkám si na odpověď. Není-li to možno dnes, bylo by možno snad zítra? Pan prof. Bidlo též neví jiné rady, než Vám vše otevřeně říci, ač jsem mu nesdělila vše. Prosím Vás co nejuctivěji, abyste mne přijal. Dalo-li by se cosi zachránit, je to jedině to, aby pan ministr v úterý a ve středu v Jugoslávii nevykonal, co asi učiní. V hluboké úctě.“³⁹⁴

Beneš odjel do Království SHS v pondělí 12. května 1924.³⁹⁵ Před jeho odjezdem Paulová zřejmě dostala příležitost hovořit s přednostou zpravodajské sekce ministerstva zahraničí Janem Hájkem. O celé záležitosti se znovu dozvídáme z dopisu adresovaného kancléři Šámalovi. „*Pan Hájek mi dnes sdělil telefonicky: 1) negativní odpověď pana ministra v té jihoslovanské věci, tak jak jsem čekala a 2) v mé věci, že si mne pan ministr po svém návratu zavolá a pojedná o té záležitosti. Toto může znamenat snad jistý odklad, popř. obsahuje i jistou naději, že v ‚Jugoslávii‘ prozatím nebudou činěny žádné kroky proti mé knize, ač-li nepřijde nová iniciativa ze strany pana vyslance. V té první záležitosti byla mi dána odpověď, z níž samé je jasno, že byla přednesena nesprávně, ale myslím proto, že ji sám p. Hájek špatně pochopil. Buď jak buď řekla jsem: že jsem očekávala tento výsledek hned po svém rozhovoru s ním, protože bylo z něho jasno, jak bude referovat. Tím jsme nepříjemně-roztržkou skončili.*“³⁹⁶

O nejisté situaci, ve které se na počátku května 1924 nacházela, psala Milada Paulová zcela jistě i Odonu Párovi do Záhřebu. Bohužel její dopis není uložený ani v jejím osobním fondu mezi odeslanými, ani v osobním fondu Odonu Páry mezi přijatými. Opět můžeme usuzovat jen z dopisu napsaného záhřebským konzulem a v reakci na pohřešovaný dopis, uloženého v osobním fondu Milady Paulové.

Odon Pára shrnul její dopis a především její osobní pocity z konce dubna a začátku května následovně: „*Píšete s rezignací. Snad v náladě, bývá to tak po přílišné práci. Nedůvěřujete lidem. Snad ani mně. Nejsem ovšem volný, jsem ‚ouřada‘. Také Vy máte ‚svoje‘ věci, a přece mám vždycky k nim úctu. (...) Piši však kvůli ještě jedné věci: Vaše kniha mi tane na mysli. Vzpomínám, že jste říkala, jaký to bude dokument proti Pašićovi, a tu mi nynější situace, kdy už nejspíše to bez voleb nepůjde a snad Pašić vládu pro volby do rukou přece dostane (třeba nepřímo nebo bez Svetozara), napadá, že bych Vás měl požádat, abyste s knihou nepřišla do*

³⁹⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 442, kr. 10. Popsaná vizitka Paulové pro Šámala, b.d.

³⁹⁵ ČECHURA, Jan – ČECHUROVÁ, Jaroslava: *Edvard Beneš /diplomat na cestách/. Depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928.* Praha, Karolinum, 2000, s. 89.

³⁹⁶ AKPR, T1410/21. Dopis Paulové Šámalovi ze dne 12. května 1924.

volebního boje. Byla by zneužita jistě, nebo by ji dal Baja zkonfiskovat, což jest jen materiální škoda, a drahá reklama. Myslím, že takovou nepotřebujete.“³⁹⁷

Opravdový přítel se pozná také podle schopnosti sdělit otevřeně svůj pohled na věc. Pokud by Pašićova vláda rozhodla o zákazu tisku knihy o jihoslovanském odboji, jistě by tak mohla učinit i proto, a to je třeba vyzdvihnout, že Milada Paulová nikdy historické události nekonzultovala se samotným Pašićem. „*A potom mi chodí hlavou, proč, když jste si došla i na maličké svědky, ignorovala jste starého Baju. Ten by se snad tak nerozčiloval jako † Drašković, a když jste jela posledně do Bělehradu, myslil jsem, že jedete k němu, abyste si ho vyzpovídala. Jednou jste řekla, že je Baja gospodar a Vy ženská, ale já myslím, že by vliv a dojem silnější byl od Vás na něho, nežli naopak. Tady (Giunio, vyslanec) si myslí, že máte ‚tendenci‘, což je hlavně myšleno na Vaše stanovisko k Trumbićovi a Pašićovi. Děláte našeho ‚Friedjunga‘³⁹⁸, to jest ‚živou‘ historii a tu se ovšem sotva můžete nadít spravedlivé kritiky. Ta bude ‚tendenční‘ opravdu.“³⁹⁹*

V druhé polovině května 1924 se situace uklidnila. Jak jsem se zmínil výše, z Paříže se znovu ozval František Hlaváček, překvapený barvitostí a obsáhlostí habilitačního spisu. Jeho vysoké hodnocení dosavadní práce na Miladu Paulovou zapůsobilo. Rezignovaný pohled na vlastní badatelskou a spisovatelskou činnost vymizel během jediného měsíce. V sobotu 14. června 1924, pár hodin před svým dalším návratem ze Záhřebu, Paulová v rychlosti stihla Hlaváčka informovat o postupu prací: „*naš tisk pokročil, veselím se! A mám vše hotovo teď už, až do Římského kongresu. Nabyla jsem chuti k práci tím pokrokem a jen se těším domů a vrhnu se na Vaši věc.“*⁴⁰⁰

Hlaváček práci opět velmi chválil: „*Vaše kniha má stránky tak skvěle zpracované, nejen co do podrobností a bohatosti materiálu, nýbrž i co do širokých*

³⁹⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 20. května 1924. – MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 442, kr. 10. Popsaná vizitka Paulové pro Šámala, b.d.

³⁹⁸ Heinrich Friedjung byl rakouský historik, který v roce 1909 na stránkách vídeňských novin *Neue Freie Presse* publikoval sérii článků obviňujících na základě zfalšovaných materiálů chorvatsko-srbskou koalici v bánském Chorvatsku z toho, že její tajná organizace Slovanští jih (Slavenski jug) připravuje odtržení chorvatských zemí od Rakouska-Uherska a jejich připojení k Srbsku. S touto organizací byl v té době veden v Záhřebu vlastizrádný proces, jež skončil odsouzením více než tři desítek obviněných (mj. bratrů Svetozara Pribičeviče, Adama a Valeriána). V pozdějším procese vedeném pro nactiutrhání a pomluvu proti Friedjungovi byla odhalena pochybná hodnota materiálů, což znamenalo očištění chorvatsko-srbské koalice. Viz RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 226-227.

³⁹⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 20. května 1924. – MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 442, kr. 10. Popsaná vizitka Paulové pro Šámala, b.d.

⁴⁰⁰ ANM, František Hlaváček, inv. č. 199, kr. 3. Dopis Paulové Hlaváčkovi ze dne 14. června 1924.

obzorů a velikých koncepcí (...) Samo sebou se rozumí, že se postarám o to, aby asi v 6 denících a revuích mně blízkých byla Vaše práce řádně komentována, její velká cena a velký význam vyzdvížen a některé kapitoly otištěny.“⁴⁰¹

To byla však zatím ještě hudba budoucnosti. Léto se neslo ve znamení intenzivního pracovního snažení, k čemuž přispěla i dobrá zpráva, která z jihoslovanských zemí přišla koncem července. Pašićova vláda definitivně padla a král jmenoval ministerským předsedou Ljubu Davidoviće. Koncem července 1924 se v Praze na krátký čas zastavil Milan Marjanović a hovořil s Paulovou o postupu prací na knize. Detailní zprávy jí podal po svém příjezdu do Záhřebu před polovinou srpna. „*Jak jsem přijel do Záhřebu, zajímal jsem se o stav tisku Vaší knihy a viděl jsem, kolik bylo průtahů kvůli věcem, které jsou Vám jinak známy. Pan Musulin nebyl v Záhřebu, a já jsem pospíšil, aby sázeli alespoň to, co již v rukopise měli v tiskárně. (...) Nyní se pracuje a doufám, že věc bude dokončena včas. Jakmile budu mít něco konkrétního, dám Vám vědět (...)*“⁴⁰²

Další novinky sděloval Marjanović Paulové do Prahy za tři dny. „*Musulin dostal Vaše rukopisy zaslané po Párovi, a to Vám také potvrdil, jak mi sdělil. Doteď je v úplnosti vytištěno pět archů knihy a dva jsou v úplnosti připraveny do stroje, další dva jsou vysázeny, tedy dohromady devět.*“ Takové tempo ale bylo příliš pomalé. Kniha měla mít více než čtyřicet tiskových archů, a proto Marjanović po poradě v tiskárně navrhl rychlejší způsob práce: „*Všichni v tiskárně se shodují v tom, že potrvá ještě dlouho, než dílo bude hotové, pokud se korektury nebo revize budou muset posílat nejdříve Musulinovi, pak Vám, ale že by se pro obecné uspokojení mohlo skončit dřív, kdybyste Vy byla tady a kdyby práce pokračovala bez přerušení. Ve shodě s Musulinem a tiskárnou navrhujeme následující: přijedete co nejdříve (...) sem a potom vezmou sazeči stroje i dílo do ruky tak, že bude celá sazba a korektury hotová za čtrnáct dnů a kniha by mohla vyjít již okolo desátého nebo patnáctého září.*“⁴⁰³

Bylo tedy nezbytné, aby se Paulová opět vydala do Záhřebu, a tisk své knihy tak na místě uspíšila. O jejích krocích samozřejmě věděl i profesor Bidlo, který se po celý srpen zotavoval ve Františkových lázních. Svě žačce povolil vybrat

⁴⁰¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 22. června 1924.

⁴⁰² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 185, kr. 8. Dopis Marjanoviće Paulové ze dne 11. srpna 1924, orig. chorv.

⁴⁰³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 185, kr. 8. Dopis Marjanoviće Paulové ze dne 14. srpna 1924, orig. chorv.

„služné“ za práci v Extenzi na měsíc dopředu, aby si mohla obstarat lístek na cestu. Věděl, že je správný čas jednat a knihu dokončit. „Že Vaše kniha pomalu pokračuje, je mrzuté. Teď snad byste mohla vážně jednat o české vydání, když ten Pašic zmizel – aspoň na čas. Ale poněvadž je to stařec, myslím, že on už ministerským prezidentem nebude. Ač D.[avidovič] padne, bude přece už situace teď jiná.“⁴⁰⁴

Po polovině srpna 1924 byla Milada Paulová opět k zastížení při plném pracovním nasazení v Záhřebu. Svého profesora informovala: „Já jsem byla opravdu pošetilec, když jsem myslila, že knihu vytisknou beze mne. Abych urovnala trochu myšlenky, musím především předeslat, že existují důvodné domněnky, že bude mít 40 tiskových archů. (...) Uvnitř jsou cizí texty, které mu překládají jednotliví členové redakce, pak korektury, dále přepisují poslední kapitoly vypracované s královým materiálem. Napsala jsem je v srpnu, opravdu těsně před odjezdem sem. Ty se teprve překládají. Dělán u toho též poslíčka. Je-li korektura hotova, opravím, donesu Musulinovi, pak pro ni dojdu. A tak jsme za týden s pomocí Boží natiskli 4 archy. (...) Bohužel od Hlaváčka mi chybí stále ještě dodatky a překáží i to, že je dr. Trumbić ve Splitu. Musí pak kapitoly o Římském kongresu ještě číst.“⁴⁰⁵

Práce nyní komplikovalo pouze zaneprázdnění Františka Hlaváčka, který měl pro knihu nejdůležitější informace o dění v Itálii v roce 1917 a především o Kongresu potlačených národů. Začátkem srpna zjišťoval u Paulové, kdy má kniha vyjít: „Nerad bych zavinil nové opoždění jejího vydání, a cítím, že ty moje věci tam prostě musí být – ovšem zpracujte si je, jak za dobré uznáte.“⁴⁰⁶

Další zdržení přinesla jedna věta, kterou Paulová Františku Hlaváčkovu napsala v předchozím dopise a která vyjadřovala jisté pochybnosti nad tím, co československý zástupce v Paříži mladé historičce sděloval: „Upřímně řečeno, pane řediteli, nemyslím, že bylo vše tak, jak píšete.“ Tato věta jej vyvedla natolik z míry, že chvíli uvažoval i o přerušení spolupráce. „Je mně to jako rána palicí do hlavy. Úplně rozrušen těmito slovy, marně dohaduji se jejich významu. Myslíte těmi slovy, že se mýlím? Že bych se mýlil ve věci, která byla jednou z nejdůležitějších, která měla takové následky a kterou jsem si proto nejen tak dobře zapamatoval, nýbrž

⁴⁰⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 85, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 11. srpna 1924.

⁴⁰⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 85, kr. 3, ev. č. 15. Dopis Paulové Bidlovi, b.d.

⁴⁰⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 10. srpna 1924.

také zaznamenal!? (...) Jsem z toho opravdu rozrušen, rozrušen pomyšlením, že by taková věc mohla rozbít naše přátelství, které mně bylo tak milým, a ze kterého jsem doufal v pěkné další výsledky pro práce literární, ev. důsledky ještě vážnější, pro politiku jihoslovanskou atd.“⁴⁰⁷

Toto nedorozumění způsobilo, že kniha v polovině září, jak původně předpokládal Marjanović, nevyšla. Dne 9. září 1924 psal Hlaváček z Paříže: „Dostal jsem Váš dopis ze Záhřebu (...) Musím Vám bohužel říci, že důkladné propracování věci ohledně Sonnina již ode mne včas nedostanete. Do doby, kterou určujete, je to prostě již pro mne naprosto nemožno.“⁴⁰⁸ Přesto je třeba říct, že se František Hlaváček snažil, neboť součástí dopisu byl desetistránkový nadiktovaný text, ve kterém vylíčil události předcházející Kongresu potlačených národů v Itálii. Miladě také navrhl možnost osobního setkání koncem září v Praze, kam se chystal.

Setkání se ale pravděpodobně neuskutečnilo. Hlaváček od Paulové nedostal žádnou zprávu. V dalším dopise psal: „Věděl bych rád, jak Vaše kniha pokročila, zda už brzy vyjde atd., a přirozeně by mne také nesmírně interesovalo dovědět se od Vás něčeho ohledně politického vývoje v Jugoslávii a o našich přátelích.“⁴⁰⁹

Historička ale zřejmě ani tentokrát neodpověděla, neboť byla plně pohlcena prací a později, jak se dozvídáme z listopadového dopisu od Odonu Páry, z důvodu velkého vypětí sil těžce onemocněla. Znovu se u ní projevíly tuberkulózní příznaky, kterými trpěla zejména v dětských letech. „Velice mne překvapil Váš milý dopis, kterým mi svou vážnou chorobu oznamujete. Doufám, že je skutečně už lepší, Vaše zdraví snad se zase brzy spraví, ale pozor si musíte dávat. (...) Giunio leží nemocen a kniha Vaše má za 14 dní vyjít. Musulin čeká posledních pár archů.“⁴¹⁰

Z dalšího dopisu Odonu Páry se dozvídáme, že kniha nevyšla ani v prosinci. V té době se již Miladě Paulové po zdravotní stránce dařilo pravděpodobně lépe, ale blížily se mimořádné volby vypsané na začátek února a nebezpečí zabavení celého nákladu knihy bylo poměrně značné.⁴¹¹ „Jistě mi vyčítáte, že nemám pro Vás ve

⁴⁰⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 20. srpna 1924.

⁴⁰⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 9. září 1924.

⁴⁰⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 17. října 1924.

⁴¹⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 17. listopadu 1924.

⁴¹¹ Na podzim byl jmenován tzv. volební kabinet složený ze zástupců radikální strany a představitelů Nezávislé demokratické strany. Za pomoci teroru, volebních manipulací i vyslovených podvodů dosáhl pro vládní strany velmi příznivého výsledku. V březnu propukl finanční skandál kolem Pašićova syna Radomira a starý „Bajo“ musel na naléhání krále v březnu 1926 odstoupit z funkce. Pašić se již nikdy do vládní funkce nevrátil.

Vaší nemoci – nyní snad již už ve stavu ozdravovacím – více zpráv, než co jsem suše napsal ve svém ‚odúčtování‘. (...) Vaše kniha dosud nevyšla, a poněvadž je volební kampaň, snad ji sama zase zdržujete. (...) S W.[ilderem] jsem mluvil pár slov předešlé neděle. Vzpomněl Vás, Vaší knihy dotazem, nemohl jsem říci, že už kniha vyšla, když před tím Musulin mi říkal, že ještě nevyšla.“⁴¹²

Kniha ale stále ještě nebyla kompletní. Teprve na přelomu roku byly dokončeny poslední kapitoly, psané na základě dokumentů poskytnutých Františkem Hlaváčkem. Po jejich přeložení byly jako všechny ostatní kapitoly předloženy k přečtení Mandíčovi a Trumbičovi. „*Vaši věc ihned jsem zařídil (...) Slíbil, že pošle, co může, ač prý konec není dotištěn, části jsou u členů Jihoslovanského odboru, kteří ho přehledávají.*“⁴¹³

Na knižní pulty přišla kniha se vši pravděpodobností až po volbách, které se konaly 8. února 1925. Soudím, že první výtisky se v chorvatských zemích objevily dokonce až po polovině března, tedy po rezignaci ministerského předsedy Nikoly Pašiče. Odpovídá tomu dopis Františka Hlaváčka: „*Očekávám tedy nyní zásilku knihy a doufám, že se podaří také brzo ji vydat česky.*“⁴¹⁴ Obdobně se vyjadřoval i Večeslav Vilder počátkem dubna: „*Vaší knihu jsem ještě nedostal. Musulin mi v Záhřebu řekl, že jste pro mě určila tu druhou krásně vázanou, ale on asi čeká, až přijedu do Záhřebu. (...) Zde v Bělehradu v ministerstvu vnitra se o vaší knize říká, že jste příliš stranila Trumbičovi, ale větší kritiky jsem neslyšel.*“⁴¹⁵

Přestože se kniha dostala do prodeje až v polovině března, domnívám se, že několik autorských výtisků měla Paulová k dispozici již v druhé polovině ledna 1925. Ke své habilitační žádosti připojila tři z nich, tištěná vlastní práce byla jedním ze základních předpokladů žádosti. První oficiální autorský výtisk zaslala Milada Paulová 23. března 1925 prezidentu republiky Tomáši G. Masarykovi. Kancléř Šámal knihu osobně předal následující den.⁴¹⁶ Dne 26. března 1925 vyslovila Kancelář v zastoupení prezidenta za knihu písemné poděkování.⁴¹⁷

⁴¹² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 12. prosince 1924.

⁴¹³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 336, kr. 8. Dopis Páry Paulové ze dne 10. ledna 1925.

⁴¹⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 17. března 1925.

⁴¹⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 496, kr. 11. Dopis Vildera Paulové ze dne 7. dubna 1925, orig. chorv.

⁴¹⁶ AKPR, D3400/25. Záznam ze dne 23. března 1925.

⁴¹⁷ AKPR, D3400/25. Koncept dopisu ze dne 26. března 1925.

11. Tajemnicí Výboru pro lidové přednášky

Ještě než se dostaneme k univerzitní kariéře Milady Paulové a k jejímu jmenování soukromou docentkou, zastavme se na okamžik u jejího působení ve funkci tajemnice Výboru pro lidové přednášky (dále Extenze), lidověvýchovné instituce zprostředkovávající vzdělání formou přednášek univerzitních učitelů nejširším vrstvám společnosti.

Po svém návratu z Království SHS se Milada Paulová vrátila ke své práci knihovnické úřednice ve Veřejné a univerzitní knihovně. Finanční ohodnocení spojené s touto prací ale nepostačovalo k zajištění, obživy tří dospělých lidí. Pomocnou ruku při hledání dodatečného zdroje příjmu poskytl opět profesor Jaroslav Bidlo, když svou nejlepší žačku doporučil na místo tajemnice zmíněné univerzitní Extenze. Toto místo poskytovalo vedle nezanedbatelného platu mladé badatelce také trvalý kontakt s univerzitním životem (a především stálý styk s profesorským sborem, tolik potřebný při budování vlastní univerzitní kariéry).

Extenze byla nejstarší lidověvýchovnou institucí v českých zemích. Podnětem k založení byla žádost zasláná v roce 1896 literárním odborem Československé dělnické besedy v Praze profesorskému sboru filozofické fakulty české univerzity, aby jeho členové uspořádali pro dělnictvo několik populárních přednášek. Profesorský sbor zvolil zvláštní komisi, jejímž referentem byl Tomáš Garrigue Masaryk. Na konci dubna 1896 podala komise dobrozdání odvolávající se na vídeňský příklad, kde tamější univerzita podobné přednášky konala a ministerstvo školství je subvencovalo.

Děkanství filozofické fakulty následně, na začátku června 1896, předložilo ministerstvu školství žádost o podporu stejné činnosti. Vídeňské ministerstvo odpovědělo až po osmi měsících; ve druhé polovině února 1897 svolilo za podmínky, že se celé záležitosti ujme akademický senát, který vypracuje zásady konání přednášek, návrh stanov budoucí Extenze a rozpočtu a zaslat vše do Vídně.

O zrod pražské Extenze se nejvíce zasloužili profesori Masaryk, Hostinský a Rayman, členové komise fakulty filozofické, a profesor Reinsberg z fakulty lékařské. Následovala dlouhá jednání mezi rektorátem, senátem a fakultami. Profesoru Hostinskému bylo uloženo, aby vypracoval návrh statutu a žádost o podporu, jež bylo třeba zaslat ministerstvu. Návrh i žádost byly schváleny ve schůzi

akademického senátu dne 27. května 1898 a následující den byla žádost odeslána do Vídně.

Ministerstvo školství schválilo předložené stanovy v polovině října 1898. Pro následující rok povolilo subvenci 3000 zl. Změny statutu, požadované ministerstvem, byly schváleny na schůzi akademického senátu dne 20. prosince 1898 a první stanovy Extenze byly v této opravené podobě schváleny výnosem ministerstva školství ze dne 9. ledna 1899. V prosinci a lednu roku 1899 proběhly v akademickém senátu a v profesorských sborech všech čtyř fakult volby prvního výboru Extenze. Prvním předsedou se stal rektor profesor Reinsberg, prvním místopředsedou profesor Hostinský. Výbor zahájil činnost na začátku dubna 1899 přednáškou profesora Reinsberga o poslání a úkolech Extenze. První skutečnou přednášku přednesl dne 6. dubna 1899 profesor Masaryk na téma „O vývoji evropské společnosti v XIX. století“.

V předsednické funkci výboru se před válkou vystříдалo několik významných univerzitních učitelů. Prvním předsedou byl již zmíněný profesor Reinsberg, zvolený ve školním roce 1898/1899, místopředsedou tehdy byl profesor Hostinský, vlastní tvůrce a organizátor lidových přednášek. Druhým předsedou, byť jen na školní rok 1899/1900, se stal profesor Hostinský. Po roce se pro nedostatek času své funkce vzdal. Po jeho rezignaci byl předsedou opět zvolen profesor Reinsberg, ale i ten vydržel ve funkci již jen jeden rok (1900/1901). Čtvrtým předsedou se stal profesor Drtina, který vedl Extenzi po dalších šest let (do 1907/1908). V tomto studijním roce byl předsedou potřetí zvolen profesor Reinsberg, ale funkci nepřijal a na jeho místo byl zvolen profesor Čáda, pátý předseda Extenze. Čádu vystřídal ve školním roce 1912/1913 profesor Počta. Ten stál v čele Extenze v nejtěžší době za války a předsedou zůstal až do roku 1921. V roce 1921 stanul v čele Extenze jako její sedmý předseda profesor Jaroslav Bidlo.

Administrativní práce byly nejprve obstarávány výpomocnými silami z rektorské kanceláře, ale od počátku roku 1906 bylo zřízeno místo zvláštního sekretáře Extenze. Prvním sekretářem byl na počátku prosince 1905 zvolen asistent Zoologického ústavu dr. Karel Thon, nastávající docent filozofické fakulty. Nebyl jím ale dlouho, neboť v červenci roku 1906 podlehl zákeřné chorobě. Jeho nástupcem se v polovině října 1906 stal asistent Historického semináře dr. Vlastimil Kybal. Druhý sekretář dal základ pravidelnému chodu Extenze. Řídil ji v nejtěžší době za války a první rok v době samostatného státu, celkem 13 let. Během války

byla tato funkce jediným Kybalovým zdrojem příjmů, nepřekvapí nás tedy, že když byl v říjnu 1918 jmenován mimořádným profesorem a již následující rok se připravovalo i jeho jmenování řádným profesorem, požádal Kybal o zproštění funkce. Koncem listopadu 1919 mu výbor Extenze vyslovil díky za všechny cenné a přínosné služby. Řádným profesorem se stal na konci prosince 1919 a pár dní po Novém roce byl jmenován vyslancem u italského krále v Římě.⁴¹⁸

Na stejné schůzi, kde byl Vlastimil Kybal zproštěn své funkce, byl novým sekretářem zvolen docent Miloš Weingart. Ten vedl administrativní agendu Výboru pro lidové přednášky až do poloviny října 1921, kdy byl jmenován řádným profesorem Univerzity Komenského v Bratislavě. Jeho nástupkyní byla 3. října 1921, tedy první pracovní den po svém návratu z Království SHS, zvolena bývalá asistentka Historického semináře dr. Milada Paulová.⁴¹⁹

Ze svého stálého zaměstnání v knihovně to Paulová do sekretariátu Extenze neměla daleko. V té době sídlil v tzv. „seminární“ budově ve Veleslavínově ulici č. 4. V tomto domě sídlily až do postavení vlastních budov také Filozofický seminář, Pedagogický seminář, Filologický proseminář a Semináře pro slovanskou, románskou, germánskou a anglickou filologii včetně příruční knihovny orientální filologie.⁴²⁰

O působnosti Extenze v prvních třiceti letech její existence jsme velmi dobře informováni z publikace, na jejímž vzniku se Milada Paulová podílela. Podívejme se proto blíže na její fungování v prvním desetiletí vzniku republiky.

Po nabytí samostatnosti nastala pro Extenzi doba rozkvětu. Její působnost byla charakterizována především tím, že vedle původní pražské Extenze vznikly nové dvě Extenze v sídlech nově zřízených vysokých škol v Brně a Bratislavě. V Brně od roku 1905 při tamější české Vysoké škole technické fungoval Výbor pro lidové přednášky, který se po založení univerzity přetvořil v řádnou Extenzi všech československých vysokých škol brněnských roku 1920. Extenze československých vysokých škol v Bratislavě byla založena roku 1923.

Poměr tří Extenzí byl z počátku přátelský, každá z Extenzí pořádala pravidelné kurzy především v místě své působnosti, přednášky se konaly ale také na

⁴¹⁸ BARTEČKA, Ivo – ŠLAPAL, Miloš: Mezi historií a diplomacií. Portrét Vlastimila Kybala. In: *Dějiny a současnost*. Roč. 17/1995, č. 5, s. 21-24.

⁴¹⁹ HORNA, Richard – OPRAVIL, Jan – PAULOVÁ, Milada: *Extenze československých vysokých škol v Republice československé v třicetiletí 1898-1928*. Praha: Grafia, 1928, s. 26.

⁴²⁰ PETRÁŇ, Josef: *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze /do roku 1948/*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 267 a n.

venkově a nebylo ničím neobvyklým, že například pražští profesori přednášeli i pro veřejnost na Slovensku. Zpočátku byla mezi výbory učiněna dohoda, že si budou navzájem oznamovat své přednášky konané v obvodu činnosti jiné Extenze.

Záhy se ovšem ukázalo, že je zapotřebí vzájemný poměr jednotlivých Extenzí přesněji určit a upravit. K tomu se hlásila potřeba změnit stanovy ve smyslu větší volnosti, než kterou poskytovaly stanovy z doby předválečné. Od roku 1921 se výbor vysokoškolské Extenze začal zabývat návrhy na změnu stanov soustavně – tedy již za předsednictví profesora Bidla. Akce vedla k vypracování nových stanov, jež byly schváleny ministerstvem školství v roce 1926. Podle nových stanov splynuly všechny tři dosavadní Extenze v novou, společnou instituci s úředním názvem Extenze československých vysokých škol v Republice Československé. Bývalé Extenze v Praze, Brně a Bratislavě tvořily od té doby místní vysokoškolské Extenze.

Nové stanovy kladly za cíl Extenzím především „*poskytovat všem vrstvám obyvatelstva příležitost nabývat vzdělání a prohlubovat je na základě vědeckém, aby bylo docíleno duševního i mravního povznesení lidu československého.*“⁴²¹ Vzděláním, které měly Extenze širokým vrstvám poskytovat, se rozumělo vzdělání všeobecné, odborné a kritické. Všechny kurzy i přednášky byly veřejně přístupné (kurzy byly za mírný režijní poplatek) a mohl se jich účastnit kdokoli s jakýmkoli předchozím vzděláním.

Kurzy a přednášky organizované v sídelních městech Extenzí byly pořádány na náklady vysoké školy a přednášky na venkově na žádost místních pořadatelů na jejich účet. Příslušné sekretariáty Extenzí zprostředkovávaly komunikaci mezi danou vysokou školou a venkovskými pořadateli. Sekretariáty na požádání zasílaly seznam extenzních přednášek, zvolené přednášky vyjednávaly a místnímu pořadateli poskytovaly přiměřený peněžitý příspěvek.

Pro zajímavost lze zmínit, že v zimě 1922 konala Extenze pražské vysoké školy celkem 8 přednášek mimo Prahu s průměrnou návštěvností 175,2 posluchače. O trimestr později, na jaře 1922, kdy již byla sekretářkou Milada Paulová, konala pražská Extenze celkem 23 přednášek mimo Prahu s průměrnou návštěvností 227,3 posluchače. Pod toto číslo klesl do jara 1927 počet přednášek jen jednou. Nejvíce přednášek mimo Prahu Milada Paulová zorganizovala na podzim roku 1924. Tehdy

---

⁴²¹ HORNA, Richard – OPRAVIL, Jan – PAULOVÁ, Milada: *Extense československých vysokých škol v Republice československé v třicetiletí 1898-1928*. Praha: Grafia, 1928, s. 32.

se jich konalo 56 a navštívilo je téměř 15 tisíc posluchačů, při průměrné návštěvnosti 266,6 posluchače.⁴²² Mimoto byly pořádány pravidelné speciální učitelské kurzy. V letech 1922-23 a 1924-25 probíhaly tyto kurzy také na Slovensku: v Žilině, Trenčíně, Sv. Martině, Zvolenu a Banské Bystrici.⁴²³

V archivních pozůstatostech několika významných profesorů (např. Josef Pekař, Josef Šusta, Miloš Weingart, Otakar Kádner, Václav Tille či Rudolf Urbánek⁴²⁴) lze najít četnou korespondenci, ukazující na organizační povinnosti Milady Paulové. Bylo třeba nejprve získat slib daného profesora, potom zajistit zájem o jeho přednášku a nakonec domluvit přesné termíny jak s profesorem, tak s mimopražským pořadatelem.. Přemlouvání profesorů (zde například Václava Tilleho) bylo někdy nekončícím bojem: „*Velevážený pane profesore! Slíbil jste mi laskavě, že byste v únoru přednášel v Extenzi 3 přednášky o divadle: ‚Problémy moderního divadla‘. Prosím, abyste slib splnil a oznámil mi den, na kdy bych přednášky mohla zařadit? (...) Nepochybuji, že bude o toto téma veliký zájem.*“⁴²⁵

Nejtvrdějším oříškem pro získání slibu, že bude přednášet mimo Prahu, byl pravděpodobně profesor Pekař. Přesto i jeho se Milada Paulová pokoušela (asi ne vždy úspěšně) přemlouvat: „*Vážený pane profesore! Vím, že jste odmítnul naprosto přednášet v Extenzi. Na veliké prosby z Plzně slíbila jsem však přece, že Vám dopíši. Tamější extenze velmi prosí, zda byste byl tak laskav a slíbil jim jednu, jedinou přednášku ‚O vině na válce‘“⁴²⁶*

Extenze provázela Miladu Paulovou až poloviny třicátých let, tedy do doby, kdy byla prezidentem republiky jmenována mimořádnou profesorskou. Zda sama v rámci přednášek mimo Prahu někdy vystupovala, se mi bohužel zjistit nepodařilo. Spíše se ale přikláním k tvrzení, že nikoli.

12. Začátek univerzitní kariéry

Pro vysokoškolskou dráhu měla Milada Paulová všechny předpoklady. S pomocí profesora Šusty získala asistentské místo na fakultě. Asistentské místo pro první ženu na území Československa bylo bezesporu ohromným vyznamenáním a

⁴²² HORNA, Richard – OPRAVIL, Jan – PAULOVÁ, Milada: *Extense československých vysokých škol v Republice československé v třicetiletí 1898-1928*. Praha: Grafia, 1928, s. 43.

⁴²³ HORNA, Richard – OPRAVIL, Jan – PAULOVÁ, Milada: *Extense československých vysokých škol v Republice československé v třicetiletí 1898-1928*. Praha: Grafia, 1928, s. 45.

⁴²⁴ Srov. LA PNP, Urbánek Rudolf, korespondence Milady Paulové.

⁴²⁵ LA PNP, Tille Václav, korespondence Milady Paulové. Dopis ze dne 16. prosince 1934.

⁴²⁶ ANM, Josef Pekař, korespondence Milady Paulové, kr. 14, dopis ze dne 17. prosince 1925.

potvrzením jejích vysokých kvalit, provázených důvěrou v další vědecký růst. Nejedem z asistentů Historického semináře využil této příležitosti a později se habilitoval (např. Vlastimil Kybal, Václav Král), nebo měl přinejmenším velkou šanci se habilitovat (Jan Slavík).

Vědecký postup v případě Milady Paulové však nakonec nenásledoval tak rychle, jak by se v popřevratových podmínkách dalo očekávat. Parlament nového státu zřídil zákony dvě nové univerzity v Brně a v Bratislavě, vědecký dorost na nich získal nové možnosti uplatnění.

Nové univerzity byly otevřeny už v roce 1919, ačkoliv jejich filozofické fakulty nezahájily svou činnost ihned. S obtížemi se rozbíhala především Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, a to zejména proto, že zpočátku chybělo vybavení a učitelské síly. První řádní profesori byli jmenováni teprve na podzim 1921, přitom jen dva z nich byli Slováci. Zbývajících šest ustanovených vysokoškolských učitelů byli Češi a s výjimkou jediného se habilitovali v letech 1903 až 1920 na pražské filozofické fakultě. Do svého jmenování v Bratislavě povětšinou přednášeli jako soukromí docenti a přestup do Bratislavy proto vnímali jako umožnění vědecko-pedagogické kariéry.⁴²⁷

Miladě Paulové se naskýtala možnost podobně rychlé kariéry. Stačilo jen urychleně dokončit habilitační spis, který by byl uveřejněn tiskem, a vymoci si oprávnění k přednáškám, získat soukromou docenturu. Další podmínkou pro připuštění k habilitačnímu řízení bylo minimálně dvouleté mezidobí mezi absolvováním příslušného univerzitního studia a žádostí, což by Paulová v té době také splňovala.⁴²⁸

Professor Bidlo a zcela jistě i Milada Paulová si neopakovatelné příležitosti byli vědomi. Bidlo ve svých dopisech zasílaných do Království SHS nejpozději od léta 1920 na Paulovou doslova naléhal, aby svou práci uspíšila a co nejdříve se habilitovala. Dokonce upozorňoval, že může být předběhnuta jinými kandidáty a že on tomu nebude moci zabránit.

V červenci 1920 varoval před bývalým asistentem Historického semináře, který několikrát neúspěšně žádal o habilitaci a kterým sám opovrhoval: „*Slavík žádal o docentské stipendium. Já jsem podal referát nepříznivý. Za 14 let napsal 66*

⁴²⁷ PETRÁŇ, Josef: *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze /do roku 1948/*. Praha: Univerzita Karlova, 1983, s. 272.

⁴²⁸ Sbírnka zákonů a nařízení pro Universitu Karlovu v Praze. Část všeobecná. Praha: Státní tiskárna, 1927.

stran tisku.“⁴²⁹ V srpnu 1920 začal být Bidlo z prodlužování pobytu své žačky nervózní: „*Jak pak dlouho se hodláte a můžete ještě zdržet v Jugoslávii? Jaké máte ještě plány? Napište mi zase delší zprávu o tom. Ústně ovšem mi povíte pak více. A nebude to už dlouho trvat. Těšíte se zajisté na návrat. Budete ráda vzpomínat na přestálé útrapy. Ale per aspera ad astra, jestliže ovšem to, co Vás čeká, je možno nazvat opravdu ‚astra‘.*“⁴³⁰

O tom, že možnost brzké habilitace a následného okamžitého jmenování do Bratislavy byla velmi reálná, svědčí i další dopisy, které Bidlo Paulové do Záhřebu zasílal. Bidlo tuto záležitost nepochybně konzultoval s úředníky ministerstva školství, na které učinily velký dojem, jak jsem se již zmínil dříve, studijní zprávy zasílané Paulovou do Prahy. I o tom Bidlo svou žačku informoval: „*Rada Mlčoch by rád, abyste později šla do Bratislavy na univerzitu. O tom můžete zatím přemýšlet. Já Vás k tomu nutit nebudu, ač myslím, že by to nebylo k zahazení, kdyby jmenování se stalo např. hned po habilitaci.*“⁴³¹

Odejít do Bratislavy za univerzitní kariérou pro Paulovou muselo být skutečně velké dilema. Ještě před rokem se plánovala její cesta do Paříže, kde měla studovat byzantské dějiny, najednou prodlévala sama v novém jihoslovanském státě a měla příležitost hovořit s nejvýznamnějšími aktéry tamějšího politického života. Současně se od ní očekávalo, že svůj pobyt zkrátí a předloží habilitační práci, jež byla nezbytná pro jmenování na bratislavskou univerzitu, kde – coby první žena! – vytvoří nový seminář. To ovšem znamenalo, že pravděpodobně ztratí možnost návratu do Prahy.

Po svém návratu z Lipska, kde koncem září nakupoval knihy pro svůj historický seminář, psal Bidlo znovu Paulové o její budoucí kariéře. Ve svém dopise se jí pokusil přesvědčit o tom, že přijetím bratislavské profesury by nepřišla o místo v Praze. Snažil se jí také přesvědčit, že Bratislava je pro její kariéru důležitější než například „chvilkové“ zaujetí jihoslovanskými dějinami: „*Co se týče Vaší budoucí profesury, víte, že Vás pokládám za svého nejlepšího žáka. To znamená, že Vás pokládám za způsobilou i k nejtěžším úkolům vědeckým, jako je zahajování vědeckého studia na univerzitě a zakládání vlastního semináře. Mimo Vás bych si nikoho netroufl do Bratislavy pro nejbližší dobu doporučit. Slavík pro*

⁴²⁹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 26. července 1920.

⁴³⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 7. srpna 1920.

⁴³¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 2. září 1920.

mě nemá vůbec žádné ceny a Preobraženskij přijde do Lublaně. Vindiš má ještě trochu daleko do univerzitní kariéry. Ostatně Preobraženského nechci, ani kdyby on chtěl. Půjdete-li do Bratislavy, bude to čestný úkol pro Vás, a já udělám opatření, abyste, budete-li chtít, mohla postoupit do Prahy, až by za Vás byla pro Bratislavu náhrada. Pro mě budete vždycky platit za mého budoucího nástupce v Praze. Stačí Vám to?“⁴³²

Jaroslav Bidlo byl zřejmě o chystaném personálním obsazení katedry historie v Bratislavě informován nejen ze strany úředníků ministerstva, ale především od ministra školství, svého kolegy Josefa Šusty. Jelikož i on zkoušel Miladu Paulovou a znal její vysoké kvality, lze očekávat, že by našla podporu při jmenování i u něj. Komplikace se objevily v polovině listopadu, kdy se jmenování profesorů na bratislavskou univerzitu začalo stávat politikem. Bidlo opět zasvěceně informoval svou žačku: „*A nyní něco důležitějšího. S ohledem na snahy Slováků obsadit bratislavskou univerzitu, sděleno mi důvěrně, že bude nutno co nejdříve provést jmenování profesorů. Proto je potřebí, abyste co nejdříve ukončila shromažďování materiálu a pustila se do nějaké syntézy tak, abyste ode dneška asi za rok mohla být už ve stádiu habilitace, po které by pak hned následovalo Vaše jmenování. Bylo by potřebí také, abyste zkrátila svůj pobyt v Jugoslávii a přijela domů dříve, abyste měla dost klidu k syntéze.*“ Bidlo byl velmi dobře informován i o dalších adeptech na jmenování: „*Vašimi kolegy v Bratislavě mají být Weingart, Heidler, Hanuš.*“⁴³³ Předběhneme-li události, můžeme říct, že všichni tři, které Bidlo jmenoval, byli následujícího podzimu do Bratislavy skutečně jmenováni: Miloš Weingart pro slovanskou filologii, Jan Heidler pro obecné novověké dějiny a Josef Hanuš pro dějiny české literatury. Miladě Paulové mělo být svěřeno nově vytvořené místo profesora novověkých slovanských dějin – o něj ale poněkud překvapivě byl zájem největší.

Korespondence o profesorském místě v Bratislavě mezi Paulovou a Bidlem v roce 1921 pokračovala. Při úvahách o vhodných kandidátech na posty profesorů historie se ukázalo, že už nejde ani tak o odbornost, jako spíše o politické názory a stranickou příslušnost. Bidlo opět svou žačku informoval: „*Nejdříve Vám musím napsat něco o Bratislavě. Obsazování tamější univerzity se stává politikum velice silně, jmenovitě na historii je příliv kandidátů politických. Jsou to Hodža, který*

⁴³² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 2. října 1920.

⁴³³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 16. listopadu 1920.

napsal spis o česko-slovenské roztržce doby Štúrovy, Kvačala a nověji ruský uprchlík z Petrohradu [nečitelné]. Vaše kandidatura má sice v ministerstvu dosud silnou pozici, zvláště proto, že Jste podle mé rady tady podala obširné zprávy o svých pracích, které imponovaly, ale (jak víte, já jsem vždycky nakloněn vidět spíš černěji než světleji), já se bojím, aby se tato situace neutvářela znenáhla tak, že byste pak mohla přijít zkrátka. Jsem v komisi sboru profesorského, která má podat dobré zdání o všech třech kandidátech. Já a Pekař se rozhodně vzpíráme proti Hodžovi a chceme, aby byl jmenován pro literaturu, [nečitelné] budeme navrhopvat pro starověk, ale k nátlaku Slováků bude asi zřízena zvláštní komise mimouniverzitní, ve které univerzitní profesoři nebudou mít hlas rozhodující – a tu je možné, že historie bude pak obsazena tak silně, že se na Vás nedostane.“

Mimořádná situace, kdy pražští profesoři měli rozhodovat o budoucích vedoucích univerzitních stolic v Bratislavě, se již neměla opakovat. Po zvolení prvních profesorů měl napříště o nových profesorech rozhodovat již ustanovený profesorský sbor. „Mimo to jakmile bude provedeno jmenování prvních profesorů, bude už o dalších profesurách rozhodovat tento jejich sbor, v němž sice budete mít Weingarta a Heidlera, ale je otázka, zdali tito zmohou. Všecko to jsou ovšem jen možnosti dosud, ale já pokládám za potřebné Vás zavčas na to upozornit.“ Bidlo v tento okamžik mohl Miladu Paulovou pouze znovu vyzvat, aby se co nejdříve habilitovala: „Bylo by ve Vašem zájmu, abyste se co nejdříve objevila jako kandidátka docentury, abyste se mohla svést ještě s prvním jmenováním. Já myslím, že už Jste tolik materiálu si shromáždila, že můžete svůj pobyt v Jugoslávii zkrátit a už něco sestavit. Je to chvíle kritická a bojím se, abyste ji nepropásla. Vždyť později zase se tam můžete vrátit a ještě podporu dostanete. Uvažte věc, rozmyslete – ale mně vinu nesmíte dávat, jestliže prohrajete!“⁴³⁴

To byla zásadní chvíle, kdy se Paulová musela rozhodnout, zda prodlouží svůj pobyt a získá tak více podkladů pro svou habilitační práci, či zda ukončí svůj pobyt v Království SHS, vrátí se do Prahy a co nejdříve dokončí svou habilitační práci, což jí umožní vrhnout se do nejistého souboje o bratislavskou stolicí východních dějin.

Velkou roli při jejím rozhodování měl bezpochyby její otec František a nevlastní matka Vilemína. Po dobu nepřítomnosti své dcery obstarával František

⁴³⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 13. ledna 1921.

Paul veškeré potřebné záležitosti ve vztahu k univerzitě i k ministerstvům. Byl i v občasném kontaktu s profesorem Bidlem. Bidlo zřejmě i prostřednictvím Františka Paula působil na svou žačku, aby ukončila svá bádání co nejdříve a spěšně se habilitovala. O jedné takové návštěvě psal později František Paul své dceři: „*Den na to, 1. září, přišel k nám profesor Bidlo (já nebyl doma) a zanechal mi vzkaz u Mutti, že má moc práce a abych ho druhý den odpoledne o půl třetí navštívil. Tak jsem byl tedy 2. září u něho. A píšu ti, co a jak jsme hovořili. Rozumí se, že chtěl vědět, co je s Tebou, co robíš (...) No on byl, myslím, spokojen, co slyšel, ale už hned ze začátku a teď po přečtení dopisu hned spustil: že dostaneš další peníze, (...) krátce co budeš potřebovat (...) cosi že mají s Tebou další plán a sice, abys tam dole zůstala déle a že chtějí, abys tam kupovala knihy pro Bratislavu (že tam nic nemají), že Ti tam na to pošlou 50.000 K, ovšem vše musíš správně doložit. (...) Je vidět z profesora Bidla, že Ti vše dají, neb, má drahá, s Tebou je tam už celý plán hotový, neb poslyš!, co dále pan Bidlo povídal: až bys snad v únoru přijela a on Tvou práci uznal za dobrou (habilitační), že když svolíš, budeš jmenována již v příštím létě ‚profesorkou do Bratislavy‘. Tam prý bys s Emlerem dělala knihovnu (zařizovala), no a seminář bys musela zařídit, krátce: uzná-li on Tvou habilitační práci v konceptu (na vydání je prý později dost času), vidím, že by tě hned jmenovali a on to má v ministerstvu již asi vše hotové. Tady prý je profesorů až hanba, já rku: ‚ale na východní dějiny ne‘. A on že je zde ten ‚Rus‘ a že bys, kdybys nechtěla do Bratislavy, dlouho musela čekat. To nevím, povídám, no že nevím, jak se rozhodneš, že v tom ohledu Jsi svou paní, budeš-li chtít tam jít. Myslel jsem si, že asi Tě chtějí tam dostat, no ale on Bidlo asi vidí, že zde by Jsi se k tomu nedostala tak hned a být jmenována profesorkou, toť se ví, že (mám za to) nejdříve snad mimořádnou, by přece znamenalo moc přeskočit, Miládko, píšu vše, jak to na mě činilo dojem, nevím, co si sama usoudíš, Jsi zcela svou vlastní paní, a sama si svou věc rozhodneš, vid’! Já do toho mluvit nechci, ostatně je na to čas, až bys přijela, ale je vidět, že ten plán s Tebou do Bratislavy již také umluvili. Ono tam nic nemají a tebe asi jedinou ‚potřebují‘. No, my s Mutti (privátně vzato) a zvláště ona je rozhodně pro to, že prý by tě tady Ti páni k tomu nepustili, a že se teď má brát, co se dá trhnout atd. (Prahy máme taky dost). Já zase, to závisí od toho, jak bys mohla tam ve svých věcech dále pokračovat. Šlo-li by to jako v Praze atd. No, byla by to velká, moc velká věc být jmenována a vše, co s tím souvisí: sláva, zlost mnohých, víc peněz, no to vše ale je vedlejší, hlavní je Tvoje usouzení. Na to je jistě čas, ale přeci*

zase ne, a je dobře o tom přemítat. Bylo by nutno se dobře na poměry tam informovat, byty a vše snad nejdražší v Evropě, nouze bytová největší, stálo nedávno v novinách! Emler by mohl mnoho říct pravdy, Bidlo mi to řekl, poněvadž myslí, že bych jako též spolurozhodoval, ale já mu řekl, že né, že Jsi již 29 let, a samostatná v tom, že já nic nechci a nemohu rozhodovat.“⁴³⁵

Další dopis otec sepsal během dvou dnů. Zřejmě celou tu dobu spolu s Vilemínou přemýšleli a měli potřebu Miladě sdělit, k čemu došli.. Oba byli na Miladě existenčně závislí a bylo nemyslitelné, aby zůstali v Praze a ona se přestěhovala do Bratislavy. Nerozhodovalo se proto jen o osudu Milady, ale dvou dalších dospělých lidí. „*Poslal jsem Ti předevcírem obšírné psaní narychlo naškrtané a dnes chci ještě zase k tomu pár řádků dodat. Leží taková věc člověku stále na mysli, totiž to, co není ještě akutní, ale mělo by dle Bidla přijít. Tak od soboty přemýšlím stále. (...) Nejzajímavější ovšem pro mne a i pro Tebe je ta Bratislava, vid' Miládko! Nyní dva dny stále o tom přemýšlím a zdá se mi, že to je skoro zbytečné si s tím dělat starost, neboť je tu jeden a to je moc důležitý bod! Že přijde sociální revoluce všeobecná, hlavně až to zkrachne a to doufám se stane asi do jara, to je jisté, a tu vězí to hlavní nebezpečí, jít do Bratislavy, neboť nevíme, zdali Slovensko u nás udržíme! Snad ano, snad se ale odtrhne a co by pak bylo? Byla bys v ‚Luftě‘! Na to se nesmí zapomínat. Ovšem, že na to málo kdo myslí, ale Ti páni, co jsou dnes u vesla, se mají dobře, a klamou se hrozně. (...) Ostatně Miládko nevím, ale vzpomínám, že Jsi již dříve něco měla s Bidlem, že Jsi do Bratislavy měla jít a myslím, žes nechtěla (a něco se mi zdá, že mezi Vámi bylo a tak snad ani teď bys neudělala snad místo, jít navždy z Prahy, aby jiný mohl lehce nastoupit). Já viděl z řeči Bidlovy, že mají zde nějakého Rusa, nevím ale kterého, a ten že by zde v Praze byl ustaven, a Ty máš jít do Bratislavy. Když mi totiž Bidlo řekl, že zde bys musela dlouho čekat, že zde je tak již moc profesorů, dovolil jsem si já jemu na to říci: Ale pane profesore, já myslím, že na východní dějiny né, a on mi na to řekl ‚ten Rus‘, jmenoval tedy jednoho, kdežto předtím jich měl mnoho! Z toho by se jako dalo soudit, že i on chce toho Rusa zde habilitovat a Tebe v Bratislavě. Ostatně to hned na to takřka řekl, že prý Bratislava je dále, tedy že gravituje na jih, tam že tedy Ty bys patřila, kdežto Praha je nahoře a tu že by Rus byl na místě! Miládko, tohle se mi od pana profesora Bidla nějak zdálo ‚stranické‘, neb zrovna*

⁴³⁵ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 4. září 1920.

tak by se to mohlo obrátit a říct: Bratislava je blíž k Rusku, ať tam jde Rus a do Prahy jezdí Jihoslovani odpradávná. Že ano?!“⁴³⁶

Tím Rusem, kterého zmiňuje František Paul, byl pravděpodobně profesor petrohradské univerzity Nikolaj V. Jastrebov (1869-1923), který v Praze začal přednášek dějiny národa bulharského v zimním semestru 1920/1921. František Paul ve svém dopisu vyslovil i pochybnost, zda Jaroslav Bidlo nechce místo pro Miladu Paulovou v Bratislavě také proto, že by ji možná nedokázal prosadit jako první ženu na starodávné pražské univerzitě. „*Snad je v tom i to, že se brání, aby dáma se nestala zde profesorem? Nemyslíš? Jiného by přeci nemohli mít proti Tobě. No, dceruško, nebeř si to k srdci, dělej dále pěkně svou věc, bez toho se o tom budeš rozhodovat, až přijedeš domu teprve, vid'. A do té doby, co se vše ještě stane!“⁴³⁷*

Otec samozřejmě přemýšlel i o tom, že jeho dcera má jisté místo v univerzitní knihovně a že tato práce při své nenáročnosti umožňuje další sebevzdělávání: „*(...) přišla mi myšlenka, kterou jsem hned s Mutti vyměnili, že zde v Praze máš jisté a snadné místo v knihovně, a docentem že bys zde přece se stala, a teď povídám Mutti, kdoví zdali by Jsi se nedostala třeba do Jugoslávie za profesora časem (...) Do Bratislavy jít, jest asi tolik – navždy z Prahy – to snad si tak můžou myslet a má-li to výhody pekuniérní (to ovšem že ano, jest otázka, co Ti bude milejší: jít z Prahy za momentálně více příjmu, ale do neznáma (a jistě navždy), aneb být raději v Praze při míň a nejít jim z cesty.“⁴³⁸*

Přestože ve druhém dopise byla otcem spíše nabádána, aby neprojevovala o Bratislavu zájem, v polovině září 1920 se zdálo, že je Milada rozhodnutá na Slovensko odejít. Důvodem bylo, že záhy po svém příchodu do Prahy byl Jastrebov jmenován řádným profesorem Univerzity Karlovy. Přednášel slovanské dějiny, zatímco jeho nástupci byli zvláštní smlouvou pověřováni pouze přednáškami z dějin Ruska a Ukrajiny. Po brzké Jastrebově smrti nebyl již profesor slovanských dějin z řad emigrantů jmenován.⁴³⁹ Na dopis své dcery zřejmě vysvětlující, že tím „Rusem“ myslel Bidlo Jastrebova, reagoval František Paul následovně: „*Nedivíme se pranic, že by Jsi se rozhodla tam jít a byla v tom jedna věc – nedorozumění. Já jsem myslel, že ten Rus nebyl Jastrebov, že se to týká toho mladého, o němž Jsi jednou něco*

⁴³⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 6. září 1920.

⁴³⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 6. září 1920.

⁴³⁸ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 6. září 1920.

⁴³⁹ KUDĚLKA, Milan a kol.: *Československá slavistika v letech 1918-1938*. Praha: Academia, 1977, s. 399-400.

povídala. Ovšem, když je to Jastrebov, že tohoto zde vláda nechá a jsou tedy dva a tu by Jsi zde se k ničemu nedostala, a mohla být snad dlouhá léta v knihovně. A snad být docentem. Kdežto, udělali-li by tě tam profesorem, bys přece měla o moc větší příjem a samostatně působíš atd. Nám zde oboum (mně i Mutti) se už také tak moc a moc nelíbí. Mutti řekla hned na poprvé, že by šla do Bratislavy.“⁴⁴⁰

Na podzim 1920 podnikla Milada Paulová cestu do Sarajeva, Splitu a Dubrovníku, při které měla možnost poprvé hovořit s Ante Trumbićem. Znovu se s ním potkala v Bělehradě na konci ledna 1921. Soudím, že po prvním setkání s Trumbićem se Milada Paulová rozhodla pro nějaký čas obětovat svou profesorskou dráhu sepsání knihy, které doslova prožívala. Od podzimu 1920 již otec znovu možnost stěhování do Bratislavy nezmiňuje. Kdyby o tom Milada přemýšlela a psala do Prahy, jistě by otec reagoval obdobně jako v případě jiných témat. Zásadním tématem probíraným v dopisech mezi Františkem Paulem a jeho dcerou se od podzimu 1920 stalo získání prodloužení pobytu v Království SHS, nejdříve do konce června a později do konce září 1921.

Téma bratislavské profesury nicméně zůstalo přítomné v dopisech profesora Bidla. Jak jsme viděli, ještě na začátku ledna 1921 doufal, že by bylo možné Miladu Paulovou do Bratislavy protlačit. Její vzkaz z poloviny února žádající prodloužení pobytu, zasláný do Prahy prostřednictvím Rudolfa Giunia, byl více než výmluvný: „Včera mi Guinio vyřídil Váš vzkaz. Čekal jsem tyto dni od Vás nějaký dopis. Sdělení Giuniovo však je výmluvnější. ‚Vaše přání je mi rozkazem‘, tj. uznávám Vaše rozhodnutí jako potřebné pro Vaši velikou práci jsa přesvědčen, že Jste učinila po zralé úvaze. Snad to bude mít za následek zdržení Vašeho postupu v povolání, ale já Vás neopustím a doufám, že i u druhých (Mlčocha) nepozbudete cenu,“⁴⁴¹ odpověděl Bidlo své žačce.

Koncem února 1921 se Paulová rozhodla využít nastalé situace a požádala profesora Bidla o zprostředkování dodatečné dovolené do konce prosince téhož roku. Tento požadavek ovšem Bidlo neakceptoval a doporučit žádat o dodatečnou dovolenou pouze do konce září 1921. Snažil se také rozptýlit obavy své žačky, že by se do Království SHS již neměla šanci podívat: „Vy tam budete muset a moci zajet zase později. Teď už je nejvyšší čas abyste z toho udělala nějakou syntézu. Ta

⁴⁴⁰ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 48, kr. 3. Dopis Fr. Paula M. Paulové ze dne 24. září 1920.

⁴⁴¹ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 17. února 1921.

ovšem nebude moci být dlouho ještě úplná, ale o to nejde.“ ⁴⁴² Bidlo zároveň upozornil Paulovou na to, že by mohla, pokud včas nepožádá o habilitační řízení, vyjít naprázdno i v dalším kole jmenovacího řízení. Konkurentem na poli slovanských dějin byl především Jan Slavík. „*Mimo to hrozí nyní nebezpečí, že podá habilitační práci Slavík, který v ČCH uveřejnil článek, který, jak hlásí v poznámce, je úvodní kapitolou většího díla. Já sice se budu jat habilitaci zdržet, ale o věci rozhoduje sbor, kde Sl.[avík] má své příznivce a já nemohu Vám zaručit, že Sl.[avík] docentem nebude. Bylo by pro mě trapné, kdyby Sl.[avík] Vás měl předběhnout, poněvadž neinteresovaní pak hrají vždycky animosity.“* ⁴⁴³

Bylo tedy rozhodnuto. Paulová zvolila složitější cestu a rozhodla se využít všech svých nasbíraných informací, rozhovorů a dokumentů pro sepsání díla, které mělo jejím dílem celoživotním. Tomuto dílu o jihoslovanské politice těsně před první světovou válkou a během ní obětovala možnost rychlé akademické kariéry na bratislavské univerzitě, vyšší plat a především tvůrčí svobodu, kterou by získala s mimořádnou profesurou.

V čase jejího návratu do Prahy bylo o první vlně jmenování již definitivně rozhodnuto. Důležité bylo hlavně dokončit habilitační práci a poté přistoupit k habilitačnímu řízení. Práce na habilitačním spise, jak jsme již viděli, se protáhly až do závěru roku 1924. Trvalo bezmála tři roky, než byla ohromná práce sepsána, poté přeložena a konečně vydána. Na knižní trh se dostala až v polovině března 1925.

---

⁴⁴² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 16. března 1921.

⁴⁴³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 16. března 1921.

13. První československou docentkou

Počátkem roku 1925 bylo mladé československé republice více než šest let, přesto však ještě stále platila řada zákonů a nařízení převzatých ze zaniklé rakousko-uherské monarchie. Jedním z těchto státních výnosů bylo i nařízení ministra kultu a vyučování ze dne 11. února 1887 o habilitaci soukromých docentů. Toto nařízení stanovovalo postup získání oprávnění k přednáškám (*venia docendi*) na univerzitě. Podmínek byla celá řada. Bylo například stanoveno, že docentura může být udělena pouze pro celý obor některého předmětu (nebo jeho uzavřeného celku) a že může být udělena pouze žadateli, který získal na dané fakultě doktorát. Požadováno bylo také tištěné knižní dílo anebo význačnější studie uveřejněná tiskem. Žádost o udělení soukromé docentury se podávala u profesorského sboru příslušné fakulty a kromě habilitačního spisu musela být doložena životopisem a podrobným výkladem zamýšlených přednášek. Na základě splnění těchto podmínek profesorský sbor určil ze svého středu komisi odborníků, které uložil posoudit habilitační spis. Na základě příznivého hodnocení byl žadatel připuštěn k vědecké rozpravě, tzv. kolokviu, a po jeho úspěšném absolvování byl následně vyzván, aby předložil tři témata pro zkušební přednášku. Kolokvium a následná přednáška na zkoušku se konaly před profesorským sborem. Po zkušební přednášce následovalo usnesení profesorského sboru, které v případě souhlasného hodnocení bylo předloženo ministru vyučování.⁴⁴⁴

Žádost o udělení *veniae docendi* z oboru všeobecných dějin se zvláštním zřetelem k dějinám východní Evropy sepsala Milada Paulové v pondělí 19. ledna 1925. Na filozofické fakultě byla její žádost přijata v úterý 20. ledna. Zapsána byla pod číslem 1196.⁴⁴⁵ Přílohy žádosti tvořil doktorský diplom, životopis, tři exempláře habilitačního spisu *Jugoslavenki odbor. Povjest jugoslavske emigracije za vrijeme svjetskog rata od 1914-1918*, doktorská disertace *Styky českých husitů s cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských*, spis *Diplomatická hra o Jihoslovany za světové války* a programem budoucích přednášek.

⁴⁴⁴ *Sbírka zákonů a nařízení pro Universitu Karlovu v Praze. Část všeobecná.* Praha: Státní tiskárna, 1927.

⁴⁴⁵ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Žádost o habilitaci ze dne 19. ledna 1925.

V programu budoucích přednášek si Milada Paulová zvolila jiná témata, než která přednášel profesor Bidlo. Další řádný ani mimořádný profesor přednášky z východních dějin na pražské filozofické fakultě neměl. Svůj zamýšlený program odůvodnila slovy: „*Vzhledem k tomu, že na Karlově univerzitě je profesor, který přednáší o dějinách byzantologických, polských a ruských, představuji si svou učitelskou činnost tak, že bych se snažila doplnit jeho přednášky, které jsou rázu povšechného, speciálními tématy. Dějiny evropského východu není možno přednášet bez podkladu dějin byzantských, a proto bych přednášela aspoň 1-2 semestry o dějinách byzantských. K tomu bych připojila dějiny Jihoslovanů a Bulharů, zejména novější dějiny 19. a 20. století. Z ruských dějin bych přednášela především ty oddíly, ve kterých se projevují kulturní a politické vlivy byzantské a dále z novějších dějin dějiny ruské politiky na Balkánském poloostrově.*“⁴⁴⁶ Vymezení doplnila Milada Paulová i návrhem jednotlivých přednášek pro následujících osm semestrů. Tři z osmi zamýšlených témat byly zaměřeny na moderní dějiny 19. století.

Na nejbližším zasedání profesorského sboru, konaném ve čtvrtek 29. ledna 1925, byla zvolena komise ve složení Jaroslav Bidlo, Josef Šusta a Matyáš Murko, která měla posoudit předložený habilitační spis. Za svolavatele komise byl určen profesor Murko, slovinský filolog přednášející v Praze od roku 1920.⁴⁴⁷

Rozhodující schůzka hodnotící komise proběhla v pátek 13. března 1925. Všichni tři profesoři, což později stvrdili svými podpisy v hodnotící zprávě, se usnesli, že „*Slečna dr. Milada Paulová je první ženská kandidátka soukromé docentury na naší fakultě a na Karlově univerzitě vůbec. Komise pokládá tudíž za vhodné prohlásit, že podle jejího dosavadního vědeckého vývoje a zvláště podle jejího spisu habilitačního doufá v ní získat učitelskou sílu nevšedního nadání badatelského a neobyčejné vytrvalosti a píce. Proto navrhuje, aby sbor profesorský její habilitační spis schválil a dovolil jí, aby se mohla podrobit habilitačnímu kolokviu a v případě příznivého jeho výsledku konat přednášku na zkoušku.*“⁴⁴⁸

Bylo to velmi závažné rozhodnutí, svým způsobem průkopnické. Rozhodnout se habilitovat první ženu s sebou neslo velké riziko jejího možného neúspěchu, nešlo ani tak o kandidátciny schopnosti jako spíš o její budoucí přijetí

⁴⁴⁶ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Žádost o habilitaci ze dne 19. ledna 1925.

⁴⁴⁷ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, Protokoly profesorského sboru 1924-1925. Protokol ze dne 29. ledna 1925.

⁴⁴⁸ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Zpráva komise o žádosti za habilitaci ze dne 19. března 1925.

studenty a veřejností, o to, jestli dokáže zdolat převahu mužského okolí v profesorském sboru a zvládnout tlak, kterému bude možná vystavena. Eventuální kandidátčin nezdar by vrhnul špatné světlo i na ty, kteří kandidaturu navrhovali a schvalovali – tedy na tři hodnotící profesory.

Rozhodnutí profesora Bidla habilitovat svou žačku bylo zásadní také z jiného pohledu. Dobová kritika mu vyčítala především to, že jako jeden z hlavních představitelů historie na pražské univerzitě nepodporuje ve svém oboru dělbu práce (stačí připomenout ostrakizovaného Slavíka). Jak poukazuje Milan Kudělka, nebyla to zcela pravda: „*To (...) platí jen tehdy, máme-li na mysli dělbu práce v rámci institucionální základny, kterou mělo bádání o východní Evropě k dispozici. Bidlo se snažil i ve změněných podmínkách soustředit studium na fakultu a neměl zvláštní pochopení pro potřeby nově vzniklých institucí, jež v jistém ohledu považoval za konkurenční.*“ Jeden z našich nejvýznamnějších historiků slovanské historiografie dále zdůrazňuje, že „*Snad i proto dospěl současně s J. Šustou (...) k rozhodnutí, že na Filozofické fakultě Karlovy univerzity je třeba obor posílit habilitací mladších pracovníků, kteří by se specializovali teritoriálně nebo časově.*“⁴⁴⁹

Profesor Bidlo o potřebě posílit svůj obor uvažoval, jak jsme ostatně viděli, nejpozději od konce druhého desetiletí, kdy hodlal svou nejlepší žačku vyslat do Paříže, kde by studovala byzantské dějiny. Bidlo patřil bezesporu mezi nejnáročnější – neústupné a nesmlouvavé – profesory filozofické fakulty. Svou těžce vydobytou pozici střežil velmi pozorně a svého nástupce vybíral velmi dlouho a pečlivě.

O úspěchu své habilitační práce psala Paulová hned druhý den Františku Hlaváčkovi do Paříže. Byl to rozradostněný dopis, jakých v její korespondenci není příliš mnoho. „*Milý pane řediteli, způsobím Vám radost! Bude Vás to těšit! Včera od půl sedmé do půl deváté večer zasedala komise habilitační o mé knize (Bidlo, Šusta, Murko) a profesor Šusta prohlásil (jak víte je obzvláštní znatel ‚Taliánů‘ u nás, kde žil, a studoval, a svůj román ‚Cizinu‘ psal), že nikdy nevěděl, jakou vynikající roli v našem osvobození v Itálii hrál Hlaváček, a vůbec všechno to, co se z mé knihy dovídá tam o italských přátelích a všichni tři prohlásili, že partie o Římském kongresu je nejlepší v mé knize.*“⁴⁵⁰

⁴⁴⁹ KUDĚLKA, Milan: *Československá slavistika v letech 1918-1939*. Praha: Academia, 1977, s. 364.

⁴⁵⁰ ANM, František Hlaváček, , inv. č. 199, kr. 3. Dopis Paulové Hlaváčkovi ze dne 14. března 1925.

Z dopisu jasně vyplývá, že to byl hlavně profesor Šusta, který neváhal prosazovat první ženskou kandidátku na docenturu v Československu.⁴⁵¹ „*Moje docentura je hotovou věcí, s ohromným úspěchem. Ano, Šusta a Murko mne hájili proti Bidlovi, jestliže vlastní práce někdy něco vyhrála, je to jistě v mém případě. I tu ‚ženu‘ i ‚Pašice‘.*“ Paulová v té chvíli také věděla, jak bude pokračovat cesta k vysněné docentuře. „*V květnu mám habilitační kolokvium a v červnu habilitační přednášku veřejnou – první žena. Pozvu si hosty od pana kancléře počínaje! A učešu hlavu u frizéra a vezmu si ‚královské‘ šaty a – nesmějte se! To všechno patří dohromady s učeností!*“⁴⁵²

Obratem dostala odpověď, ve které člen předsednictva Slovanské komise v Paříži vyslovil nejupřímnější radost z jejího úspěchu před komisí. „*...jest to nesmírně zasloužená odměna za tolik píle, kterou jste věci věnovala, tolik energie a lásky, kterou jste do práce vložila. (...) Jsem již z toho, co jsem viděl, přesvědčen, že budete u nás vědeckou hvězdou historickou.*“⁴⁵³

Ve čtvrtek 19. března 1925 se konala v pořadí čtvrtá schůze profesorského sboru. Přítomní profesori na samém začátku zasedání vzpomněli památku zesnulého profesora Nikodíma Pavloviče Kondakova, schválili několik studijních cest a jednomyslně se usnesli, aby habilitační akta Jana Rypky, Václava Příhody a Pavla Bujnáka byla zaslána ministerstvu školství a národní osvěty. Třináctým bodem schůze byl dvanáctistránkový referát komise určené k posouzení habilitační práce Milady Paulové. Profesorský sbor se na základě příznivého hodnocení usnesl „připustit žadatelku k habilitačnímu kolokviu“. Rozhodování bylo vlastně formální a velice rychlé, a tak se profesorský sbor mohl věnovat ještě dalším dvaadvaceti bodům, které měl připravené k projednání.⁴⁵⁴

Ke kolokviu byla Milada Paulová pozvána dopisem z pátku 17. dubna 1925. Bylo určeno, že zkušební pohovor se bude konat následující týden, ve čtvrtek 23. dubna ve 4 hodiny odpoledne ve druhém patře ve fakultní zasedací síni na děkanátu

⁴⁵¹ Šusta později také stál u její úspěchu při získání mimořádné profesury a po smrti profesora Jaroslava Bidla se plně ujal jejího dalšího akademického růstu. Těsně před vypuknutím druhé světové války to byl právě on, kdo Miladu Paulovou navrhl na řádnou profesorku Univerzity Karlovy.

⁴⁵² ANM, František Hlaváček, inv. č. 199, kr. 3. Dopis Paulové Hlaváčkově ze dne 14. března 1925.

⁴⁵³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 176, kr. 5. Dopis Hlaváčka Paulové ze dne 17. března 1925.

⁴⁵⁴ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, Protokoly profesorského sboru 1924-1925. Protokol ze dne 19. března 1925.

filozofické fakulty v Krakovské ulici č. 6.⁴⁵⁵ Toto datum bylo vybráno s ohledem na další schůzi akademického senátu tak, aby se kolokvia mohli účastnit všichni řádní i mimořádní profesoři a zástupci docentů v profesorském sboru a aby následně ve schůzi mohli rozhodnout.

Z habilitačního kolokvia se nám dochoval zkušební protokol. Jeho prostřednictvím víme, že Milada Paulová byla profesorem Bidlem zkoušena z dějin ikonoklastických sporů v říši byzantské, profesor Šusta položil otázku ze soudobých dějin Itálie a profesor Murko se dotázal mladé adeptky vysokoškolské docentury na dějiny ilyrismu a jihoslovanské myšlenky. Zkušební komise odpovědi zhodnotila jako „vesměs velmi dobré.“⁴⁵⁶ Jelikož se habilitační kolokvium konalo před celým profesorským sborem, schválili páni profesoři zkoušku jednomyslně ještě téhož dne navečer. Na této schůzi profesorského sboru byla schválena i zpráva jiné hodnotící komise, a sice komise ve složení Šusta, Bidlo a Pekař, která posuzovala habilitační spis Karla Stloukala.⁴⁵⁷

Den po schválení kolokvia profesorským sborem byl Miladě Paulové doručen dopis profesora Emila Smetánky, řádného profesora českého jazyka a literatury a tehdejšího děkana filozofické fakulty, že její habilitační kolokvium dobře vyhovělo svému účelu a že profesorský sbor rozhodl o tom, „že máte být vyzvána, abyste při své habilitační přednášce na zkoušku promluvila o tématu ‚Vznik srbského státu‘.“ Zbylá dvě témata, která v lednu navrhla, zněla „Ruská politika na Balkáně za Krymské války“ a „Řekové na koncilu ve Florencii“. Dodatečně byla Milada Paulová ústně vyrozuměna o tom, že datum přednášky bylo určeno na středu 13. května 1925 ve 4 hodin odpoledne.⁴⁵⁸

Zda měla Milada Paulová během své habilitační přednášky na sobě „královské“ šaty, jak psala Hlaváčkovi v polovině března, netuším, nicméně kancléře Přemysla Šámala skutečně pozvala. Nepočítám-li záznam Kanceláře prezidenta republiky z 23. března 1925, který hovoří o tom, že Paulová zaslala

⁴⁵⁵ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Koncept dopisu Smetánky Paulové ze dne 17. dubna 1925.

⁴⁵⁶ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Protokol o habilitačním kolokviu ze dne 23. dubna 1925.

⁴⁵⁷ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, Protokoly profesorského sboru 1924-1925. Protokol ze dne 23. dubna 1925. – Karel Stloukal byl blízkým přítelem Milady Paulové. Habilitace dosáhli ve stejném roce. Později, když se rozhodovalo o mimořádných profesurách, byli opět jmenováni ve stejném roce. Paulová dokonce Stloukalovi pomáhala přimluvou u kancléře Šámala.

⁴⁵⁸ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Rozhodnutí o výběru přednášky na zkoušku ze dne 24. dubna 1925.

prezidentu Masarykovi výtisk svého habilitačního spisu, a druhý záznam, ve kterém upozornila kancléře Šámala na nepravosti, které se chystají ve vztahu k jmenování Karla Hocha vyšším knihovním úředníkem, je to teprve druhý písemný záznam o jejím kontaktu se Šámalem od května předešlého roku, kdy mezi nimi došlo k neshodě v pohledu na tištění její knihy v češtině a především na finanční podporu jihoslovanských přátel.

Pozvání na habilitační přednášku kancléře Šámala samozřejmě velmi potěšilo. Kariéru Milady Paulové od počátku sledoval velmi pozorně. Po březnové schůzce si zapsal a později také přednesl prezidentovi, že mladá doktorka pomýšlí „*přeložit své přednášky částečně do Bratislavy, poněvadž dle úsudku profesora Krofty asi bratislavská univerzita stane se východiskem pro bádání historické nejen na Slovensku, nýbrž také mezi jižními Slovany, kdežto univerzita pražská a moravská pravděpodobně budou se obírat západem a ze slovanských věcí Polskem a Ruskem.*“ V březnu se také Paulová ještě nevzdávala naděje, že by její kniha mohla být vydána v češtině: „*mnoho by mně záleželo na tom, zdali pan prezident nebo pan ministr Beneš nemají proti tomu námitek. Pánové, kteří moji -knihu posuzovali, z nichž jeden jest dokonce Jihoslovan, námitek takových neviděli,*“ zaznamenal si také Šámal.⁴⁵⁹

Své potěšení vyjádřil kancléř v dopise, který Miladě Paulové zaslal dva dny před přednáškou. „*Ani nevíte, jak velkou radost měl jsem z Vašeho pozvání na Vaši habilitační přednášku. Dospíváte tedy konečně po neúnavné práci tam, kde jste chtěla být, k místu, které svým celým životem, vzděláním i pílí v plné míře zasluhujete. Přeji vám ze srdce vše nejlepší a hojně zdaru na budoucí dráze životní. Mám také soukromé zprávy, že kniha vaše potkává se všude s plným uznáním. A ještě něco: nevím, budu-li mít volný čas, poněvadž právě ve středu bude meškat v Praze pan prezident. Bude-li mně však jen trochu možno, zaskočím si na fakultu Vaši přednášku si poslechnout.*“⁴⁶⁰

Tištěnou pozvánku na svou habilitační přednášku kromě svých přátel rozeslala Milada Paulová také všem profesorům filozofické fakulty. Jedna taková se dochovala mezi přijatou korespondencí Rudolfa Urbánka.⁴⁶¹ Domnívám se, že první přednáška ženy na staroslavném Karlově učení způsobila mezi profesory velký

⁴⁵⁹ AKPR, Záznam ze dne 23. března 1925, T1410/21.

⁴⁶⁰ MSÚ-AAV ČR, inv. č. 442, kr. 10. Dopis Šámala Paulové ze dne 11. května 1925.

⁴⁶¹ LA PNP, Rudolf Urbánek, přijatá korespondence Paulová, Milada. Pozvánka k habilitační přednášce.

zájem, nepochybně několikanásobně větší, než když v roce 1918 měli příležitost spatřit první ženy-úřednice ve Veřejné a univerzitní knihovně.

Atmosféra před první přednáškou byla patrně velmi napjatá. Na děkanátu v Krakovské ulici se shromáždilo velké množství zvědavců, kteří si přišli vyposlechnout první přednes ženy na pražské univerzitě. O průběhu samotné přednášky jsme informováni z úředního protokolu, sepsaného a podepsaného habilitační komisí. Profesori Bidlo, Šusta a Murko o přednášce napsali: „*Přednáška se snažila vystihnout příčiny a okolnosti, za kterých vznikl trvalý státní organismus srbského národa, jenž se stal v průběhu dalšího vývoje základem dnešního království Srbů, Chorvatů a Slovinců. Zpracování tématu se opíralo o nejnovější badání dějepisné. Po stránce formální přednáška tvořila pěkně uzavřený celek nepřeplněný zbytečnými podrobnostmi a směřující přirozeným spádem k závěrečnému pointování hlavních příznaků srbského národa vytvořených dějinami: statečnost, láska k svobodě a čistá lidovost. Přednášející ovládala věc i výraz dokonale tak, že četné vybrané posluchačstvo se zájmem sledovalo její výklad a odměnilo ji hlučným posteskem.*“⁴⁶²

Následující den, ve čtvrtek 14. května 1925, se konala v pořadí šestá schůze profesorského sboru. Třetím bodem schůze bylo projednání habilitační zprávy o přednášce proslovené Miladou Paulovou na zkoušku. Profesorský sbor předloženou zprávu komise schválil, čímž uzavřel jednání o docentuře, které měl ve své kompetenci.⁴⁶³

Dne 29. května 1925 vypravil děkanát filozofické fakulty úřední dopis určený ministerstvu školství a národní osvěty, ve kterém byl shrnut celý proces habilitačního řízení. Ke zprávě bylo připojeno osm příloh a ministerstvo bylo požádáno o schválení výnosu profesorského sboru o udělení soukromé docentury Miladě Paulové.⁴⁶⁴ Na ministerstvu se ještě nějaký čas řešilo přesné znění oboru, který měl být Miladě Paulové docenturou svěřen. Úředníci ministerstva se rozhodovali mezi oborem „dějiny východní Evropy“ a oborem „všeobecné dějiny se zvláštním zřetelem k dějinám východní Evropy a Balkánského poloostrova“. Svě vyjádření k otázce vymezení oboru zaslal i Vilém Mathesius: „*Obor kandidátkou*

⁴⁶² AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Protokol o habilitační přednášce ze dne 13. května 1925.

⁴⁶³ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, Protokoly profesorského sboru 1924-1925. Protokol ze dne 14. května 1925.

⁴⁶⁴ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Koncept dopisu za potvrzení habilitace pro ministerstvo školství a národní osvěty ze dne 29. května 1925.

docentury požadovaný a profesorským sborem filozofické fakulty schválený jest povolit. Formálně není možné uvést proti požadované formulaci námitek, protože habilitační komise, v níž zasedali oba profesori obecných dějin na univerzitě Karlově, řízení habilitační na té formulaci založila a posléze ji schválila. Při habilitačním kolokviu zkoušel profesor Šusta i z látky ležící mimo obor dějin východních a balkánských. (...) Způsobnost pro obor týkající se většího počtu oblastí (...) nelze prokázat jinak nežli monografií týkající se pouhého úseku. O tom svědčí i habilitační práce profesora Bidla, jehož obor je stejně vymezen. Práce o obecné otázce týkající se všech oblastí širokého oboru jsou poměrně řídké.“⁴⁶⁵ Jelikož však udělování habilitací s určením „se zvláštním zřetelem“ mělo být zamezováno, rozhodli úředníci na základě rady profesora Bidla o určení oboru jako o „obecných dějinách východní Evropy a Balkánského poloostrova“.⁴⁶⁶

Dne 30. července 1925 potvrdilo ministerstvo jednomyslné usnesení profesorského sboru a povolilo udělení veniae docendi první ženě v Československu, doktorce Miladě Paulové. Potvrzení bylo z ministerstva vypraveno 6. srpna 1925.⁴⁶⁷ Koncem července 1925 potvrdilo ministerstvo školství a národní osvěty také habilitaci Karla Stloukala a Felixe Tauera. O několik měsíců dříve obdržel stejné potvrzení jiný kolega z univerzitní knihovny, Pavel Bujnák.

Zpráva o jmenování první československé docentky se během května 1925 objevila v celé řadě deníků. Politický úvodník jí například věnoval deník Prager Presse v článku Hermanna Wendela „Der südslavische Ausschuß“.⁴⁶⁸ V Národních listech se ve dvoudílném článku o její habilitační práci pochvalně vyslovil profesor Josef Šusta. V závěru své recenze její knihy konstatoval, že „*spisovatelka [vře]le] splynula citově se svým tématem i jeho protagonisty. Kniha její vzbudí proto snad tu onde polemickou ozvěnu zástupců odchylných hledisek, zůstane však v podstatě své důležitým příspěvkem ke skutečnému poznání významné doby, a jest si přát zejména, aby se také v českém znění vbrzku stala našemu čtenářstvu přístupná.*“⁴⁶⁹

⁴⁶⁵ NA, MŠK, Osobní spis – Milada Paulová. Spis o habilitačním řízení.

⁴⁶⁶ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Osobní výkaz přiložený k dopisu děkana FF ministerstvu školství ze dne 9. října 1925.

⁴⁶⁷ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 566, kr. 47. Dopis ministerstva školství a národní osvěty s potvrzením habilitace M. Paulové ze dne 30. července 1925.

⁴⁶⁸ Der südslavische Ausschuß. *Prager Presse*. Roč. 5, č. 90, 1.4.1925.

⁴⁶⁹ ŠUSTA, Josef: České dílo o jihoslovenské otázce I. *Národní listy*. Roč. 65, č. 121, 3.5.1925. – České dílo o jihoslovenské otázce II. *Národní listy*. Roč. 65, č. 128, 10.5.1925.

Články s fotografií Milady Paulové se objevily také v řadě společenských časopisů, například ve Světozoru, Českém světě či Ženském světě.⁴⁷⁰ V posledně jmenovaném se objevil dvoudílný článek napsaný Annou Císařovou, kolegyní z univerzitní knihovny, která v úvodním odstavci prohlásila, že „*habilitace dr. Milady Paulové jako první docentky univerzity Karlovy (...) je fakt, jenž může potěšit netoliko ženy, nýbrž i ty muže z kruhů vědeckých, kteří jí byli učiteli a rádci, a všechny pravé přátele studia a pokroku. Vyvrcholuje' vývojové období ženského filozofického studia v Československu.*“⁴⁷¹

Na základě médií rychle rozšířené informace obdržela Milada Paulová celou řadu blahopřejných psaní a dopisů. Jen namátkou lze zmínit blahopřání od profesora Jiřího Krále, Odonu Páry, Doubravky Raisové, Miloše Weingarta, Jaroslava Werstadta a celé řady dalších.⁴⁷² Gratulace zaslaly i významné propagátorky ženské otázky u nás, Alice Masaryková a Eliška Krásnohorská. Téměř osmdesátiletá průkopnice českého emancipačního hnutí, zakladatelka prvního dívčího gymnázia v českých zemích a první čestná doktorka univerzity Karlovy, Miladě Paulové napsala: „*Vysoce ctěná paní docente! Předevčírem slavila jsem s Vámi tu chvíli radostně významnou a památnou, kdy jste svou habilitační přednáškou poprvé otevřela ženám českým vstup k hodnosti učitelské na vysokých školách Karlových. Nedovolila mi sice nemoc, abych se potěšila výjevem tak jedinečným a znamenitým této doby, ani abych Vám osobně blahopřála k vítězství tak krásnému. Přijměte, prosím, výraz mé radostné a vřele uznané účasti a srdečné ujištění, že za tento úspěch Váš, vlastní Vaší duševní silou a snahou dobytý, Vám upřímně jsem vděčná (...).*“⁴⁷³

Docentura byla ovšem jen první stupněm, sama o sobě nezajišťovala svému nositeli žádný příjem a žádnou faktickou moc ve vysokoškolské obci – to vše souviselo až s dalším akademickým stupněm, mimořádnou profesurou. Z vlastní zkušenosti to velmi dobře věděl i Jaroslav Bidlo, Miladin učitel a zastánce. O letních prázdninách 1925 své žačce napsal dopis, ve kterém ji na veškerá úskalí dalšího kariérního růstu upozornil: „*Docentura je nejtěžší stadium ve vývoji univerzitního učitele, jestliže je zatížena jiným životním povoláním. Já se*

⁴⁷⁰ Světozor: světová kronika současná slovem i obrazem. Roč. 26, 30.7.1925. – Ženský svět: list věnovaný zájmům českých paní a dívek. Roč. 29, 20.6.1925.

⁴⁷¹ Ženský svět: list věnovaný zájmům českých paní a dívek. Roč. 29, 20.6.1925.

⁴⁷² MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 21, kr. 14. Blahopřání k udělení titulu docent.

⁴⁷³ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 607, kr. 14. Opis dopisu Krásnohorské Paulové, b.d.

vynasnažím Vám sjednat co největší úlevy. Můžete vůbec na mě spoléhat: neopustím Vás, neopustíte-li Vy mě.“⁴⁷⁴

Poslední věta z citace je velmi podstatná. V polovině roku Milada Paulová přeložila a na stránkách Pekařova Českého časopisu historického uveřejnila článek jihoslovanského historika Nikoly Radojčiće o moderní srbské historiografii.⁴⁷⁵ Pro profesora Bidla to byla obrovská rána – pár týdnů poté, co jím vybraná žačka získala docenturu, našel její článek na stránkách zapovězeného časopisu. Pro jakéhokoliv studenta bylo naprosto nepřipustné překračovat zákopy, které mezi sebou Bidlo a Pekař vykopali. Paulová měla pro vždy zůstat Bidlovou žačkou, „*doufám, že zůstanete mojí vědeckou přítelkyní a dcerou a musím Vám říci zcela upřímně, že ničí nevděk by mi nepřipravil takového zklamání a žalu, jako Váš, poněvadž Vás jedinou jsem pokládal za jediné schopnou, aby vedle mě působila na univerzitě v mém oboru. Chápu, že úspěch, který klidíte dosavadní svoji vědeckou prací, Vás naplňuje jistou hrdostí a tento úspěch Vám přeji z upřímného srdce už z pouhé sobeckosti, poněvadž Jste moje, ale nezapomínejte, že Váš starý učitel také kdysi cosi vykonal. Mám rád vždycky jasno u lidí, které pokládám za své přátele, a proto píši tato slova v naději, že Vás nepohorší.*“⁴⁷⁶

Milada Paulová zde znovu mohla pocítit autoritu profesora Bidla, jíž se vzepřela až na začátku třicátých let. Prozatím byl doutnajícím zárodek konfliktu udušen tím, že se zcela podřídila učitelovým přáním, či spíše požadavkům. Jaroslav Bidlo měl pro svou žačku připravenou budoucnost dle svých představ, v hlavě nosil téma, které byla právě ona schopna zpracovat. Za jeho zvládnutí – a jen po něm – měla být slovným profesorem odměněna profesorským titulem. V dopise jí také napsal: „*K mimořádné profesuře je potřebí nové knihy. Jak k ní a k jaké dospět, to mám také na mysli, ale teď si tím nechci hlavu lámat pro Vás nemá teď praktického aktuálního významu - o tom až se uvidíme po prázdninách. (...) ale ono by se toho dalo napsat daleko více, kdybych měl říci všecko, co si sám o sobě myslím a zdá se mi, že to budu muset jednou udělat, poněvadž nikdo u nás (ani Vy) mně není svým zájmem o to, co mě zajímá, tak blízký, aby pořádně přečetl to, co jsem napsal a moji*

⁴⁷⁴ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 17. srpna 1925.

⁴⁷⁵ Krátký přehled moderní srbské historiografie. In: ČČH. Roč. XXXI, s. 357-368.

⁴⁷⁶ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 7. srpna 1925.

universitní žáci jsou příliš málo duševně vyvinutí, aby pochopili, jaké cíle vlastně svými výklady sleduji.“⁴⁷⁷

Cesta k mimořádné profesuře se měla ukázat jako velice dlouhá a vyčerpávající, Paulová si během ní sáhla na samé dno svých duševních i fyzických sil – jeden čas dokonce uvažovala o tom, že se vzdá své docentury a že se spokojí se svou prací v knihovně. Nakonec tak naštěstí neučinila a nejen sobě, ale i všem svým odpůrcům a především všem nevěřícím mužům dokázala, že žena může být stejně schopná, ne-li schopnější, a že může zvládat nejvyšší a nejnáročnější vědecké úkoly.

---

⁴⁷⁷ MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 17. srpna 1925.

14. Závěr

Svým snažením na poli vědeckém a učitelském byla doktorka Milada Paulová českou a slovenskou ženskou průkopnicí. Lze říci, že svou pílí, snahou a prací otevřela cestu dalším badatelkám a vysokoškolským kantorkám. Pro muže v profesorských sborech se po tomto prvním úspěchu výjimečně talentované a zapálené historicky stalo mnohem snazší prosazovat mezi svými méně emancipovanými kolegy další ženy. Při prosazování svých žáček a kolegyně již nepotřebovali tolik odvahy, kterou musel prokázat především profesor Josef Šusta a kterou s ním sdíleli i profesori Bidlo a Murko.

Jmenování dalších žen-docentek na pražské filozofické fakultě následovalo poměrně rychle. Koncem října 1928 byla zvolena komise skládající se z profesorů české literatury Miloslava Hýska, Jana Jakubce a Jaroslava Vlčka, která dostala za úkol prozkoumat habilitační spis Flory Kleinschnitzové⁴⁷⁸ *Andrej Sládkovič a jeho doba (1820-1850)*. Habilitační kolokvium rodačky z Broumova na Moravě se konalo v polovině března 1929. Profesorským sborem byla rozprava většinou hlasů (24 proti 18) uznána za postačující. Přednáška na zkoušku proběhla 20. dubna 1929 a profesorský sbor i tu uznal za uspokojivou jak obsahem, tak formou. Rozhodnutím ze dne 11. června 1929 byla kolegyně Milady Paulové z univerzitní knihovny jmenována docentkou pro obor „dějiny novější literatury československé.“

Dalšími dvěma ženami, které se na pražské filozofické fakultě do začátku druhé světové války habilitovaly, byly Růžena Vacková⁴⁷⁹ a Drahomíra Stránská⁴⁸⁰. Prvně jmenovaná se pocházela z Velkého Meziříčí a po gymnaziálních studiích ve Vyškově a Brně ukončených s vyznamenáním si na pražské filozofické fakultě zapsala dějiny umění a klasickou archeologii. Již během svých studentských let na vysoké škole se stala asistentkou Ústavu pro klasickou archeologii. V březnu 1925 dosáhla doktorátu a po něm se vypravila na studijní cestu do Říma. Výsledkem jejího italského snažení byla rozsáhlá studie *Římské historické reliéfy. Formální vývoj*, jež se stala základem pro udělení titulu *veniae legendi*, který Růžena

⁴⁷⁸ Narozena 16.3.1891 v Broumově u Valašských Klobouk, zemřela 16.9.1946 v Praze. PhDr., docentka české a slovenské literatury, literární historička, knihovnice.

⁴⁷⁹ Narozena 23.4.1901 ve Velkém Meziříčí, zemřela 14.12.1982 v Praze. PhDr., profesorka klasické archeologie.

⁴⁸⁰ Narozena 8.12.1899 v Praze, zemřela 24.8.1964 tamtéž. PhDr., docentka československého a slovanského národopisu, etnografka.

Vacková získala 16. prosince 1930. Po druhé světové válce byla v roce 1946 se zpětnou účinností od 1. května 1941 jmenována mimořádnou profesorkou pražské Karlovy univerzity.⁴⁸¹

V pořadí čtvrtá soukromá docentka na pražské filozofické fakultě, Drahomíra Stránská, se narodila 8. prosince 1899 v Praze. Studovala u etnografa a národopisce Karla Chotka. Dne 20. května 1932 byla za svůj spis *Lidové obyčeje hospodářské* (1931) jmenována docentkou slovanského národopisu a ve stejném roce se stala vedoucí národopisného oddělení Národního muzea v Praze. Zabývala se lidovými obyčeji, stavitelstvím, nábytkem a hlavně lidovým oděvem a textilem, a to i z hlediska srovnávací slovanské etnografie. Mimo jiné byla také činnou ve Slovanském ústavu.

Na Přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity byly v meziválečném období habilitovány dvě ženy, Albína Dratvová a Julie Moschelesová. První z nich, pražská rodačka a Miladina kamarádka, se narodila 2. ledna 1892 v Praze. Stejně jako Paulová navštěvovala ústav pro vzdělávání učitelek a později se dva roky soukromě připravovala na maturitní zkoušku, kterou jako externistka složila na akademickém gymnáziu v Praze s vyznamenáním. Obě dívky se po společně strávených letech spolu také zapsaly na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Třetí a společně prožitou událostí se vedle dvou maturitních zkoušek stala také rigorózní zkouška – přestože obě ženy studovaly každá jiný obor, promoce doktorem filozofie měly ve stejný den i čas. Život obou nadaných doktorek se zde ovšem již rozchází.

Na filozofické fakultě nabyla Albína Dratvová způsobilosti vyučovat matematiku a filozofii na vyšších a fyziku na nižších středních školách. V roce 1918 složila doktorát z filozofie a byla promována ve stejný den jako Milada Paulová. Na rozdíl od ní ale cesta Dratvové k docentuře nebyla tak přímočará. Po vysoké škole vyučovala dlouhou dobu filozofii a matematiku na Gymnáziu Krásnohorská. Od roku 1929 působila jako úřednice na ministerstvu školství a národní osvěty. Habilitovala se v roce 1932 pro filozofii exaktních přírodních věd na základě spisu *Problém kauzality ve fyzice* (1931). Do počátku druhé světové války přednášela jako soukromá docentka filozofii a současně se věnovala práci na ministerstvu. V roce 1946 byla zvolena mimořádnou členkou Královské české společnosti nauk.

---

⁴⁸¹ POUŠTA, Zdeněk: Ženy nebadají jinak! In: KOSTLÁN, Antonín (ed.): *Badají ženy jinak? Velká válka a věda. Co je kulturní historie. Historik v měnícím se světě*. Práce z dějin vědy. Svazek 3. Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002, s. 167.

Získat profesuru se jí však již z politických důvodů nepodařilo. Zemřela 1. prosince 1969, pár měsíců před svou kamarádkou z dětství.

Druhou ženou, která na pražské přírodovědecké fakultě dosáhla *veniae legendi*, byla Julie Moschelesová⁴⁸². Pozdější docentka antropogeografie se narodila 21. srpna 1892 v Praze do německo-židovské rodiny. Vystudovala pražskou německou univerzitu, ale později přešla na Karlovu univerzitu, kde se věnovala klimatologii, fyzikálnímu zeměpisu a antropogeologii. Své práce publikovala v němčině, francouzštině a španělštině. Stejně jako Paulová nebo Stránská se i Moschelesová zabývala Balkánem – v roce 1918 obhájila doktorskou práci zabývající se klimatem Bosny a Hercegoviny. Docenturu získala v roce 1937.⁴⁸³ Zemřela o dvacet let později v Praze.

Na Právnické fakultě Univerzity Karlovy to ženy měly pravděpodobně nejtěžší. První doktorka práv – byla jí Anděla Kozáková-Jírová – promovala až na konci roku 1922.⁴⁸⁴ První soukromá docentka pražské právnické fakulty, již byla Jarmila Veselá⁴⁸⁵, se narodila dva roky po Anděle Kozákové, a sice 29.11.1899 v Praze. Velký vliv na ni měli zřejmě především kriminalisté Josef Prušák a August Miříčka, neboť právě kriminologický ústav byl místem, kde po své habilitaci uskutečněné v roce 1928 začala přednášet.⁴⁸⁶ Během nacistické okupace se věnovala německému právu v Protektorátu Čechy a Morava. Zemřela na počátku roku 1972 v Praze.

Nejvíce žen-doktorek se během meziválečných dvaceti let habilitovalo na lékařských fakultách. První lékařkou-docentkou (pro obor experimentální farmakologie) byla v Československu 20. září 1926 prohlášena Hedwiga Langecker, narozená 19. ledna 1894 v Šluknově. Od počátku svých studií na Německé univerzitě v Praze pracovala jako demonstrátorka. V roce 1920 získala doktorát z medicíny a v roce 1923 z přírodních věd. Od ukončení studia do získání *veniae legendi* pracovala jako asistentka. Dne 31. července 1935 byla Hedwiga Langecker jmenována prezidentem republiky mimořádnou profesorkou s účinností

⁴⁸² Narodena 21.8.1892 v Praze, zemřela 7.1.1956 tamtéž. PhDr., docentka antropogeografie.

⁴⁸³ KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy. 4. díl. 1918-1990*. Praha: Karolinum, 1998, s. 175.

⁴⁸⁴ BALÍK, Stanislav – KELLER, Radek: Anděla Kozáková-Jírová, první česká JUDr. na pražské univerzitě. In: Pešek, Jiří – Ledvinka, Václav (eds.): *Žena v dějinách Prahy*. Documenta Pragensia XIII. Praha: Scriptorium, 1996, s. 237.

⁴⁸⁵ Narodena 29.11.1899 v Praze, zemřela 2.1.1972 tamtéž. JUDr., docentka práva a trestního řízení.

⁴⁸⁶ KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy. 4. díl. 1918-1990*. Praha: Karolinum, 1998, s. 81.

od 1. října 1934. Do konce druhé světové války přednášela na Německé univerzitě v Praze. Koncem dubna 1945 stejně jako mnoho jiných německých profesorů opustila Prahu a zamířila do Berlína, kde nejprve našla uplatnění v nemocnici a od roku 1946 v Scheringových laboratořích. V dubnu 1959 se stala emeritní profesorkou Freie Universität v Západním Berlíně, kde také v lednu 1989 zemřela.⁴⁸⁷

Jinou ženou-lékařkou, která přesvědčila svou habilitační disertací a kolokviem slovné pány profesory, nikoli však na pražské lékařské univerzitě, byla rodačka ze Žamberku, narozená 14. prosince 1893, Božena Štúrová, roz. Kuklová. Božena Kuklová se sice narodila v Čechách a vystudovala pražskou lékařskou fakultu, kde v roce 1918 získala doktorát, ale její profesní život je spojen se slovenskou metropolí Bratislavou, kam se spolu s dalšími českými doktory dostala na začátku října 1919, tedy v roce otevření Komenského univerzity. Podobně jako v případě jiných bratislavských fakult i na lékařské bylo možno v poměrně krátkém časovém horizontu stoupat rychle po kariérním žebříčku až k vytoužené řádné profesuře. Božena Štúrová-Kuklová se habilitovala 17. března 1928 pro obor patologie a o měsíc později rozšířila svou docenturu o léčbu vnitřních nemocí. Bezplatnou mimořádnou profesorkou – vůbec první v Československu – byla prezidentem republiky Tomášem Garrigue Masarykem jmenována 31. července 1934.⁴⁸⁸ Řádně placenou mimořádnou profesorkou se stala až v květnu 1948. Na bratislavské lékařské fakultě vyučovala až do svého odchodu do důchodu v roce 1961. Zemřela 14. dubna 1977 v Bratislavě.⁴⁸⁹

Kromě Hedwigy Langecker a Boženy Štúrové-Kuklové ve třicátých letech získaly docentský titul ještě další dvě lékařky. Jednou z nich byla Vlasta Říhová, rozená Moučková, později znovu provdaná Knappová, jež se narodila 15. února 1890 v Praze na Vinohradech. Doktorát složila na pražské lékařské fakultě v roce

---

⁴⁸⁷ SVOBODNÝ, Petr: Women docents and professors at medical faculties in Czechoslovakia, 1918-1939. In: Štrbáňová, Soňa – Stamhuis, Ida H. – Mojsejová, Kateřina (eds.): *Women scholars and institutions. Proceedings of the international conference (Prague, June 8-11, 2003)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004, s. 386.

⁴⁸⁸ SVOBODNÝ, Petr: Tři poznámky k otázce, zad bádají ženy jinak: případ lékařek. In: KOSTLÁN, Antonín (ed.): *Bádají ženy jinak? Velká válka a věda. Co je kulturní historie. Historik v měsíci se světě*. Práce z dějin vědy. Svazek 3. Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002, s. 223.

⁴⁸⁹ SVOBODNÝ, Petr: Women docents and professors at medical faculties in Czechoslovakia, 1918-1939. In: Štrbáňová, Soňa – Stamhuis, Ida H. – Mojsejová, Kateřina (eds.): *Women scholars and institutions. Proceedings of the international conference (Prague, June 8-11, 2003)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004, s. 388-389.

1916. Později pracovala na chirurgickém oddělení kladenské nemocnice a po skončení války podnikla několik studijních cest do zahraničí. Dne 29. listopadu 1932 jí byla potvrzena soukromá docentura ministerstvem školství a národní osvěty v oboru dermatologie a venerologie se zvláštním přihlédnutím ke kosmetice. . Na první dermatologické klinice pracovala až do padesátých let. Zemřela 27. prosince 1960 v Praze.⁴⁹⁰

Poslední, čtvrtou lékařkou, jež získala *venia legendi*, byla Olga Valentová, rozená Deningerová, narozená 1. ledna 1900 v Prostějově. Doktorát získala stejně jako její starší kolegyně z oboru Vlasta Říhová na pražské lékařské fakultě, a to v březnu 1925. Ve stejném roce se stala asistentkou na Dermatovenerologické klinice. Soukromou docentkou byla jmenována necelý rok po své kolegyni, 21. června 1933.⁴⁹¹ Koncem třicátých let svá bádání o kožních chorobách a především lupence shrnula do knihy *Kožní tuberkulóza* (1936). Po druhé světové válce byla navržena na jmenování mimořádnou profesorkou, ale její kandidatura neuspěla. Do roku 1960, kdy odešla do důchodu, pracovala v Centru pro léčbu lupenky. Zemřela v únoru 1981.⁴⁹²

Žádná z českých, německých ani slovenských doktorek nezískala v meziválečném období *venia docendi* na brněnské univerzitě, nesoucí jméno propagátora ženského vzdělávání u nás, což je paradoxní. Podobně žádná žena nezískala soukromou docenturu z humanitních ani přírodních věd na bratislavské univerzitě. Je bezesporu zajímavé porovnat deset československých docentek s počtem habilitovaných žen v sousedním Německu. Dle článku Petra Svobodného o ženách-učitelkách na československých lékařských fakultách bylo v době Výmarské republiky a pozdějšího nacionálněsocialistického režimu v sousední zemi habilitováno okolo 100 doktorek, přičemž pětina z nich z medicíny. Nutno ovšem dodat, že žádná z nich se až do roku 1939 nestala profesorkou.⁴⁹³

---

⁴⁹⁰ SVOBODNÝ, Petr: Women docents and professors at medical faculties in Czechoslovakia, 1918-1939. In: Štrbáňová, Soňa – Stamhuis, Ida H. – Mojsejová, Kateřina (eds.): *Women scholars and institutions. Proceedings of the international conference (Prague, June 8-11, 2003)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004, s. 388-389.

⁴⁹¹ SVOBODNÝ, Petr: tamtéž, s. 388-389.

⁴⁹² SVOBODNÝ, Petr: tamtéž, s. 391.

⁴⁹³ SVOBODNÝ, Petr: Women docents and professors at medical faculties in Czechoslovakia, 1918-1939. In: Štrbáňová, Soňa – Stamhuis, Ida H. – Mojsejová, Kateřina (eds.): *Women scholars and institutions. Proceedings of the international conference (Prague, June 8-11, 2003)*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004, s. 397.

Ještě jedno srovnání může být významné. V Království SHS, v tradičně patriarchální společnosti, byla v meziválečném období habilitována jediná žena. Tou ženou byla Ksenija Atanasijević, dcera bělehradského ředitele nemocnice, narozená v roce 1894. Svá studia na bělehradské filozofické fakultě započala před vypuknutím první světové války, dokončila je ale až později. V roce 1922, tehdy již po studiích v Paříži a Ženevě, obhájila doktorskou dizertaci (jako vůbec první žena!) z filozofie nazvanou *De Triplici Minimo et Mensura*, práci o učení Giordana Bruna. V říjnu téhož roku se stala gymnaziální profesorkou, což byla jednoznačná degradace jejího talentu a vědomostí. O rok později, v říjnu 1923, byla zvolena docentkou bělehradské filozofické fakulty v oboru klasická filozofie.⁴⁹⁴ V březnu 1928 byla fakultním senátem navržena na mimořádnou profesorku a jednoznačně schválena. Rozhodnutí však podléhalo vyšší instanci, jíž byl univerzitní senát – a tehdy se objevily problémy, neboť jedním z profesorů byla obviněna z plagiátorství. Spor se protáhl na osm dlouhých let. Vyvrcholil v říjnu 1935, kdy akademický senát filozofické fakulty nepotvrdil své již dříve přijaté rozhodnutí a přinutil Kseniji Atanasijević vzdát se titulu docentky. Takto neslavně skončila výjimečná srbská žena, která jen během dvanácti let, kdy byla nucená se střetávat s kolegy-vysokoškolskými učiteli, sepsala přes 250 prací a článků z filozofie, etiky, estetiky a antické literatury. Pro Miladu Paulovou byl její boj s bělehradskými profesory vzpruhou při jejím vlastním souboji s profesorem Bidlem v první polovině třicátých let.

Miladu Paulovou lze po právu zařadit mezi nejvýznamnější české, československé a bezesporu i středoevropské osobnosti, první ženy za přednáškovými pultry vysokoškolských kateder. Kromě toho, že byla první československou docentkou a první placenou mimořádnou a po druhé světové válce s účinností od roku 1939 také řádnou profesorkou, drží Milada Paulová i další primát. Byla nejčastěji jmenovanou ženou z neuniverzitních vědeckých institucí na našem území v meziválečné éře a ve svobodné době tří poválečných let předcházejících únorovému převratu. Zastavme se proto ještě u této otázky.

Na počátku dvacátého století byly na území českých zemí celkem tři neuniverzitní vědecké instituce. Byly jimi Královská česká společnost nauk, Česká

---

⁴⁹⁴ srov. BOŽINOVIĆ, Neda: *Žensko pitanje u Srbiji u XIX i XX veku*. Beograd: Devedesetčetvrtá, 1996, 282 s.

akademie věd a umění a Gesellschaft zur Förderung deutscher Wissenschaft, Kunst und Literatur in Böhmen. Vznik československého státu přinesl další dvě instituce, a sice Masarykovu akademii práce a Československou národní radu badatelskou.

„Jakési ztělesnění ženy-vědkyně bylo a je právem ztotožňováno s postavou Marie Curie. Její výzkum jí přinesl světový věhlas a členství v ústředních vědeckých institucích po celém světě. (...) Marie Curie byla vůbec první ženou, která byla v této zemi jmenována členkou jedné z jejích ústředních vědeckých institucí, České akademie,“⁴⁹⁵ takto shrnuje význam Marie Curie jako vzoru ženy-vědkyně Melvyn Clarke. Curie byla ovšem v případě České akademie věd a umění pouze členkou zahraniční. Na zvolení ženy pocházející z českých zemí bylo třeba ještě řadu let počkat.

Prvenství v přijímání žen v meziválečném období získala nejstarší česká vědecká instituce, Královská česká společnost nauk. Během dvaceti let poskytla členství celkem třem odbornicím, byť je třeba zmínit, že všechny byly zvoleny jen jako mimořádné příslušnice a ve struktuře společnosti nezastávaly žádnou funkci. *„Ovšem již samotná volba byla v měřítku tehdejší doby výrazným osobním úspěchem a vysokou poctou. Jejich volba se řídila stanovami z roku 1909. Tato norma ženám členství neupírala, resp. v textu se hovoří o členech obecně bez rozlišení pohlaví. Ke zvolení mimořádných členů postačovala nadpoloviční většina hlasů. Zdůvodněný návrh podávali dva členové té odborné třídy, do níž měl být nový přírůstek zvolen, v písemné formě hlavnímu tajemníkovi.“⁴⁹⁶* Podobně jako v případě habilitace měl každý návrh obsahovat životopis kandidáta a vyličení jeho vědecké činnosti. Předseda spolu s místopředsedou, hlavním tajemníkem a s tajemníky příslušné třídy návrh přezkoumali především co do formálních požadavků. Volby se měly konat jednou do roka, vždy v lednu; návrhy na mimořádné členy se měly podávat na prosincové schůzi.

Jako první členka společnosti byla 9. ledna 1929 zvolena docentka Milada Paulová. Návrh na její jmenování podali 12. prosince 1928 historici Jaroslav Bidlo, Václav Novotný a Gustav Friedrich, dále pak orientalista a etnograf Alois Musil a

⁴⁹⁵ CLARKE, Melvyn. *Uplatnění žen v české vědě 20. století: členství v předních neuniverzitních vědeckých institucích*. [online]. 2003, 3.8.2007 [cit. 2008-04-07]. Text v češtině a angličtině. Dostupný z WWW: <<http://www.bohemica.com/translationresources/paralleltranslations/translation5conferencepaperwomenczechscienceandscholarship>>.

⁴⁹⁶ CLARKE, Melvyn. *Uplatnění žen v české vědě 20. století: členství v předních neuniverzitních vědeckých institucích*. [online]. 2003, 3.8.2007 [cit. 2008-04-07]. Text v češtině a angličtině. Dostupný z WWW: <<http://www.bohemica.com/translationresources/paralleltranslations/translation5conferencepaperwomenczechscienceandscholarship>>.

dr. Josef Kameníček. Z návrhu na její jmenování je jasně čitelná stylizace profesora Bidla, hlavního jejího propagátora: „*Vyvinula od roku 1918 velmi pozoruhodnou činnost badatelskou a spisovatelskou tak, že vydala několik prací veliké ceny vědecké. (...)*“ Její habilitační spis navrhovatelé označili za dílo, „*které náleží mezi nejcennější spisy nepřeberné již literatury jednající o dějinách světové války.*“ A obecně o jejích spisech prohlásili, že „*mají vysoký stupeň nestrannosti, zpracovány jsou na základě látky neobyčejně rozsáhlé a velmi cenné, složeny jsou metodou přesně vědeckou a vynikají poutavým líčením.*“⁴⁹⁷

Po téměř čtvrt století si Milada Paulová na svou volbu vzpomněla v dopise, ve kterém děkovala hlavnímu tajemníkovi KČSN za přání k 60. narozeninám: „*(...) den, kdy jsem před léty měla svou první přednášku ve společnosti – přednášku první ženy – zůstává živě v mé paměti.*“⁴⁹⁸

Dalšími členkami Královské české společnosti nauk se staly nám již velmi dobře známé ženy. V lednu 1936 byla mimořádnou členkou na doporučení Jana Jakubce, Smetánky, Groha, Friedricha a Bidla zvolena Flora Kleinschnitzová.⁴⁹⁹ A po nedlouho po skončení druhé světové války se dočkala i Albína Dratvová, jež byla zvolena mimořádnou členkou v lednu 1946.

Česká akademie věd a umění měla ve svých řadách v porovnání s ostatními centrálními vědeckými institucemi nejvíce žen, a sice dvanáct. Největší počet z nich, deset včetně jedné zahraniční, byly ovšem členkami IV., umělecké třídy. „*Zajímavé je, že relevantní stanovy z roku 1923 výslovně stanovují, že členy české akademie mohou být muži i ženy, zatímco původní se k tomuto bodu nevyjadřovaly. Možná, že k hajnému zastoupení žen tu přispělo i to, že podle těchto stanov byla také volba čistě záležitostí té které třídy. V případě umělecké třídy se každý ze tří jejích odborů (literární, výtvarný, hudební) sám usnášel o volbě a vyloučení svých členů, rozhodnutí ale musela schválit celá třída.*“⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ MSÚ-AAV ČR, KČSN, inv. č. 43, kr. 21 – složka M. Paulová. Návrh na jmenování mimořádnou členkou ze dne 12. prosince 1928.

⁴⁹⁸ MSÚ-AAV ČR, KČSN, inv. č. 43, kr. 21 – složka M. Paulová. Dopis Paulové tajemníkovi KČSN ze dne 4. prosince 1951.

⁴⁹⁹ MSÚ-AAV ČR, KČSN, inv. č. 43, kr. 18 – složka F. Kleinschnitzová. Návrh na jmenování mimořádnou členkou ze dne 19. listopadu 1935.

⁵⁰⁰ CLARKE, Melvyn. *Uplatnění žen v české vědě 20. století: členství v předních neuniverzitních vědeckých institucích.* [online]. 2003, 3.8.2007 [cit. 2008-04-07]. Text v češtině a angličtině. Dostupný z WWW: <<http://ww.bohemica.com/translationresources/paralleltranslations/translation5conferencepaperwomenczechscienceandscholarship>>.

Jedinou českou vědkyní, která měla tu čest být zvolena členkou, byla znovu Milada Paulová. Během třicátých let se ale nedočkala. Na svou volbu mimořádnou členkou I. třídy musela, tehdy již jako řádná univerzitní profesorka, počkat až do 9. dubna 1946. Od její volby mimořádnou členkou Královské české společnosti nauk tak uplynula téměř dvě desetiletí.

Československá národní rada badatelská přijala do svých řad dvě členky. Podobně jako v případě České akademie věd a umění se žádná žena nedočkala jmenování během dvacátých a třicátých let. Obě první badatelky byly přijaty až těsně po druhé světové válce v roce 1945. „*Podle jednacího řádu z 12. října 1935 volily odbory této instituce své členy prostou většinou, rozlišení na ženy a muže tu ovšem formulováno nebylo. Volby se mohly konat kdykoliv v roce, nejpozději dva měsíce před generálním shromážděním, kdy mohl být proti nově zvoleným členům podán každým členem protest; pokud byl schválen většinou hlasů přítomných členů, byla volba neplatná. Při výběru členů se mělo přihlížet především k vědecké kvalifikaci.*“⁵⁰¹ První z nich byla opět Milada Paulová. Byla zvolena v září 1945 do oboru historického. Druhá žena byla vybrána v říjnu 1945 do oboru filozofického – byla jí Jiřina Popelová-Otáhalová, v té době docentka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Lze shrnout, že vedle první ženské habilitace patří jednoznačné prvenství Miladě Paulové i v případě členství v ústředních českých vědeckých institucích. Do komunistického převratu v roce 1948 byla postupně zvolena členkou tří ze čtyř ústředních vědeckých institucí – je tak bezesporu nejvýznačnější českou vědkyní, ba dokonce vědkyní první poloviny dvacátého století.

---

⁵⁰¹ CLARKE, Melvyn. *Uplatnění žen v české vědě 20. století: členství v předních neuniverzitních vědeckých institucích*. [online]. 2003, 3.8.2007 [cit. 2008-04-07]. Text v češtině a angličtině. Dostupný z WWW: <<http://www.bohemica.com/translationresources/paralletranslations/translation5conferencepaperwomenczechscienceandscholarship>>.

15. Shrnutí

Ve své práci nazvané *Milada Paulová (1891-1970). Příběh cesty k dosažení první ženské docentury v Československu v roce 1925* jsem usiloval o představení v českém povědomí nepříliš známé vysokoškolské profesorky a vědecké pracovnice, zabývající se byzantskou historií a moderními dějinami jihovýchodní Evropy. O tom, jak obtížná byla pro ženu první cesta za univerzitní katedru a jak výjimečně nadanou a pilnou tato žena musela být, pojednává tato studie.

Milada Paulová se narodila v roce 1891 v severočeském Loukově. Její otec, František Paul, byl úředníkem a později ředitelem dařenického cukrovaru. Po jeho krachu a otcově nervovém zhrocení se rodina přestěhovala do Prahy, kde dívka dokončila základní vzdělání. Od tří let byla vychovávána otcem, neboť její matka zemřela na tuberkulózu. Středoškolská studia ukončila Milada Paulová v dívčím ústavu pro vzdělávání učitelek. Jelikož maturita z této školy neumožňovala studentkám pokračovat ve studiu na vysoké škole, domácí přípravou se se svou spolužačkou Albinou Dratvovou, taktéž budoucí docentkou, připravila na gymnaziální maturitu. Tu obě dívky jako externistky složily na pražském akademickém gymnáziu.

V roce 1913 se zapsala na pražskou filozofickou fakultu, kde studovala historii a geografii. Největší vliv na ni měli profesori historie Josef Pekař a Jaroslav Bidlo, jenž se specializoval na byzantské dějiny a dějiny východní Evropy. U něj napsala úspěšnou seminární práci o stycích českých husitů s cařihradskou církví, jež byla uznána za práci doktorskou. V lednu 1918 získala doktorát.

Krátký čas učila na dívčím Gymnáziu Krásnohorská. Pro profesora Bidla ovšem byla tak nadějnou žačkou, že ji po poradě s profesorem Josefem Šustou navrhl na asistentku historického semináře – byla první ženou na univerzitě v českých zemích. Po vzniku samostatného československého státu byla pány profesory doporučena do Veřejné a univerzitní knihovny, kde setrvala až do svého jmenování mimořádnou profesorkou v roce 1935.

Nové uspořádání státu s sebou přineslo nové cíle a úkoly. Týkaly se také vědy a výzkumu. Přestože profesor Bidlo nejprve chtěl, aby Milada Paulová jela studovat do Paříže ke známému byzantologovi Charlesi Diehlovi, na přelomu roku 1919/1920 ji jako mladou a nadějnou vědeckou sílu doporučil pro plánovanou cestu

do nově vzniklého Království Srbů, Chorvatů a Slovinců, aby sebrala důležité materiály historické povahy k válečné spolupráci Čechů a Jihoslovanů.

Studijní cesta se protáhla na téměř jeden a půl roku. Během tohoto času navázala Milada Paulová styky s významnými politickými činiteli jihoslovanského života, vedla celou řadu rozhovorů a připravovala materiál pro svou velkolepou práci, jež byla později uznána jako habilitační – *Jugoslavenski odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914 -1918*.

Během jejího pobytu na Balkáně na ni několikrát profesor Bidlo naléhal, aby svá bádání dokončila co nejdříve a aby se urychleně vrátila a získala docenturu, neboť bylo možné odejít na nově otevíranou bratislavskou univerzitu. Toho využila celá řada mladých doktorů a docentů pro rychlejší kariérní růst. Avšak Milada Paulová se touto cestou nevydala. Tušila totiž, že materiály pro práci, jež se stala nakonec její životní, je třeba získat ihned.

Po svém návratu do Československa potřebovala ještě získat bližší svědectví předních exilových politiků, z nichž nejdůležitějším byl Tomáš Garrigue Masaryk. Přístup k prezidentovi a později také k Edvardu Benešovi, ministru zahraničí, jí zprostředkoval kancléř Přemysl Šámal.

Habilitační práce Milady Paulové byla psána o tématu v té době ještě velmi živém. V jihoslovanském státu přetrvávala nevraživost mezi ministerským předsedou a členy Jihoslovanského výboru. Premiér Nikola Pašić byl reprezentantem srbského centralismu a hlavní zástupce Výboru Ante Trumbić naopak federálního uspořádání. Pro zahraniční politiku československého státu byl jediným partnerem Pašić. Edvard Beneš proto nemohl připustit, aby vyšla kniha velebící válečnou činnost Trumbiće a současně znevažující práci srbského premiéra Pašiće. Kniha proto nikdy nespátřila světlo světa v češtině.

O knize se dozvěděl také král Alexandr I. a v době největší krize vlády ministerského předsedy Pašiće pozval Miladu Paulovou na audienci do Bělehradu. Takto dle mého názoru měla být její práce zneužita v mocenském zápasu mezi trůnem, Pašićem a chorvatskými federalisty. Mimořádná situace z první poloviny roku 1924 málem zapříčinila, že kniha nevyšla vůbec.

Naštěstí se tak nestalo. Na pultech jihoslovanských knihkupectví se objevila počátkem března 1925. Na základě této knihy požádala Milada Paulová o udělení soukromé docentury, kterou po kolokviu před profesorským sborem a úspěšné

přednášce na zkoušku také získala. Byla první ženou, jež v Československu stanula za vysokoškolskou katedrou.

Práci jsem rozdělil do 16 kapitol, z nichž první seznamuje s prameny a literaturou, druhá je úvod, čtrnáctá závěr a patnáctá, resp. šestnáctá shrnutí. Až na jednu výjimku jsem postupoval v chronologickém pořádku od Miladina narození do úspěšného získání soukromé docentury. Text jsem doprovodil seznamem použitých archivních pramenů a literatury. Součástí jsou také dvě přílohy. Textová zahrnuje edici návrhů na jmenování mimořádnou a řádnou profesorkou, seznam přednášek proslovených od roku 1925 do zavření českých vysokých škol v roce 1939, bibliografii jejích prací a dopis, v němž Paulová vysvětluje svůj spor ústící v rozchod s profesorem Jaroslavem Bidlem. Obrazová příloha obsahuje fotografie jejích rodičů, průřez fotografií z jejího života a několik skupinových fotografií, na nichž je se svými profesory a vědeckými kolegy.

16. Summary

In *Milada Paulová (1891-1970) - The story of the first female docent in Czechoslovakia in 1925* I have tried to present among Czech thinkers a relatively unknown female university professor and scholar whose interests were the Byzantine Empire and the recent history of South Eastern Europe. This study focuses on Milada Paulova's long and difficult academic path.

Milada Paulova was born in 1891 in the North Bohemian village of Loukov. Her father, Frantisek Paul, was an officer and later became the director of a sugarcane factory in Darenice. After its unfortunate bankruptcy and his subsequent nervous breakdown the family moved to Prague where Milada Paulova finished her primary school studies. She was raised by father because her mother died when she was three years old. In Prague she finished her high school studies at the teachers' school for girls. As the final exam wasn't recognized for entering university she, along with Albína Dratvová, who also later became docent, studied at home for the final exam at grammar school. Both of them passed this exam at Prague grammar school (*Akademické gymnázium*).

She started her studies at Prague University in 1913 attending lectures on history and geography. She was particularly influenced by the historians Josef Pekar and Jaroslav Bidlo - specialist in the history of the Byzantine Empire and Eastern Europe. She wrote a very astute essay (*Styky českých husitů s Cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských*) about the connection between the Czech Hussites and the Church of Constantinople. It was accepted as a dissertation. In January 1918 she got her doctorate.

She taught for a short time at the first grammar school for girls in Bohemia (*Gymnázium Krásnohorská*). Bidlo considered her to be such a superlative student that he offered her a job as an assistant in the History Department – she became the first woman to enter the university in Bohemia as a teacher. After Czechoslovakia achieved independence in 1918 she was recommended by her professors to the public and university library (*Veřejná a univerzitní knihovna*) where she stayed until her appointment as an extraordinary professor in 1935.

The new state brought new aspirations in science and research. Bidlo first wanted Milada Paulova to go to Paris where the famous professor of Byzantine studies, Charles Diehl, taught. But by the end of 1919 Bidlo encouraged her to go to

newly established Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenians. She was assigned to research the collaboration between the Czechs and the Yugoslavs during the war.

Milada Paulova spent in Yugoslavia almost 18 months. She spoke with Yugoslav politicians, interviewed many famous people and gathered material for her brilliant work. Study *Jugoslavenski odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914 -1918* was accepted as a habilitation thesis.

During her stay in the Balkan Peninsula professor Bidlo urged her to finish her research and return as soon as possible. There was a chance to get a title at the newly-opened Bratislava University. Many young scholars from Bohemia took their chance and accelerated their careers this way. But Milada Paulova didn't take this opportunity. She realized that material for her work – her life's work – had to be accumulated now.

Upon returning to Czechoslovakia she needed further information from prominent exiled Czech politicians, the most notable was Tomas Garrigue Masaryk. Access to the president and later to Edvard Benes, the minister of foreign affairs, was arranged by the President's Chancellor Premysl Samal.

Paulova's habilitation thesis was focused on a very precise topic. In the Yugoslav kingdom there was grudge between the Prime Minister and members of the Yugoslav Council. Prime Minister Nikola Pasic represented Serbian centralism and the Ante Trumbic Council represented the federal state. The only partner for Czechoslovak foreign policy was Pasic. Edvard Beneš could not allow Paulova's book to be published because it appeared to glorify the war activities of Trumbic and seemed to undermine Pasic. The book could not be published in Czech for this reason.

King Alexander I. was also informed about the book and during the Pasic government's chief crisis he invited Milada Paulova to Belgrade. In my view it was this political conflict between the throne, Pasic and the Croat federalists that led to her work being misused and abused. Due to extreme situation in the first half of 1924 there was the fear that the book will not be published at all.

Fortunately, this did not occur. It appeared in Yugoslav bookstores in March 1925. On the strength of this book Milada Paulova asked for title of docent. After a colloquium before the professors' council and a successful lecture she passed the habilitation. She was the first woman to gain this title in Czechoslovakia.

My study is divided into 16 Chapters. The first one introduces archives and literature, the second one is the introduction, the fourteenth is the conclusion, and the fifteenth and sixteenth chapters have the summary. Apart from one chapter I have chosen a chronological approach stretching from Milada's birth to becoming a docent. Two appendices are enclosed. The first one includes a number of texts: the proposal for the appointment of an extraordinary and ordinary professor, list of her lectures from 1925 to 1939 when Czech university had to be closed, a bibliography of her and a letter that explains her relationship with Professor Jaroslav Bidlo. The second one includes several photographs of her parents, a brief overview of her lifetime in photographs, and some photographs of her with her teachers and colleagues.

17. Použité prameny a literatura

Archivní prameny

Archív Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

Fondy T, A, D

Archív Ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

Politické zprávy Záhřeb

Archív Národní knihovny (ANK)

Výroční zprávy

Archív Národního muzea (ANM)

Fond František Hlaváček

Fond Odon Pára

Fond Josef Pekař

Fond Maffie

Literární archív Památníku národního písemnictví (LA PNP)

Fond Jaromír Borecký

Fond Alice Masaryková

Fond Václav Tille

Fond Zdeněk Tobolka

Fond Rudolf Urbánek

Fond Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen

Výroční zprávy Akademického gymnázia v Praze

Výroční zprávy gymnázia Krásnohorská

Masarykův ústav - Archív Akademie věd ČR (MSÚ-AAV ČR)

Fond Jaroslav Bidlo

Fond Albína Dratvová

Fond Milada Paulová

Fond Královská česká společnost nauk
Fond Česká akademie věd a umění

Narodna biblioteka Srbije u Beogradu (NBS)
Fond Stanoje Stanojević

Národní archiv (NA)

Fond Josef Šusta
Fond Ministerstvo školství a národní osvěty, Praha – osobní spisy
Fond Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna
Fond Předsednictvo ministerské rady, Praha

Ústav dějin Univerzity Karlovy - Archiv Univerzity Karlovy (AUK)

Fond Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000
Matrika doktorů české univerzity
Posudky o dizertaci
Studijní katalogy Filozofické fakulty
Zkušební komise pro učitelství na středních školách Univerzity Karlovy

Tištěné prameny a dobová literatura

AGIČIĆ, Damir: *Dragi Franta! Hrvatska korespondencija Františka Hlaváčka (1896. -1904.)* Zagreb: Srednja Europa, 2003.

ČECHURA, Jan – ČECHUROVÁ, Jaroslava (eds.): *Edvard Beneš /diplomat na cestách/. Depeše z padesáti zahraničních cest ministra Beneše 1919-1928.* Praha: Karolinum, 2000.

DOLENSKÝ, Antonín (ed.): *Kulturní adresář ČSR: biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc.* I. ročník. Praha: Josef Zeibrlich, 1934.

GUNTHER, John: *Evropa jaká je.* Praha: František Borový, 1937.

HORNA, Richard – OPRAVIL, Jan – PAULOVÁ, Milada: *Extense československých vysokých škol v Republice československé v třicetiletí 1898-1928.* Praha: Grafia, 1928.

KALISTA, Zdeněk: *Po proudu života.* Brno: Atlantis, 1996-1997.

- KLÍK, Josef (ed.): *Listy úcty a přátelství. Vzájemná korespondence Jaroslava Golla a Josefa Pekaře*. Praha: Vyšehrad, 1941.
- KOTYŠKA, Václav: *Úplný místopisný slovník Království českého*. Praha: Bursík a Kohout, b. d.
- KUKULA, Richard: *Erinnerungen eines Bibliothekars*. Weimar: Verlag Straubing & Müller, 1925.
- MURKO, Matyáš: *Paměti*. Praha: František Borový, 1949.
- NAVRÁTIL, Michal: *Almanach sněmu království Českého (1895-1901)*. Praha: E. Beaufort, 1896.
- ODLOŽILÍK, Otakar: *Deníky z let 1924-1948*. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002-2003.
- PÁRA, Odon: *Naše spojení s Jugoslávií*. Praha: Josef Mrkvička, 1919.
- PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. [Díl I, Ve znaku persekuce]*. Praha: Československá grafická Unie, 1937.
- PAULOVÁ, Milada: *Dějiny Maffie: Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. [Díl druhý, Maffie a politika česko-jihoslovanská. Část první.]*. Praha: Československá grafická Unie, 1939.
- PAULOVÁ, Milada: *Jugoslavenški odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914. -1918*. Zagreb: Prosvjetna nakladna zadruga, 1925.
- PAULOVÁ, Milada: *Památce Jaroslava Bidla*. Praha: vlastním nákladem, 1938.
- PAULOVÁ, Milada: *Prof. Jaroslav Bidlo šedesátníkem*. Praha: vlastním nákladem, 1929.
- PAULOVÁ, Milada: *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918*. Praha: Academia, 1968.
- PAULOVÁ, Milada: *Z veřejné a univerzitní knihovny v Praze*. In: *ČČH*. Roč. XXV/1919.
- PEKAŘ, Josef: *Deníky Josefa Pekaře: 1916-1933*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- PEKAŘ, Josef: *Milady Paulové Tajná diplomatická hra o Jihoslovany za světové války*, *ČČH*. Roč. XXIX/1923.
- PEKAŘ, Josef: *Stanoje Stanojeviće Pravda o sarajevském atentátu*. *ČČH*. Roč. XXIX/1923.
- PENÍŽEK, Josef: *Na okraj knihy dr. Milady Paulové*. In: *Ženský svět*. Roč. XXVII/1923, č. 7-8.

Sbírka zákonů a nařízení pro Universitu Karlovu v Praze. Část všeobecná. Praha: Státní tiskárna, 1927.

Seznam osob a ústavů University Karlovy v Praze, jakož i státních zkušebních komisí. Praha: nákladem Akademického senátu University Karlovy, 1923-1928. (vydáváno ročně)

Seznam přednášek, které se budou konati na Universitě Karlově v Praze. Praha: nákladem Akademického senátu University Karlovy, 1925-1940. (vydáváno semestrálně)

Služební pragmatika (zákon ze dne 25. ledna 1914 č. 15 ř. z. o služebním poměru státních úředníků a státních zřízenců) s pozdějšími zákonnými změnami. Praha: Státní nakladatelství, 1926.

ŠUBRTOVÁ, Alena: *František Hlaváček (1876-1974). Inventář fondu.* Praha: Archiv Národního muzea, 1994-1995.

Vládní nařízení č. 103/1927 Sb. ze dne 15. července 1927.

WEINGART, Miloš – DOBIÁŠ, Josef – PAULOVÁ, Milada (eds.): *Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy university, k šedesátým narozeninám.* Praha: Anna Bečková, 1928.

Zkušební řád vědecké zkušební komise pro učitelství na středních školách v Praze (dle nařízení rak. ministerstva kultu a vyučování ze dne 15. června 1911).

Noviny a časopisy

Československo-jihoslovanská revue (liga) 1921-1938

Národní listy 1918-1934

Prager Presse 1925

Světozor 1925

Ženský svět 1918-1930

Sborníky a články ve sbornících

BALÍK, Stanislav – KELLER, Radek: Anděla Kozáková-Jírová, první česká JUDr. na pražské univerzitě. In: Pešek, Jiří – Ledvinka, Václav (eds.): *Žena v dějinách Prahy.* Documenta Pragensia XIII. Praha: Scriptorium, 1996, s. 237.

BARVÍKOVÁ, Hana – MARTINOVSKÝ, Martin: Memberships of women in the leading learned institutions in the 20th century. In: Štrbáňová, Soňa – Stamhuis, Ida H. – Mojsejová, Kateřina (eds.): *Women scholars and institutions*. Proceedings of the international conference (Prague, June 8-11, 2003). Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004.

ĎURČANSKÝ, Martin: Jaroslav Bidlo a Gollova škola. In: *Jaroslav Goll a jeho žáci*. *Historia Culturae VI, Studia 5*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Historický ústav, 2005.

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra: Balkanistická studia a počátky české byzantologie. In: *Litteraria humanitas X. Slavistika a balkanistika*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

HAVLÍKOVÁ, Lubomíra: K počátkům české a slovenské byzantologie. P.J.Šafařík – J.Bidlo – M.Weingart. In: POSPÍŠIL, Ivo – ZELENKA, Miloš (eds.): *Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2000.

HAVRÁNEK, Jan: První absolventky Univerzity Karlovy. In: *Charlotta G. Masaryková*. Sborník příspěvků z konference k 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000. Praha: Masarykův ústav Akademie věd, 2001.

HLADKÝ, Ladislav: Masarykovy problémy s Jihoslovany. In: *Evropa mezi Německem a Ruskem*. Sborník prací k sedmdesátinám Jaroslava Valenty. (eds. ŠESTÁK, Miroslav – VORÁČEK, Emil) Praha: Historický ústav AV ČR, 2000.

HLADKÝ, Ladislav: T. G. Masaryk a jihoslovanské národy za první světové války a v době meziválečné. In: *Sto let Masarykovy české otázky*. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané v Brně ve dnech 26. -28. září 1995 (ed. BROKLOVÁ, Eva). Praha: Ústav Tomáše Garriqua Masaryka, 1997.

CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Češi a Srbsko v 19. a 20. století. In: *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*. Rada pro mezinárodní vztahy, Praha, 2004.

KUČERA, Martin: Významní legionáři v roce 1938. (Příspěvek k výzkumu společenských elit meziválečného Československa.) In: *Politické elity v Československu*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR. Svazek 20. Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 1994.

LACH, Jiří: Josef Šusta a Dějiny lidstva. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica*. *Historica* 28, 1998.

LACH, Jiří: Josef Šusta a Karel Stloukal. Učitel a žák – vzor a pokračovatel? In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica* 29, 2000.

MACŮREK, Josef: Jaroslav Bidlo. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*. Roč. 1997, č. 44.

MAREK, Pavel (ed.): *Osobnost v politické straně*. Sborník referátů z konference Úloha osobnosti v dějinách politických stran na území českých zemí a Československa v letech 1861-1999. Olomouc: Katedra politologie a evropských studií FF UP v Olomouci, 2000.

POKLUDOVÁ, Andrea: Emancipovaná a přesto nešťastná. Sebereflexe začínající učitelky z počátku 20. století. In: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie (IV. pardubické bienále, 27. -28. dubna 2005)*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006.

POUSTA, Zdeněk: Ženy nebadají jinak! In: Kostlán, Antonín (ed.): *Bádají ženy jinak? Velká válka a věda. Co je kulturní historie. Historik v měnícím se světě*. Práce z dějin vědy. Svazek 3. Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002.

SVOBODNÝ, Petr: Tři poznámky k otázce, zad badají ženy jinak: případ lékařek. In: KOSTLÁN, Antonín (ed.): *Bádají ženy jinak? Velká válka a věda. Co je kulturní historie. Historik v měnícím se světě*. Práce z dějin vědy. Svazek 3. Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001. Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2002.

SVOBODNÝ, Petr: Women docents and professors at medical faculties in Czechoslovakia, 1918-1939. In: Štrbáňová, Soňa – Stamhuis, Ida H. – Mojsejová, Kateřina (eds.): *Women scholars and institutions*. Proceedings of the international conference (Prague, June 8-11, 2003). Praha: Výzkumné centrum pro dějiny vědy, 2004.

ŠTEMBERKOVÁ, Marie: Doktorky filozofie a medicíny na pražské univerzitě od r. 1901 do konce první světové války. In: Pešek, Jiří – Ledvinka, Václav (eds.): *Žena v dějinách Prahy*. Documenta Pragensia XIII. Praha: Scriptorium, 1996.

VEBER, Václav: Jaroslav Bidlo a Josef Macůrek. In: *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. Studia historica*. Roč. XLII/1995, č. 3-4.

Články v odborných časopisech

- BEČKA, Jiří: Slovanský ústav v letech 1922-1963. In: *Slavia*. Roč. 62/1993, č. 2.
- BEČKA, Jiří: Slovanský ústav jako součást dějin československé slavistiky 1918-1945. In: *Slavia*. Roč. 67/1998, č. 1-2.
- BEČKA, Jiří: Slovanský ústav v letech 1922-1963. In: *Slavia*. Roč. 68/1999, č. 3-4.
- BARTEČKA, Ivo – ŠLAPAL, Miloš: Mezi historií a diplomacií. Portrét Vlastimila Kybala. In: *Dějiny a současnost*. Roč. 1995, č. 5.
- FRANC, Zdeněk: První habilitovaná žena v Československu. In: *Informační bulletin Národní knihovny ČR*. Roč. 1999, č. 16.
- HAVLÍKOVÁ, Lubomíra: Česká byzantologie a Slovanská ústav. In: *Slavia*. Roč. 68/1999, č. 3-4.
- HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Emigrace Svetozara Pribičeviče v Československu. Edice českých archivních dokumentů z let 1929-1932. In: *Slovanské historické studie*. Roč. 28/2002.
- HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Emigrace Svetozara Pribičeviče v Československu. 2. část. – Edice archivních dokumentů z let 1932-1936. In: *Slovanské historické studie*. Roč. 29/2003.
- HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Emigrace Svetozara Pribičeviče v Československu. 3. část. Edice archivních dokumentů z července-října 1936. In: *Slovanský přehled*. Roč. XC/2004, č. 3.
- HLADKÝ, Ladislav – CHROBÁK, Tomáš – PELIKÁN, Jan: Svezozar Pribičevič a Československo (1929-1936). In: *ČČH*. Roč. 93/1995, č. 2.
- CHROBÁK, Tomáš: Jugoslávská opozice a Československo 1935-1938. In: *Slovanský přehled*. Roč. LXXXV/1999, č. 3.
- MILOJKOVIĆ, Anđelka.: Jagičev seminar na Filološkom fakultetu Beogradskog Univerziteta (Na sedamdesetu godišnjicu od smrti V. Jagića). In: *Slavia*. Roč. 62/1993.
- NECHVÁTAL, Martin: Záležitost washingtonská. In: *Dějiny a současnost*. Roč. 1997, č. 3.
- RYSKOVÁ, Světlana: K případu Karla Perglera. *ČČH*. Roč. 90/1992, č. 4.
- VLČEK, Radomír: Jaroslav Bidlo. K vývoji historiografických názorů na dějiny Slovanstva. In: *Slavia*. Roč. 62/1993, č. 3.

VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: Jihoslovanští studenti na české a německé filozofické fakultě v Praze 1882-1902. In: *Slovanský přehled*. Roč. LXXXVI/2000, č. 1.

Odborné knihy a publikace

BAŤKOVÁ, Růžena a kol. autorů: *Umělecké památky Prahy. Nové město, Vyšehrad, Vinohrady (Praha I)*. Praha: Academia, 1998.

BĚLOHLAVÁ, Jana: *Zámek Lány: 600 let historie*. Praha: Správa Pražského hradu, 2007.

CEJPEK, Jiří: *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha: Karolinum, 2002.

CROŤ, Jan: *Zámek Lány. Interiéry*. Praha: Správa Pražského hradu, 2006.

GLIGORIJEVIĆ, Branislav: *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenace*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1970.

HAVLŮJOVÁ, Hana: *Okouzlení Egyptem. Ludmila Matiegková*. Praha: Set out, 2005.

HEKRDLOVÁ, Kateřina – FRANC, Zdeněk: *Klementinská knihovna. K 220. výročí zveřejnění*. Praha: Národní knihovna ČR, 1997.

HRADEČNÝ, Pavel: *Politické vztahy Československa a Jugoslávie v letech 1925-1928 v zahraničním i vnitřním kontextu*. Praha: Academia, 1988.

CHMEL, Rudolf a kol.: *Univerzitná knižnica v Bratislave*. Bratislava: Univerzitná knižnica, 2005.

KÁDNER, Otakar.: *Vývoj a dnešní soustava školství. I. díl*. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1929.

KAVKA, František – PETRÁŇ, Josef a kol.: *Dějiny Univerzity Karlovy. 4. díl. 1918-1990*. Praha: Karolinum, 1998.

KLIMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. 1918-1929. Sv. 13*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2000.

KOVTUN, Jiří: *Republika v nebezpečném světě*. Praha: Torst, 2005.

KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk – ŠŤASTNÝ, Vladislav – VEČERKA, Radoslav: *Československá slavistika v letech 1918-1939*. Praha: Academia, 1977.

KUDĚLKA, Milan: *O pojetí slavistiky*. Praha: Academia, 1984.

KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

OLIVOVÁ, Věra: *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000.

- PELIKÁN, Jan – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – CHROBÁK, Tomáš – RYCHLÍK, Jan – POKORNÁ, Magdaléna: *Milován a sledován. Český spisovatel Prokop Chocholoušek 1819-1864*. Praha: Práh-Archiv AV ČR, 2001.
- TEJCHMAN, Miroslav – VOJTĚCHOVSKÝ, Ondřej: *Dějiny Srbska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- PETRÁŇ, Josef: *Nástin dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze /do roku 1948/*. Praha: Univerzita Karlova, 1983.
- PIRJEVEC, Jože: *Jugoslávie 1918-1992. Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie*. Praha: Argo, 2000.
- POCHE, Emanuel a kol.: *Umělecké památky Čech. K-O, 2. díl*. Praha: Academia, 1978.
- ROMPORTLOVÁ, Marta – SLÁDEK, Zdeněk: *Hospodářský a sociální vývoj ve střední a jihovýchodní Evropě 1918-1938*. Brno: Masarykova univerzita v Brně. Fakulta filozofická, 1994.
- RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan: *Dějiny Chorvatska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- ŠESTÁK, Miroslav – TEJCHMAN, Miroslav – HAVLÍKOVÁ, Lubomíra – HLADKÝ, Ladislav – PELIKÁN, Jan: *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1996.
- URBAN, Otto.: *Kapitalismus a česká společnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- ZEMAN, Zbyněk: *Edvard Beneš. Politický životopis*. Praha: Mladá Fronta, 2002.

Internetové odkazy

- CLARKE, Melvyn. *Uplatnění žen v české vědě 20. století: členství v předních neuniverzitních vědeckých institucích*. [online]. 3.8.2007 Text v češtině a angličtině. Dostupný z WWW: <<http://ww.bohemica.com/translationresources/parallel-translations/translation5conferencepaperwomenczechscienceandscholarship>>.
- KODERA, Pavel: Jiří V. Daneš. *Akademický bulletin* [online]. 1998, č. 4. Dostupný z WWW: http://abicko.avcr.cz/bulletin_txt_show_clanek.php?Cislo=04/1998&Poradi=05.

SESAR, Doubravka: *Dějiny studia bohemistiky na záhřebské univerzitě* [online]. 31.10.2006. Text v češtině a chorvatštině. Dostupný z WWW: <<http://ffzg.hr/slaven/bohemist/czdejiny.htm>>.

Slovníky a encyklopedie

- BLÁHOVÁ, Marie: *Historická chronologie*. Praha: Nakladatelství Libri, 2001.
- KOLÁŘ, František (ed.): *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938. Kdo byl kdo za první republiky*. Praha: Pražská edice, 1998.
- KUDĚLKA, Milan – ŠIMEČEK, Zdeněk a kol.: *Československé práce o jazyce, dějinách a kultuře slovanských národů od r. 1760*. Biograficko-bibliografický slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972.
- LAŠŤOVKA, Marek a kol.: *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*. 2 sv. Praha: Libri, 1997-1998.
- LIŠKOVÁ, Marie: *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách*. Praha: Státní ústřední archiv, 1994.
- ŠLECHTOVÁ, Alena – LEVORA, Josef: *Členové České akademie věd a umění 1890-1952*. Praha: Academia, 2004.
- VUJIĆ, Antun (ed.): *Hrvatski leksikon*. Zagreb: Naklada Leksikon, 1996-1997.
- TOMEŠ, Josef a kol.: *Československý biografický slovník*. Praha: Academia, 1992.
- Enciklopedija Jugoslavije*. Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1955-1971.
- Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1998.
- Malá československá encyklopedie*. 6 sv. Praha: Academia, 1984-1987.
- Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. 7 sv. Praha: Československý kompas, 1925-1933.
- Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*. Zagreb: Bibliografski zavod, [1926]-1929.
- Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*. 8 sv. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1977-1982.
- Ottův slovník naučný nové doby*. 12 sv. Praha: J. Otto: 1930-1943.
- Universum: všeobecná encyklopedie*. 10 sv. Praha: Odeon, 2000-2001.
- Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích*. 8 sv. Praha: Diderot, 2002.

18. Textová příloha

Příloha č. 1 – Zpráva zkušební komise o habilitačním spise	207
Příloha č. 2 – Návrh na jmenování mimořádnou profesorkou.....	217
Příloha č. 3 – Návrh na jmenování řádnou profesorkou	228
Příloha č. 4 – Seznam ohlášených a realizovaných přednášek	233
Příloha č. 5 – Bibliografie Milady Paulové	235
Příloha č. 6 – Historiografický odkaz Milady Paulové.....	240

Ediční poznámka

Předkládaná textová příloha si klade za cíl seznámit čtenáře se třemi zásadními úředními akty sepsanými během dvacátých a třicátých let zkušebními komisemi pověřenými posouzením vědecké způsobilosti Milady Paulové. Jedná se o zprávy, které byly vytvořeny na žádost profesorského sboru pražské filozofické fakulty. První dvě byly úspěšné a kandidátce přinesly kýžený výsledek v podobě udělení akademického titulu soukromé docentky a v podobě prezidentského jmenování mimořádnou profesorkou. V případě třetím návrh úspěšný nebyl kvůli nepříznivé době blížícího se válečného konfliktu a obsazení českých zemí německou armádou.

Čtvrtá a pátá příloha vznikly na základě mých bádání a shromáždování archivních materiálů. Seznam přednášek je úplným soupisem témat, jež profesorka přednesla na půdě pražské filozofické fakulty od roku 1925, kdy byla uznána za docentku, do uzavření českých vysokých škol v zimním semestru 1939-40. Bibliografie vycházející z mých rešerší a archivního bádání. Seznam je doposud nejúplnějším zpracováním vědeckého díla Milady Paulové.

Poslední, šestá příloha je autentickým zápisem téměř tříasedmdesátileté historičky účtující s nejtěžší kapitolou svého života, a sice s roztržkou s profesorem Jaroslavem Bidlem.

Archivní materiály zde publikované jsem zpracoval podobně jako všechny ostatní citace pramenů v diplomové práci. Vycházel jsem ze zásad pro transkripci novodobých textů shrnutou v knihách *Textologie. Teorie a ediční praxe a Editor a*

text. Úvod do praktické textologie. Při pravopisné úpravě jsem přihlížel k současné normě českého pravopisu. Blíže jsem svůj postup popsal v ediční poznámce na konci druhé kapitoly.

Jednotlivé texty jsem doplnil poznámkami pod čarou. Ve zkratce v nich zmiňuji základní životopisné údaje osob, u nichž bylo možné je dohledat v běžně dostupných encyklopediích – neúplné nebo žádné údaje jsou pouze u tří osob. Mimo to přibližuji a vysvětluji některé události, které ze samotného textu nemusí být plně pochopitelné. V poznámkách pod čarou neodkazuji na konkrétní bibliografické údaje děl Milady Paulové, neboť ty jsou uvedeny v samostatné příloze.

Příloha č. 1 – Zpráva zkušební komise o habilitačním spise⁵⁰²

V Praze dne 25. března 1925

Zpráva komise

o žádosti dr. Milady Paulové za habilitaci
z dějin všeobecných se zvláštním zřetelem
k dějinám východní Evropy a Balkánského
poloostrova.

Ve schůzi profesorského sboru konané 29. ledna 1925⁵⁰³ zvolena byla k prozkoumání žádosti výše uvedené podepsaná tříčlenná komise. Tato komise pojednalo o dotčené žádosti dne 13. března a usnesla se jednomyslně podat profesorskému sboru tuto zprávu:

Dr. Milada Paulová narodila se 2. listopadu 1891 v Loukově v Čechách. Nižší studia konala v letech 1897-1907, pak studovala na státním ústavu pro vzdělávání učitelek v Praze, kde roku 1911 složila maturitní zkoušku s vyznamenáním ze všech předmětů. Půl roku působila jako výpomocná učitelka na obecné chlapecké škole v Libni. Od školního roku 1913/14 až do školního roku 1917/18 studovala na filozofické fakultě české univerzity v Praze a byla 19. ledna 1918 povýšena za doktorku filozofie. V červnu téhož roku složila státní zkoušku z dějepisu a zeměpisu s velmi dobrým prospěchem. Roku 1918-1919 byla asistentkou historického semináře a současně konala zkušební rok učitelký na dívčím reálném gymnáziu Krásnohorská. Od roku 1919 je úřednicí Veřejné a univerzitní knihovny v Praze.

První její vědecká práce je velmi zdařilá doktorská disertace „Styky českých husitů s cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských“, která byla otištěna v „Časopisu musea království českého“ roku 1918 a 1919. V práci této vypravuje slečna Paulová o jednání českých husitů s cařihradskou církví o církevní

⁵⁰² AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556 – Milada Paulová, kr. 47. Zpráva hodnotící komise ze dne 25. března 1925.

⁵⁰³ V pořadí třetí schůze profesorského sboru. Ze schůze byl omluven pouze profesor Josef Pekař. Žádost Milady Paulové byla projednána jako 15. bod z celkem 65. Protokol o schůzi profesorského sboru zapsal Josef Dobiáš. Srov. AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, Protokoly profesorského sboru 1924-1925. Protokol ze dne 29. ledna 1925.

sjednocení, zahájeném záhadným husitou Konstantinem Anglikem⁵⁰⁴ a vedeném roku 1451-1453. Těžiště práce spočívá v samostatném vylíčení vnitřní a zvláště církevní krize byzantské, vzniklé odporem převážné části společnosti byzantské proti unii smluvené byzantským císařem⁵⁰⁵ se stolicí papežskou⁵⁰⁶ ve Florencii roku 1439. Na tomto základě ukazuje spisovatelka, že při nejlepší vůli obou stran bylo sjednocení husitské církve s církví byzantskou nemožné. Spisovatelka zpracovala svůj úkol daleko lépe, nežli ti, kdož před ní se jím obírali, užila zpráv svým předchůdcům neznámých a projevila značné nadání a vyškolenost v rozboru pramenů a pochopení ducha tehdejší společnosti byzantské.

Po této práci se začala slečna Paulová obírat studiem vnitřních dějin byzantských a chtěla zejména vylíčit, jakým způsobem se v říši byzantské od jisté doby začaly vyvíjet řády feudální, avšak na začátku roku 1920 uposlechla vybidnutí, aby uskutečnila záměr československo-jihoslovenské komise v Praze, která hledala dobře odborně vyškoleného mladšího dějepisce, který by napsal spis o stycích československo-jihoslovenských, v němž by nestranným zjištěním skutečností byl oceněn význam československo-jihoslovenské součinnosti za světové války pro naše i jihoslovenské národní osvobození. K tomuto účelu obdržela hmotnou podporu od jihoslovenské komise, aby se odebrala do Jugoslávie a tam shromažďovala příslušnou látku. Zároveň pak i ministerstvo školství a národní osvěty jí udělilo k návrhu našeho profesorského sboru podporu z fondu pro vzdělávání vysokoškolského dorostu.

Opírajíc se o tuto dvojí podporu strávila slečna Paulová v Jugoslávii od dubna 1920 až do září roku 1921 pracujíc jednak na svém spisu, jednak doplňujíc své vědecké vzdělání navštěvováním přednášek na univerzitě bělehradské a

---

⁵⁰⁴ V řeckých pramenech nazývaný Konstantinos Platris, jinak též Tzesis – Anglikos, tj. Čech – Angličan. Ztotožnění záhadného Konstantina Anglika s Petrem Paynem provedl F. M. Bartoš, nicméně později se vyslovil pro identifikaci s Matějem z Hnátice, rovněž řečeným Engliš. Srov. ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena: *Velké dějiny země Koruny české*. Sv. VI. 1437-1526. Praha-Litomyšl: Paseka, 2007, s. 102.

⁵⁰⁵ Ioannes VIII. Palaiologos, narozený 18.12.1392, zemřel 31.10.1448. Byzantský císař v letech 1425-1448. Nastoupil na trůn po svém otci Manuelovi II. Uvědomoval si nebezpečí Turků a podobně jako otec pokračoval v jednáních s papežem.

⁵⁰⁶ Eugenius Quartus, Evžen IV, vlastním jménem Gabriele Condulmer, narozený pravděpodobně 1383, zemřel 23.2.1447. Papežem od 3. března 1431 do 23. února 1447. Pod tlakem Turků se mu podařilo 6. července 1438 vytvořit unii s Řeckem, čímž došlo k dočasnému sjednocení východního křesťanství s Římem. Řečtí věřící však na dohodu nechtěli přistoupit a unie se po čase rozpadla.

záhřebské⁵⁰⁷, jakož i stykem s vynikajícími jihoslovanskými představiteli vědy dějepisné a oborů příbuzných.

Původním záměrem jejím bylo napsat velikou syntetickou práci o jihoslovanském sjednocení ve spojení se styky československo-jihoslovanskými od roku 1895 počínajíc. Když však začala sbírat látku k tomu, uvědomila sobě, že by bylo mnohem užitečnější shromáždit především paměti a jiné záznamy týkající se činnosti jihoslovanských a československých politiků za světové války, tedy zejména jejich vypracování a zprávy o činnosti vlastní i o činnosti jiných účastníků a svědků tehdejších událostí, jimiž se rozhodovaly osudy národů a států na celá století, neboť záhy postřehla, že paměť jejich podléhá rychle vlivu událostí pozdějších, takže pozbývá své síly a věrnosti a původní oceňování událostí se mění účinkem potřeb a snah pozdějšího života. Mimo to uvědomila si nebezpečí ztráty cenného materiálu pro případ úmrtí jednotlivých vynikajících osob, z nichž některé pak skutečně brzy zemřely (na příklad poslanec Supilo⁵⁰⁸ a ministr Protić⁵⁰⁹).

Z tohoto důvodu se rozhodla napsat dříve, než by přistoupila k vlastní práci, několik monografií, v nichž by zpracovala látku týkající se vývoje jihoslovanské otázky za světové války.

Za první takovouto monografií pokládá svůj spis „Diplomatická hra o Jihoslovany za světové války“, vydaný v Praze r. 1923, obsahující memoranda

---

⁵⁰⁷ Mezi profesory, jejichž přednášky navštěvovala, patřili: Ferdo Šišić (narozený 9.3.1869, 1.1.1940; chorvatský historik, nestor chorvatské historiografie 20. století; byl žákem Vatroslava Jagiće; roku 1902 soukromým docentem, 1908 profesorem a 1910 členem Jihoslovanské akademie věd a umění; zabýval se především středověkem), Stanoje Stanojević (narozený 12.8.1874, zemřel 20.7.1937; srbský historik a politický činitel; profesor univerzity v Bělehradě, autor první srbské encyklopedie, člen Srbské královské akademie; studoval u Konstantina Jirečka; zabýval se byzantologií a raným středověkem, napsal také několik pojednání s jihoslovanské historií) a Vladimír Čorović (narozený 1885, zemřel 17.4.1941; srbský historik a politický činitel; byl žákem Vatroslava Jagiće a Konstantina Jirečka; jako nejlepší student vídeňské univerzity získal zlatý prsten císaře Františka Josefa I., 1919 mimořádným profesorem, 1921 řádný profesorem, člen Srbské královské akademie, ve třicátých letech děkan a později rektor univerzity v Bělehradě; zabýval se středověkem, mj. životem a prací Sv. Sávy, historií Bosny, ale stejně tak moderními dějinami, jihoslovanskou idejí atd.).

⁵⁰⁸ Frano Supilo, narozený 30.11.1870, zemřel 23.9.1917. Chorvatský novinář a politik, od roku 1900 vydával v Rijece *Novi list*; 1905-1909 čelný představitel srbsko-chorvatské koalice, poslanec chorvatského a uherského sněmu. Na začátku první světové války odešel do emigrace; 1915 spoluzakladatel Jihoslovanského výboru, z něhož však již 1916 vystoupil pro neshody s ostatními členy v otázce budoucího politického uspořádání Jugoslávie.

⁵⁰⁹ Stojan Protić, narozený 29.1.1857, zemřel 12.11.1923. Srbský politik, novinář a historik; představitel radikální strany, blízký spolupracovník Pašićův. 1903-1918 střídal ministru vnitra a ministru financí v různých srbských vládách; v v červenci 1914 autor odpovědi na rakousko-uherské ultimatum. 1918-1919 předseda první jugoslávské vlády. V době jednání o vnitřní ústavní úpravě Jugoslávie se rozešel s radikální stranou a založil tzv. nezávislou radikální stranu.

náčelníka generálního štábu rakousko-uherského, Conrada z Hötzenborfu⁵¹⁰ o řešení jihoslovenské otázky s hlediska politiky rakousko-uherské, podávaná císaři Františku Josefovi⁵¹¹ a jiná úřední akta rakousko-uherských státníků⁵¹² k téže věci hledící. Akta tato pocházející z vídeňského státního archivu podařilo se jí získat pomocí význačné osobnosti, které nemůže jmenovat. Vydávajíc je v českém překladu doprovodila je příslušným věcným výkladem. Okolnost, že nevydala akta tato ve znění původním, ukazuje na to, že svým vydáním sledoval účel spíše popularizační, nežli přísně vědecký, ale přes to má tato její práce význam přípravy k výše dotčenému dílu hlavnímu.

Jiná monografie má svým časem podat podrobné vyličení spolupráce československé „Maffie“ s jihoslovenskými politiky za světové války. Tato práce má být jakýmsi doplňkem monografie, kterou slečna dr. Paulová předkládá jako spis habilitační pod titulem „Jugoslovenski odbor. Povijest jugoslovenske emigracije za svjetskog rata od 1914-1918“. Spis obsahující 603 strany čili téměř 36 tiskových archů, vyšel v Záhřebu bez udání roku, ale předmluva je datována 3. června 1924.

Habilitační spis dr. Milady Paulové vypravuje podrobně v genetické souvislosti o činnosti jihoslovenských emigrantů z mocnářství rakousko-uherského v zemích dohodových mocností za účelem osvobození všech Jihoslovanů a sloučení v jednotný stát jihoslovenský, pokud se nejvýznačnější osobnosti a zejména politikové jihoslovanští sdružili v tzv. Jihoslovenský výbor⁵¹³, který nabyl podobného významu, jako československá národní rada v Paříži.

⁵¹⁰ Franz hrabě Conrad von Hötzenborf, narozený 11.11.1852, zemřel 25.8.1925. Rakousko-uherský generál a náčelník generálního štábu rakousko-uherské armády na začátku první světové války.

⁵¹¹ František Josef I., narozený 18.8.1830, zemřel 21.11.1916. Rakouský císař, český a uherský král, taktéž král lombardský a benátský, dalmátský, chorvatský a slavonský.

⁵¹² Kromě zmíněného hraběte Hötzenborfa to byli hrabě István Tisza (narozený 22.4.1868, zemřel 31.10.1918, maďarský politik a právník, dlouholetý rakousko-uherský ministerský předseda a důvěrník císaře Františka Josefa I.), hrabě Stefan Burian (narozený 16.1.1851, zemřel 20.10.1923, maďarský politik a rakousko-uherský diplomat, dlouholetý ministr financí), hrabě Ottokar Czernin (narozený 26.9.1872, zemřel 4.4.1932, rakousko-uherský diplomat a politik, koncem války ministr zahraničí – odstoupil po odhalení tajných jednání s Francií), Jindřich Karel hrabě Clam-Martinic (narozený 1.1.1863, zemřel 7.3.1932; český šlechtic a rakouský politik, v prosinci 1916 jmenován rakouským premiérem), Adolf von Rhemen zu Bärenfeld (narozený 22.12.1855, zemřel 11.1.1932; rakouský voják; před první světovou válkou velitel záhřebského vojenského okrsku, během války povýšen na generála infanterie, v roce 1916 vojenským guvernérem Srbska, 1917 generálplukovníkem), Stefan svobodný pán Sarkotić von Lovćen (narozený 4.10.1858, zemřel 16.10.1939; chorvatský generál rakousko-uherské armády; během první světové války nahradil v Bosně generála Potiorek, v roce 1917 povýšen na generálplukovníka, až do konce války zůstal vojenským velitelem Bosny a Hercegoviny) aj.

⁵¹³ V srbochorvatštině Jugoslovenski odbor. Orgán jihoslovenských emigrantů za první světové války ustavený v květnu 1915 v Londýně pod předsednictvím Ante Trumbiče. Jeho programem bylo

Spisovatelka sleduje činnost Jihoslovanského výboru od počátku světové války až do ustavení Království SHS a jmenování prvního ministerstva tohoto nového státu. Poněvadž se snaží pochopit a vysvětlit příčiny událostí a pohnutky jednajících osob, vyličuje dosti podrobně povšechnou situaci v daných chvílích a stádiích světové války a maluje charakteristiky jednotlivých účastníků událostí. Sleduje činnost Jihoslovanského výboru ve všech zemích, kde tento pokládal za potřebné ji vyvíjet buď přímo svými členy, nebo prostřednictvím osob jiných. Líčí tedy činnost výboru v Itálii, ve Francii, v Anglii, v Rusku a v Americe severní i jižní a snaží se poznat prostředí jednotlivých těchto zemí, ve kterém zmocněnci výboru měli pracovat, a to jednak společnosti domácí, jednak společnosti jihoslovanských osadníků, jimž připadla úloha, aby penězi, tiskem a rozvíjením akce dobrovolnické podporovali soukmennou emigraci. Spisovatelka sleduje jednak diplomatickou akci Jihoslovanského výboru, jednak propagační jeho snahy získat veřejné mínění dohodových zemí pro své snahy, jednak vytvořit emigrantské dobrovolnické vojsko a sjednat mu uznání jakožto vojsku spojeneckému. Všechny tyto akce ovšem spolu nerozlučně a příčinně souvisí, a proto spisovatelka konstruuje celkový obraz vývoje pojednává na jedné straně o každé zvláště, ale z druhé strany zase je svádí dohromady.

Aby podala jasný genetický obraz celého vývoje, rozeznává v činnosti Jihoslovanského výboru několik období, která se v celku shodují se třemi hlavními obdobími světové války.

První období obsahuje vývoj událostí do porážky a obsazení Srbska od podzimu roku 1915 do počátku roku 1916. V tomto přípravném období činnost Jihoslovanského výboru je mařena jednak proslulou londýnskou smlouvou z 25. dubna 1915⁵¹⁴, kterou dohodové mocnosti slíbily Itálii velikou část přímořských zemí jihoslovanských, jestliže se zúčastní války jako jejich spojenec, jednak snah týchž mocností získat Bulharsko za spojence. Přes to však dosáhl Jihoslovanský výbor jistých úspěchů v Rusku a v Americe, zejména získáním

---

sjednocení jihoslovanských zemí Rakousko-Uherska se Srbskem a Černou Horou v jeden nezávislý stát. Jednání představitelů výborů se srbskou vládou byla v červenci 1917 ukončena tzv. Korfskou deklarací. Po vzniku Království SHS ukončil výbor svou činnost.

⁵¹⁴ Londýnská dohoda z konce dubna 1915 specifikovala podmínky vstupu Itálie do 1. světové války na straně Dohody. Obsah úmluvy se dostal na veřejnost po Říjnové revoluci, kdy Trockij publikoval tajné smlouvy carského Ruska a dohoda spolu s dalšími typicky „imperialistickými“ dohodami diskreditovala spojeneckou politiku a obzvláště popudila prezidenta USA Woodrowa Wilsona. Srov. PEČENKA, Marek – LUŇÁK, Petr – a kol.: *Encyklopedie moderní historie*. Praha: Libri, 1999, s. 284.

nějaké části veřejného mínění a započítím shromažďování dobrovolnického vojska. Druhé období sahá od počátku roku 1916 až asi do počátku roku 1917. V tomto období usiluje Jihoslovanský výbor hlavně o to, aby zmařil předčasné snahy o uzavření míru. V té době soustřeďoval hlavní svou činnost v Rusku, kde se mu podařilo získat pokrokové živly, kdežto kruhy zpátečnické, zejména pak tzv. slavjanofilové se stavěli proti sjednocení pravoslavných Srbů s katolickými Chorvaty a Slovinci v jeden stát. Ruská revoluce a rostoucí převaha bolševiků zmařily další naděje v pomoc Ruska. Teprve ve třetím období, jež se začíná někdy jaře roku 1917, docílil Jihoslovanský výbor jistých cenných diplomatických úspěchů, které znamenaly položení základů k pozdější budově sjednoceného státu jihoslovanského, království SHS. Úspěchy tyto souvisí s tím, že dohodové mocnosti se přesvědčily o nemožnosti odtrhnout Rakousko-Uhersko od Německa uzavřením zvláštního míru a tudíž se počaly klonit k jeho rozbití. Základním krokem k získání dohodových mocností pro snahy Jihoslovanského výboru byla tzv. korfská deklarace z 20. července 1917, kterou srbská vláda s ministerským předsedou Nikolou Pašićem v čele a Jihoslovanský výbor s dr. Ante Trumbićem v čele projevíli vůli, aby všichni Jihoslované byli sjednoceni v jednom společném státě s dynastií Karadjordjevićů v čele.⁵¹⁵ Až do té doby vláda srbská, ač snah a práce Jihoslovanského výboru neodmítala, stále se rozpakovala, má-li s nimi vyslovit zřejmý a úřední souhlas. Aby byly uskutečněny jihoslovanské snahy vyslovené korfskou deklarací, k tomu bylo potřebí získat především Itálii, kterou londýnská smlouva z 28. dubna 1915 opravňovala zabrat velikou část zemí jihoslovanských, kdežto ostatní dohodové mocnosti byly od zmaření zvláštního míru s Rakousko-Uherskem nakloněny uznat právo sebeurčení národů rakousko-uherských. Úsilí získat Itálii pro uznání sjednoceného státu jihoslovanského vyvíjel Jihoslovanský výbor až do konce světové války a dociloval čím dále tím větších vyhlídek na úspěch tou měrou, jakou Itálie klidila na bojišti nehodu za nehodu, neboť ve veřejném mínění italském pronikalo čím dále, tím více přesvědčení, že hlavní příčinou válečného neúspěchu je okolnost, že rakousko-uhersští Slované, Jihoslované a Čechoslováci nemohou mít k Itálii důvěry, pokud tato bude odporovat

---

⁵¹⁵ Dohoda podepsaná 20. července 1917 na ostrově Korfu (dnešní Kerkyra) srbským ministerským předsedou Nikolou Pašićem a předsedou Jihoslovanského výboru Ante Trumbićem. Požadovala sjednocení Srbska a všech jihoslovanských zemí Rakousko-Uherska v jeden nezávislý stát, který by byl konstituční monarchií v čele se srbskou dynastií Karadjordjevićů. 11. srpna 1917 se ke Korfské deklaraci připojil i Černohorský výbor národního sjednocení, založený v březnu 1917 v Paříži.

jejich snaze, aby na troskách Rakousko-Uherska byly zbudovány jejich národní státy. Ale vedle překážky, kterou byla politika italská, narážel Jihoslovanský výbor také na překážku srbské vlády, která nic nepodnikala, aby u dohodových mocností zjednala ještě před započítím mírového jednání uznání budoucímu sjednocenému státu jihoslovanskému.

Úsilí a zápas Jihoslovanského výboru se srbskou vládou nebo konkrétněji s jejím ministerským předsedou a ministrem zahraničních věcí Nikolou Pašićem⁵¹⁶ o přijetí a účinné podporování svých snah je vlastně hlavní obsah celé knihy. Spisovatelka vyličuje dopodrobna dlouhé to jednání, vytýká zásadní i dočasné příčiny a pohnutky, jimiž byli vedeni členové Jihoslovanského výboru na jedné a srbská vláda na straně druhé. Za hlavní pramen neshod a nemožnosti dospět k včasnému dorozumění pokládá veliký rozdíl, ba rozpor v základních názorech obou stran na řešení jihoslovanské otázky, tedy v tzv. programu jihoslovanském na jedné straně a v programu velkosrbském na straně druhé, z nichž první se stavěl na půdu národního sebeurčení, osvobození vlastními silami a dobrovolného pak připojení rakousko-uherských Jihoslovanů k Srbsku, druhý pak pokládal utvoření panství srbského na ostatní země jihoslovanské, které Srbové sami měli z cizího panství osvobodit.

Vylíčení tohoto zápasu nabývá v souvislosti s kritickým kolísáním politiky italské od jara roku 1918 v posledních kapitolách knihy povahy dramatu a čte se s velikým napětím. Vůbec celá kniha je psána velmi obratně a zajímavě, takže po stránce formální, jakožto výtvar slovesný ji možno pokládat za velmi zdařilou.

Pro otázku, zdali je ji možno uznat za základ pro habilitaci, padá ovšem na váhu hlavně její vědecká metoda.

Vypravování slečny dr. Paulové se opírá převážně o ústní zprávy a soukromé záznamy jednotlivých účastníků a svědků událostí, ač užila ovšem i látky tiskem již uveřejněné a zná příslušnou literaturu vypravující o dějinách světové války. Jak v předmluvě své naznačuje, a jak také je přirozené, nemůže uvádět jména těch osob, od nichž látku dostala, a tudíž by se mohlo zdát, že zprávy její nemohou být dostatečně kontrolovány. Avšak spisovatelka uvádí ve své knize doslovně mnoho písemných aktů, úředních i soukromých (dopisů), jež od svých zpravodajů obdržela, takže poskytuje kritikům dostatečné opory k posouzení věcné

---

⁵¹⁶ Nikola Pašić, narozený 18.12.1845, zemřel 10.12.1926 v Bělehradě. Srbský politik a dlouholetý ministerský předseda Království SHS, zakladatel a hlavní představitel Radikální strany.

spolehlivosti svého vypravování a správnosti nebo oprávněnosti svých úsudků a svého hodnocení skutečností. Spis je tak rozsáhlý a události tak mezi sebou souvisí, že vady v jejich pojetí, rozboru a líčení lze snadno objevit. Podepsaná komise, která věnovala způsobu práce slečny Paulové hlavní svou pozornost, nabyla přesvědčení, že tento úplně vyhovuje nynějším požadavkům vědy dějepisné. Ač látka, kterou slečna Paulová zpracovala, je velmi choulostivá pro svou těsnou souvislost s dnešním životem politickým, dovedla ji spisovatelka zvládnout a zpracovat objektivně. Možno sice na některých místech pozorovat, že dává najevo poněkud více své osobní sympatie než by přísná objektivita dovolovala, ale při tom dlužno uvážit, že opravdové dějepisecké objektivnosti nedosáhl dosud žádný badatel, který se nechtěl omezit na pouhý výčet faktů a zřící se všeho jejich hodnocení. Komise soudí jmenovitě, že v pojetí politiky a osoby Nikoly Pašiče je přílišně zdůrazňován jako vůdčí motiv velkosrbský program srbské strany radikální na úkor jiných příčin a pohnutek, které v daných chvílích jeho jednání určovaly, jako byl především ohled a strach před Itálií, nedůvěra ve vlastní síly po pohromě Srbska roku 1915 a nedostatek naděje ve šťastný výsledek války. Přes to však komise má za to, že základní linie pojetí a hodnocení srbské politiky je vědecky správná a pravdivá.

Za hlavní vadu spisu slečny Paulové pokládá komise okolnost, že nezahlédla svého vypravování o válečných událostech úvodní kapitolou o stavu jihoslovanské otázky před válkou, kde by byla vyložila, jak daleko pokročilo hnutí jihoslovanské a jaký byl poměr jeho a vůbec rakousko-uherských Jihoslovánů k Srbsku a srbským politickým poměrům a stranám. Slečna Paulová znalost toho a znalost jiných věcí, o kterých v knize mluví, mlčky předpokládá, ale to se nezdá správným.

Komise shledala také, že není dostatečně přihlíženo k brožurové propagační literatuře vyšlé za války. Ač uznává, že by tím objem knihy byl velice vzrostl, přece soudí, že by neměla v ní chybět zmínka o Denisově⁵¹⁷ spisu „La grande Serbie“⁵¹⁸, a že vůbec činnost prof. Denise v otázce jihoslovanské měla být lépe a důkladněji

---

⁵¹⁷ Ernest Denis, narozený 3.1.1849, zemřel 5.1.1921. Francouzský historik a slavista, profesor pařížské Sorbonny. Zabýval se ruskými, německými a zejména českými dějinami. Roku 1915 založil časopis *La nation tchèque*, v němž propagoval vytvoření českého státu.

⁵¹⁸ DENIS, Ernest: *La grande Serbie*. Paris: Librairie Delagrave, 1915, 336 s.

vyličena. Naproti tomu se zdá, že činnost a vliv anglických publicistů Seton-Watsona⁵¹⁹ a Steeda⁵²⁰ se přeceňuje.

Z jiných vad dlužno vytknout, že v několika případech se směšují data kalendářů rehořského s daty kalendáře juliánského. Také místy, zejména v prvním díle knihy, by bylo bývalo vhodnější jiné uspořádání materiálu tak, aby vypravování o jednotlivých věcech byla souvislejší. Zejména vyličené dobrovolnické akce trpí tím, že je příliš roztrháno po několika kapitolách. Četné doklady, jimiž se přerušuje text vypravování, bylo by bývalo vhodnější umístit na konec knihy jako přílohy.

Vady shora uvedené nejsou tak závažné, aby jimi kniha pozbývala své veliké ceny vědecké. Komise poukazuje na to, že spisy podobného rázu jako kniha slečny Paulové, opírající se převážně o ústní zprávy, jsou sice v historické literatuře dosti vzácné, nejsou však nic zvláštního a připomíná pro příklad spis slavného Leopolda Rankeho⁵²¹ *Die serbische revolution. Aus serbischen Papieren und Mitteilungen.*⁵²² Slečna Paulová si zjedнала velikou zásluhu, že ve své knize zachránila velecenný materiál prvního řádu.

Slečna dr. Milada Paulová je první ženská kandidátka soukromé docentury na naší fakultě a na Karlově univerzitě vůbec. Komise pokládá tudíž za vhodné prohlásit, že podle jejího dosavadního vědeckého vývoje a zvláště podle jejího spisu habilitačního doufá v ní získat učitelskou sílu nevšedního nadání badatelského a neobyčejné vytrvalosti a píce. Proto navrhuje, aby sbor profesorský její habilitační spis schválil a dovolil jí, aby se mohla podrobit habilitačnímu kolokviu a v případě příznivého jeho výsledku vykonat přednášku na zkoušku.

Bidlo⁵²³, ref.

Šusta⁵²⁴

M. Murko⁵²⁵

---

⁵¹⁹ Robert William Seton-Watson, narozený 20.8.1879, zemřel 25.7.1951. Britský historik a novinář, čestný doktor Karlovy univerzity (1919). Zabýval se studiem evropských politických dějin, zejména maďarských, slovanských a balkánských.

⁵²⁰ Henry Wickham Steed, narozený 10.10.1871, zemřel 13.1.1956. Britský novinář a historik, přední britský odborník na středovýchodní Evropu.

⁵²¹ Leopold von Ranke, narozený 21.12.1795, zemřel 23.5.1886. Německý historik; zakladatel pozitivistické školy německé historiografie. Jeho metoda měla velký vliv i na české dějepisce.

⁵²² RANKE, Leopold: *Die serbische revolution. Aus serbischen Papieren und Mitteilungen.* Berlin: bei Friedrich Perthes, 1829, 256 s.

⁵²³ Jaroslav Bidlo, narozený 17.11.1868, zemřel 1.12.1937. Český historik, profesor Univerzity Karlovy. Zabýval se byzantskými a polskými dějinami a historií jednoty bratrské.

⁵²⁴ Josef Šusta, narozený 19.2.1874, zemřel 27.5.1945. Český historik, profesor Univerzity Karlovy. Zabýval se zejména českými dějinami 13. a 14. století, problematikou protireformace a vývojem mezinárodních vztahů v 19. a na začátku 20. století.

---

⁵²⁵ Matija Murko, narozený 10.2.1861, zemřel 13.2.1951. Slovinský slavista a literární historik; profesor Univerzity Karlovy, 1932-1941 předseda Slovanského ústavu v Praze. Roku 1922 založil mezinárodní slavistický časopis *Slavia*, na UK vybudoval nový seminář pro slovanskou filologii, 1929 zorganizoval a řídil I. mezinárodní sjezd slovanských filologů.

Příloha č. 2 – Návrh na jmenování mimořádnou profesorkou⁵²⁶

V Praze dne 17. května 1934.

Návrh,

aby soukromá docentka dr. Milada Paulová

byla jmenována mimořádnou profesorkou.

Sbor profesorský zvolil ve své schůzi dne 25. ledna 1934 tříčlennou komisi, skládající se z podepsaných, aby vypracovala příslušný návrh, který se nyní předkládá profesorskému sboru ke schválení.

Soukromá docentka dr. Milada Paulová se narodila 2. listopadu roku 1891 v Loukově v Čechách. Složivši roku 1911 maturitní zkoušku na ženském učitelském ústavu v Praze, studovala pak soukromě gymnázium a již roku 1913 složila maturitní zkoušku gymnaziální. Na to navštěvovala v letech 1913/14-1917/18 filozofickou fakultu české univerzity v Praze a byla 19. ledna 1918 povýšena na doktorku filozofie. V červnu pak roku 1918 složila státní zkoušku z dějepisu a ze zeměpisu. Všechny zkoušky své vykonala s nejlepším prospěchem. Ve školním roce 1918/19 byla asistentkou historického semináře a od roku 1919 je úřednicí veřejné a univerzitní knihovny v Praze, kdež roku 1931 dosáhla hodnosti radové knihovny a archivní služby.

Dr. M. Paulová dosáhla doktorské hodnosti na základě disertace „Styky českých husitů s cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských“, uveřejněné v Časopise Musea království českého roč. 1918 a 1919, jejíž hodnota byla oceněna ve zprávě o její žádost za habilitaci v tom smyslu, že spisovatelka tuto otázku zpracovala daleko lépe a úplněji, nežli ti, kdož se jí před tím obírali, jmenovitě tím, že vylíčila náležitě poměry a ducha vládnoucí v tehdejší církvi a společnosti byzantské.

Poněvadž si práci touto získala značný rozhled v dějinách byzantských, pobízel ji podepsaný referent, aby tyto dějiny učinila hlavním oborem svého dalšího studia a radil jí, aby svou pozornost soustředila na vývoj feudalismu v říši byzantské. Avšak poněvadž tehdejší československo-jihoslovanská komise hledala

⁵²⁶ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556 – Milada Paulová, kr. 47. Návrh na jmenování mimořádnou profesorkou ze dne 17. května 1934.

vyškoleného historika, jenž by napsal spis o stycích československo-jihoslovanských, zvláště za světové války, svolil podepsaný referent, aby prozatím se věnovala tomuto úkolu, máje za to, že svého pobytu v Jugoslávii použije také k tomu, aby činila přípravy k napsání spisu z oboru dějin byzantských.

Dr. M. Paulová strávila v Jugoslávii, majíc dovolenou z univerzitní knihovny, od dubna roku 1920 do září roku 1921, shromáždila si tam velmi hojnou látku k zpracování styků česko-slovensko-jihoslovanských v době světové války a vydala v létě roku 1924 obsáhlý spis v jazyce chorvatském, nadepsaný „Jugoslavnski odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rata od 1914-1918“, který vyšel v Záhřebu. Spis tento předložila spisovatelka našemu sboru profesorskému se žádostí, aby jí byla propůjčena venia legendi pro obor všeobecného dějepisu východní Evropy a Balkánského poloostrova. Příslušné svolení sboru profesorského bylo potvrzeno ministerstvem školství a národní osvěty 30. července 1925.

O habilitačním spise dr. Paulové byla podána důkladná zpráva profesorskému sboru 19. března roku 1925, z níž stručně dlužno opakovat, že spis vypravuje podrobně o činnosti jihoslovanských emigrantů z mocnářství rakousko-uherského v zemích dohodových mocností za účelem osvobození a sloučení Jihoslovanů v jednotný stát jihoslovanský, pokud tato činnost byla soustředěna v tzv. Jihoslovanském výboru. Líčení této činnosti se zakládá hlavně na ústních zprávách a soukromých záznamech jednotlivých účastníků a svědků událostí, ač spisovatelka užila také publikací vydaných tiskem, úředních aktů a korespondence. Proto habilitační komise pokládala za potřebné zodpovědět si otázku, jakou vědeckou cenu lze tomuto spisu přičítat, když mnohé zprávy v něm se vyskytující nelze na ten čas ověřovat jinými věrohodnými prameny a když látka příliš blízko souvisí s neklidným politickým životem vládnoucím v poválečné Jugoslávii, dospěla však k mínění, že spis dr. Paulové je spis zcela vědecký, třebaže mu lze, jako i velmi dobrým spisům vědeckým, vytknout i některé vady a nedostatky – které komise také konkrétně uváděla.

Jakožto soukromá docentka strávila dr. Paulová dobu od 1. dubna do 1. září 1927 v Paříži, hlavně za tím účelem, aby pracovala o dějinách byzantských, jsouc

jednak ve styku s tamějšími vynikajícími byzantology (Ebersoltem⁵²⁷ a Millerem⁵²⁸), jednak užívajíc bohaté Národní knihovny pařížské. Vrátivši se z Francie pokračovala Paulová ve svých studiích jihoslovanských a vydala mimo několik článků roku 1928 knihu „Jihoslovanský odboj a česká Maffie“ díl I. (o XV a 147 stranách), jejímž předmětem je „Chorvatská politika za světové války do otevření říšské rady ve Vídni v květnu 1917 (1914-1917)“, jak zní zvláštní nadpis I. dílu této knihy. Spisovatelka přihlížejíc, jako k rámci svého líčení, k průběhu války, a to zejména Srbska s Rakousko-Uherskem, podává obraz vladaření provinilých nebo podezřelých politiků srbských a chorvatských, ale hlavní svou pozornost věnuje snahám a činnosti dvou hlavních politických směrů chorvatských, tedy činnosti strany Frankovců⁵²⁹ a strany srbsko-chorvatské koalice. Kdežto Frankovci připravovali uskutečnění myšlenky velikého Chorvatska a spoléhajíce na pomoc a podporu nejvyššího vojenského velitelství a vídeňských rozhodujících kruhů, nepřiznivých Maďarům, naproti tomu srbsko-chorvatská koalice hleděla udržovat dobrý poměr s vládou uherskou, jmenovitě s ministerským předsedou Tiszou⁵³⁰ přes to, že přála a v příhodných chvílích i opatrně projevovala svou náklonnost k myšlence sjednocení všech Jihoslovánů v jednom státě. Akce Frankovců usilovala o zavedení vojenské vlády v Chorvatsku na úkor vlády uherské, a proto hleděli kompromitovat příslušníky koalice, a to za pomoci nejvyššího vojenského velitelství, padělanými dokumenty. O tom, jak tyto dokumenty byly odhaleny jako padělky, jedná poslední kapitola.

Spisovatelka pokládala (podle své Předmluvy) za potřebné vylíčit tyto politické zápasy v Chorvatsku a o Chorvatsko za tím účelem, aby česko-slovensko-jihoslovanská spolupráce, kterou chce vylíčit ve II. díle, byla „pochopena a zhodnocena v celé své historické velikosti a významu.“

„Kniha je psána na základě ústních i dokumentárních informací předních politiků i státníků jihoslovanských a předních členů české Maffie“; dále obdržela

⁵²⁷ Jean Ebersolt, narozená 1879, zemřela 1933. Francouzská byzantoložka a historička. Mj. autorka *Orient et Occident: recherches sur les influences byzantines et orientales en France pendant les croisades*. Paris: Van Oest, 1929, 112 s.

⁵²⁸ William Miller, narozený 1864, zemřel 1914. Britský byzantolog a historik. Mj. napsal *The Latin in the Levant: a history of Frankish Greece (1204-1566)*. London: E. P. Dutton, 1908, 675 s.

⁵²⁹ Výraz v chorvatských dějinách představuje radikální nacionalisty, nepřátelsky namířené proti Srbům. Název pochází od jména Josipa Franka, hlavního představitele Čisté stranki prava, která je známější pod názvem „frankovci“.

⁵³⁰ István hrabě Tisza de Borosjenö et Szeged, narozený 22.8.1861, zemřel 31.12.1918. Maďarský politik, několikrát ministerským předsedou maďarské vlády, odpůrce války se Srbskem, poté loajální člen kabinetu, zavražděn během revoluce.

spisovatelka od zemské vlády chorvatské v letech 1919-1921 „řadu nevydaných originálních dokumentů hraběte Tizsy, arcivévody Bedřicha⁵³¹, chorvatské vlády, barona Skerlecze⁵³², generálního gouvernementu (tj. vojenské zatímní správy) v Bělehradu“, a korespondenci vojenského velitelství záhřebského s různými úřady vojenskými i občanskými. Mimo to užila i zpráv zaznamenaných v novinách a omezeného počtu příslušné literatury, jako je spis Conrada z Hötzenendorfu „Aus meiner Dienstzeit“⁵³³, Masarykovy⁵³⁴ „Světové revoluce“⁵³⁵ a několika jiných spisů memoárových. Řadu listin otiskla v českém překladě v textu svého vypravování jako doklady.

Knihu tuto možno stručně zhodnotit tak, že je to věrohodné zjišťování faktů, které bylo poprvé ve své obsažnosti provedeno, ale poněvadž je první svého druhu, nemůže být pokládáno ještě za definitivní. Přináší mnoho zajímavých podrobností, ale co do hlavního svého obsahu v celku nového nic neposkytuje. Ač přece nemůže být pokládáno za zbytečné, vtírá se přece pochybnost, zdali pro pochopení pozdější spolupráce česko-slovensko-jihoslovanské, jež se začíná v květnu roku 1917, je nezbytné.

Okolo tohoto spisu se kupí několik menších prací, které s hlavním předmětem bádán Paulové tedy s Maffii a jejími styky s Jihoslovany stojí v příčinném spojení. Je to především článek „Počátky vnitřního odboje u Slovinců a Chorvatů“, uveřejněný v „Časopise Národního Musea“ r. 1931, v němž spisovatelka ve 3 odstavcích líčí chování slovinské lidové strany s dr. Ivanem Šušterčičem⁵³⁶ v čele po sarajevském atentátu a za války v letech 1914-16, pak první styky

⁵³¹ Bedřich Habsburský, též Friedrich von Habsburg, narozený 4.6.1856, zemřel 30.12.1936. Arcivévoda a rakouský polní maršál, od roku 1907 do roku 1914 vrchní velitel c.k. zemních sil.

⁵³² Iván Skerlec de Lomnicza, též Ivan Škrlec Lomnički, narozený 20.7.1873, zemřel 12.1.1951. Poslední uherský bán v chorvatských zemích, svůj post opustil 29. července poté, co hrabě Tizso ztratil moc.

⁵³³ HÖTZENDORF, Franz Conrad von: *Aus meiner Dienstzeit 1906-1918. Bd. 1, Die Zeit der Annexionskrise 1906-1909.* Wien: Rikola Verl., 1922, 675 s. – HÖTZENDORF, Franz Conrad von: *Aus meiner Dienstzeit 1910-1912. Bd. 2, Die Zeit des libyschen Krieges und des Balkankrieges bis Ende 1912.* Wien: Rikola Verl., 1922, 471 s. – HÖTZENDORF, Franz Conrad von: *Aus meiner Dienstzeit 1906-1918. Bd. 3, 1913 und das erste Halbjahr 1914.* Wien: Rikola Verl., 1922, 815 s.

⁵³⁴ Tomáš Garrigue Masaryk, narozený 7.3.1850, zemřel 14.9.1937. Český politik a státník, profesor Univerzity Karlovy. 1889-1914 hlavní spolupracovník Času; poslanec rakouské říšské rady a českého zemského sněmu. V prosinci 1914 emigroval po dohodě s domácím protihabsburským odbojem do Francie a posléze do Velké Británie. 1916 založil v Paříži Národní radu československou a stal se jejím předsedou, v říjnu 1918 z ní vytvořil prozatímní československou vládu. Několikrát zvolen prezidentem.

⁵³⁵ MASARYK, Tomáš: *Světová revoluce: za války a ve válce 1914-1918.* Praha: Orbis-Čin, 1925, 650 s.

⁵³⁶ Ivan Šušterčič, narozený 29.5.1863, zemřel 7.10.1925. Slovinský politik a advokát; poslanec říšského sněmu, předseda Slovinského centra (později svazu).

Jihoslovanů s cizinou a styky slovinských a chorvatských katolických kruhů s cizinou – všecko zase jednak na základě ústních informací, jednak podle nevydaných aktů úředních, jednak podle memoárové literatury. Článek tento jak patrně, se těsně připíná svým obsahem ke knize shora uvedené, ježto se obírá politickou akcí Slovinců v téže době, kdy v Chorvatsku se vede zápas mezi Frankovci a srbsko-chorvatskou koalicí.

V článku „Vznik rijecké resoluce. Příspěvek k novodobým dějinám dalmatským“, který vyšel ve Sborníku Bidlově roku 1928, jednak reprodukuje vypravování hlavního tvůrce pokrokové strany dr. Smodlaky⁵³⁷, jednak se opírá o telegramy vyměněné mezi Fr. Košutem⁵³⁸ a Petrem Čingrijou⁵³⁹. Průběh jednání je postaven na stručném vylíčení vnitropolitické situace, zvláště pak formace politických směrů v Chorvatsku a v Dalmácii, při čemž se zejména vytyká vliv Masarykův na vznik pokrokového hnutí v Dalmácii.

V článku „Politika rijecké resoluce a Slováci“, otištěném v Hodžově Sborníku roku 1930 se uvádí, jak s pomocí Slováků, a to především Milada Hodži⁵⁴⁰, poslanci náležející k srbsko-chorvatské koalici a dosud ve sněmování nezkušení provozovali pozici a obstrukci na uherském sněmu z jara a na podzim roku 1907.

V zajímavé a cenné přednášce „Masaryk a Jihoslované“, jež pak vyšla tiskem ve „Sborníku přednášek o T. G. Masarykovi“, vydaném „Slovanským ústavem“, pojednala spisovatelka o účinném vědecko-kulturním vlivu Masarykovu na chorvatské a slovinské studenty, kteří hlavně ve 2 obdobích a vrstvách přibyli do Prahy na studie a učili se od Masaryka jednak jeho přednáškami a spisy, jednak i osobními styky s ním. Bylo to zejména okolo roku 1895 a pak zase okolo roku 1901. Spisovatelka uvádí mnoho podrobností a dovozuje se zdarem, že Masarykovy

---

⁵³⁷ Josip Smodlaka, narozený 9.11.1869, zemřel 26.2.1956. Chorvatský politik a jihoslovanská diplomat; byl advokátem ve Splitu a stal se vůdcem srbské pokrokové strany v Dalmácii; poslancem říšské rady ve Vídni; za první světové války v internaci, pak členem dalmátské národní rady a delegátem na pařížské mírové konferenci.

⁵³⁸ Ferenc Kossuth, narozený 16.11.1884, zemřel 25.5.1914. Maďarský politik, do 1894 žil v emigraci, po roce 1895 se stal poslancem uherského sněmu a předsedou Nezávislé strany. V letech 1906-1910 zastával funkci ministra obchodu.

⁵³⁹ Pero Čingrija, narozený 24.8.1837, zemřel 13.7.1921. Chorvatský politik a národní buditel. Dlouholetý člen dubrovnické samosprávy, kde bojoval proti Italům. Od roku 1871 poslanec zemského sněmu, kde později vedl národní stranu a přispěl k politickému zesílení chorvatského živlu v Dalmácii.

⁵⁴⁰ Milan Hodža, narozený 1.2.1878, zemřel 27.6.1944. Slovenský politik, novinář a publicista, profesor univerzity v Bratislavě. 1905-1910 poslanec uherského sněmu, od 1906 předseda Slovenské národní strany, v níž se snažil prosadit agrární program. 1918-1938 vůdčí představitel agrární strany na Slovensku.

názory měly velmi účinný vliv na vznik a rozšíření velikého pokrokově-národního hnutí jihoslovanského, které zvyšováním kulturní úrovně hledělo se připravovat k politickému osvobození a sjednocení všech Jihoslovanů. Vedle toho jedná spisovatelka též o účastenství Masarykovu ve sporu Friedjungově⁵⁴¹ a o spolupráci Masarykově s Jihoslovany za světové války. Přednáška tato shrnuje přehledně a soustavně rozptýlené vědomosti o těchto předmětech, používajíc zejména časopisů Hrvatska Misao, Novo Doba aj. k rekonstrukci snah jihoslovanského hnutí pokrokového. Mimo to použila i ústních zpráv účastníků.

V posledních asi dvou letech se Paulová obírala otázkami týkajícími se dějin byzantských a styků byzantsko-srbských. Prvního oboru se týká její francouzská práce „L'Islam et la civilisation méditerranéenne“, která vyšla ve „Věstníku král. české společnosti nauk“ za rok 1933. Podnět k ní byl spisovatelce dán názory známého belgického dějepisce H. Pirenna⁵⁴², jenž dovozuje, že Arabové svými velikými výboji 7. a 8. století způsobili podstatnou změnu v kulturním a hospodářském vývoji zemí seskupených na březích moře Středozevního, v nichž se do té doby udržoval v celku takový společenský život, jaký před tím tam vládl, když ještě země tyto náležely k jednomu státnímu celku, tj. k říši římské. Islám podle Pirenna učinil konec antickému světu, roztrhl jej na velmi kulturní a hospodářsky rozkvétající jižní část islámskou a na pokleslou a teprve k novému rozkvětu se připravující část severní, jejímž jádrem byla říše francká. Poněvadž počátek nového samostatného života kulturního v západní Evropě vidí Pirenne ve státě Karla Velikého, proto své názory vyjádřil stručně úslovím, že Karel Veliký nebyl možný bez Mohameda.

Názory Pirenny obrátily k sobě značnou pozornost dějepisců tak, že časopis „Byzantion“⁵⁴³ otevřel za účelem diskuse o nich zvláštní rubriku pod titulem „Question Pirenne“⁵⁴⁴. Vedle toho však vyšla i obsažná kritika jejich

---

⁵⁴¹ Heinrich Friedjung, narozený 18.1.1851, zemřel 14.7.1920. Rakouský publicista a historik; patřil k představitelům německého nacionalismu v Rakousku-Uhersku, spoluautor Lineckého programu. Viz též pozn. 396.

⁵⁴² Henri Pirenne, narozený 23.12.1862, zemřel 24.10.1935. Belgický historik, profesor univerzity v Gentu. Zabýval se hospodářskými a sociálními dějinami středověku, zejména počátky měst, flanderským řemeslem a sociálními hnutími.

⁵⁴³ Byzantion: revue internationale des études byzantines je belgický časopis vydávaný od roku 1924 v Bruselu. V meziválečném období byl tištěn díky Fondation byzantine et néo-grecque.

⁵⁴⁴ Jednalo se o zásadní otázku, a sice kdy padla západořímská říše, resp. kdy začal středověk? Pirenne věřil, že zlom mezi antikou a středověkem nastal až poté, co Arabové převzali kontrolu nad Středozevěm. Skutečnost, že Romulus byl posledním císařem, nebyla popřena, ale pro Pirenna to

v podobě knihy E. Patzeltové⁵⁴⁵, *Die fränkische Kultur und der Islam*⁵⁴⁶ (r. 1932), jejíž spisovatelka dovozuje na základě bádání dějepisného a zvláště archeologického, že samostatný kulturní vývoj západní, jmenovitě germánské a tím i později románské Evropy se začal už dávno před Karlem Velikým, vytvářením zvláštní kultury nordické a germánské.

Paulová přistoupila ke kritice spisu Pirennova s jiného hlediska, obracejíc se hlavně proti Pirennovu mínění, že až do výbojů Arabů středomořské země tvořily jednotný kulturní a hospodářský celek. Vycházejíc z názorů podepsaného referenta, vykládaných v jeho univerzitních přednáškách a stručně vyjádřených v jeho spisku „Kultura byzantská“⁵⁴⁷, dovozuje s pomocí hojných dokladů faktových, že antický svět jednotně zorganizovaný v říši římské a vytvářející jednotnou kulturu přestal být už dávno „před Mohamedem“ jednotným kulturně, hospodářsky i politicky, čehož nejpádnějším důkazem je rozdělení říše římské na západní a východní a rozpadnutí říše západořímské v řadu států germánských. Hospodářský úpadek západoevropských států, který Pirenne mj. přičítá též přerušení obchodních styků mezi světem křesťanským a světem islámským, Paulová přičítá spíše (a to zajisté správněji) přesunutí světového obchodu (který se v době říše římské soustřeďoval v přístavech na východním pobřeží Středozemního moře a později v Cařihradě) do jádra říše kalifů za Abbásovců, tedy do Bagdádu a Iráku; jednou z důležitých větví tohoto obchodu byl obchod vedený mezi Irákem a Skandinávií po Volze.

Spisovatelka nekonala k této své práci samostatného studia a bádání pramenů, nýbrž použila pouze odborné literatury, zejména literatury hledící k dějinám říše a kultury byzantské, která Pirennovi byla jen málo známa a vedle toho i literatury hledící k dějinám islámského obchodu. Ale k tomu, aby mohla dospět k tvrzení, která názory Pirennovy uvádějí ne-li na pravou míru vůbec, tedy aspoň na lepší a správnější cestu s hlediska všeobecně dějepisného, nebylo potřeba hledat nové zprávy v pramenech tím spíše, že prameny jsou poměrně chudé a odborníky úplně vyčerpány. Ostatně shromáždila spisovatelka z literatury neobyčejně bohatou zásobu skutečností, jimiž svá tvrzení velmi pevně podepřela.

---

byla nedůležitá politická akce. Pirennova teze byla ve své době revoluční a její efekty jsou dodnes velmi silně znát.

⁵⁴⁵ Erna Patzelt, narozená 1894, zemřela 1986. Německá byzantoložka.

⁵⁴⁶ PALZELT, Erna: *Die fränkische Kultur und der Islam: Mit besonderer Berücksichtigung der nordischen Entwicklung: Eine universalhistorische Studie*. Baden-Wien-Leipzig-Brünn: Rudolf M. Rorher, 1932, 244 s.

⁵⁴⁷ BIDLO, Jaroslav: *Kultura byzantská: Její vznik a význam*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1917, 42 s.

Zté příčiny a také proto, že Paulové kritika čítá 183 stránky, přičítá jí referent značnou míru samostatnosti. Proto také neváhal doporučit Královské české společnosti nauk, aby práce Paulové byla vydána jazykem významu mezinárodního. Necht' se vyskytnou i sebe přísnější kritiky této její práce, referent má přece za to, že základní tvrzení Paulové obstojí a nabude všeobecného uznání.

Byzantsko-srbských styků se týká článek „Účast Srbů při třetí výpravě křížové“, uveřejněný v časopise „Byzantinoslavica“, sv. V (1933/4). Otázka tato byla sice již několikrát předmětem bádání, ale nebyla dosud zbádána z tolika hledisek, jak to učinila Paulová přihlížející jednak k vývoji politiky srbské a byzantské, jednak k dějinám křížové výpravy a k celé řadě všelijakých podružnějších složek, jako jsou např. styly byzantsko-benátské, byzantsko-uherské a uhersko-srbské. Hlavním účelem práce je dokázat, že hlavní příčinou, pro kterou došlo k válečnému konfliktu císaře Fridricha Barbarosy s říší byzantskou, byla okolnost, že císař po svém příchodu do Niše vyjednával se Štěpánem Nemanjou – a to také se spisovatelce podařilo. K tomuto výsledku dospěla spisovatelka na základě samostatného studia pramenů, kterým se jí také podařilo některé důležité skutečnosti správněji zjistit nebo vyložit, nežli jejím předchůdcům. Tak zejména spornou otázku, co všecko a kdy získal svému panství Štěpán Nemanja až do roku 1190 nebo zdali Nemanja Friedrichovi složil manskou přísahu. Také pečlivá kritika chronologických dat, jmenovitě dat ve zprávách Ansbertových týkajících se tažení císaře Friedricha na Balkáně pomohla spisovatelce, aby své hlavní tvrzení pevně podepřela.

Doplňkem k hořejší literární činnosti dr. Paulové dlužno ještě uvést, že na podnět referentův přeložila do češtiny II. svazek Borgmanova⁵⁴⁸ spisu „Russkaja istorija“⁵⁴⁹ (I. svazek přeložil sám referent), že však tento překlad nebyl dosud vydán, poněvadž nakladatel (Jan Laichter⁵⁵⁰) učinil nepříznivé zkušenosti s odbytem českého překladu Stanojevićových⁵⁵¹ Dějin srbského národa, přeložených rovněž od Paulové.

⁵⁴⁸ Aleksandr Ivanovič Borgman, blíže nezjištěný ruský historik a středoškolský učitel.

⁵⁴⁹ BORGMAN, Aleksandr Ivanovič: *Russkaja istorija: (Posobije dlja srednej školy i samoobrazovanija). Čast' 1, Do Petra Velikago*. Sankt-Peterburg: T-vo A.S.Suvorina, 1912, 467 s. – BORGMAN, Aleksandr Ivanovič: *Russkaja istorija: (Posobije dlja srednej školy i samoobrazovanija). Čast' 2, S Petra Velikago*. Sankt-Peterburg: T-vo A.S.Suvorina, 1913, 444 s.

⁵⁵⁰ Jan Laichter, narozený 28.12.1858, zemřel 31.10.1946. Český nakladatel a prozaik, čestný doktor Univerzity Karlovy (1945). Vydával zvláště literaturu z oboru společenských věd.

⁵⁵¹ Stanoje Stanojević, narozený 12.8.1874, zemřel 20.7.1937. Srbský historik a politický činitel; profesor univerzity v Bělehradě.

Naproti tomu vyšla tiskem jiná kniha, kterou Paulová přeložila z originálního rukopisu do češtiny, tedy Prelogova „Pout' Slovanů do Moskvy roku 1867“.

Nekrolog Prelogův, který Paulová napsala pro Ročenku Slovanského ústavu za rok 1931, má cenu samostatného článku s cennými zprávami o zemřelém.

Dále dlužno uvést článek „Une histoire générale des Slaves“ uveřejněný v časopise „Le Monde Slave“⁵⁵² r. 1929, sepsaný na základě referentova spisu „Dějiny Slovanstva“⁵⁵³ a článek „Profesor Jaroslav Bidlo šedesátníkem“ v České Revue 1929.

Mimo to napsala Paulová řadu článků do jihoslovanské národní encyklopedie a uveřejnila v českém vydání publikace „Tvůrcové dějin“ článek Tomislav. Kromě toho uveřejnila i několik referátů a recenzí o vědeckých pracích svého oboru, z nichž zmínku zasluhuje zvláště zpráva o spise „L'Art byzantin chez les Slaves. Les Balkans“ v Časopise Národního Musea 1931.

Přehlédneme-li celou dosavadní vědecko-spisovatelskou činnost dr. Paulové, vidíme, že od své veliké habilitační práce, obsahující 39 tiskových archů, až do dnešního dne, tedy za 8-9 let, vydala jen jednu samostatnou knihu o 9 tiskových arších (roku 1928), jeden větší samostatný článek o 4 tiskových arších a jednu kritiku o 10 tiskových arších. Kniha vydaná roku 1928 (Jihoslovanský odboj a česká Maffie) by ovšem byla mohla být vzata za podklad ku podání návrhu na její jmenování profesorkou hlavně vzhledem k tomu, že habilitační práce Paulové daleko předčila svou obsažností i vnitřní hodnotou obvyklé práce habilitační – ale poněvadž je potřebí, aby docent prokázal netoliko, že dovede vědecky pracovat, nýbrž že i přiměřeně vůbec ovládá svůj obor, tak, aby se vyznal náležitě ve výtěžcích nového bádání a dovedl ve svých přednáškách jejich syntézou ukázat, že stojí na výši vědeckého pokroku: bylo potřebí vyčkat, až by dr. Paulová pracemi týkajícími se starších období dějin prokázala, že nezůstala jednostranně vězet jen v tzv. současné historii, při jejímž bádání a líčení hlavní požadavek dějepisu, objektivnost, často je ohrožován přítomnými zájmy a potřebami prostředí, v němž historik žije.

---

⁵⁵² Vědecký měsíčník vydávaný v letech 1917-1918 Ernestem Denisem v Paříži. Roku 1924 obnoven. Redigován profesory L. Eisenmannem, Et. Fournolem, J. Legrasem a H. Moyssetem.

⁵⁵³ BIDLO, Jaroslav: *Dějiny Slovanstva*. Praha: Vesmír, 1927, 291 s.

Poněvadž, jak shora bylo řečeno, práce „L'Islam et la civilisation méditerranéenne“ a „Účast Srbů při třetí výpravě křížové“ dostatečně prokazují, že je dr. Paulová obeznámena se širokým oborem dějin byzantských, které dlužno pokládat za základ dějin východoevropských vůbec, jmenovitě v tom smyslu, že dějiny východní Evropy jsou dějiny kulturního světa byzantsko-slovanského, proto se dr. Paulová nyní navrhuje za mimořádnou profesorku.

K posílení toho možno ještě uvést, že vědecká cena jejích prací byla uznána tím, že roku 1929 se stala mimořádnou členkou Královské české společnosti nauk a činnou členkou Slovanského ústavu v Praze.

Poněvadž v nejbližší příští schůzi sboru profesorského bude podán návrh, aby také soukromý docent dr. Josef Macůrek⁵⁵⁴ byl jmenován mimořádným profesorem, a to z toho důvodu, že jeho jmenování na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně se stalo velice nejistým, soudí komise, že je potřeba, aby učební příkaz dr. M. Paulové byl určitěji vymezen pro ten případ, že by také dr. Macůrek byl jmenován.

Návrh komise zní takto:

Dr. M. Paulová budiž ve smyslu svého habilitačního oboru jmenována mimořádnou profesorkou všeobecných dějin východní Evropy a Balkánského poloostrova, ale budiž jí ministerstvem uloženo, aby přednášela soustavně o dějinách byzantských a o dějinách balkánsko-slovanských až do doby přítomné.

K tomu dlužno připomenout, že již roku 1926 podali dějepisci ministerstvu školství a národní osvěty návrh, schválený profesorským sborem dne 28. ledna 1926, aby pro veledůležité dějiny východní Evropy, jež jsou zároveň dějinami slovanskými, byly zřízeny na naší fakultě tři profesury, když pro slovanskou filologii je jich 11.

Dodatek.

Dr. M. Paulová přednášela dosud o těchto otázkách:

R. 1925/26 Dějiny balkánských Slovanů v 19. století

– zapsáno bylo 43 posluchačů

R. 1926/27 Illyrism a revoluční hnutí 19. století

– 24 posluchačů

---

⁵⁵⁴ Josef Macůrek, narozený 31.3.1901, zemřel 12.4.1992. PhDr., DrSc., profesor, historik. Práce v oboru dějin střední a jihovýchodní Evropy.

- R. 1927/28 Dějiny Balkánského poloostrova v období války krymské
 – 6 posluchačů (I. semestr)
 Kníže Michal Obrenović
 – 8 posluchačů (II. semestr)
- R. 1928/29 Dějiny Balkánského poloostrova od roku 1204
 – 9 posluchačů (I. semestr)
 Dějiny říše byzantské od r. 1261-1453
 – 13 posluchačů (II. semestr)
- R. 1929/30 Dějiny Srbska ve středověku
 – 5 posluchačů (II. semestr)
- R. 1930/31 Počátky dějin ruských
 – 6 posluchačů (I. semestr)
 Kyjevská Rus
 – 8 posluchačů (II. semestr)
- R. 1931/32 Dějiny Balkánského poloostrova pod panstvím tureckým
 – 9 posluchačů (I. semestr)
 – 8 posluchačů (II. semestr)
- R. 1932/33 Dějiny Ruska ve středověku
 – 5 posluchačů (I. semestr)
 Dějiny Ruska ve středověku
 – 3 posluchači (II. semestr)
- R. 1933/34 Dějiny národů a kultura ve Středomoří
 – 4 posluchači (I. semestr)
 Český realismus v Chorvatsku a jeho vliv na sjednocení Jihoslovanů
 – 10 posluchačů (II. semestr)

Prof. dr. J. Bidlo v. r., referent

Prof. dr. J. Šusta v. r.,

Prof. dr. M. Weingart⁵⁵⁵ v. r.

---

⁵⁵⁵ Miloš Weingart, narozený 21.11.1890, zemřel 12.1.1939. Český jazykovědec a slavista; profesor univerzity v Bratislavě a Univerzity Karlovy. Zabýval se hlavně staroslověnštinou, češtinou a dějinami slovanské filologie.

Příloha č. 3 – Návrh na jmenování řádnou profesorkou⁵⁵⁶

Filozofická fakulta-

návrh na jmenování mř. prof.

dr. Milady PAULOVÉ řádnou

2. února 1939.

profesorskou obecných dějin se

zvláštním zřetelem k dějinám

evropského východu.

Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze.

Profesorský sbor Filozofické fakulty Univerzity Karlovy usnesl se ve své schůzi dne 26. ledna 1939, aby byl ministerstvu školství a národní osvěty podán návrh na jmenování mimořádné profesorky dr. Milady PAULOVÉ řádnou profesorskou obecných dějin se zvláštním zřetelem k dějinám evropského východu. Děkanství Filozofické fakulty Univerzity Karlovy předkládá ministerstvu školství a národní osvěty návrh doprovazený odůvodněním příslušné komise, s tím, že tu jde o definitivní obsazení stolice uprázdněné smrtí prof. dr. J. Bidla a v učební soustavě fakulty velmi závažné.

Děkanství Filozofické fakulty Univerzity

KARLOVY.

děkan

Sbore profesorský!

Trojčlenná komise, zvolená ve schůzi sboru profesorského 17. listopadu 1938 k přípravě návrhu na obsazení stolice obecných dějin se zvláštním zřetelem k dějinám evropského východu, uprázdněné smrtí prof. dr. Jaroslava Bidla, dospěla ve svém jednání k jednomyslné dohodě; před vyhotovením písemného referátu o ní zemřel však 12. ledna 1939 náhle člen komise, prof. dr. M. Weingart. Přes to

---

⁵⁵⁶ AUK, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy 1882-2000, inv. č. 556 – Milada Paulová, kr. 47. Návrh na jmenování řádnou profesorkou ze dne 2. února 1939.

podávají, po dohodě s podepsaným děkanem, zbývající dva členové komise zprávu o této jednomyslné dohodě, která vyzněla po podrobném uvážení všech možností v návrh, aby stolice, o niž jde, byla přiznána mimořádné profesorce dr. Miladě PAULOVÉ.

Při odůvodnění tohoto návrhu komise nemínila opakovat vývody o badatelské a učitelské činnosti dr. Milady Paulové, jež byly r. 1934 obšírně předneseny při odůvodnění návrhu na její jmenování profesorkou mimořádnou, nýbrž charakterizuje především její činnost pozdější. Činnost ta ukazuje pozoruhodné úsilí a úspěchy badatelské jak rázu spíše syntetického, tak povahy monografické. V prvním směru je vytknout především dva rozsáhlé příspěvky v souborném díle „Dějiny lidstva“. Ve třetím svazku díla toho zpracovala M. Paulová v roce 1936 úsek označený jako „Politický rozklad impéria římského od Konstantina Velikého až k Justiniánu I“ (83 stran velikého kvartu). Nejsou to však pouze politické dějiny říše římské v 4. a 5. století po Kr., jak by z názvu bylo lze soudit. V rámci kritického a přesného vylíčení příběhů, které tvořily zevní obraz postupného rozlomu antického impéria, je tu především obsažen pokus o hlubší pochopení příčin, které rozlom ten způsobily a vedly tím k podstatně rozličnému vývoji dalšímu evropského západu a blízkého východu. Autorka vychází zejména od dobré znalosti helénistických i římsko-západních složek kulturního světa starověkého a sleduje jejich vyznívání ve všech oborech života. Zejména také křesťanské církevní poměry, které se staly od doby Konstantina Velikého takřka páteří pozdně antického cítilí a myšlení, jsou tu případně charakterizovány na základě velmi rozsáhlé znalosti monografické literatury. Proto je studie tak dobrým základem a východiskem k pochopení středověkého vývoje jak západního, tak východního světa, který našel jednak v říši francké, jednak v impériu byzantském nové osy svého vyhranění. Druhou syntetickou studií M. Paulové je v právě vycházejícím 6. svazku „Dějiny lidstva“ vytištěná úvaha „Evropský východ v druhé polovici 17. století“. Šlo tu o vylíčení neklidného vývoje východoevropské oblasti v době let 1648-1699, tedy v době, kdy v soumraku panování rodu Vasova v Polsku vyvrcholila švédská převaha v oblasti moře Baltského a zároveň v ruském carství za prvních panovníků z rodu Romanova znenáhla dozrávalo ovzduší, z něhož vyjde Petr Veliký a s ním rozhodný obrat všech věcí evropského severu a východu. K tomu se pojí složitá otázka kozácko-ukrajinská spolu s tureckými zápasy, které jsou zvláště pro polské prostředí Jana Sobieského tak význačné. V rámci těchto

politických přesunů charakterizuje skica výrazně souvěké prostředí kulturní, zvláště ruský rozkol a zápas východních a západních vlivů v soudobém polském vývoji. Vedle těchto dvou široce pojatých studií souhrnného rázu osvědčila M. Paulová svou snahu o správné poučení našeho prostředí o problémech všeho Slovanstva a sblížení s nimi v přednášce, kterou konala na I. sjezdu Čs. historiků v Praze v roce 1937 na téma „Stavy a úkoly bádání o dějinách Slovanstva s československého stanoviska“. Tato snah řízená přesvědčením, že otázky československé je třeba studovat a pochopit nejen v jejich těsných mezích, nýbrž v náležitém spojení s příbuznými zjevy jiných větví Slovanstva, ovládala badatelské úsilí M. Paulová také při vytváření její velmi rozsáhlé práce monografické „Dějiny Maffie. Odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918.“ Díla toho vyšel svazek první, čítající 674 stran v roce 1937, svazek druhý vychází v sešitech; dosud vyšlo z něho 10 sešitů o 320 stranách. Na tisíci dosud vydaných stranách došla Paulová ve svém vyličení teprve k počátku roku 1916; je to tedy neobyčejně podrobná práce převážně dokumentární povahy, jejíž plnou šíři nikterak nevystihuje první část titulu, vytýkající za hlavní téma dějiny Maffie, tedy tajně protirakouské organizace naší za světové války. Opravdu podává se nám tu souhrnné vyličení téměř veškeré naší protirakouské politiky v kritických letech válečných, provázené souběžným vyličením protirakouské politiky Jihoslovanů, jejichž zahraniční akci M. Paulová již před lety věnovala svůj rozsáhlý spis habilitační. Přímý styk mezi naší politikou a jihoslovanským úsilím za války vyvinul se sice účinněji teprve od roku 1917, tedy v době, o níž vydané části díla ještě nejednají, ale vztahy k poměrům jihoslovanským, které měly tak velikou váhu při vypuknutí světové války a namnoze určovaly vstup Rakouska-Uherska na půdu osudné sázky, byly tu již před tím, a měly bytostný vliv na celkové pochopování rakouského problému ze strany našich vůdčích politiků, zejména Masaryka, Kramáře⁵⁵⁷ a Klofáče⁵⁵⁸. Střídání kapitol o vývoji věcí jednak u nás, jednak v oblasti jihoslovanské, dává proto zvláštní zbarvení knize, která vycházejíc z pokusu o souhrnnou charakteristiku české politiky předválečné je zajisté nejobširnějším pokusem o poznání našich

---

⁵⁵⁷ Karel Kramář, narozený 27.12.1860, zemřel 26.5.1937. Český politik a první ministerský předseda ČSR; účastník odboje, předseda Československé národní demokracie, předseda Národního sjednocení.

⁵⁵⁸ Václav Jaroslav Klofáč, narozený 21.9.1868, zemřel 10.7.1942. Český politik a novinář, vůdce českých národních socialistů. Čelný představitel protirakouského radikalismu, spolu s Kramářem vezněn. V červenci 1918 zvolen místopředsedou Národního výboru československého. Koncem října 1918 se zúčastnil jednání zástupců domácího a zahraničního odboje v Ženevě.

politických snah a úsilí v době světové války. Paulová sebrala k tomu neobyčejně velké množství pramenného materiálu tištěného i netištěného, osvědčujíc při tom značný důvtip heuristický. O tom, jak jej zpracovala v souvislý tok vypravování chronologicky usměrněného, mohla by se mínění různit. Zejména bylo by možno soudit, že příliš mnoho výňatků z pramenů bylo vetkáno přímo do vypravování, které by proto bylo někde získalo větší sevřenosti a ukázněnosti v tomto smyslu. Rozbíhající se příliš do šíře, dává celku nadbytečně vzrůstat tam, kde by přesnější rozlišení podružného detailu a rysů hlavních mohlo vést k jeho účelnější architektuře, při přesunutí důležitých dokumentů do případné sbírky příloh. Při tom však je třeba vytknout jako důležitou přednost vylíčení M. Paulové, že se snaží osvětlovat události, vydané v pozdější publicistice nejednou stranickým výkladům, z ovzduší, v němž vznikly, jak toho objektivní hledisko historické vyžaduje. Tím vším stává se veliká práce Paulové významným přínosem k poznání rozhodujícího údobí našeho boje o nezávislost a zároveň působivým článkem v našich politických i vědních stycích se slovanským jihem. Ve směru tom je také její roku 1938 vydaná studie „Tomáš G. Masaryk a Jihoslované“ (73 stran). Vliv Masarykův na vývoj jihoslovanského prostředí a zejména na jeho dozrávání k volnějším pochopení potřeby hnutí sjednocovacího, zatlačujícího starší místní tradice smělou vlnou pokrokových idejí, byl od druhé polovice let devadesátých značný, a zvláštní působivosti aktuální dodalo mu pak dramatické zasažení Masarykovo do bosenské krize a balkánských bojů let předválečných. Paulová dovedla důležité motivy této otázky účinně vytknout na základě znalosti. Svůj živý styk s jihoslovanským prostředím dosvědčila ostatně také řadou drobnějších prací, jako jsou biografické profily Miloše Obrenoviće a Nikoly Pašiće ve sbírce „Tvůrcové dějin“, překlady některých prací F. Šišićových, recenze knihy M. Prelogovy o moskevské pouti v Jugoslavenkém Istoriskem Časopise⁵⁵⁹. Také nekrology Jaroslava Bidla a Stanoje Stanojeviće, uveřejněné roku 1938 v Českém časopise historickém a Ročence Slovanského ústavu lze tu jmenovat.

Souhrnem jeví se tedy badatelská činnost M. Paulové v posledních letech jako horlivé úsilí provázené nepochybným zdarem. Stejně úspěšně rozvíjí se i její učitelská činnost na fakultě, takže komise dospěla jednomyslně k názoru, že naší fakultě by bylo s prospěchem její jmenování na uprázdněnou řádnou stolicí

⁵⁵⁹ Jihoslovanský historický časopis vydávaný historikem Viktorem Novakem od roku 1935. Celkem vyšlo pět ročníků, poslední v roce 1939. Časopis vydávala Knjižnica Zavoda za slavensku filologiju.

obecných dějin se zvláštním zřetelem k evropskému východu a národům slovanským, a doporučuje sboru profesorskému návrh v tomto smyslu.

Josef Šusta, v. r., referent

Josef Dobiáš, v. r.⁵⁶⁰

Matějček⁵⁶¹, v. r.

---

⁵⁶⁰ Josef Dobiáš, narozený 26.9.1888, zemřel 10.1.1972. Český historik, profesor Univerzity Karlovy, akademik ČSAV (1952). Zabýval se dějinami římských provincií a starších obdobím českých dějin.

⁵⁶¹ Antonín Matějček, narozený 31.1.1889, zemřel 17.8.1950. Český historik umění.

Příloha č. 4 – Seznam ohlášených a realizovaných přednášek⁵⁶²

ZS 1925/1926 LS 1926	Dějiny balkánských Slovanů v 19. století. (2h) Dějiny balkánských Slovanů v 19. století – pokračování. (2h.)
ZS 1926/27 LS 1927	Ilyirismus a revoluční hnutí roku 1848. (2h) Vláda srbského knížete Michala Obrenoviće. (2h)
ZS 1927/1928 LS 1928	Dějiny balkánského poloostrova v období války krymské. (2h) Kníže Michal Obrenović a generace let šedesátých (historicky a literárně). (2h)
ZS 1928/1929 LS 1929	Dějiny Balkánského poloostrova od roku 1204. (2h) Dějiny říše byzantské od roku 1261 až 1453. (2h)
ZS 1929/1930 LS 1930	(nebyly oznámeny) Dějiny Srbska ve středověku. (2h)
ZS 1930/1931 LS 1931	Počátky ruských dějin. (2h) Kyjevská Rus. (2h)
ZS 1931/1932 LS 1932	Dějiny státu moskevského. (2h) Dějiny národů Balkánského poloostrova pod panstvím tureckým. (2h)
ZS 1932/1933 LS 1933	Dějiny Ruska ve středověku. (2h) Dějiny Ruska ve středověku – pokračování. (2h)
ZS 1933/1934 LS 1934	Dějiny národů a kultura ve Středomoří od počátku středověku do výprav křížových. (2h) Český realismus v Chorvatsku a jeho vliv na sjednocení Jihoslovanů před světovou válkou (1895-1914). (2h)
ZS 1934/1935 LS 1935	Přehledné dějiny Turecka od doby nejstarší do doby novovější se zvláštním zřetelem k dějinám balkánských Slovanů. (2h) Dějiny Turecka a Slovanů Balkánských v 17. a 18. století. (3h)
ZS 1935/1936 LS 1936	Přehled diplomatických dějin na Balkáně v 19. století. (3h) Přehled diplomatických dějin na Balkáně v druhé polovině 19. století. (Od Krymské války do války světové.) (3h)

⁵⁶² Údaje uvedené v této příloze vycházejí z mých excerpce publikace *Seznam přednášek na universitě Karlově*, ve které bylo pravidelně před počátkem každého semestru úředně oznámeno, jaké přednášky který profesor bude daný půl rok pořádat. Takto nahlášené přednášky jsem srovnal s korespondencí, z níž někdy vyplývá, že Paulová z důvodu zdravotních nakonec nepřednášela.

- Sto let ilyrismu. Jeho význam a působení v dějinách (1836-1936). (4h)
- ZS 1936/1937   Přehled dějin polských. (3h)
 Přehled světové historiografie se zvláštním zřetelem k evropskému východu. (2h)
 Seminář historický. Četba a výklad pramenů. Práce písemné. (2h)
- LS 1937   Polsko za vlády Jagellovců. (3h)
 Přehled světové historiografie se zvláštním zřetelem k evropskému východu. (2h)
 Seminář historický. Četba a výklad pramenů. Práce písemné. (2h)
- ZS 1937/1938   Dějiny říše polsko-litevské v 16. a 17. století. (3h)
 Dějepisectví východní Evropy doby nejnovější (19. a 20. století). (2h)
 Seminář historický. Četba a výklad pramenů. Práce písemné. (2h)
- LS 1938   Dějiny říše polsko-litevské v 16. a 17. století. (3h)
 Přehled dějin Ruska. (2h)
 Seminář historický. Četba a výklad pramenů. Práce písemné. (2h)
- ZS 1938/1939   Dějiny evropského východu I. (3h)
 Polsko a Rusko po vymření Jagellovců. (2h)
 Seminář historický. Historická propedeutika pro posluchače I. ročníku. (2h)
- LS 1939   Dějiny evropského východu I. – pokračování. (3h)
 Bohdan Chmelnyckij a počátky novodobé Ukrajiny. (2h)
 Seminář historický. Historická propedeutika pro posluchače I. ročníku. (2h)
- ZS 1939-1940   Dějiny evropského východu v raném středověku. (5h)
 Seminář historický. Dokončení propedeutického úvodu do historické metodiky pro posluchače II. ročníku. (2h)

Příloha č. 5 – Bibliografie Milady Paulové⁵⁶³

- 1918 *Styky českých husitů s Cařihradskou církví na základě církevních poměrů byzantských.* [studie] Časopis Musea království českého. Roč. 92, 74 stran. (také zvl. otisk)
Profesor bidlo padesátníkem. [zpráva] Časopis Musea království českého. Roč. 92/1918, č. 4.
- 1919 HOETZSCH, O.: *Russland.* [recenze] ČČH. Roč. XXV/1919, s. 132 - 135.
Z veřejné a univerzitní knihovny v Praze. [zpráva] ČČH. Roč. XXV/1919, s. 377-378.
- 1920 *Dějiny národa srbského.* [překlad – STANOJEVIĆ, Stanoje: Istorija srpskog naroda] Praha: Laichter, 487 s.
- 1922 *Ohlas balkánské války v české veřejnosti.* [článek] Československo-jihoslovanská liga. R. 2/1920, č. 10, s. 104-109.
- 1923 *Diplomatická hra o Jihoslovany za světové války.* [monografie] Praha: Vesmír, 188 s.
- 1924 *Pravda o sarajevském atentátu.* [překlad – STANOJEVIĆ, Stanoje: Ubitstvo austriskog prestolonaslednika Ferdinada] Praha: Vesmír, 62 s.
- 1925 *Jugoslavenski odbor. Povijest jugoslavenske emigracije za svjetskog rada od 1914-1918.* [monografie] Zagreb: Prosvjetna nakladna zadruha, 605 s.
Krátký přehled moderní srbské historiografie. [překlad – RADOJČIĆ, Nikola: Pregled srpske istoriografije] ČČH. Roč. XXXI, s. 357-368.
- 1926 *Kongres potlačených národů Rakouska-Uherska v Římě 1918.* [studie] (Naše politika, č. 3) Praha: Pražská akciová tiskárna, 73 s.
STANOJEVIĆ, S. (ed.): *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka.* [slovníková hesla] 4 sv. Zagreb: Bibliografski zavod, [1926]-1929.

---

⁵⁶³ Komplettní bibliografie původních prací a článků Milady Paulové nebyla nikdy sestavena. Ani sama profesorka si až do poloviny třicátých let o své písemné činnosti nevedla žádný přehled. Svou první bibliografii sestavila až kvůli sporům ohledně svého jmenování mimořádnou profesorkou. Všechny následující soupisy literárního díla první československé docentky vycházejí z tohoto seznamu. A ve většině případů zmiňují pouze monografická díla a samostatně publikované studie. Bohužel si nikdo nedal tolik práce, aby prošel alespoň základní odborné časopisy a periodika a seznam rozšířili i o odborné články, recenze a zprávy. Zde předkládaná bibliografie, která vznikla na základě mých excerpací Českého časopisu historického, Časopisu národního muzea a Byzantinoslaviky – a také novinových článků uložených v osobním fondu Milady Paulové, porovnaných s digitalizovanými originály novin – je doposud nejúplnějším souhrnem tištěných textů profesorky Paulové. Přesto ani tento seznam není zcela vyčerpávající a je pravděpodobné, že se najdou nějaké další novinové články či encyklopedická hesla.

- Náš dnešní poměr k Jihoslovanům. [novinový článek] *Národní listy*. 10.1.1926, roč. 66, č. 10.
- Nikola Pašić. [novinový článek] *Národní listy*. 11.12.1926, roč. 66, č. 339.
- 1927 Hlaváčková činnost mezi Jihoslovany a v Itálii. [článek] In: *František Hlaváček. Jeho život a práce. (Pamětné spisek k 50 tým narozeninám.)* Praha: nákladem tiskové komise Mladé generace Čs.N.D., 1927.
- Bidlova kniha o dějinách Slovanstva. *Národní listy*. 27.11.1927, roč. 67, č. 327.
- 1928 *Jihoslovanský odboj a česká Maffie*. I. díl. [monografie] Praha: Anna Bečková, 147 s.
- Z dějin východní Evropy a Slovanstva: sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy university, k šedesátým narozeninám.* [spolueditorka] Praha: Anna Bečková. 512 s.
- Vznik rjecké resoluce. [článek] In: *Z dějin východní Evropy a Slovanstva: sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi, profesoru Karlovy university, k šedesátým narozeninám.* Praha: Anna Bečková, s. 378 410.
- Extense československých vysokých škol v Republice československé v třicetiletí 1898-1928.* [spolueditorka] Praha: Grafia, 53 s. -
- Hrvatski pokret. Žurnalistická vzpomínka z války. [novinový článek] *Národní listy*. 7.4.1918, roč. 68, č. 98.
- Kongres potlačených národů v Římě. [novinový článek] *Národní listy*. 7.4.1918, roč. 68, č. 98.
- Hrvatski pokret. [novinový článek] *Riječ*. 13.4.1928.
- Historik slovanstva. [novinový článek] *Národní listy*. 16.11.1918, roč. 68, č. 318.
- 1929 Prof. Jaroslav Bidlo šedesátníkem. [článek] *Česka revue*. Roč. 1928 - 1929, s. 261-268. (také zvl. otisk)
- Une histoire générale des Slaves. [článek] *Le Monde Slave*. Roč. 1929, s. 197-218.
- Dějiny slovanstva. [novinový článek] *Národní listy*. 29.11.1929, roč. 69, č. 327.
- 1930 *Masaryk a Jihoslované*. [studie] Praha: Československo-jihoslovanská liga, roč. 10/1930. (také zvl. otisk, 32 s.)
- Politika rjecké resoluce a Slováci. [článek] In: *Milan Hodža: publicista, politik, vedecky pracovník: spomienky, úvahy, stúdie*. (red. Štefánek, A.) Praha: Českomoravské podn. tisk. a vyd, s. 575-582.
- HRIBAR, I.: Moji spomini. [recenze] *Časopis národního musea*. Roč. 104/1930, s. 142-146.
- ŠIŠIĆ, F.: Korespondencija Rački-Strossmayer. [recenze]. *Časopis národního musea*. Roč. 104/1930, s. 288-298.
- 1931 Počátky vnitřního odboje u Slovinců a Chorvatů. *Časopis národního musea*. Roč. 105/1931, s. 231-253.

- Masaryk a Jihoslované. [článek] In: *Sborník přednášek o TGM. Přednášky Slovanského ústavu v Praze.* Praha: Slovanský ústav, s. 177-200. (také zvl. otisk)
Pouť Slovanů do Moskvy roku 1867. [překlad z rukopisu – STANOJEVIĆ, Stanoje] Práce Slovanského ústavu v Praze. Svazek V. Praha: Slovanský ústav, 183 s.
 L'art byzantin chez Slaves. Les Balkans. Premier recueil dédié à la mémoire de Theodore Uspenskij. [článek] *Časopis národního musea.* Roč. 105/1931, s. 122-130.
 Pouť Slovanů. [recenze] *Časopis národního musea.* Roč. 105/1931, s. 332-338.
 Milan Prelog. [nekrolog] *Ročenka Slovanského ústavu.* Roč. 1931, s. 193-207.
 Výstava literárního díla pěti čsl.-jihsl. pracovníků. *Národní listy.* 28.12.1931, roč. 71, č. 354.
- 1932 Milan Prelog. [nekrolog] *Časopis národního musea.* Roč. 106/1931, s. 170-172.
- 1933 Účast Srbů při třetí výpravě křížové. [studie] *Byzantinoslavica.* Roč. V/1933, s. 235-303. (také zvl. otisk)
- 1934 *L'Islam et la civilisation méditerranéenne.* [monografie] Praha, Královská česká společnost nauk, 188 s.
Tvůrcové dějin: Čtyři tisícileté světových dějin v obrazech dob a osobností. 2. díl. [autorka článků] Praha: L. Mazáč, 584 s.
 V předvečer sarajevského atentátu. [novinový článek] *Národní listy.* 1.6.1934, roč. 74.
 Založení časopisu *Národ* a první veřejné vystoupení proti aktivismu. [novinové články] *Národní listy.* 26.6.-5.7.1934, roč. 74.
- 1936 ŠUSTA, Josef (ed.): *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2, římské imperium a jeho vznik a rozklad.* [autorka článků] Praha: Melantrich, 695 s.
- 1937 *Dějiny Mafie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. Díl 1, ve znaku persekuce.* [monografie] Praha: Československá grafická unie, 664 s.
 Tomáš G. Masaryk a Jihoslované. [článek] Československo-jihoslovenská revue. Roč. 7/1937, č. 7, s. 241-287.
Vznik a obecná charakteristika ilyrského hnutí. K stému výročí. [překlad – ŠIŠIĆ, Ferdo] Praha: 16 s.
- 1938 *Tomáš G. Masaryk a Jihoslované.* [monografie] Praha: Československo-jihoslovenská liga, 73 s.
 Památce Jaroslava Bidla. [nekrolog] *ČČH.* Roč. XVIV/1938, s. 13. (také zvl. otisk)
 Stanojević Stanoje. [nekrolog] *Ročenka Slovanského ústavu,* s. 205-214. (také zvl. otisk)

- 1939 *Dějiny Mafie: odboj Čechů a Jihoslovanů za světové války 1914-1918. Díl 2, Mafie a politika česko-jihoslovanská. Část první. Proti tzv. národní straně.* [monografie] Praha: Československá grafická unie, 426 s.
ŠUSTA, Josef (ed.): *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 6, Bronzová skála moci státní (1650-1789).* [autorka článků] Praha: Melantrich, 635 s.
- 1940 *Co daly naše země Evropě a lidstvu. Díl 2. Obrozený národ a jeho země na fóru evropském a světovém.* [autorka článků] Praha: Evropský literární klub, 199 s.
- 1942 ŠUSTA, Josef (ed.): *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 4. Středověk vrcholný a stárnoucí.* [autorka článků] Praha: Melantrich, s. 520.
- 1945 Masarykova Byzantinoslavica zaniknou? [novinový článek] *Svobodné noviny*. 13.10.1945.
- 1946 OSTROGORSKY, Georgij: Geschichte des byzantinischen Staates. [recenze] *Byzantinoslavica*. Roč. VIII/1946, s. 289-292.
Nová anglická Metoda výkladu ruských dějin. [novinový článek] *Svobodné noviny*. 4.5.1946.
- 1947 Byzantine Studies in Czechoslovakia 1939-1945. [článek] *Byzantinoslavica*. Roč. IX/1/1947, s. 144-147.
Profesor Viktor Novak v Praze. [zpráva] *Slovanský přehled*. Roč. XXXIII/1947, č. 5-6, s. 313-315.
Historikové vzpomínají. K šedesátce Karla Stloukala. [novinový článek] *Svobodné noviny*. 1.11.1947.
- 1948 V Sofii dnes. [novinový článek] *Lidová demokracie*. 23.3.1948.
- 1949 Византийский Сборник. [recenze] *Byzantinoslavica*. Roč. X/1/1949, s. 76-86.
CHARANIS, P: The Monastic Properties and the State in the Byzantine Empire. [recenze] *Byzantinoslavica*. Roč. X/1/1949, s. 299-301.
La byzantologie soviétique. [zpráva] *Byzantinoslavica*. Roč. X/1/1949, s. 146-147.
L'Institut Byzantinologique de l'Académie Serbe des Sciences. [zpráva] *Byzantinoslavica*. Roč. X/1/1949, s. 148.
La Société Byzantinologique Autrichienne à Vienne. [zpráva] *Byzantinoslavica*. Roč. X/1/1949, s. 148.
- 1950 L'Idée Cyrillo-Methodienne dans la politique de Charles IV. et la fondation du monastere slave de Prague. [článek] *Byzantinoslavica*. Roč. XI/1950, s. 174-186. (také zvl. otisk)

- 1951 HUSSEY, J. M.: The Byzantine Empire. [recenze] *Byzantinoslavica*. Roč. XIII/1/1951, s. 272-276.
- 1952 Сборник документов по социально-экономической истории Византии [recenze] *Byzantinoslavica*. Roč. XIII/1/1952, s. 137.
- 1953 L'Empire Byzantin et les Tcheques avant la chute de Constantinople. [studie] *Byzantinoslavica*. Roč. XIV/1953, s. 158-225.
- 1955 *Dějiny byzantské říše*. [heslo z Velké sovětské encyklopedie, sv. 4] Praha: Státní nakladatelství pedagogické literatury, 34 s.
- 1957 Vizantinovedenie v Československej republike za poslednie roky. [zpráva] *Vizantijskij vremennik*. Roč. XII/1957, s. 291-304.
- 1958 Die tschechisch-byzantinischen Beziehungen und ihr Einfluß. [článek] *Byzantinoslavica*. Roč. XIX/2/1958, s. 195-205.
- 1963 *Balkánské války 1912-1913 a český lid*. [monografie] Rozpravy československé akademie věd. Řada společenských věd. Roč. 73, sešit 4. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 121 s.
Die tschechisch-byzantinischen Beziehungen unter Přemysl Otakar II. [článek] *Recueil des travaux de l'Institut d'Études byzantines*. Roč. VIII/1963, s. 237-244.
- 1968 *Tajný výbor Maffie a spolupráce s Jihoslovany v letech 1916-1918*. [monografie] Praha: Academia, 626 s.
Die Zusammenarbeit des tschechischen Geheimausschusses (der sog. Maffia) mit den Polen und die slawischen Tage in Laibach. [článek] *Acta universitatis Carolinae. Philosophica et historica* 2-3, s. 95-103.

Příloha č. 6 – Historiografický odkaz Milady Paulové⁵⁶⁴

K mému konfliktu s prof. Bidlem.

Otevřít až za 10 let po mé smrti.

Dr. M. Paulová

V lednu 1964.

Dne 26. ledna 1964, Dr. Paulová.

Můj konflikt a roztržka s prof. Bidlem.

o němž nikdy nic neproniklo na veřejnost.

Není pro veřejnost!

Roztržka se připravovala léta. Publikovala jsem stále a návrh na mimoř.[ádnou] profesuru nešel a nešel. Příčiny:

1). Myslím, že naši profesori, všichni tři, Pekař, Šusta, Bidlo, příliš o to nestáli, mít po boku kolegu, m[imo]ř.[ádného] a pak ř.[ádného] profesora. To bylo přesvědčení nás obou, kol.[egy] Stloukala⁵⁶⁵ i moje. V opak Gollovi⁵⁶⁶ – který „jim“ udělal místo. Docenta, to ano! To se sneslo. Profesora již těžce.

2). Spor o novodobé dějiny (současné)

Konflikt se připravoval již od mého pobytu v Paříži.⁵⁶⁷ Můj úkol, profesorem vytčený, bylo studium byz.[antského] feudalismu. Chyba byla, že byl to úkol ohromný – zas „celoživotní“. A můj pobyt v Jugoslávii a horoucí zájem o současné dějiny, se nedal již odčinit. Na dvě „celoživotní“ díla nebylo však sil. Můj „Jugoslavenští odbor“, dnes v jihoslov.[anské] historii nazývaný již „dílem

⁵⁶⁴ Dopis včetně obálky je uložený v MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 85, kr. 3.

⁵⁶⁵ Karel Stloukal, narozený 2.11.1887, zemřel 19.11.1957. PhDr., profesor historie Univerzity Karlovy, archivář a historik.

⁵⁶⁶ Jaroslav Goll, narozený 11.7.1846, zemřel 8.7.1929. PhDr., profesor historie na Univerzitě Karlově, redaktor a básník. Rektor univerzity, zakladatel a spoluredaktor Českého časopisu historického, člen České akademie věd a umění a Královské české společnosti nauk, člen panské sněmovny.

⁵⁶⁷ Ministerstvo školství a národní osvěty na základě návrhu profesorského sboru Filozofické Fakulty Univerzity Karlovy udělilo úplnou dovolenou Miladě Paulové na dobu od 1. dubna 1927 do konce září 1927.

klasickým“, vykonal své dílo: upoutal můj přední zájem, jak je známo, především k dějinám I. světové války a speciálně našeho a jihoslovanského odboje.

V Paříži se mi zvláště nelíbilo a nedařilo. Špatně jsem bydlela, zdraví nesnášelo benzínové ovzduší (až jsem omdlela), nevábila mne práce v „Bibliothèque Nationale“. To ovšem nemá nic společného s Paříží o sobě – jedinečným městem světa! Seděla jsem v „B.N.“ od ráno do večera a studovala k „feudalismu“; svědčí o tom hromada mých výpisků ještě dnes, z kterých nikdy nic nebylo. Víím, že mne zvláště zajímaly práce tehdejší hospodářské školy v Bordeaux. Ale doma v bytě, mimo knihovnu, jsem dokončovala svůj spis „Jihoslovanský odboj a česká Mafie“, který po mém návratu vyšel a byl solí v očích Bidlových.

Profesor se, myslím, domníval, že jsem se dopustila jakéhosi klamu. Užila dovolené k práci na svém tématu. Nebylo tomu tak, dnešní práce prof. Ostrogorského⁵⁶⁸, Každana⁵⁶⁹ a j. nejlépe ukazují, že téma vyžadovalo „celého člověka“. A moje historická láska směřovala jinam. To již nešlo odčinit.

Prof.[esor] Bidlo pardonoval „Jug.[oslavenski] odbor“. Musil. Já chtěla tenkrát do Paříže, po skončení studií, a věnovat se byzantologii. Na Bidlova „prosbu“ (neměl jiného žáka a byl v tísní, jsa žádán „Jihoslov.[anskou] Komisí“, aby žáka doporučil) jsem jela do Jugoslávie. Látka, materiál mne strhl pro celý život. Vzpomínám, jak prof.[esor] Bidlo, když četl z povinnosti mé dílo, podané jako spis habilitační, o němž musil psát referát – nešel ani k obědu a četl a četl ve své pracovně v semináři poslední kapitoly, jen aby se dověděl, jak to s tím Pašičem dopadlo!

Ale pak byl konec. Současné dějiny byla v jeho očích žurnalistika. Podle Bidla jsem přešla z vědy k žurnalistice! Toho nemínil trpět!

A přece jsem já, náhle „nevědec“, nakonec uvedla československou byzantologii, v desítiletí po druhé světové válce, na mezinárodní fórum a končím jako „čestný vicepresident“ Mezinárodní asociace byzantologických studií.⁵⁷⁰

3). Rodinné důvody – bolestné téma.

⁵⁶⁸ Georgije Ostrogorski, narozený 19.1.1902, zemřel 24.10.1976. Ruský byzantolog, od roku 1933 žil v Bělehradě, kde byl jmenován univerzitním profesorem. Založil byzantologický ústav Srbské královské akademie věd.

⁵⁶⁹ Alexander Petrovič Každan, narozený 3.9.1922, zemřel 29.5.1997. Ruský byzantolog; práce o starověkých a raně křesťanských civilizacích.

⁵⁷⁰ L'Association Internationale des Etudes Byzantines/ The International Association of Byzantine Studies byla vytvořena krátce po druhé světové válce v roce 1948. Srov. <http://www.aiebnet.gr/>

Prof.[esor] Bidlo mne viní, že jsem si stěžovala přátelům. Nevím již. Trvalo to léta. Přátelství a důvěra mizely. Strádala jsem. Byla jsem možná z posledních, kdo zvěděl, oč se jedná: Jednoho dne telefonoval z ministerstva školství dr. Hrozný⁵⁷¹, že mne musí zasvětit, co se děje. Do ministerstva dostavil se prof.[esor] Lesný⁵⁷² – to, že mne Bidlo nenavrhuje, bylo již v profesorském sboru fakulty obecnou senzací – a upozorňoval: prof.[esor] Dvorník⁵⁷³, z jehož rodné obce na Moravě byl i J.[osef] Macůrek, žák prof.[esora] Bidla, mne mladší, měl jakousi rodinnou slavnost, ke které byli pozváni i někteří univ.[erzitní] profesoři a též krajan – Macůrek. Macůrek patrně v rozjařené náladě prozradil tam, že jde o jeho sňatek s Vladimírou⁵⁷⁴ (čili Atinkou, jak říkám podnes), Bidlovou dcerkou, aby se dostal do Prahy, atd. atd. atd., projev, který by byl pro Macůrka a jeho záměry velmi trapný, kdyby se bylo mělo vše brát za skutečnou minci. Dr. Macůrek chodil s Atinou od roku [prázdné místo]. A prof.[esor] Bidlo jednoho dne prostě uvážil, že bude výhodnější dostat „zetě“ do Prahy a já mohu do Brna.

To byla podstata „mé otázky“, o níž jsem zvěděla teprve tímto způsobem.

Jaký to byl krutý čas, léta a léta pro mne, ukazuje, a ukáže snad i po letech dopis, kde se dal Bidlo svést až k výroku, že se mi bude „mstít“⁵⁷⁵. Neměl příčiny; toto je poprvé v životě, kdy se věci dotýkám.

Postavení Bidlovo bylo těžké. Habilitoval první ženu, ocenil vynikajícím způsobem, veřejnost mne znala, profesoři Šusta, Pekař uznávali. Konflikt trval do roku 1935, kdy mne profesor konečně navrhl (na mimořádnou profesorku).

Celá ta léta 1933-35 byl však poměr přes zdánlivé „věcné“ styky co nejchladnější. Pak byl přetržen téměř úplně.

Historie návrhu na m[imo]ř[ádnou] profesorku je nejsmutnější.

Bidlo podal návrh, byla zvolena komise (Bidlo, Šusta, Weingart). Hned v dalším sboru podal však návrh na jmenování Macůrka. A zase chodil ke mně Weingart s dotazem: Proč se Vaše komise nesvolává? Neschází? Prof.[esor] Bidlo

⁵⁷¹ Jindřich Hrozný, narozený 14.9.1885, zemřel ?. PhDr. odborový rada ministerstva školství a národní osvěty. Napsal spis *Průručka pro veřejné knihovny* (1921).

⁵⁷² Vincenc Lesný, narozený 3.4.1882, zemřel 9.4.1953. PhDr., profesor indické filologie na Univerzitě Karlově. Autor prací z indické filologie, dějin indických náboženství a politického života.

⁵⁷³ František Dvorník, narozený 14.8.1893, zemřel 4.11.1975. ThDr., profesor církevních dějin.

⁵⁷⁴ Vladimíra Bidlová, narozená ?, zemřela ?. Dcera univerzitního profesora Jaroslava Bidla.

⁵⁷⁵ Srov. MSÚ-AAV ČR, Milada Paulová, inv. č. 76, kr. 3. Dopis Bidla Paulové ze dne 14. února 1933. Dlouhý dopis vypočítávající chyby Milady Paulové profesor Bidlo zakončil slovy: „Budete-li pokračovat ve své nerozumné, mě urážející agitaci, není vyloučeno, že pozbudu své duševní rovnováhy a budu se mstít.“

návrhy podal, ale měl v úmyslu, aby Macůrkova komise pracovala rychleji a návrh na jmenování Macůrka přišel do ministerstva dřív, tak aby dostal Prahu. Mne zachránili profesori Šusta a Weingart, kteří překazili tento plán.

Šusta, jednoho dne, se objevil u mne v univerzitní knihovně. Dosud vidím v duchu tu malou úřední místnost a stůl, kde jsem pracovala, a profesora, jak se objevil přede mnou. Řekl mi, že u něho byl v té věci též dr. Macůrek a že ho odmítl. Operoval i důvodem, že profesury nepotřebuji, že jsem v knihovně zajištěná a on chudý. Ve skutečnosti jeho rodina měla statek a já nemocného otce s maličkou penzí. Musil v 42 letech pro plicní neduh do důchodu. Šusta podle vlastních slov řekl Macůrkovi: „Nemluvil jsem kolegovi Bidlovi do toho, koho navrhne za svého nástupce. Ale návrhy jsou zde a to, čeho žádáte, neudělám, to se nesrovnává s mou ctí, není kavalírské či nesrovnává se se ctí kavalíra,“ tak nějak. A skončil rozmluvu s Macůrkem.

Jakmile můj návrh došel do ministerstva školství v pořadí, jak byl učiněn, tj. první, bylo vyhráno. Všichni tam věděli, oč jde.

Když bylo jisto, že Macůrek přijde do Brna, odehrál se mezi ním a prof.[esorem] Bidlem na fakultě v Bidlově pokoji výstup, při němž oba křičeli tak, že prof.[esor] Šimák⁵⁷⁶ v sousední místnosti byl bezděčným posluchačem. Na chodbě poslouchali zřízenci (Vencara⁵⁷⁷ a jiní). Nebudu se o tom šířit. Macůrek hrozil a naznačil, že ještě není po svatbě. Ze známosti sešlo. Po čase se pokus z Brna navázat znovu styk. Vždyť tu byla ještě „řádná“ profesura! Ale dívka již nechtěla. Poslední slovo měla tudíž Vladimíra.

Když se dcerka roku 19[prázdné místo], v prosinci provdala za podplukovníka generálního štábu Kazdu, obdržela jsem náhle lístek Bidlův, abych přišla večer do kavárny „Bellevue“ na nábřeží. Tam mělo po letech nastat smíření. Seděli jsme beze slova, až jsem protrhla mlčení dotazem, jak se měl profesor o svátčích? „Dobře, velmi dobře. Byl jsem na svatbě.“ Čí? „Své dcery.“ Koho si vzala? A přiznám se, že se mi zatajil dech. – „Podpl.[ukovníka] g.[enerálního] štábu Kazdu...“

⁵⁷⁶ Josef Vítězslav Šimák, narozený 15.8.1870, zemřel 30.1.1941. PhDr., profesor českých dějin na Univerzitě Karlově. Spisy z dějin českých náboženských hnutí, historické publikace, též básník.

⁵⁷⁷ Blíže neurčený zřízenec pražské filozofické fakulty Vencara.

A pak – profesor svedl vše, co proti mně podnikl, na ministerstvo školství, jmenoval i ministerského radu Havelku⁵⁷⁸, který prý na něj naléhal, aby dobře rozmyslil, co chce učinit, jmenovat „ženu“! profesorem!!! Šéfem katedry! Co jsem měla dělat? Nechala jsem ho při tom. Ale náš vnitřní vztah byl rozbit.

Dívám-li se po letech zpět, měl snad i Bidlo „kus pravdy“ na své straně. Byl mediavelista, a bylo logické, že si přál, aby i nástupce byl především profesorem středověkých dějin. Já však nebyla ani vyslovený byzantolog. Nikdo z nás obou nikdy nedosáhl, aby se mohl starat jen o tento obor, jako např. Ostrogorski v Bělehradu a dnes skoro ve všech státech, kromě nás. I Polsko má byzantologickou katedru (v Lodži). Má profesura zněla: „všeobecné dějiny východní Evropy a Balkánského poloostrova“.

Nic nepřekáželo zájmu o současné dějiny. Ne téma staré-nové. „Metoda“ odlišuje historickou a žurnalistickou práci. Brzo mine 40 let a „Jugosl.[avenski] odbor“ podnes základem jihosl.[ovanského] badání o tématu.

Prof.[esora] Bidla jsem nakonec pochovala. Měla řeč nad hrobem, přednášku při rozloučení fakulty, hlavní nekrolog v Čes.[kém] čas.[opise] historickém. Pouta z počátků mého úsilí vědeckého byla příliš silná.

S paní Bidlovou a dcerkou (Atinkou) žijeme v nejužším přátelství. Bidlo rodině doma nic nesdělil o konfliktu se mnou, ani příčinách. Vladimíra neví podnes, že její „mladá láska“ by byla málem zmařila mou kariéru. Byla jsem odhodlána vzdát se docentury. Manželství Bidlovy dcerky skončilo tragicky. Podpl.[ukovník] Kazda, po roce manželství, byl zatčen Gestapem jako jeden z prvých, hlavní dobu svého věznění držen v [nečitelné] a po atentátu na Heydricha⁵⁷⁹ popraven v první české skupině⁵⁸⁰. Dobře, že se Bidlo toho nedožil.

Jsem ráda, že jsem se roztrpčením nedala strhnout a vše, co se odehrálo, zůstalo, pokud věci byly aktuální, jen mezi námi.

M.P.

---

⁵⁷⁸ Blíže neurčený ministerský rada ministerstva školství a národní osvěty Havelka. Mohlo by se jednat o Františka Havelku (narozený 15.8.1881, zemřel 21.1.1939. JUDr., právnické práce, články v regionálních časopisech.

⁵⁷⁹ Reinhard Heydrich, narozený 7.3.1904, zemřel 4.6.1942. Německý policejní generál, od září 1942 zastupující říšský protektor v Protektorátu Čechy a Morava.

⁵⁸⁰ Srov. MSÚ-AAV ČR, Jaroslav Bidlo, inv. č. 1143, kr. 28. Novinový výstřižek ze Svobodného Československa, 15.3.1946.

19. Obrazová příloha

Obr. 1 <i>Anna Marie Paulová, roz. Bernardová</i>	246
Obr. 2 <i>František Paul</i>	247
Obr. 3 <i>Milada Anna Josefa Paulová ve věku 2-3 let</i>	248
Obr. 4 <i>Milada Paulová v raném školním věku</i>	249
Obr. 5 <i>Milada Paulová v pozdním školním věku</i>	250
Obr. 6 <i>Milada Paulová před audiencí u Alexandra I. v roce 1924</i>	251
Obr. 7 <i>Milada Paulová – portrét (zřejmě 1924)</i>	252
Obr. 8 <i>Milada Paulová – mimořádnou profesorkou</i>	253
Obr. 9 <i>Milada Paulová po obdržení bronzové plakety ČSAV (1966)</i>	254
Obr. 10 <i>Milada Paulová během svých univerzitních studií</i>	255
Obr. 11 <i>Milada Paulová během schůze Slovanského ústavu (zřejmě 1932)</i>	256
Obr. 12 <i>Milada Paulová během návštěvy profesora Šišiče (1937)</i>	257
Obr. 13 <i>Rakousko-Uherský „Reise“ pas z roku 1915</i>	258
Obr. 14 <i>Československý cestovní pas z roku 1938</i>	259

Obr. 1 *Anna Marie Paulová, roz. Bernardová (* 17. července 1870 - † 21. března 1885)*

Obr. 2 František Paul (* 25. května 1862 – † 8. února 1926)

Obr. 3 Milada Anna Josefa Paulová ve věku 2-3 let

Obr. 4 *Milada Paulová v raném školním věku*

Obr. 5 Milada Paulová v pozdním školním věku

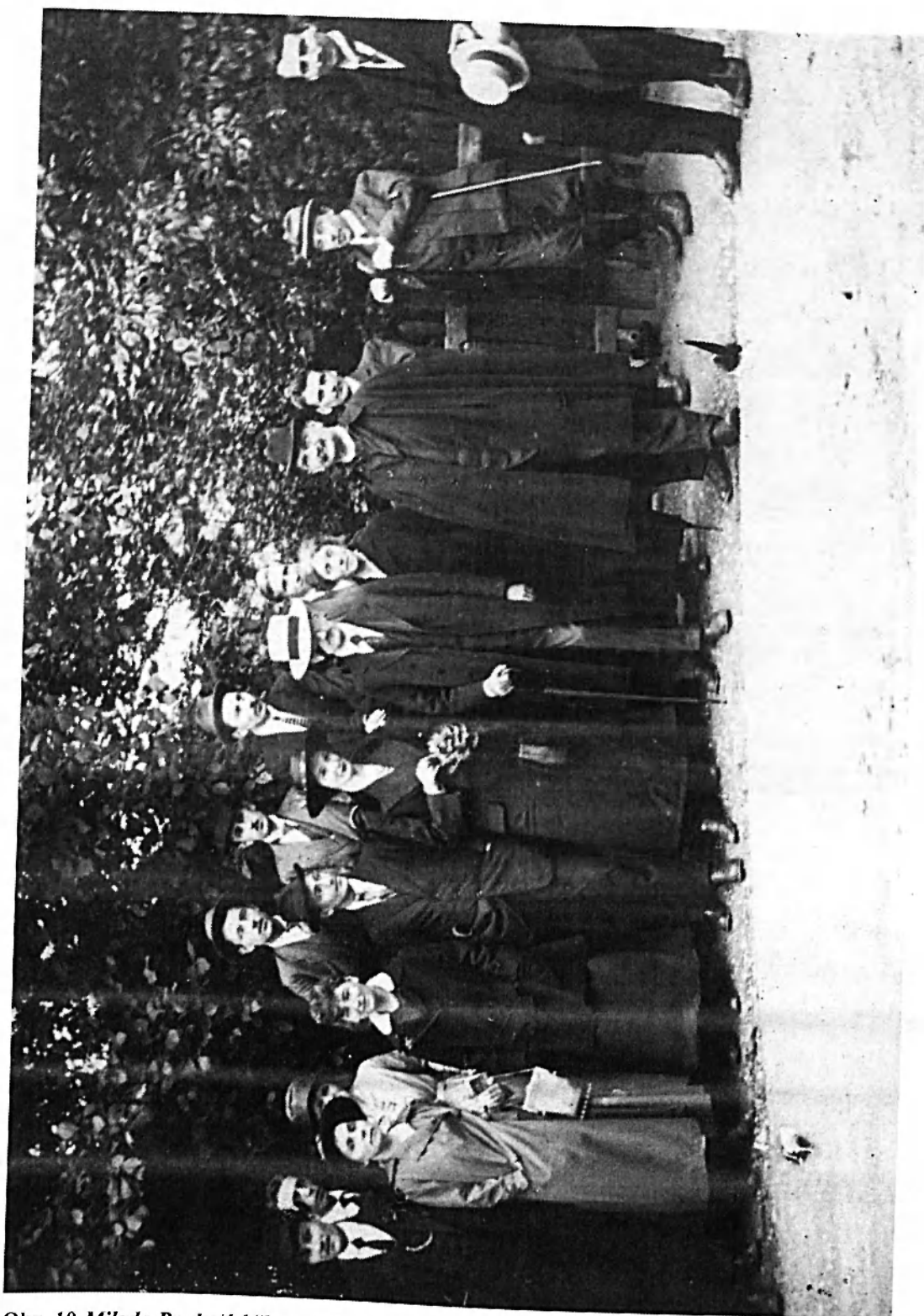
Obr. 7 *Milada Paulová – portrét (zřejmě 1924)*

Obr. 8 *Milada Paulová – mimořádnou profesorkou*

Obr. 9 Milada Paulová po obdržení bronzové plakety ČSAV (1966)

Obr. 10 Milada Paulová během svých univerzitních studií – na fotografii také profesori Jaroslav Bidlo, Josef Šusta a Václav Novotný

Obr. 11 Milada Paulová během slavnostní schůze Slovanského ústavu (zřejmě 1932) – na fotografii také Matija Murko, Jaroslav Bidlo, Alexander Kizewetter, Josef Vais, Lubor Niederle, Zdeněk Nejedlý, Josef Páta, Miloš Weingart, Jan Slavík, Josef Macůrek, Otakar Odložilík, Miroslav Hýsek aj.

Obr. 12 *Milada Paulová během návštěvy profesora Šišiće (1937) – na fotografii také Matija Murko, Nikolaj Okuněv, Evgenij Alexandrovič Ljackij a jhoslovanská legační rada Božinov*

Obr. 13 Rakousko-Uherský „Reise“ pas Milady Paulové z roku 1915

Diese Photographie stellt ^{den} ~~die~~ Passinhaber
~~Herrn~~ Frau *Milada Paulová*
dar. ^{der} ~~die~~ selbe hat ^{von} ~~ihre~~ Unterschrift eigenhändig
vollzogen.

Der h. k. Polizei-Präsident:

(16 Seiten enthaltend.)

№ 712 736

R. J. 2055

Im Namen Seiner Majestät

Franz Joseph I.

Kaisers von Oesterreich, Königs von Böhmen
u. s. w. und Apostolischen Königs von Ungarn.

Reise-Paß

für *Fr. Melada Paul-ová*

Charakter

Beschäftigung

Stud. Phil.

wohinhaft zu

im Besitze

Heimland

Prag Böhmen

ausständig: Loukow Dz. Kainchengrad

Obr. 14 Československý cestovní pas Mlady Paulové z roku 1938, pořízený pro cestu na VIII. mezinárodní kongres historických věd v Curychu.

-2-

Osobní popis
Signalement

Zaměstnání / Profession | *univ. profesorka*
professeur

Rodisté a datum / Lieu et date de naissance | *Prácheň*
2/11. 1891

Bydliště / Domicile | *Prácheň*

Obličej / Visage | *prodloužený, oblongý*

Barva očí / Couleur des yeux | *šedohnědá*

Barva vlasů / Couleur des cheveux | *plavá*
blonde

Zvláštní znamení / Signes particuliers | *..*

Děti - Enfants
Stáří - Age

Iméno / Nom

Manželka
Femme

Manželka
Femme

Fotografie

Podpis majitele
Signature du titulaire

Milada Paulová

ho manželky
de sa femme

**Za policejního presidenta:
Pour le Président de Police**

Podpis úředníka vydávajícího cestovní pas
Signature de l'agent délivrant le passeport

[Handwritten signature]

note

Pohlaví
Sexe